

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗЛЕНКО НАТАЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК [005.334+338.45:621]:336(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

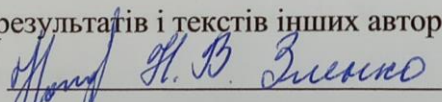
**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТОМ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

*Дисертація є ідентичною іншим
приміркам дисертації*

Науковий керівник
Кузенко Тетяна Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент

*Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 64.055.02
к.е.н. Теращенко І.М.*

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Зленко Н. В. Формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2020.

У дисертаційній роботі узагальнено теоретичні основи та практичні положення щодо формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва.

В ході дослідження теоретичних аспектів антикризового управління суб'єктом підприємництва виконано теоретичне обґрунтування трактування поняття «антикризове управління» та його зв'язок з адаптацією суб'єктів підприємництва. Визначення теоретичних основ адаптації в контексті антикризового управління обумовлене періодичним впливом глобальних кризових явищ на діяльність вітчизняних суб'єктів підприємництва. Удосконалено поняття адаптації, що наголошує на її планомірному поетапному проведенні та визначено параметри результативності процесу адаптації – гнучкість, швидкість реагування, стійкість функціонування, автономія, ефективність, чим адаптація відрізняється від поодиноких пристосувальних заходів. Уточнено поняття адаптаційного потенціалу та його оцінки.

Сформовано систему антикризового управління, формування якої базується на поділі завдань, функцій та етапів процесу антикризового управління за компонентами протидії кризі (в разі кризи мікрорівня) та адаптації (в умовах мезо- та макроекономічної кризи).

Уточнено визначення ключового поняття «фінансовий механізм антикризового управління», відмінністю якого від наявних є врахування адаптаційних можливостей суб'єктів підприємництва, необхідність чого

обумовлено постійною дією різноманітних кризових факторів. Таким чином, фінансовий механізм антикризового управління – це єдність закономірно розташованих, функціонуючих та взаємопов'язаних елементів впливу на систему антикризового управління, яка включає відповідні фінансові методи, важелі і інструменти, що розробляються на базі правового, нормативного та інформаційного забезпечення з метою попередження, відвертання, подолання і мінімізації наслідків внутрішніх кризових явищ та реалізації адаптаційних можливостей в разі неконтрольованих зовнішніх коливань.

Визначено теоретичний підхід до побудови фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва, ключовою особливістю якого є наголос на необхідності включення до його складу концепції адаптації.

До методів фінансового механізму антикризового управління віднесено методи діагностики та аналізу фінансового стану, а також, з огляду на адаптаційну складову фінансового механізму антикризового управління, оцінку адаптаційного потенціалу. Важелі – це сукупність наявних можливостей суб'єкта підприємництва щодо подолання або адаптації до кризового явища, які виявлено в результаті використання методів, та які є основою для встановлення рамок використання інструментів фінансового механізму антикризового управління (у тому числі можливості зміни ціни, зниження собівартості, отримання прибутку тощо). Окремого місця у загальному числі інструментів фінансового механізму антикризового управління варта антикризова стратегія, адже вона є найбільш всеохоплюючою, бо може містити елементи інших інструментів антикризового управління, а також, на відміну від інших інструментів, використання яких є часто опціональним, є невід'ємною складовою системи антикризового управління в цілому. Проведене дослідження підходів науковців до визначення фінансової та антикризової стратегії дозволило визначити фінансову антикризову стратегію як таку, що забезпечує попередження, відвертання, подолання та мінімізацію наслідків кризових

ситуацій, а також адаптацію до кризових умов функціонування шляхом адекватного коригування напрямів формування і використання фінансових ресурсів під час зміни умов зовнішнього середовища.

Окрім того, наведено існуючу в літературі класифікацію антикризових фінансових стратегій, дослідження якої обумовило необхідність її узагальнення та поділу таких стратегій на стратегії протидії кризі та адаптаційні.

Наведено основні відмінності між стратегіями протидії кризі та адаптаційними стратегіями. Обґрунтовано, що в результаті дослідження має бути розроблена саме адаптаційна фінансова стратегія з огляду на її універсальність та відповідність з огляду на присутність кризи макрорівня.

У результаті аналізу фінансового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі у контексті антикризового управління узагальнено методичні підходи до такого аналізу. Методи аналізу поділено на методи аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, визначено методичний підхід до аналізу та обґрунтовано склад показників на кожному з етапів. Досліджено кризові тенденції суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. Проведено аналітичну оцінку фінансового стану 20 машинобудівних суб'єктів підприємництва за наступними методами: розрахунок інтегральних показників за 11 моделями ймовірності банкрутства; аналіз абсолютних та порівняльних показників; розрахунок фінансових коефіцієнтів та інтегральних показників фінансового стану, для яких побудовано шкалу з визначення рівня фінансового стану в контексті антикризового управління – низького, середнього або високого.

У результаті проведеного дослідження щодо удосконалення науково-методичного забезпечення фінансового механізму антикризового управління суб'єктами господарювання удосконалено відбір показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. Такий відбір ґрунтується на поєднанні методів кореляційного аналізу, аналізу динаміки, порівняльного та факторного аналізу, враховує наявні економічні тенденції і специфіку галузі

та відповідає визначеним у роботі параметрам результативності процесу адаптації: гнучкість, швидкість реагування, стійкість функціонування, автономія, ефективність. В результаті проведення відбору виокремлено такі показники: коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт покриття, відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність запасів, оборотність активів, коефіцієнт рентабельності діяльності.

Визначено методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. Доведено доцільність розрахунку інтегрального показника адаптаційного потенціалу. Для визначення такого показника використано метод багатомірного рейтингового аналізу, а саме – метода радара. В ході проведення розрахунків для цього методу визначено первинну вибірку показників, після чого розділено значення таких показників на три проміжки, верхні і нижні границі яких розраховано шляхом визначення кроку. Після цього побудовано бальну шкалу для присвоєння балів для кожного розрахованого значення показника та за отриманими результатами побудовано радари адаптаційного потенціалу, з яких можна визначити сильні та слабкі місця у діяльності суб'єктів підприємництва, а також безпосередньо визначено інтегральний показник адаптаційного потенціалу, знання якого дозволили визначити, що суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі здебільшого характерні середній та низький рівень адаптаційного потенціалу. Наступним кроком оцінки адаптаційного потенціалу є проведення кластерного аналізу суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі за визначеними показниками оцінки адаптаційного потенціалу. Доцільність проведення такого аналізу обґрунтовується присутністю певної неоднорідності серед суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі з огляду на їх фінансовий стан, а отже для подальшої побудови кореляційно-регресійних моделей та розробки заходів адаптаційної фінансової стратегії слід розподілити такі суб'єкти на групи з більш однорідними характеристиками (якщо це доцільно з огляду на кількість суб'єктів та

присутність в їх діяльності значних відмінностей). Побудовано кореляційно-регресійні моделі та визначено впливові показники.

Удосконалено інструментарій фінансового механізму антикризового управління, що втілюється у визначенні ключових напрямів побудови адаптаційної фінансової стратегії. Для цього окреслено основні кроки у побудові адаптаційної фінансової стратегії: визначення стратегічних цілей та завдань шляхом побудови «дерева цілей», в якому головною стратегічною метою є адаптація галузі машинобудування, цілями нижчого рівня – підвищення тенденцій показників у розрізі параметрів ефективності процесу адаптації – покращення стійкості та автономії, гнучкості та швидкості та ефективності, завданнями – підвищення ключових показників адаптаційного потенціалу, на основі якого відбувається визначення ключових напрямів адаптаційної стратегії, що дозволяє провести відбір адаптаційних заходів за допомогою матриці відповідності адаптаційних заходів кризоутворюючим факторам.

Побудовано схему моделі процесу функціонування фінансового механізму антикризового управління та її декомпозицію у нотації *idef0*.

Ключові слова: антикризове управління, фінансовий механізм, фінансовий механізм антикризового управління, адаптація, адаптаційний потенціал, оцінка адаптаційного потенціалу, фінансові показники, фінансова стратегія.

SUMMARY

Zlenko N. Formation of the financial mechanism of the business entity crisis management. – Qualification scientific work as the manuscript.

Thesis for a Candidate of Economics degree by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2020.

The dissertation summarizes the theoretical foundations and practical provisions for the formation of the financial mechanism of the business entity crisis management.

During the study of theoretical bases of the business entity crisis management the theoretical substantiation of interpretation of the concept "crisis management" and its connection with adaptation of business entities is executed. Determining the theoretical basics of adaptation in the context of crisis management is due to the periodic impact of global crisis phenomena on the activities of domestic businesses. The concept of adaptation has been improved and emphasizes its systematic phased implementation, which distinguishes adaptation from individual adaptation measures. The concept of adaptation potential and its assessment is specified.

Crisis management system has been formed, the formation of which is based on the division of tasks, functions and stages of the crisis management process in components of crisis response (in case of micro-level crisis) and adaptation (in meso- and macroeconomic crisis).

The definition of the key concept of "financial mechanism of crisis management" has been clarified, the difference of which from existing ones is the consideration of the adaptive capabilities of business entities, the need for which is due to the constant action of various crisis factors. Thus, the financial mechanism of crisis management is a unity of regularly located, functioning and interconnected elements of influence on the crisis management system, which includes appropriate financial methods, levers and tools developed on the basis of legal, regulatory and information support for prevention, overcoming and minimization of consequences

of internal crisis phenomena and realization of adaptive possibilities in case of uncontrolled external fluctuations.

The theoretical approach to the construction of the financial mechanism of crisis management of business entities, the key feature of which is the emphasis on the need to include in it the concept of adaptation, is defined. The methods of the financial mechanism of crisis management include methods of diagnosis and analysis of the financial condition, as well as, given the adaptive component of the financial mechanism of crisis management, the assessment of adaptation potential. Leverage is a set of available capabilities of the business entity to overcome or adapt to the crisis, which are identified as a result of the use of methods, and which are the basis for establishing a framework for using financial crisis management mechanisms (including the ability to change prices, reduce costs, obtain profit, etc.). A separate place in the total number of instruments of the financial mechanism of crisis management is crisis strategy, because it is the most comprehensive, as it may contain elements of other crisis management tools, and, unlike other tools, which are often optional, is an integral part of the crisis management system in general. The study of approaches of scientists to the definition of financial and crisis strategy allowed to define the financial crisis strategy as one that provides prevention, overcoming and minimization of crisis situations, as well as adaptation to crisis conditions by adequately adjusting the formation and use of financial resources during the change of the environmental conditions.

In addition, the existing classification of anti-crisis financial strategies in the literature is presented, the study of which necessitated its generalization and division of such strategies into crisis management and adaptation strategies.

The main differences between crisis management strategies and adaptation strategies are presented. It is substantiated that as a result of the research the adaptive financial strategy should be developed in view of its universality and compliance in view of the presence of the macro-level crisis.

As a result of the analysis of the financial condition of the business entities of entrepreneurship of the machine-building branch in the context of crisis

management the methodical approaches to such analysis are generalized. Methods of analysis are divided into methods of analysis of external and internal environment, the methodical approach of the analysis is defined and the structure of indicators at each of stages is substantiated. Crisis tendencies of machine-building business entities have been studied. Analytical assessment of the financial condition of 20 machine-building business entities by the following methods: calculation of integrated indicators for 11 models of bankruptcy probability; analysis of absolute and comparative indicators; calculation of financial ratios and integrated indicators of financial condition, for which was built a scale for determining the level of financial condition in the context of crisis management - low, medium or high.

As a result of the study on improving the scientific and methodological support of the financial mechanism of crisis management of economic entities, the selection of indicators for assessing the adaptive potential of business entities has been improved. This selection is based on a combination of correlation analysis, dynamics analysis, comparative and factor analysis, takes into account existing economic trends and industry specifics and meets the defined parameters of the effectiveness of the adaptation process: flexibility, responsiveness, stability, autonomy, efficiency. As a result of the selection, the following indicators were identified: financial autonomy ratio, coverage ratio, ratio of receivables to payables, receivables turnover, inventory turnover, asset turnover, profitability ratio.

A methodical approach to assessing the adaptive potential of business entities is defined. The expediency of calculating the integrated indicator of adaptation potential is proved. To determine this indicator, the method of multidimensional rating analysis was used, namely the radar method. During the calculations for this method, the initial sample of indicators was determined, and then the values of such indicators were divided into three intervals, the upper and lower limits of which were calculated by determining the step. After that, a score scale was built for assigning points for each calculated value of the indicator and the results were used to build adaptive capacity radars, which can identify strengths and weaknesses in the activities of business entities, as well as directly determine the integrated indicator

of adaptive capacity, knowledge of which allowed to determine that the objects of entrepreneurship in the machine-building industry are mostly characterized by a medium and low level of adaptation potential. The next step in assessing the adaptation potential is to conduct a cluster analysis of business entities in the machine-building industry according to certain indicators for the assessment of adaptation potential. The expediency of such an analysis is justified by the presence of some heterogeneity among machine-building enterprises in view of their financial condition, and therefore for further construction of correlation-regression models and development of adaptation financial strategy should divide such entities into groups with more homogeneous characteristics (if this is appropriate given the number of entities and the presence of significant differences in their activities). Correlation-regression models are constructed and influential indicators are determined.

The tools of the financial mechanism of crisis management, which is embodied in the definition of key areas for building an adaptive financial strategy, have been improved. To do this, the main steps in building an adaptive financial strategy are outlined: defining strategic goals and objectives by building a "goal tree" in which the main strategic goal is to adapt the engineering industry, lower-level goals - increasing trends in indicators in terms of the adaptation process efficiency parameters - improving resilience and autonomy, flexibility and speed and efficiency, tasks - increase of key indicators of adaptation potential, on the basis of which key directions of adaptation strategy are determined, that allows to select adaptation measures by means of a matrix of conformity of adaptation measures to crisis-forming factors.

The scheme of the functioning process model of the financial mechanism of crisis management and its decomposition in the notation `idef0` is constructed.

Keywords: crisis management, financial mechanism, financial mechanism of crisis management, adaptation, adaptation potential, assessment of adaptation potential, financial indicators, financial strategy.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні основи антикризового управління суб'єктом підприємництва в умовах глобальної кризи економіки. *Управління розвитком*. 2016. №4 (186). С. 85–90.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

2. Kuzenko T., Sablina N., Plahotna N. (Zlenko N.) Problems of business entity financial security provision in conditions of economic crisis. *TEKA. COMMISSION OF MOTORIZATION AND ENERGETICS IN AGRICULTURE*. 2016. Vol. 16. No. 3. P. 49–56. URL: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/124218/edition/108385/content> (*Index Copernicus*) *Особистий внесок автора: обґрунтування переліку основних проблем забезпечення фінансової безпеки.*

3. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Аналітична оцінка кризового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інтелект XXI*. 2017. №2. С. 151–162. (*Index Copernicus*)

4. Kuzenko T. B., Sablina N. V., Zlenko N. V. Models and methods of the crisis condition assessment of engineering industry business entities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. No. 25. P. 208–218. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/136684> (*Web of Science*) *Особистий внесок автора полягає у проведенні оцінки кризового стану та адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва.*

5. Зленко Н. В. Оцінка адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 41. С. 267–274. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/41-2020> (*Index Copernicus*)

6. Зленко Н. В. Методичний підхід до відбору показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55. Ч. 2. С. 53–61. (*Index Copernicus*)

7. Kuzenko T., Zlenko N. Theoretical approach to the construction of the crisis management financial mechanism of business entities. *International independent scientific journal*. 2021. Vol. 2. №23. P. 18-23. URL: <https://www.iis-journal.com/arhiv> (*ResearchBib*) *Особистий внесок автора полягає у побудові фінансового механізму антикризового управління, визначенні його відмінності від існуючих, розподілі його за компонентами.*

Публікації за матеріалами конференцій

8. Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Methods for detection and assessment of threats to financial security of business entities. *Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 грудня 2014 р.). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. Ч. 3. С. 47–49. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні ключових методів оцінки загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва.*

9. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Classification of the threats to financial security of a business entity in current economic conditions. *Wykształcenie i nauka bez granic – 2014: materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Ekonomiczne nauki (Przemysł , 7–15 grudnia 2014 r.)*. Przemysł, Poland: Nauka I studia. Vol. 2. P. 42–46. *Особистий внесок автора: дослідження класифікації загроз фінансовій безпеці суб'єктів.*

10. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Theoretical aspects of management of business entity's financial security. *Integration Processes and Innovative Technologies: Achievements and Prospects of Engineering Sciences*: collection of scientific works international scientific and practical internet-conference for students and young scientists of higher educational institutions (Kharkiv, 9 April 2015). Kharkiv: Kharkov National Automobile and Highway University, 2015. Issue 5. P. 57–62. *Особистий внесок автора: дослідження теоретичних аспектів фінансової безпеки.*

11. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T. V. Theoretical aspects of business entity crisis management. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. С. 97–99. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні теоретичних основ антикризового управління.*

12. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Організація антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.). Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 555–559.

13. Кузенко Т. Б., Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Визначення поняття антикризового управління на основі аналізу сучасних альтернативних теоретичних підходів. *Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Харків, 22–25 жовтня 2015 р.). Харків, 2015. С. 66–68. URL: <http://ekon.uipa.edu.ua/naukovo-praktichna-konferenciya/konferenciya-2015> *Особистий внесок автора полягає у дослідженні та удосконаленні визначення поняття «антикризове управління».*

14. Плахотна Н. (Зленко Н.) Криза машинобудівної галузі України в умовах погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури. *Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 17 травня 2016 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016. С. 823–826. URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=10602>

15. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T.V. Condition and problems of mechanical engineering of Ukraine in crisis economy. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної наукової конференції* (м. Харків, 26–28 травня 2016 р.). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М. 2016. С. 182–

186. *Особистий внесок автора: дослідження стану та проблем машинобудівної галузі України.*

16. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Адаптація суб'єктів підприємництва до умов зовнішнього середовища як одне з пріоритетних завдань антикризового управління. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 8–9 грудня 2016 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2016. С. 122–124.

17. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні положення побудови фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної наукової конференції* (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. С. 163–165.

18. Зленко Н. В. Методичний підхід до визначення ключових напрямів адаптації галузі машинобудування. *Економічні проблеми сучасності та стратегії інноваційного розвитку національної економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 22 серпня 2020 р.). Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація». 2020. С. 115–119.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТОМ ПІДПРИЄМНИЦТВА	27
1.1. Теоретичні аспекти антикризового управління суб'єктом підприємництва	27
1.2. Визначення елементів системи антикризового управління суб'єктом підприємництва	47
1.3. Теоретичний підхід до побудови фінансового механізму антикризового управління	58
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ІНДИКАТОРІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	83
2.1. Формування методичного підходу до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління	83
2.2. Сучасні кризові тенденції суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі	93
2.3. Аналітична оцінка фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління	105
Висновки до розділу 2	119
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ	

АНТИКРИЗОВОГО	УПРАВЛІННЯ	СУБ'ЄКТАМИ	
ГОСПОДАРЮВАННЯ			121
3.1. Визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва			121
3.2. Методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління			135
3.3. Методичне забезпечення інструментарію фінансового механізму антикризового управління			155
Висновки до розділу 3			166
ВИСНОВКИ			168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ			170
ДОДАТКИ			187

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

А	Обсяг активів
АП	Адаптаційний потенціал
АУ	Антикризове управління
АФС	Антикризова фінансова стратегія
ВК	Власний капітал
ВК/ПК	Відношення Власних коштів до позикових
ВП	Валовий прибуток
ДЗ	Дебіторська заборгованість
ДЗ/КЗ	Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської
З	Запаси
ШАП	Інтегральний показник адаптаційного потенціалу
ІПФС	Інтегральний показник фінансового стану
К	Крок (у розрахунках ІПФС та ІПКС)
К п/в	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів
Кал	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)
КЗ	Кредиторська заборгованість
Кз ВОК	Коефіцієнт забезпеченості ВОК
Кззв ВОК	Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат ВОК
Кк ПК	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу
Км ВК	Коефіцієнт маневреності власного капіталу
Кп	Коефіцієнт покриття
Кр ВК	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу
Кра	Коефіцієнт рентабельності активів
Крв	Коефіцієнт рентабельності витрат
Крд	Коефіцієнт рентабельності діяльності
Кфа	Коефіцієнт фінансової автономії
Кшл	Коефіцієнт швидкої ліквідності

Оа	Оборотність активів, оборотів
Одз	Оборотність дебіторської заборгованості
ОЗ	Обсяг зобов'язань
Оз	Оборотність запасів, оборотів
Окз	Оборотність кредиторської заборгованості
С/с	Собівартість
СП	Суб'єктами підприємництва
Тпр	Темп приросту
Тр	Темп росту
ФМАУ	Фінансовий механізм антикризового управління
ФС	Фінансовий стан
ЧД	Чистий дохід від реалізації продукції
ЧП	Чистий прибуток

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах господарювання антикризове управління фінансовими ресурсами набуває надзвичайно важливого значення в системі управління суб'єктами підприємництва. Нестабільність економіки, фінансові кризи, мінливе зовнішнє середовище суб'єктів підприємництва призводять до порушення стабільності їх функціонування у фінансовій сфері та підвищення ризику збитків і банкрутства. Негативний вплив зазначених проблем підтверджується статистичними даними: за період з 2010 по 2019 рр. кількість суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі, які є базою дослідження, знизилась на 3961 одиницю, їх загальний чистий збиток досягав 22380194,2 тис. грн. на 2014 р., хоча завдяки ефективним антикризовим заходам у 2019 р. ситуація змінилась у кращій бік – суб'єкти отримали прибуток, що дорівнював 19852119,3 тис. грн.

Антикризове управління на державному рівні регулюється низкою законів, постанов, програм та інших нормативно-правових актів. Проте впровадження змін і реалізація державних заходів з подолання фінансових криз та їх наслідків може мати пролонгований ефект з огляду на масштабність таких заходів, перешкоди фінансового, політичного, економічного, а останнім часом і епідеміологічного характеру. Саме тому доцільно в першу чергу впроваджувати антикризові заходи на мікрорівні.

Вітчизняні суб'єкти підприємництва об'єктивно мають досвід з подолання мікрорівневих фінансових криз, хоча не всі антикризові фінансові заходи є достатньо дієвими. Тому надзвичайно важливим є удосконалення теоретичних аспектів антикризового управління та побудова ефективного фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва, за допомогою якого вони матимуть змогу адаптуватися до мінливого середовища та ефективно протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Дослідженням фінансового аспекту антикризового управління займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: Азаренкова Г. М., Альтман Дж. У., Ареф'єва О. В., Армаган С., Банді Дж., Берест М. Н., Білошкурський М. В., Бланк І. О., Р. Е. Вайсман, Внукова Н. М., Грязнова А. Г., Дьяконова І. І., Єлисеєва О. К., Карпенко О. А., Клебанова Т. С., Коваленко В. В., Коваленко О. В., Кован С. Е., Козьменко О.В., Коротков Є. М., Кумбс В. Т., Лі Д., Лігоненко Л. О., Морріс М. Х., Пітт Л. Ф., Плікус І. Й., Проноза П. В., Пфаррер М. Д., Раєвнева О. В., Решетняк Т. В., Серра Ф. Р., Суганяка М.В., Терещенко О. О., Феррейра М. П., Фучеджи В. І., Шорт К. Е. та ін. Проте недостатньо розкритими залишилися питання щодо процесу формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва, складу його ключових елементів та інструментарію, що зумовило тему дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з пріоритетними напрямками наукових розробок і планами наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Антикризове управління фінансовою безпекою підприємств фармацевтичної галузі» (номер державної реєстрації 0115U001900), у який здобувач виконав розділи «Теоретичні засади антикризового управління фінансовою безпекою підприємств» та «Методичне забезпечення антикризового управління підприємством»; «Методичне забезпечення оцінки ефективності формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом господарювання» (номер державної реєстрації 0120U105738), у якій здобувач виконав розділи «Теоретичні аспекти оцінки ефективності формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом господарювання» та «Методичний підхід до оцінки ефективності формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом господарювання».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення і розвиток теоретичних положень, методичних підходів і практичних

рекомендацій з формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва.

Відповідно до сформованої мети поставлено такі завдання теоретико-методичного і практичного характеру:

узагальнити теоретичні аспекти антикризового управління та визначити елементи його системи щодо суб'єктів підприємництва;

визначити поняття та склад елементів фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва;

обґрунтувати процес формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва на основі уточнених компонентів;

узагальнити методичні підходи до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління;

виявити сучасні кризові тенденції суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі та здійснити аналітичну оцінку їх фінансових індикаторів в системі антикризового управління;

розробити методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва;

розробити методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління;

обґрунтувати інструментарій фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва.

Об'єктом дослідження є фінансовий механізм антикризового управління суб'єктами підприємництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною базою дослідження фінансового аспекту антикризового управління є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. У процесі дослідження використано такі

загальнонаукові методи: метод аналізу, синтезу й формалізації – для визначення теоретичних аспектів антикризового управління та його зв'язку з адаптацією суб'єктів підприємництва; системно-структурний аналіз – для виявлення елементів системи антикризового управління суб'єктом підприємництва, обґрунтування теоретичного підходу до формування фінансового механізму антикризового управління, узагальнення методичних підходів до фінансового аналізу кризового стану суб'єктів підприємництва; графічні методи та методи статистичного аналізу – для діагностування динаміки кризового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі; метод порівнянь, вертикальний аналіз, горизонтальний аналіз, аналіз фінансових коефіцієнтів, таксономічний аналіз – для проведення аналітичної оцінки фінансового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі; кореляційний аналіз, багатомірний факторний аналіз – для обґрунтування показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва; кластерний аналіз, метод багатомірного рейтингового аналізу (метод радара), кореляційно-регресійний аналіз – для формування методичного підходу до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва; метод причинно-наслідкових, логічних і функціональних зв'язків та залежностей – для формування адаптаційної фінансової стратегії.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробленні й обґрунтуванні теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення та подальшого розвитку формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва, а саме:

удосконалено

визначення поняття та складу елементів фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва з урахуванням адаптації до зовнішніх умов функціонування, що відрізняється від існуючих виокремленням оцінки адаптаційного потенціалу – у складі його методів та адаптаційної фінансової стратегії – у складі інструментів, що на мікрорівні

дозволить активізувати захисні механізми від макроекономічних коливань та запобігти ускладненням фінансового стану суб'єктів підприємництва в умовах нестабільного зовнішнього середовища;

методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єкту підприємництва, що відрізняється від наявних розширенням складу фінансових індикаторів фінансового механізму антикризового управління та доведенням їх існування як системи, яка враховує основні параметри результативності процесу адаптації (стійкість та автономія, гнучкість, швидкість, ефективність), і дозволяє виявляти найважливіші та проблемні аспекти фінансової діяльності суб'єкта підприємництва;

методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління, що, на відміну від існуючих, базується на використанні обґрунтованої послідовності методів оцінювання, застосування яких дозволить врахувати ключові характеристики процесу оцінки адаптаційного потенціалу та розкрити найбільш впливові на його рівень показники для комплексного вирішення складних фінансових ситуацій у діяльності суб'єкта підприємництва й підвищення позитивного ефекту в результаті їх усунення;

інструментарій фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва, особливість якого полягає у: виявленні напрямів адаптаційної фінансової стратегії залежно від визначеного рівня адаптаційного потенціалу; генеруванні й регулюванні адаптаційних заходів на кожному рівні управління за пріоритетністю впровадження, що сприятиме підвищенню кількісних значень ключових індикаторів та інтегрального показника адаптаційного потенціалу за мінімальний термін;

дістали подальшого розвитку:

формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва на основі обґрунтованих компонентів, які, на відміну від існуючих, розподілені залежно від рівня походження кризи,

враховують функції протидії кризі (в разі кризи мікрорівня) та функції адаптації до кризових умов функціонування (в разі кризи макрорівня) й відрізняються за видом кризи, умовами застосування, завданнями антикризового управління, методами та інструментами фінансового механізму антикризового управління, специфікою розроблених антикризових заходів, що дозволить суб'єкту підприємництва як успішно протистояти мікрорівневій фінансовій кризі, так і не допускати погіршення фінансового стану в умовах глобальної кризи економіки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в доведенні до рівня практичних рекомендацій розроблених методичних підходів і впровадженні їх в діяльність суб'єктів господарювання машинобудівної галузі та державних установ. Подані в дисертації наукові розробки мають практичну цінність і використовуються суб'єктами господарювання машинобудівної галузі та державними установами, що підтверджується відповідними довідками про впровадження. Зокрема, у діяльності відділу розвитку підприємництва Департаменту адміністративних послуг та споживчого ринку Харківської міської ради використано методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключовий метод фінансового механізму антикризового управління (довідка № 1903/0/504-20 від 07.12.2020 р.). Методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва та рекомендації з удосконалення інструментарію антикризового управління впроваджено в діяльність ДП «ЗАВОД «ЕЛЕКТРОВАЖМАШ» (довідка №6401/09 від 11.09.2020 р.). Підхід до визначення основних напрямів адаптаційної фінансової стратегії впроваджено в діяльність ПАТ «Вовчанський агрегатний завод» (довідка № 116/3 від 14.09.2020 р.). Теоретичні та методичні пропозиції щодо використання концепції адаптації у антикризовому управлінні використовуються у навчальному процесі на кафедрі фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова безпека підприємства» за темою «Адаптація

підприємства як засіб забезпечення його фінансової безпеки» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Фінанси і кредит» (довідка №20/86-39-191 від 18.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у роботі, отримано особисто здобувачем. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження. Авторський внесок у спільних наукових працях представлено в списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, науково-методичні рекомендації та практичні результати дисертаційного дослідження оприлюднено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність» (м. Київ, 2014 р.); X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Ekonomiczne nauki «Wykształcenie i nauka bez granic – 2014» (Przemysl, Poland, 2014 р.); International scientific and practical internet-conference for students and young scientists of higher educational institutions «Integration Processes and Innovative Technologies: Achievements and Prospects of Engineering Sciences» (Kharkiv, 2015 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2015 р.); Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку» (м. Харків, 22–25 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право)» (м. Київ, 17 травня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний розвиток і спадщина

Семена Кузнеця» (м. Харків, 26–28 травня 2016 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 8–9 грудня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні проблеми сучасності та стратегії інноваційного розвитку національної економіки» (м. Львів, 22 серпня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 18 наукових працях загальним обсягом 6,76 ум.-друк. арк. (здобувачеві належить 5,85 ум.-друк. арк.), з них: 1 стаття у наукових фахових виданнях України, 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз та 11 публікації за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 269 сторінок (11,21 ум.-друк. арк.). Робота містить 42 таблиці (з них 3 займають 5 повних сторінок), 38 рисунків (з них 7 займають 7 повних сторінок), список використаних джерел складається з 153 найменувань – на 17 сторінках, 19 додатків – на 81 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 159 сторінки (6,63 ум.-друк. арк.).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО
МЕХАНІЗМУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТОМ
ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Теоретичні аспекти антикризового управління суб'єктом підприємництва

У сучасних умовах господарювання антикризове управління набуває надзвичайно важливого значення в системі управління суб'єктом підприємництва. Нестабільність економіки, фінансові кризи, мінливе навколишнє середовище, нововведення в законодавчій базі, політична ситуація в Україні, глобалізація та інтеграція світових економік, а також недосконалість системи управління підприємством та інші проблеми на мікрорівні – все це призводить до порушення стабільності у функціонуванні суб'єктів підприємництва, виникненню різноманітних кризових явищ та ризику зазнати збитків чи навіть стати банкрутом.

При вдалому антикризовому управлінні різноманітні наслідки реалізації кризових явищ можна не тільки мінімізувати, а й обернути на благо системи чи окремого суб'єкта підприємництва. Однак у ході підтвердження такої гіпотези слід враховувати те, що наслідки криз багато в чому залежать і від природи походження кризових явищ, а отже вивчення концептуальних засад поняття «криза» повинно бути першочерговим під час розвитку теорії антикризового управління.

Дослідженню визначення поняття «криза» присвячено багато праць знаних вчених-економістів. Наприклад, Карпенко О.А. [50, с. 7] визначає кризу як надзвичайне, найбільше загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в

навколишньому середовищі. Аналогічної думки додержуються Кован С.Е. [123, с. 13] та Коротков Є.М. [7, с. 17].

Чернявський А.Д. [133, с. 4] вважає, що криза — це переломний етап функціонування будь-якої системи, коли вона піддається впливу ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування. Основна особливість кризи полягає в тому, що вона загрожує руйнацією системи (частково або повністю).

Крутик А.Б. зазначає, що криза – це зміна економічного стану підприємства (різкий перехід від стабільності до розбалансованості всього ланцюга відтворення) [67, с 21].

Дж. М. Кейнс визначав кризу як раптову та різку, зазвичай, зміну підвищувальної тенденції знижувальною [51].

Проаналізувавши визначення дослідників, доцільно відмітити, що більшість із них не акцентує увагу на походженні кризи. Лише Чернявський А. Д. розмежовує походження кризового впливу на зовнішнє та внутрішнє, що є одним з найважливіших аспектів кризи з точки зору антикризового управління. Різниця для суб'єкта підприємництва, чи йому протистояти внутрішнім кризовим факторам, чи зовнішнім – неконтрольованим на мікрорівні та охоплюючим галузь або національну економіку – вкрай суттєва, адже внутрішні проблеми часто можливо вирішити шляхом грамотного фінансового менеджменту, у той час як зовнішню кризу на мікрорівні подолати фактично неможливо.

Зовнішні фактори є неоднорідними за джерелами походження, а внутрішні фактори, як правило, характеризують внутрішнє середовище підприємства і розкривають можливості його ефективної адаптації до зміни умов навколишнього середовища [61, с. 121-122].

Зовнішні (екзогенні) фактори, що зумовлюють кризовий стан підприємства, поділяють на такі групи:

а) зовнішньоекономічні фактори: скорочення обсягів виробництва; зростання інфляції; зменшення швидкості платіжного обороту; нестабільність

податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття;

б) ринкові фактори: зниження місткості внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; суттєве зниження попиту; зростання пропозиції товарів-субститутів; зниження активності фондового ринку; нестабільність валютного ринку;

в) інші фактори: політична нестабільність; негативні демографічні тенденції; стихійні лиха; погіршення кримінальної ситуації [61, с. 121-122].

Внутрішні (ендогенні) фактори, які зумовлюють кризовий стан підприємства, поділяють на:

а) операційні фактори: неефективний маркетинг; неефективна структура поточних витрат (висока частка постійних витрат); низький рівень використання основних засобів; високий рівень страхових і сезонних запасів; недостатньо диференційований асортимент продукції; неефективний виробничий менеджмент;

б) інвестиційні фактори: неефективний фондовий портфель; висока тривалість будівельно-монтажних робіт; суттєві перевитрати інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку за реалізованими реальними проектами; неефективний інвестиційний менеджмент;

в) фінансові фактори: неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їх ліквідність); надмірна частка позичкового капіталу; висока частка короткотермінових джерел залучення позичкового капіталу; зростання дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу; перевищення допустимих рівнів фінансових ризиків; неефективний фінансовий менеджмент [61, с. 121-122].

Проведене дослідження визначень кризи економістами дозволяє сформулювати визначення цього поняття наступним чином: криза – це зміна внутрішнього або зовнішнього середовища функціонування суб'єкта, яка може нести в собі загрозу його діяльності та існуванню, а отже вимагає від суб'єкта відповідних дій з перебудови свого внутрішнього середовища з

метою мінімізації внутрішніх факторів кризи та/або пристосуванню до значних зовнішніх коливань.

Проте слід відзначити, що така зміна не завжди тягне за собою лише негативні наслідки, і при вдалому антикризовому управлінні може зіграти на користь системі чи організації, відкриваючи в них нові рушійні сили для розвитку та прогресу, які досі були не поміченими. Криза також може вказувати на слабкі місця в діяльності системи чи організації, а отже якщо кризові симптоми були вчасно розпізнані та попереджені, то організація може заздалегідь прийняти певні запобіжні заходи для ліквідації таких слабких місць.

До основних характеристик кризи слід віднести причини, наслідки та види криз.

Існує безліч факторів, або причин кризи, які різняться за своїм походженням. Деякі дослідники підходять до класифікації цих причин, поділяючи їх за місцем виникнення (зовнішні та внутрішні), у залежності від волі людей (суб'єктивні та об'єктивні), за визначеністю виникнення (випадкові (непередбачувані) та закономірні (циклічні), на природні та штучні тощо [123 с. 14; 6, с.18-20]. Однак в контексті дослідження, їх множину доцільно розділити на внутрішні та зовнішні (як зазначалось вище). Це пояснюється тим, що поділ причин кризи на зовнішні та внутрішні є найбільш всеохоплюючим, а всі інші перелічені класифікаційні ознаки можна назвати уточнюючими. Внутрішні причини, в свою чергу, поділяються на операційні, інвестиційні та фінансові, зовнішні – на зовнішньоекономічні, ринкові та інші [61, с. 122].

Наслідки криз можуть призводити як до негативних, так і до позитивних змін в системі чи організації. Коротков Є. М. поділяє наслідки криз за видом змін – якісні або кількісні, зворотні або незворотні; за змінами після кризи – довгострокові чи короткострокові; за післякризовим станом – м'який вихід з кризи або різкі зміни; за загальним результатом для суб'єкта підприємництва – відновлення роботи або руйнування; за результатом антикризової стратегії –

вихід із кризи, послаблення кризи, продовження кризи, посилення кризи [7, с. 18]. Однак така класифікація наслідків є надто деталізованою; до неї цілком можливо додати чимало інших класифікаційних ознак, а отже доцільно узагальнити класифікацію наслідків кризи та виділити в ній основні класифікаційні ознаки, а саме: фінансові, адміністративні, маркетингові та виробничо-технологічні [61, с. 123].

Кризи різняться не тільки за своїми наслідками та причинами, а й за характером та своєю сутністю, а отже класифікація кризових явищ є дуже широкою. Коротков Є. М. [7, с. 19] зазначає, що необхідність такої розгалуженої класифікації криз пов'язана з диференціацією засобів управління ними. Якщо існує типологія та розуміння характеру кризи, то виникають і можливості зниження її гостроти, скорочення часу і забезпечення безболісного протікання.

На рис. 1.1. представлено основні розглянуті аспекти щодо сутності та змісту кризи, а саме – визначення поняття кризи, причини, наслідки та види криз.

Для визначення пріоритетних напрямків антикризового управління необхідно встановити, які кризи вплинули на економіку України найбільш серйозно. Практика свідчить, що до таких криз належать економічні кризи. Слід зазначити, що у сучасних умовах господарювання країни економічні кризи найтіснішим чином пов'язані із політичними подіями, яких зазнала наша країна з моменту отримання незалежності. Мушнікова С.А. [89, с. 61-67] наводить наступні найзначніші політико-економічні події, що спричинили руйнівний вплив на національну економіку (табл. 1.1).

З табл. 1.1 можна підсумувати, що національна економіка через короткі проміжки часу потерпала від значних потрясінь, зумовлених політико-економічними чинниками. З цього приводу можна висунути гіпотезу про те, що основними причинами криз на вітчизняних суб'єктах підприємництва є зовнішні фактори, що генеруються на макрорівні. Зазначені проблеми потребують вирішення на рівні держави, та враховуючи невизначеність щодо

Криза

- це зміна внутрішнього або зовнішнього середовища функціонування суб'єкта, яка може нести в собі загрозу його діяльності та існуванню, а отже вимагає від суб'єкта відповідних дій з перебудови свого внутрішнього середовища з метою мінімізації внутрішніх факторів кризи та/або пристосуванню до значних зовнішніх коливань.

Причини криз

Внутрішні (ендогенні):

а) операційні фактори: неефективний маркетинг; неефективна структура поточних витрат (висока частка постійних витрат); низький рівень використання основних засобів; високий рівень страхових і сезонних запасів; недостатньо диференційований асортимент продукції; неефективний виробничий менеджмент;

б) інвестиційні фактори: неефективний фондовий портфель; висока тривалість будівельно-монтажних робіт; суттєві перевитрати інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку за реалізованими реальними проектами; неефективний інвестиційний менеджмент;

в) фінансові фактори: неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їх ліквідність); надмірна частка позичкового капіталу; висока частка короткотермінових джерел залучення позичкового капіталу; зростання дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу; перевищення допустимих рівнів фінансових ризиків; неефективний фінансовий менеджмент; низькі адаптаційні можливості суб'єкта підприємства.

Зовнішні (екзогенні):

а) зовнішньоекономічні фактори: скорочення обсягів виробництва; зростання інфляції; зменшення швидкості платіжного обороту; нестабільність податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття;

б) ринкові фактори: зниження місткості внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; суттєве зниження попиту; зростання пропозиції товарів-субститутів; зниження активності фондового ринку; нестабільність валютного ринку;

в) інші фактори: політична нестабільність; негативні демографічні тенденції; стихійні лиха; погіршення кримінальної ситуації.

Наслідки криз

- а) фінансові, що пов'язані з рухом і структурою капіталу підприємства;
- б) адміністративні, що пов'язані зі структурою менеджменту підприємства;
- в) маркетингові, пов'язані з реорганізацією інфраструктури ринку;
- г) виробничо-технологічні, пов'язані з організацією виробничого процесу.

Класифікація видів криз

- а) за рівнем виникнення: глобальні (світові), державні, регіональні, міжгалузеві, галузеві, фірмові (мікрорівень);
- б) за місцем виникнення: локальна криза, системна, стратегічна;
- в) за масштабами впливу: мікрокризи, мезокризи, макрокризи, міжнародні;
- г) характер причини виникнення: закономірні, випадкові;
- д) за тривалістю в часі: короткострокові, тривалі;
- е) за ступенем керованості: керовані, некеровані;
- ж) за ступенем тяжкості: легкі кризові явища, середньої тяжкості, катастрофічні;
- з) за характером повторюваності: циклічні, нециклічні;
- к) за сферою функціонування: економічні (фінансові), соціальні, технічні, юридичні, політичні, екологічні, інформаційні, комбіновані;
- л) за характером розвитку: раптові, поступові;
- м) за можливістю прогнозування: прогнозовані, частково прогнозовані, непрогнозовані;
- н) стосовно суб'єктів господарювання: зовнішні, внутрішні;
- о) за походженням: штучні, природні;
- п) за наслідками прояву: загальні, специфічні, індивідуальні.

Рис. 1.1. Сутність, причини, наслідки та види криз, що погрожують суб'єкту підприємництва (складено за даними [7; 32; 61])

Таблиця 1.1

Кризові явища національної економіки (складено за даними [89, с. 68; 36, с. 23])

Рік	Подія	Вид кризи	Вплив на фінансово-економічний стан окремих секторів національної економіки
1991-1993	Вихід України із складу Радянського Союзу	Системна криза	Перебудова суспільного устрою. Зростання інфляції до 200% на день. Порушення економічних відносин на рівні суб'єктів господарювання. Введення тимчасової національної валюти.
1998	Дефолт в Росії	Структурна криза	Девальвація гривні на 80%. Падіння ВВП на 1,7%. Зростання інфляції до 20%. Відтік капіталу нерезидентів, скорочення вкладів фіз. осіб. Зростання дефіциту бюджету до 2,2% від ВВП. Зниження ліквідності банківської системи. Неможливість отримання «дешевих» кредитів суб'єктами господарювання.
2004	«Померанчова революція»	Системна криза	Політична криза і невизначеність можливого розвитку подій спровокували відтік капіталу з економіки, а також привели до вилучення депозитів з банківської системи як суб'єктами господарювання, так і фіз. особами.
2007-2008	Світова фінансова криза	Глобальна криза	Фактично закритий доступ на зовнішні ринки запозичень. Падіння ліквідності. Зростання ставок за кредитами. Скорочення обсягів їх видачі. Зростання ставок за міжбанківськими кредитами overnight до 30% річних (квітень 2008).
2013-2014	Революція «Гідності»	Системна криза	Політична криза (аж до розпаду країни). Зниження фінансових резервів призвело до росту залежності від зовнішніх джерел фінансування, з однієї сторони, та відтоку капіталу з економіки країни, з іншої. Різке падіння обсягів виробництва реальним сектором економіки спровокувало погіршення всіх макроекономічних показників.
2020	Економічна криза, спровокована пандемією COVID-19,	Глобальна криза	Криза, яку світ переживе у результаті поширення COVID-19, є загальносвітовою і вдарить по усіх країнах з відкритою ринковою економікою. Особливо це похитне фінансово-економічний стан України, економіка якої в останні роки і так є нестабільною і залежною від світових тенденцій, політичних подій і настроїв населення. Навіть за оптимістичного сценарію падіння економіки України через поширення COVID-19 у 2020 році складе 5 % ВВП.

ефективності та швидкості впровадження державних заходів з подолання кризи та можливість виникнення нових глобальних економічних криз,

доцільно дослідити, які міри можна вжити на мікрорівні. З цього твердження витікає наступне питання: яким чином суб'єкт підприємництва може протидіяти зовнішнім негативним впливам самостійно, якщо глобальну кризу економіки можна здолати лише на макрорівні? Розв'язання цього протиріччя полягає у пошуку таких інструментів управління, які б дозволяли суб'єктам підприємництва нормально функціонувати навіть у кризових умовах зовнішнього середовища – тобто при неможливості протидії кризі могли б певним чином до неї пристосовуватись.

В контексті цього питання доцільно перейти до безпосередньо формування понятійно-категоріального апарату антикризового управління суб'єктами підприємництва.

Власне поняття «управління» трактується авторами по-різному залежно від сфери його застосування. Деякі дослідники ототожнюють це поняття з керуванням та наводять наступне визначення: це керівництво або система або сукупність приладів, за допомогою яких керують машинами, механізмами тощо [23, с. 535-534].

Більшість авторів асоціюють поняття управління із здійсненням певного впливу. Найбільш змістовне та лаконічне визначення наведене у «Словнику сучасних економічних термінів» [109]: управління – свідомий, заздалегідь продуманий вплив з боку одних людей (керуючих) на інших людей (керованих) та на економічні об'єкти. Такий вплив здійснюється, щоб отримати запланований, бажаний результат [109, с. 391].

Однак поняттю «антикризове управління» притаманний більш розгалужений спектр трактувань з огляду на ємність даного поняття, а отже і більшу кількість можливих підходів щодо визначення її сутності, тому для того, щоб вивести обґрунтоване тлумачення, складено таблицю визначень, наведених в працях різних авторів (додаток А).

Виходячи з проведеного аналізу підходів науковців до визначення поняття «антикризове управління» доцільно зробити наступні ключові висновки:

у наведених визначеннях немає чіткого розмежування між завданнями та метою антикризового управління;

переконання економістів розходяться щодо етапу існування суб'єкта підприємництва, на протязі якого повинно діяти антикризове управління. Деякі з них вважають, що антикризове управління застосовується лише до підприємств-боржників або при оздоровленні чи ліквідації підприємства (тобто до суб'єктів підприємництва, яких вже торкнулася криза), інші наполягають на тому, що антикризове управління повинно діяти на протязі всього життєвого циклу суб'єкта підприємництва (навіть коли криза відсутня);

думки вчених різняться при визначенні місця антикризового управління у загальній системі управління суб'єктом підприємництва – це поняття вони визначають як тип/вид управління, як сукупність форм і методів реалізації певних процедур, процес, категорію, систему;

існує невизначеність у поглядах дослідників щодо завдань антикризового управління, які деякі з них вбачають у попередженні та відвертанні кризи, інші – у подоланні або мінімізації наслідків кризових явищ, а інколи вчені зауважують, що антикризовому управлінню притаманні всі зазначені завдання.

Таким чином, визначено чотири основні аспекти антикризового управління, які мають бути уточненими, а саме: мета антикризового управління; місце у загальній системі управління; етап, на якому повинно діяти антикризове управління; завдання антикризового управління.

Метою антикризового управління є стабілізація або підвищення ефективності діяльності суб'єкта підприємництва за умови реалізації внутрішніх або зовнішніх погроз його нормальному функціонуванню.

Уточнюючи місце антикризового управління у загальній системі управління, слід зазначити, що антикризове управління є невід'ємною складовою загальної системи управління суб'єктом підприємництва і само по собі також являє собою систему. Деякі дослідники виділяють в системі антикризового управління ряд підсистем, серед яких зазначаються:

антикризовий (операційний) менеджмент;
антикризове фінансове управління;
антикризовий маркетинг;
антикризове управління персоналом;
антикризове організаційне управління [77, с. 60].

Фінансовий аспект у системі антикризового управління є пріоритетним, що підтверджується рядом досліджень вчених-економістів [19, с. 257; 9, с.11; 107, с. 69]. Конкретизуючи зазначене твердження, доцільно навести наступні обґрунтування:

а) у процесі управління фінансами, або фінансового менеджменту, відбувається формування фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення усіх функціональних напрямків діяльності СП, у тому числі і питань антикризового управління. Отже, від вдалого проведення фінансового менеджменту у великій мірі залежить і успішність антикризового управління в цілому;

б) на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки більшість проблем управління суб'єктами підприємництва концентрується на фінансових аспектах їх діяльності. До таких проблем можна віднести високі ставки кредитування, нестачу обігових коштів, високу вартість сировини тощо;

в) найбільшу загрозу нормальному функціонуванню українських суб'єктів підприємництва становлять фінансові кризи, спричинені недостатньою фінансовою стійкістю, порушенням ліквідності та платоспроможності, незбалансованістю обсягів грошових потоків та ін.;

г) фінансові показники є кількісним виразом фінансового стану СП, його потенціалу, глибини кризи, уможливають прогнозування, узагальнення кількісної інформації, побудову економіко-математичних моделей та є невід'ємним підґрунтям для прийняття управлінських рішень;

д) фінансові відносини з контрагентами, кредиторами, державою, працівниками чинять значний вплив на діяльність СП – тим більше у кризових умовах функціонування.

В контексті вищезазначеного подальше дослідження буде пов'язано саме із фінансовою складовою антикризового управління.

В контексті питання щодо етапу, на якому повинно діяти антикризове управління (АУ), існує два підходи до формування наукової концепції антикризового управління – «вузький» і «широкий» [26, с. 70-72]. Ареф'єва О. В. відзначає, що «вузький» підхід може бути частим випадком «широкого», якщо розглядати реалізацію окремого змісту функцій управління на тому чи іншому етапі розвитку та функціонування підприємства. Причому до «вузького» підходу відносять підходи науковців, що засновані лише на необхідності використання антикризового управління за вже наявної кризи; до «широкого» – твердження відносно того, що антикризове управління має постійно діючу функцію, незважаючи на характеристику стану підприємства [9, с. 10].

Таким чином, антикризове управління повинно діяти на протязі всього життєвого циклу суб'єкта підприємництва, адже вимоги зовнішнього середовища є надзвичайно мінливими, а отже певні зрушення можуть відбутись повсякчас. Таким чином оптимальним у визначенні концептуальних засад антикризового управління є «широкий підхід».

Щодо визначення завдань антикризового управління, доцільно погодитись, що антикризове управління дійсно повинно поєднувати у собі попередження, відвертання, подолання та мінімізацію наслідків кризи. Однак в контексті визначення завдань антикризового управління дослідниками не відображено питання щодо поведінки суб'єкта підприємництва в тому разі, коли на мікрорівні подолати кризу неможливо. Як вже зазначалось, вітчизняним суб'єктам підприємництва характерне функціонування в умовах постійної дії загальноекономічних кризових явищ, які окрема господарююча одиниця подолати неспроможна, а отже її антикризове управління повинно ґрунтуватись на пошуку інструментів, що уможливають пристосування, або адаптацію, такої господарюючої одиниці до негативних впливів зовнішнього середовища.

Використання у визначенні АУ концепції адаптації обумовлює необхідність уточнення теоретичних засад цього поняття, а саме – сутності поняття «адаптація» та «адаптація суб'єкта підприємництва».

У табл. 1.2 представлено погляди вчених на поняття «адаптація».

Таблиця 1.2

Визначення поняття «адаптація» в економічній літературі

Автор	Визначення
К. Мейер, С. Девіс [84]	Адаптація – еволюційний процес, під час якого організми/системи змінюють свою структуру і свою поведінку, щоб успішно протистояти впливу навколишнього середовища.
Р.Л. Акофф [3, с. 33]	Адаптація – це така реакція на зміну умов (подразник), яка протидіє дійсному або можливому зниженню ефективності поведінки системи.
А.М. Турило, К.В. Богачевська [128, с. 29]	Адаптація – це процес пристосування системи до умов зовнішнього та внутрішнього середовищ, що базується на оцінці всіх суб'єктивно-об'єктивних чинників розвитку системи.
Ареф'єва О.В., Прохорова Ю.В. [9, с. 45]	Система завжди є частиною зовнішнього середовища, тому у відповідь на зміни середовища система повинна пристосовуватися до функціонування в нових умовах. Адаптація – це процес такого пристосування у складному середовищі. Адаптація системи може виявлятися як саморегулювання, самонавчання, самоорганізація і самовдосконалення.

К. Мейер та С. Девіс пропонують змістовне визначення поняття «адаптація», проте, по-перше, адаптація – це не завжди еволюційний процес, адже еволюція має під собою появу певних нових якостей, функцій тощо, а адаптація може відбуватись і без подібних перетворень, наприклад, у разі перебудови структури капіталу або зменшення частки виробничих витрат. А по-друге, зміна структури та поведінки системи повинна відбуватись не для протидії впливу середовища, а для пристосування до нього – тобто, не всупереч змінам, а у відповідності до них.

Р.Л. Акофф наводить дещо вузьке визначення поняття «адаптація». Адаптація не обмежується лише протидією зниженню ефективності поведінки системи, адже зміна умов зовнішнього середовища часто несе в собі не тільки погрози, а й нові можливості, нові вимоги, а отже і при визначенні поняття

«адаптація» слід враховувати не тільки збереження наявної ефективності системи, а і її підвищення шляхом перепрофілювання, зміни якісних та кількісних характеристик системи.

А.М. Турило та К.В. Богачевська виділяють у наведеному авторами визначенні пристосування до умов не тільки зовнішнього, а й внутрішнього середовища. Це не доцільно з точки зору етимології, або походження слова, а також семантики, тобто смислового значення терміну «адаптація». У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [23, с. 11] досліджуваний термін трактується наступним чином: адаптація (лат. *adaptatio*, від *adapto* – пристосовую) – це пристосування організму до змінюваних умов середовища. З наведених визначень можна зробити висновок, що адаптація спрямована на пристосування внутрішнього середовища до умов зовнішнього.

Ареф'єва О.В. та Прохорова Ю.В. надають визначення адаптації, яке найбільшим чином відповідає цілям дослідження. Однак при визначенні адаптації доцільно деталізувати, по-перше, у чому полягає пристосування та, по-друге, обґрунтувати необхідність адаптації.

Пристосування може відбуватись у вигляді якісних або кількісних змін системи, а доцільність таких змін викликана необхідністю збереження існування та функціонування системи або підвищення її ефективності.

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно сформулювати наступне визначення: адаптація – це процес якісної або кількісної зміни системи згідно зі зміною вимог зовнішнього середовища з метою збереження або підвищення її ефективності.

У даному випадку під «системою» розуміється будь-яка єдність взаємопов'язаних складових одного цілого – наприклад, живий організм, або держава, або верстат на суб'єкті підприємництва, або, власне, сам суб'єкт підприємництва. В контексті дослідження в якості системи виступає, перш за все, суб'єкт підприємництва (СП), а отже доцільно визначити зміст поняття «адаптація суб'єкта підприємництва» із виділенням ключових характеристик процесу адаптації, що виражають його результативність (табл. 1.3).

Визначення поняття «адаптація суб'єкта підприємництва» в економічній літературі

Автор	Визначення	Ключові характеристики
Капітанець Ю. О. [49, с. 11]	Адаптація - форма розвитку підприємства, що характеризується швидким реагуванням і гнучким пристосуванням внутрішніх можливостей підприємства до майбутніх змін зовнішнього середовища його функціонування.	Гнучкість, швидкість реагування
Куліков П. М. [74, с. 56, 58]	Адаптація в загальному розумінні є процесом пристосування системи до умов мінливості середовища. Адаптація передбачає здійснення мобілізаційних заходів на підприємстві, що проявляються, наприклад, в діях управлінського складу суб'єкта господарювання в ході здійснення впливу на ресурси адаптації. Адаптація є притаманним підприємству процесом, який супроводжує весь його життєвий цикл. Вона відбувається паралельно процесам функціонування та розвитку, через що може бути як усвідомленою (запланованою), так і неусвідомленою (відсутнім є механізм розробки адаптаційних заходів на підприємстві).	Здійснення мобілізаційних заходів
Алексеев С.Б. [4, с. 6]	Адаптація підприємства - це процес розробки і реалізації дій, спрямованих на зміни внутрішнього середовища підприємства згідно з вимогами зовнішнього середовища.	Зміни внутрішнього середовища згідно з вимогами зовнішнього
Лепейко Т. І. [75, с. 247]	Адаптація є процесом пристосування підприємства до зовнішніх мінливих умов та передбачає систему організаційно-економічних та соціальних регуляторів і має на меті забезпечення стійкості функціонування організації у довгостроковій перспективі.	Стійкість функціонування
М. Х. Морріс Дж. У. Альтман Л. Ф. Пітт Р. Е. Вайсман [150]	Адаптація стосується готовності та здатності підприємця внести відповідні корективи в концепцію бізнесу в процесі того, як підприємство перетворюється від початкової ідеї до бізнес-плану, до діючого підприємства, зростаючого концерну і, зрештою, успішного бізнесу.	Готовність та здатність підприємця вносити корективи в концепцію бізнесу

Аналізуючи табл. 1.3, можна стверджувати, що дослідники доходять згоди щодо сутності адаптації СП – це процес, який відбувається згідно вимогам зовнішнього середовища і націлений на зміну внутрішнього

середовища СП. Погоджуючись із наведеними формулюваннями, доцільно зауважити, що вони є надмірно узагальненими та не відповідають на питання, чим саме адаптація СП відрізняється від їх звичайної діяльності? Нормально функціонуючий СП у будь-якому разі в тій чи іншій мірі пристосовується до змін навколишнього середовища – розробляє нові продукти, змінює структуру свого майна, регулює внутрішні соціальні відносини тощо. Чи все це можна вважати адаптацією або вона повинна мати більш специфічні характеристики?

У найбільш загальному розумінні можна дати ствердну відповідь на поставлене питання: так, адаптація СП може означати будь-які зміни, що відбуваються на СП з метою його пристосування до змінюваних умов зовнішнього середовища. Однак в такому разі адаптація СП ризикує бути неузгодженою і непланомірною, а отже і низькоефективною, адже фактично відсутній процес адаптації – замість нього є лише розрізнені епізодичні прояви адаптації, які не мають чіткої кінцевої мети. Тому пропонується такі прояви адаптації визначати як окремі пристосувальні заходи, обумовлені об'єктивними вимогами середовища. Власне процес адаптації доцільно характеризувати наявністю таких етапів: оцінка дійсного становища СП в контексті адаптації; на основі аналітичних висновків з проведеної оцінки розробка цілей, завдань, виконання яких забезпечить досягнення бажаного становища СП щодо його адаптації до кризових умов; вироблення заходів, програм, стратегій з досягнення поставлених цілей та завдань.

Однак присутність наведених етапів також не виділяє адаптацію серед множини процесів антикризового управління як унікальний, відмінний від інших процес, адже такі етапи (оцінка, цілепокладання та прийняття управлінських рішень) характерні багатьом процесам, що відбуваються у діяльності СП. Тому доцільно визначити конкретні характеристики, які виражатимуть результативність процесу адаптації (параметри результативності процесу адаптації) – такі параметри, які повинно мати або прагнути мати СП, що має на меті успішно пристосовуватись до умов зовнішнього середовища.

Як видно з табл. 1.3, методом аналізу літературних джерел виділено такі параметри результативності процесу адаптації: гнучкість, швидкість реагування, стійкість функціонування. Цей перелік доцільно доповнити параметрами автономності та ефективності, отже остаточні параметри результативності процесу адаптації наступні:

гнучкість – здатність змінювати параметри своєї діяльності згідно вимогам зовнішнього середовища;

швидкість реагування – в умовах функціонування у кризовому середовищі зростає терміновість реакції на будь-які зміни з огляду на непередбачуваність розвитку кризових явищ, що потенційно може погіршити фінансовий стан СП;

стійкість функціонування – здатність стабільно функціонувати у кризових умовах, не допускати зниження ключових показників діяльності, зберігати конкурентоспроможність тощо;

автономія – недопущення посилення залежності від контрагентів, адже це певною мірою суперечить виконанню перших трьох параметрів (приймати рішення щодо зміни параметрів діяльності, швидко реагувати на зміни, стійко функціонувати), адже через посилення впливу контрагентів прийняття рішень щодо забезпечення цих параметрів може залежати від третіх осіб, у тому числі не зацікавлених у підтримці стабільного функціонування СП;

ефективність – отримання результату, здатного покривати витрати та задовольняти потреби СП та його персоналу з орієнтацією на розвиток.

Таким чином, адаптація суб'єкта підприємництва – це безперервний процес перетворення внутрішнього середовища суб'єкта підприємництва відповідно до мінливих зовнішніх умов, результативність якого виражається у підвищенні гнучкості, швидкості реагування, стійкості функціонування, автономії та ефективності функціонування суб'єкта підприємництва та залежить від якості оцінки наявного стану, чіткого цілепокладання та релевантності розроблених управлінських заходів з досягнення цільового стану.

Адаптаційний процес є індивідуальним для кожного окремого СП і включає нескінченний перелік адаптаційних заходів, які можуть стосуватись будь-яких аспектів діяльності СП. Тому доцільно погодитись, що розробити єдиний спосіб адаптації СП неможливо, адже в такому разі адаптація втратила би свою ключову ознаку – пристосовуватись до зовнішнього оточення, яке є мінливим, а отже і пристосовування полягає у постійних змінах.

Це також підтверджує аналіз джерел економічної літератури [69; 91; 14], за якими складено ментальну карту, представлену на рис. 1.2.

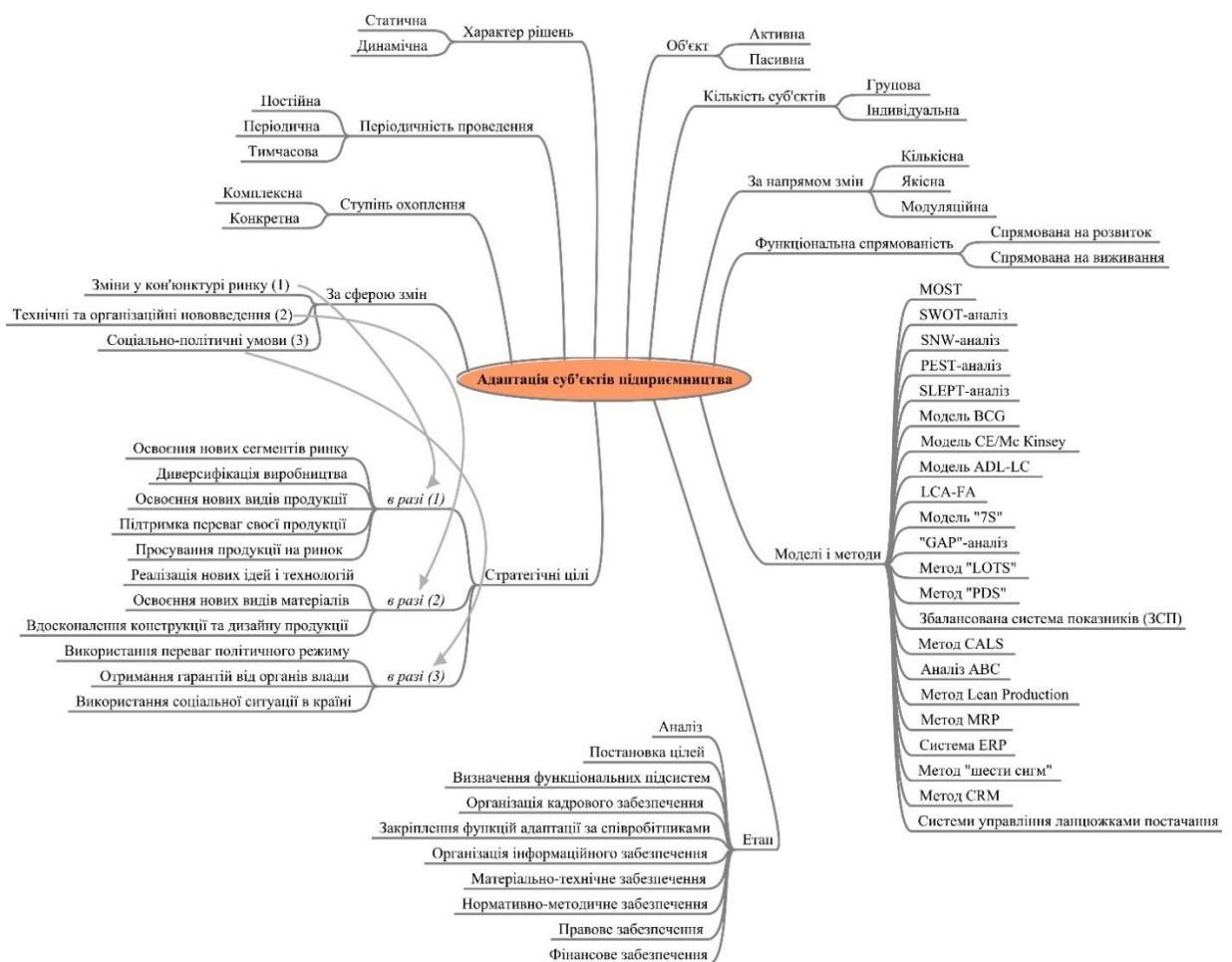

Рис. 1.2. Класифікація адаптації СП на основі побудови ментальної карти (побудовано за даними [69, с. 173-174; 91, с. 114-115; 14, с. 85-89])

Наведена на рис. 1.2. ментальна карта доводить, що цілі, етапи, моделі і методи адаптації, а також її класифікація є настільки широкими, що єдиного механізму адаптації для всіх СП існувати не може.

Проте, як відзначено раніше, ключовим аспектом антикризового управління є фінансовий аспект, а враховуючи, що адаптацію у роботі визначено як невід'ємну складову антикризового управління, то і ключовим аспектом адаптації в контексті антикризового управління також є фінанси. Пріоритетність фінансового аспекту в ході проведення адаптації, по-перше, обмежує її інструментарій лише фінансовими методами та інструментами, що дозволяє певним чином узагальнити проведення оцінки та розробку адаптаційних заходів для групи СП, адже фінансові методи та інструменти є здебільшого спільними для окремих СП, а, по-друге, уможлиблює її кількісну оцінку.

Висновок з першого твердження: адаптація є індивідуальною для кожного СП, однак її оцінка та розробка загальних заходів може проводитись одночасно для групи СП, якщо це стосується фінансових методів та інструментів, а також відносно СП, які функціонують у спільній галузі, мають схожі проблеми у діяльності та функціонують в одному регіоні на протязі одного й того ж самого часового відрізка.

Висновок з другого твердження: кількісна оцінка адаптації має під собою перш за все оцінку адаптаційного потенціалу СП. Адаптаційний потенціал є найсуттєвішим критерієм адаптації СП, адже саме він характеризує можливості та здатність СП до адаптації. Це підтверджується вивченням економічних джерел (табл. 1.4).

Власне поняттям «адаптаційний потенціал суб'єктів підприємництва» займалось небагато дослідників, а отже можна стверджувати, що це питання є недостатньо висвітленим в економічній літературі. Проте існуючі визначення цього терміну сходяться у тому, що адаптаційний потенціал являє собою можливості та здатність СП до пристосування, що в разі успішної реалізації таких можливостей може призвести до зростання та розвитку. Однак наведені погляди вчених мають і недолік, адже дослідники не проводять чіткої межі між поняттями «адаптація суб'єктів підприємництва» та «адаптаційний потенціал суб'єктів підприємництва».

Визначення поняття «адаптаційний потенціал суб'єктів підприємництва» у економічній літературі

Джерело	Визначення адаптаційного потенціалу	Ключова характеристика
Турило А. М., Богачевська К. В. [127, с. 262]	Адаптаційний потенціал підприємства являє собою невід'ємний елемент потенціалу підприємства та визначається як категорія, що базується на принципах системності і динамічності, має кількісно-якісні ознаки, характеризує можливості пристосування підприємства до зовнішньо-внутрішніх умов господарювання, які при їх повній реалізації забезпечать при визначених економічних ресурсах і раціонального їх використання, у відповідності із загальною стратегією розвитку підприємства, потенційно можливе зростання його ефективності і конкурентоспроможності.	Можливості пристосування; можливе зростання
Турило А. М., Богачевська К. В. [127, с. 31]	Адаптаційний потенціал підприємства – це економічна категорія, що в інтегрованому вигляді характеризує, з одного боку, можливості змінювання внутрішнього середовища підприємства під поставлені стратегічні цілі його розвитку, а з іншого боку, можливості змінювання підприємства в цілому, як відкритої системи, під зовнішні умови господарювання, які є мінливими за своєю ринковою сутністю, що в кінцевому підсумку, при реалізації цих сукупних можливостей, сприятиме ефективному і конкурентоспроможному розвитку підприємства в довгостроковому періоді.	Можливості змінювання; сприяння розвитку
Коваленко Н., Гонтова Н. [56, с. 194]	Адаптивність (або адаптаційний потенціал) можна визначити як потенційні можливості та здатність підприємства до постійної трансформації, відновлення і самовдосконалення (у тому числі до зміни внутрішніх цінностей, цілей, завдань, мотивацій), що дозволяє засвоювати нові навички, вміння, знання, технології тощо.	Можливості та здатність до трансформації; засвоєння нового
Феррейра М. П., Серра Ф. Р., Лі Д., Армаган С. [143, с. 4]	Здатність фірм адаптуватися до різних міжнародних ділових середовищ є цінним, важким для наслідування, неторговим, рідкісним, але не дефіцитним та залежним від шляху ресурсом. Крім того, адаптація до міжнародного ділового середовища є незмінним основним джерелом конкурентних переваг для транснаціональних підприємств, яке з часом розвивалося завдяки досвіду фірм та вбудовувалося в їх заведений порядок.	Цінний, важкий для наслідування, неторговий, рідкісний, але не дефіцитний та залежний від шляху ресурс

Термін «потенціал» визначається у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» як «сукупність усіх наявних засобів, можливостей,

продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. Запас чого-небудь; резерв. Приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [23, с. 1087].

Таким чином, адаптацію у роботі визначено як безперервний процес перетворення внутрішнього середовища СП відповідно до мінливих зовнішніх умов, результативність якого виражається у підвищенні гнучкості, швидкості реагування, стійкості функціонування, автономії та ефективності функціонування СП та залежить від якості оцінки наявного стану, чіткого цілепокладання та релевантності розроблених управлінських заходів з досягнення цільового стану.

Адаптаційний потенціал – це сукупність наявних адаптаційних можливостей СП, які він здатен реалізувати в процесі адаптації для досягнення її цілей. Адаптаційні можливості СП мають під собою внутрішні сили, здатності, ресурси СП, які можуть бути використані в процесі адаптації.

В свою чергу оцінка адаптаційного потенціалу – це процес, в ході якого із використанням різноманітних методів та способів визначаються адаптаційні можливості, сильні та слабкі сторони і інші характеристики СП щодо адаптації до умов зовнішнього середовища, а також міра здатності СП до пристосування в цілому.

Отже, антикризове управління – це система управління, в межах якої відбувається здійснення впливу на діяльність суб'єкта підприємництва через розробку та виконання дій з попередження, відвертання, подолання і мінімізації наслідків внутрішніх кризових явищ та реалізацію адаптаційних можливостей в разі неконтрольованих зовнішніх коливань.

Таким чином визначено ключові теоретичні основи антикризового управління та обґрунтовано його зв'язок з адаптацією СП. Уточнено визначення антикризового управління, яке, на відміну від існуючих, наголошує на необхідності адаптації як одного з ключових завдань антикризового управління.

1.2. Визначення елементів системи антикризового управління суб'єктом підприємництва

Антикризове управління суб'єктом підприємництва визначено як систему впливу на діяльність суб'єкта підприємництва, але не ізольовано функціонуючу, а як невід'ємну складову загальної системи управління.

Загалом під системою слід розуміти об'єднання елементів в одне ціле, де кожен елемент системи повинен бути найкращим сам по собі, незалежно від стану окремих елементів та системи в цілому [9, с. 44].

Таким чином, як і будь-яка система, антикризове управління має свої складові елементи, які, хоча і є специфічними та властивими саме антикризовому управлінню, однак ґрунтуються на загальних засадах теорії менеджменту.

Ареф'єва О. В. та Прохорова Ю. В. виводять наступне визначення системи управління: система управління становить сукупність усіх елементів, підсистем і комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують задане функціонування організації [9, с. 47].

Таким чином, з огляду на те, що антикризове управління визначено у роботі як підсистема по відношенню до загальної системи управління, а отже склад його елементів ґрунтується на загальних засадах теорії менеджменту, то до складу системи антикризового управління можуть відноситись будь-які елементи, підсистеми і комунікації між ними, а також процеси, що забезпечують виконання головної мети антикризового управління.

Підходи до деталізованого визначення складу цих елементів в економічній літературі дещо різняться, наприклад, Маховка В. М. основними елементами системи антикризового управління називає суб'єкт, об'єкт, мету та завдання, принципи, функції, процес, методологію та систему критеріїв оцінки ефективності антикризового управління [83, с. 102]. Гук О. В. серед елементів системи антикризового управління підприємством називає

прогнозування та моніторинг банкрутства, управління ризиками, систему інформаційного забезпечення, процедуру ліквідації підприємства та методи подолання банкрутства [34, с. 40].

Лігоненко Л. О. стверджує, що побудова системи антикризового управління потребує обґрунтування таких базових положень, як:

можливість та необхідність управління антикризовими процесами на рівні окремого підприємства, роль держави в його проведенні;

сфера та об'єкт антикризового управління;

суб'єкти, інститути та інфраструктура антикризового управління;

мета та завдання антикризового менеджменту;

методологія антикризового управління та роль науки у його проведенні;

функціональний зміст антикризового управління;

принципи здійснення антикризового управління;

складові елементи процесу антикризового управління та його організації (розподіл функцій, організація взаємодії, мотивація, координація, контроль);

методичні засади оцінки ефективності антикризового управління [77, с. 53].

Також дослідник наводить схему взаємозв'язку між зазначеними положеннями [77, с. 53].

Такий підхід до визначення складових елементів системи антикризового управління найбільшим чином відповідає цілям дослідження, адже наведені елементи існують та функціонують у нероздільній сукупності, тобто, присутній певний механізм їх взаємодії, логічно побудований та такий, у якому зазначені елементи є взаємообумовленими та закономірно розташованими.

Природу взаємодії «деталей» такого механізму можна пояснити наступним чином: можливість та необхідність антикризового управління обумовлює присутність об'єкту та суб'єкту антикризового управління – тобто того, чим управляти, і того, хто управлятиме; взаємовідносини об'єкту та суб'єкту ґрунтуються навколо мети та завдань, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети; методологія, функції та принципи

встановлюють рамки, певні загальнообов'язкові правила, за якими антикризове управління повинно здійснюватись з метою впорядкування його проведення та виключення можливості заміни понять; організація процесу антикризового управління є ключовим результатом взаємодії та узгодження перелічених вище елементів, адже саме від вдалої організації такого процесу залежатиме успішність антикризового управління в цілому, а, власне, оцінка ефективності антикризового управління визначатиме переваги та недоліки підходу до побудови та функціонування системи антикризового управління.

Подальше вивчення теорії антикризового управління неможливе без конкретизації кожного окремого елемента, адже підходи до визначення об'єктів, функцій, принципів, процесу тощо значно різняться в економічній літературі, а також залежать від специфіки дослідження.

Об'єкт антикризового управління – це процес протидії та/або адаптації до кризових явищ. Суб'єктами антикризового управління є особи, які виконують завдання антикризового управління шляхом використання методів, важелів та інструментів антикризового управління.

Як зазначено вище, метою антикризового управління є стабілізація або підвищення ефективності діяльності СП за умови реалізації внутрішніх або зовнішніх погроз його нормальному функціонуванню.

Поставлена мета досягається шляхом виконання наступних завдань: попередження, відвертання, подолання та мінімізація наслідків кризових ситуацій, а також, в разі неможливості протистояти несприятливій ситуації на мікрорівні, адаптації до кризових умов функціонування.

В контексті вищезазначеного слід відмітити, що завдання антикризового управління часто ототожнюються з функціями антикризового управління, однак поняття завдань є ширшим, ніж поняття функцій, тобто, для виконання одного завдання можуть слугувати декілька функцій.

Розглядаючи функції антикризового управління, деякі дослідники ототожнюють їх із загальними функціями управління, деякі виділяють також і специфічні функції саме антикризового управління. У першу чергу доцільно

розглянути, що мається на увазі під поняттям «управлінська функція» в цілому, та які існують загальні управлінські функції.

У загальному розумінні функції управління – це відповідні види цілеспрямованої діяльності, пов'язані з управлінням виробництвом, зумовлені кооперацією і поділом праці всередині підприємства [93, с. 337].

Ще А. Файоль виділяв п'ять головних функцій управління, які, на думку дослідника, полягають у наступному: передбачити, тобто враховувати прийдешнє і виробляти програму дії; організовувати, тобто будувати подвійний – матеріальний і соціальний – організм підприємства; розпоряджатися, тобто змушувати персонал належним чином працювати; координувати, тобто зв'язувати, об'єднувати, гармонізувати всі дії і всі зусилля; контролювати, тобто піклуватися про те, щоб все відбувалося згідно встановлених правил і відданих розпоряджень [130, с. 12].

Дослідники М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі схиляються до підходу, в якому процес управління складається з функцій планування, організації, мотивації та контролю. Ці первинні функції управління поєднані зв'язувальними процесами комунікації та прийняття рішень. Функція планування має на увазі рішення про те, якими повинні бути цілі організації і що повинні робити члени організації, щоб досягти цих цілей. Організувати - значить створити деяку структуру. Існує багато елементів, які необхідно структурувати, щоб організація могла виконувати свої плани і тим самим досягати своєї мети. Завдання функції мотивації полягає в тому, щоб члени організації виконували роботу відповідно до делегованих їм обов'язків і у відповідності до плану. Контроль - це процес забезпечення того, що організація дійсно досягає своїх цілей. Прийняття рішень - це вибір того, як і що планувати, організовувати, мотивувати і контролювати. У найзагальніших рисах саме це становить основний зміст діяльності керівника. Основною вимогою для прийняття ефективного об'єктивного рішення або навіть розуміння істинних масштабів проблеми є наявність адекватної точної інформації. Єдиним способом отримання такої інформації є комунікація.

Комунікація - це процес обміну інформацією, її смисловим значенням між двома або більше людьми [86].

Окрім того, Мескон М. та співавтори зазначають, що у літературі також можна зустріти наступні функції: планування, організація, командування, мотивація, керівництво, координація, контроль, комунікація, дослідження, оцінка, прийняття рішень, підбір персоналу, представництво та ведення переговорів або укладання угод тощо [86].

Вище розглянуто загальні функції управління, притаманні як загальній системі управління, так і системі АУ. Доцільно також розглянути підходи, у яких визначено специфічні функції, властиві тільки системі АУ.

Лігоненко Л. О. виділяє наступні функції антикризового управління: цілевизначення, планування, організацію, мотивацію, контроль, а також зв'язувальні процеси – прийняття рішень і комунікацію [77, с. 57]. Дослідник включає у перелік загальні функції управління, проте розкриває їх зміст в контексті АУ, а саме:

цілевизначення – обумовлює орієнтацію управління на досягнення певних цілей управління, під якими розуміється майбутній стан об'єкта управління, який передбачається досягти;

планування – передбачає розробку стратегії та тактики досягнення встановлених цілей та завдань, складання планів та графіків реалізації окремих заходів антикризового управління, орієнтованих на досягнення визначеної мети антикризового процесу та проведення заходів щодо фінансового оздоровлення як в цілому по підприємству, так і по його окремих структурних підрозділах;

організація – в процесі антикризового управління забезпечує практичну реалізацію прийнятих планів з фінансового оздоровлення підприємства та виведення його зі стану кризи, тобто відповідає за процес їх виконання;

мотивація – забезпечує використання мотиваційних регуляторів суб'єктів антикризового процесу, персоналу та власників підприємства, яке опинилося в кризовому стані;

контроль – у процесі антикризового управління забезпечує спостереження і перевірку відповідності функціонування підприємства до встановлених показників плану фінансового оздоровлення, передбачає розробку стандартів його перебігу у вигляді певної системи кількісних показників, що дають змогу перевіряти результативність та ефективність окремих здійснюваних заходів, своєчасно вносити зміни до розробленого плану фінансового оздоровлення;

поєднувальний процес «Прийняття рішень» – в антикризовому управлінні забезпечує вибір методів дослідження загрози банкрутства, конкретної тактики фінансового оздоровлення з великої кількості альтернативних варіантів, які повинні бути розроблені та запропоновані фахівцями з антикризового управління;

поєднувальний процес «Комунікація» – забезпечує процес обміну інформацією між суб'єктами антикризового управління, керівництвом, власниками та персоналом підприємства, органами зовнішнього нагляду чи керування антикризовими перетвореннями [77, с. 57-60].

Лігоненко Л. О. також відмічає, що окрім загальних, виділяються і спеціальні функції антикризового управління. Використовуючи такий підхід, пише дослідник, антикризове управління можна розглядати як одну з спеціальних функцій управління, пов'язану з управлінням господарсько-фінансовою діяльністю підприємства, його фінансовою стійкістю та платоспроможністю [77, с. 57-60].

Ареф'єва О. В. також поділяє функції антикризового управління на дві групи – загальні та специфічні. До загальних функцій дослідник відносить наступні:

формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень;

здійснення аналізу фінансового стану і результатів фінансової діяльності підприємства;

здійснення планування фінансового оздоровлення підприємства;

розробка дієвої системи стимулювання реалізації ухвалених управлінських рішень щодо фінансового оздоровлення підприємства;

здійснення ефективного контролю за реалізацією управлінських рішень щодо фінансового оздоровлення підприємства.

До специфічних функцій вчений відносить:

діагностика кризових симптомів розвитку, яка передбачає формування системи основних індикаторів загрози виникнення фінансової кризи підприємства, здійснення діагностики таких показників-індикаторів, виявлення основних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства, що генерують загрози його фінансовим інтересам, комплексне оцінювання масштабів кризового фінансового розвитку підприємства;

розробка загальної стратегії фінансового оздоровлення підприємства, в межах якої, виходячи з результатів комплексної оцінки масштабів кризового фінансового розвитку підприємства і прогнозу кризових чинників зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища його функціонування, формується система цілей і цільових показників фінансового оздоровлення підприємства на довгостроковий період; визначаються пріоритетні завдання, що вирішуються в цій сфері в найближчій перспективі, і розробляється політика дій підприємства для основних напрямів його фінансового оздоровлення;

усунення неплатоспроможності підприємства, яке забезпечує створення системи найбільш невідкладних заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства;

відновлення фінансової стійкості підприємства, згідно з яким визначається цільова структура капіталу підприємства з урахуванням кризових чинників його розвитку;

забезпечення фінансової рівноваги в процесі розвитку підприємства, тобто формування основних пропорцій його фінансового розвитку, найбільшою мірою відповідних вибраній антикризовій фінансовій стратегії і

спрямованих на запобігання фінансовій кризі в майбутньому періоді [9, с. 17-18].

Підхід до визначення функцій антикризового управління з розмежуванням їх на загальні та специфічні є оптимальним, адже без загальних функцій (планування, організації, мотивації, контролю тощо) будь-яке управління стає неможливим, а без виділення специфічних функцій стирається межа між антикризовим управлінням і управлінням в цілому.

Дослідивши вищезазначені підходи, доцільно віднести до загальних функцій антикризового управління наступні: планування, організацію, мотивацію і контроль – як функції, без яких будь-який процес управління є неможливим, а також передбачення – у процесі антикризового управління ця функція є однією з найважливіших, адже від завчасного розпізнавання кризових симптомів часто залежить загальний результат антикризових заходів.

Специфічні функції антикризового управління доцільно розділити на дві групи: функції, що слугують для попередження, відвертання, подолання та мінімізації наслідків кризових ситуацій (функції протидії кризі); функції, які виконуються в разі неможливості протидії кризі на рівні суб'єкта підприємництва, тобто, коли підтримка або підвищення життєдіяльності суб'єкта підприємництва можлива лише через його адаптацію до кризових умов функціонування (функції адаптації до кризових умов функціонування).

Склад та зміст специфічних функцій антикризового управління представлено в табл. 1.5.

Наступним етапом роботи є визначення принципів антикризового управління.

Принципи управління – 1) основні правила, що визначають вибір стратегічних цілей управління, побудова організаційних структур, функціонування і розвиток керованої системи, прийняття рішень; 2) найважливіші вимоги, дотримання яких забезпечує ефективність управління [93, с. 253].

Таблиця 1.5

Специфічні функції антикризового управління (розроблено автором)

Функції протидії кризі:	
Виявлення та аналіз розвитку кризових симптомів	Полягає у завчасному розпізнаванні симптомів кризи, аналізі цих симптомів за допомогою системи певних індикаторів, аналізі зовнішнього і внутрішнього середовища суб'єкта підприємництва на наявність загроз його функціонуванню та розробці декількох сценаріїв розвитку виявленого кризового явища.
Протидія настанню кризової ситуації	Означає розробку програми превентивного антикризового управління, тобто комплексу спеціальних заходів, способів та методів, призначених для недопущення поширення негативних чинників внутрішнього чи зовнішнього середовища або пом'якшення їх руйнівного впливу.
Аналіз ситуації, що склалася з настанням кризи	Полягає у проведенні аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища у разі, якщо криза вже настала, у виявленні параметрів, на які вплинула криза, у всебічній оцінці такого впливу.
Розробка та впровадження фінансової стратегії протидії кризі	Така стратегія містить у собі комплекс заходів з подолання кризи (протидії кризі) з якомога меншими для суб'єкта підприємства негативними наслідками.
Відновлення нормального функціонування	Полягає у мінімізації та ліквідації негативних наслідків кризи і поверненні суб'єкта підприємства до нормального режиму його функціонування (відновлення фінансової стійкості, платоспроможності, оптимізація структури капіталу тощо).
Недопущення повторення кризи	Має на увазі використання набутих у процесі кризи знань для того, щоб подібна ситуація не повторювалась, а якщо й повторилась, то суб'єкт підприємства має бути готовим до неї, тобто швидко та ефективно впровадити найдієвіші заходи, способи та методи виходу з кризи, розроблені під час попередньої кризової ситуації.
Пошук нових можливостей для розвитку	Полягає у використанні набутих у процесі кризи знань з метою не тільки вернутися до нормального функціонування суб'єкта підприємства, а й віднайти приховані раніше шляхи та можливості для його подальшого розвитку.
Функції адаптації до кризових умов функціонування:	
Оцінка адаптаційного потенціалу	Спрямована на визначення можливостей, сильних та слабких сторін і інших характеристик СП щодо адаптації до умов зовнішнього середовища, а також міри здатності СП до пристосування в цілому.
Розробка та впровадження адаптаційної фінансової стратегії	Базується на даних, отриманих в результаті оцінки адаптаційного потенціалу, і полягає у виборі методів, моделей тощо, за допомогою яких уможлиблюється корекція параметрів діяльності суб'єкта господарювання для стабілізації або посилення позиції суб'єкта підприємства на ринку.

Як зазначено вище, функції і принципи АУ мають багато спільного із функціями і принципами загальної системи управління. Проте антикризове

управління має специфічні особливості, а отже його функції та принципи також мають бути розподілені на спеціальні (або специфічні) та загальні.

Маховка В. М. виділяє наступні загальні принципи антикризового управління: цілеспрямованості, плановості, комплексності, стимулювання, ієрархічності, динамічності, рівноваги, економічності, наукової обґрунтованості, ефективності, єдності цілей, вдосконалення процесів та методів управління. Серед специфічних принципів антикризового управління дослідник виділяє наступні: стратегічності, маневреності та гнучкості, програмування дій, здійснення політики адекватних дій, моніторинг дій, антикризової мотивації, попереджуваності, реалізації можливостей, адекватності реагування, відповідності антикризових програм, оптимального співвідношення централізації та децентралізації, локації кризи [83, с. 104].

Ареф'єва О. В. надає перелік принципів антикризового фінансового управління, але виходячи з того, що фінансова складова визначена у контексті антикризового управління пріоритетною, такі принципи мають бути головними і для антикризового управління в цілому: постійної готовності реагування, комплексності рішень, що ухвалюються, терміновості реагування, адаптивності управління, ефективності, альтернативності дій, пріоритетності використання внутрішніх ресурсів, оптимальності зовнішньої санації, превентивної дії, адекватності реагування [9, с. 21].

Лігоненко Л. О. розділяє принципи антикризового управління на системні та специфічні. У числі системних вона називає принцип об'єктивності, комплексності, відповідності, контролю, оптимальності, основної ланки, законності та ефективності. Специфічні принципи, на думку дослідника, доцільно розглядати диференційовано щодо механізму, процесу та системи антикризового управління. Основними принципами, на яких ґрунтується механізм антикризового управління, є принцип опори на антикризову свідомість, антикризової мотивації діяльності, попередженості в розв'язанні проблем, принцип багатоваріантності розробки можливих антикризових процедур, принцип реалістичності в оцінці ситуації. В

організації процесу антикризового управління слід дотримуватися принципів цілеспрямованості, стратегічності, своєчасності, гнучкості, послідовності, врахування наслідків. В системі антикризового управління повинні діяти принципи функціональної інтеграції, професіоналізму, відповідальності, оптимізації централізму та децентралізму [77, с. 68-71].

Врахування зазначених підходів та особливостей дослідження дозволяє виділити наступні принципи АУ: пріоритетності фінансової складової, попередженості в обробці інформації, достовірності оцінки, своєчасності, терміновості, гнучкості, послідовності, врахування наслідків, багатоваріантності розробки антикризових заходів, цілеспрямованості, стратегічності, ефективності.

Останнім елементом системи АУ є процес. Процес АУ пропонується будувати із урахуванням специфічних функцій антикризового управління та поділом їх у відповідності до етапів, на яких вони виконуються.

В літературі антикризове управління розділяється на три основні етапи: превентивне (передкризове) антикризове управління – проводиться для своєчасного виявлення та розв’язання проблем з метою запобігання кризи;

стабілізаційне антикризове управління (управління в умовах кризи) – метою є стабілізація нестійких станів та збереження керованості системи;

післякризове управління (управління процесами виходу з кризи) – здійснюється з метою мінімізації втрат та втрачених можливостей під час виведення підприємства зі стану кризи [9, с. 15].

Кожен з цих етапів в свою чергу включає ряд підетапів, які в сукупності складають процес антикризового управління. В літературі немає єдиного підходу щодо формування процесу антикризового управління, тому, щоб побудувати такий процес, розглянуто декілька наукових підходів стосовно складу та послідовності етапів антикризового управління: Лігоненко Л. О. [78, с. 127], Біломісної І. І. [16, с. 93], Коваленко О. В. [57, с. 67-68]. Однак, у зазначених дослідженнях відсутні етапи антикризового управління, що відображають адаптацію до кризових умов функціонування.

Шляхом узагальнення вищевказаних концепцій та доповнення їх власними доробками, побудовано процес АУ. На рис. 1.3. представлено систему АУ включно із побудованим процесом АУ. Блоки, що стосуються адаптації, позначено кольором.

Побудована система АУ відрізняється від існуючих розподілом основних елементів (завдань, функцій, етапів процесу) згідно з виділеними компонентами АУ – протидією кризі та адаптацією, що підвищує ефективність АУ як в умовах кризи мікрорівня, так і в умовах глобальної кризи.

1.3. Теоретичний підхід до побудови фінансового механізму антикризового управління

Фінансовий механізм антикризового управління (ФМАУ) не доцільно виділяти в якості окремої складової системи АУ. ФМАУ варто охарактеризувати як забезпечення функціонування системи АУ, однак для підтвердження такої гіпотези необхідно визначити теоретичні основи ФМАУ.

Перед тим, як приступати безпосередньо до дослідження ФМАУ, варто окреслили ключові засади загального фінансового механізму.

Концептуальні основи фінансового механізму визначаються змістом його складових – фінансів та механізму. Поняття «фінанси» та «механізм» є багатозначними, і в літературі немає єдиного погляду щодо їх визначення. Фінанси допустимо розглядати як систему грошових відносин, механізм економічних відносин та як сукупність соціальних відносин [112, с. 3]. Всі наведені визначення фінансів є правомірними і вживаються в тому чи іншому значенні у залежності від сфери застосування. Однак найбільш повне визначення наводить І.О. Бланк: фінанси являють собою систему економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням грошових коштів у процесі їх кругообігу [18, с. 11].

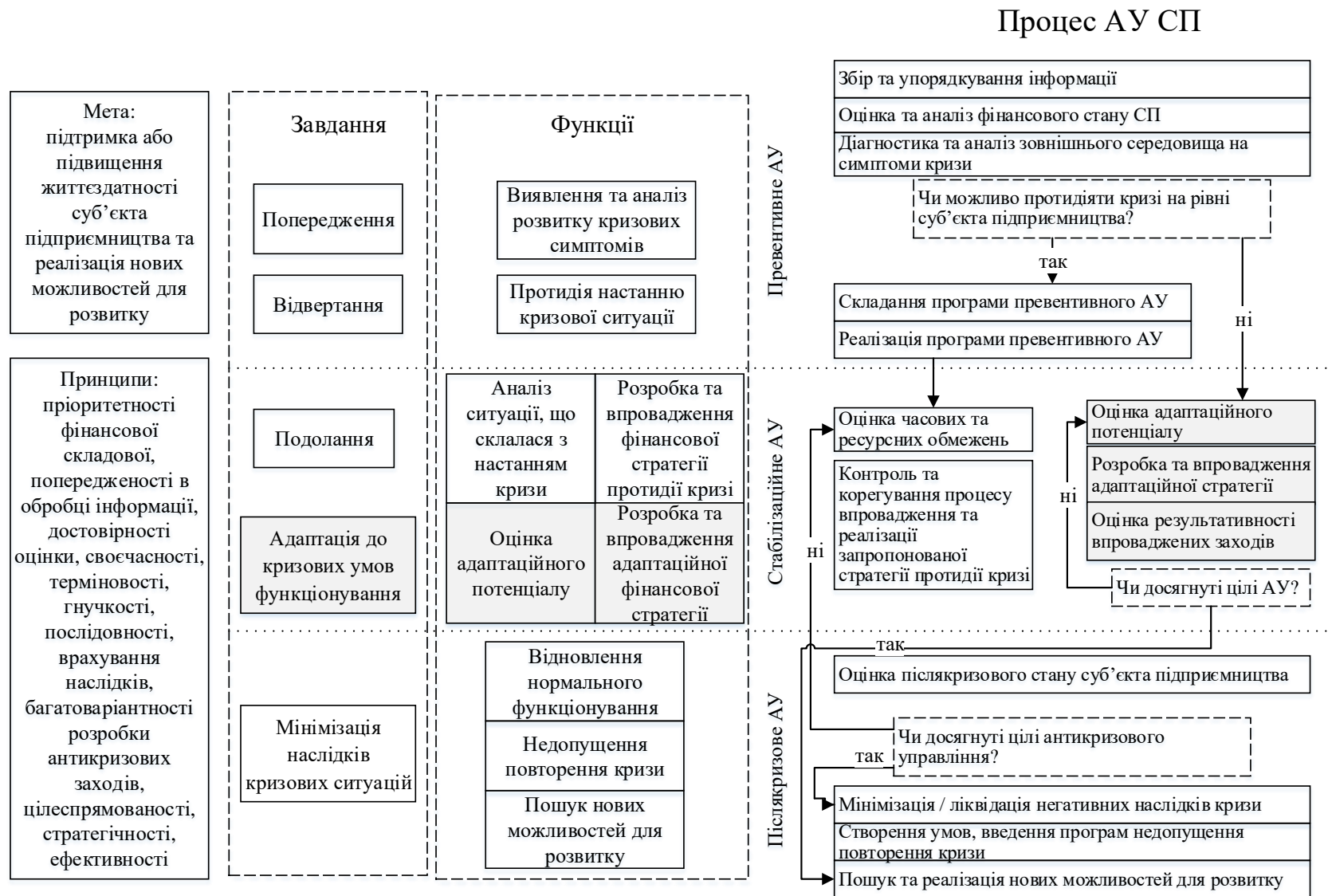

Рис. 1.3. Склад елементів системи антикризового управління суб'єктом підприємництва (розроблено автором)

Поняття «механізм» є багатозначним і в літературі існує багато його трактувань. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» наведені такі визначення терміну «механізм»: пристрій, що передає або перетворює рух; внутрішня будова, система чого-небудь; метод, спосіб; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [23, с. 665].

С.В. Мочерний зазначає, що механізм - це система, спосіб, які визначають порядок певного виду діяльності [38, т. 2, с. 355].

Найповніше поняття «механізм» розкрила Єлецьких С. Я., яка додержується думки, що із найбільш загальних позицій термін «механізм» означає сукупність складових (деталей) цілого (системи), які у взаємодії слугують для забезпечення руху системи у визначеному напрямі [40, с. 106]. У подальшому дослідження буде спиратися саме на це визначення.

Поняття «фінансовий механізм» також розглядається дослідниками з різних точок зору (додаток Б).

Узагальнюючи вищевикладене, можна підсумувати, що дослідники підходять до визначення фінансового механізму як до:

- фінансового менеджменту;
- системи управління;
- сукупності методів, форм, важелів тощо.

Визначення фінансового механізму як фінансового менеджменту не є цілком правомірним, адже фінансовий менеджмент – це самостійне поняття. Його функції – організація, планування тощо – не можна застосовувати відносно фінансового механізму, бо менеджмент (або управління) – це процес. Сам термін «процес» означає послідовну зміну станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком, чи хід розвитку чого-небудь [23, с. 1179], тоді як термін «механізм» у даному контексті слід розуміти як внутрішню будову, систему чи як метод, спосіб чи навіть сукупність станів і процесів [23, с. 665], проте не як власне «процес», а отже і не як «фінансовий менеджмент» чи «управління».

Другий підхід визначає фінансовий механізм як систему управління. Систему можна розглядати як:

будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин;

порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь;

сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням [23, с. 1412].

Третій підхід до тлумачення поняття фінансового механізму зводиться до того, що фінансовий механізм – це сукупність певних складових одного цілого. Сукупність – це неподільна єдність чого-небудь або загальна кількість, сума чогось [23, с. 1412]. Складові фінансового механізму повинні бути певним чином взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а отже характеризувати його як сукупність відокремлених частин цілого недоречно.

Таким чином, в контексті дослідження фінансовий механізм доцільно визначити, спираючись на другий підхід – тобто, як систему. Як зазначено вище, під системою мається на увазі будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [23, с. 1412], що відповідає цілям дослідження.

Проте перед тим, як формувати визначення поняття «фінансовий механізм», необхідно визначити, які саме складові увійдуть до його елементів. Як видно з табл. 1.7, дослідники виділяють у складі фінансового механізму, форми, інструменти, індикатори, важелі, принципи, заходи, види, стимули, способи тощо, проте найчастіше вони сходяться у тому, що основними елементами фінансового механізму є інструменти, важелі, методи та забезпечення. Через ці складові здійснюється: вплив, управління, регулювання, формування та використання фінансових ресурсів тощо.

Фінансові методи та важелі – найважливіші підсистеми фінансового механізму, це ті конкретні форми і методи мобілізації та використання фінансових ресурсів, за допомогою яких реалізуються функції фінансів,

виявляються призначення та роль цієї економічної категорії в реальній господарській практиці, здійснюється фінансова політика. Система фінансових методів – це сукупність фінансових способів, які використовують у фінансовій діяльності підприємства: планування, інвестування, ціноутворення. А фінансовий важіль – це спосіб дії при використанні фінансового методу: ціна, прибуток, лізинг, грошові фонди тощо [116, с. 82].

Фінансовий інструмент можна визначати як особливий продукт фінансового ринку, який має форму договору або угоди і використовується для залучення фінансових ресурсів однією стороною й отримання прибутків та/або економічної вигоди – іншою [37, с 684].

Інформаційне забезпечення – наявність та якість передачі інформаційних потоків як в прямому, так і в зворотньому напрямку [116, с. 85]. До інформаційного забезпечення також може відноситися будь-яка інформація, що знаходиться в розпорядженні суб'єкта.

Таким чином встановлено, що до складу фінансового механізму входять інструменти, важелі та методи впливу, а також інформаційно-правове забезпечення.

Отже, фінансовий механізм – це єдність закономірно розташованих, функціонуючих та взаємопов'язаних елементів впливу на систему фінансового менеджменту, яка включає фінансові методи, важелі і інструменти, що розробляються на базі правового, нормативного та інформаційного забезпечення з метою забезпечення стійкого розвитку суб'єкта підприємництва.

Проведене дослідження сутності та змісту кризи, антикризового управління, фінансового механізму та його складових елементів дозволяє перейти до формування визначення фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва (рис. 1.4).

Отже, як відзначено на рис. 1.4, фінансовий механізм антикризового управління – це єдність закономірно розташованих, функціонуючих та взаємопов'язаних елементів впливу на систему антикризового управління, яка

включає відповідні фінансові методи, важелі і інструменти, що розробляються на базі правового, нормативного та інформаційного забезпечення з метою попередження, відвертання, подолання і мінімізації наслідків внутрішніх кризових явищ та реалізації адаптаційних можливостей в разі неконтрольованих зовнішніх коливань.

Слід зазначити, що фінансовий механізм системи антикризового управління має багато спільного із фінансовим механізмом системи управління суб'єктом підприємництва в цілому, адже антикризове управління розглядається у роботі як невід'ємна складова системи управління. Проте склад фінансового механізму антикризового управління, як впливає з визначення цього поняття, матиме відповідні важелі, методи та інструменти, а отже необхідно визначити, які саме елементи входитимуть до його складу.

Основні підходи до визначення сутності та складових елементів фінансового механізму антикризового управління наведено у додатку В.

Як видно з табл. у додатку В, вивченню безпосередньо фінансового механізму АУ присвячено вкрай мало досліджень. В ході аналізу літератури зустрічаються також споріднені концепції, наприклад, «антикризового механізму управління результативністю» [30, с. 180-184] або «механізму фінансового антикризового управління» [16, с. 92], однак щоб уникнути підміни понять доцільно сконцентрувати увагу лише на підходах, які мають для дослідження найвищу інформаційну цінність – тих, які вивчають саме ФМАУ. Механізм АУ Коваленко В.В., Суганяки М.В., Фучеджи В.І. [55, с. 122-131] не надає вичерпної інформації щодо інструментарію АУ та скоріше являє собою складові системи АУ, а отже потребує деталізації.

Більш повним та змістовним підходом до визначення змісту та складу механізму антикризового управління є підхід Мартюшевої Л.С. та Кореневої А. Б. [81, с. 179-180], які акцентують увагу на використанні широкого кола фінансових інструментів. Проте цей підхід також потребує деталізації, адже окрім інструментів, фінансовий механізм повинен містити, якнайменше, важелі та методи як базу для відбору та застосування інструментів.

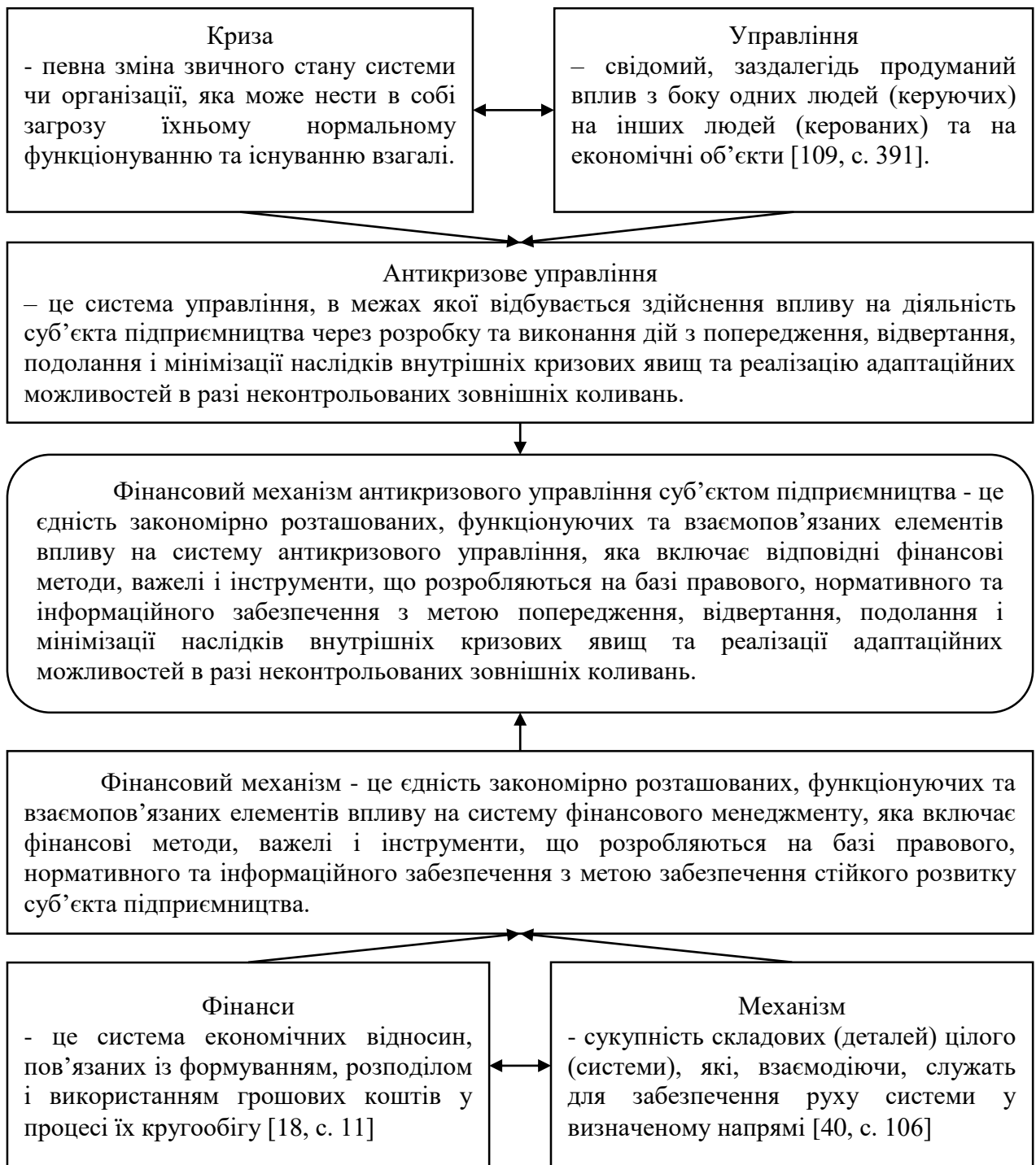

Рис. 1.4. Формування визначення поняття «фінансовий механізм антикризового управління суб'єктом підприємництва» (розроблено автором за виключенням блоків із посиланням на джерело)

Дослідження наведених підходів не надає остаточної відповіді щодо складу елементів ФМАУ, проте доводить, що його елементи є специфічними, відмінними від методів, важелів, інструментів фінансового механізму.

Базуючись на проведеному дослідженні можна підсумувати, що до складу забезпечення фінансового механізму антикризового управління входять ті ж самі елементи, що і до забезпечення фінансового механізму в цілому – це правове, нормативне, інформаційно-аналітичне, методичне забезпечення, а також будь-яка інша інформація, що знаходиться в розпорядженні підприємства. За допомогою забезпечення антикризовим менеджерам надається змога проводити діагностику та аналіз, після чого переходити до вибору інструментів або моделей антикризового управління.

Забезпечення є «входом» ФМАУ, інформацією, на базі якої визначаються методи, важелі та інструменти. Наявність «входу» обґрунтовує і наявність «виходу» – моделі процесу функціонування фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва. Така модель призначена для детального описання процесу функціонування ФМАУ з розкладом його на етапи, підетапи тощо. Побудова такої моделі є одним з ключових результатів дослідження, адже її остаточний склад можливо встановити лише після проведення глибокого аналізу діяльності СП та розробки відповідних аналітичних висновків.

Наступним складовим елементом фінансового механізму антикризового управління є методи. Якщо фінансові методи в цілому є способами дії фінансових інструментів і містять фінансовий облік, фінансовий аналіз, фінансове планування, фінансове регулювання та контроль, інвестування, кредитування, оподаткування тощо, тобто стосуються фінансової діяльності суб'єкта господарювання в цілому, то методи фінансового механізму антикризового управління концентруються навколо питань забезпечення фінансових аспектів саме антикризового управління.

В основі методичного підходу до забезпечення антикризового управління лежать методи діагностики та аналізу кризового стану [9, 19]. Однак з огляду на те, що в ході формування визначення ФМАУ у дослідженні окремо виділено його адаптаційний компонент, до методів ФМАУ слід також віднести оцінку адаптаційного потенціалу.

До методів діагностики та аналізу кризового стану можна віднести аналіз динаміки фінансових результатів галузі в цілому, інтегральні моделі (моделі визначення ймовірності банкрутства, таксономічний аналіз фінансових показників тощо), горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, порівняльний аналіз, коефіцієнтний аналіз в контексті антикризового управління за кожним окремим СП тощо. Такий всебічний аналіз дозволить максимально повно оцінити кризові тенденції на СП, визначити «вузькі місця» та резерви з покращення фінансового стану в умовах кризи.

Оцінка адаптаційного потенціалу є недостатньо висвітленою у сучасній економічній літературі, а отже її проведення потребує розробки принципово нового підходу, який базуватиметься на фактичних результатах діагностики та аналізу кризового стану, адже проведення успішної адаптації неможливе без наявності інформаційного забезпечення стосовно кризових тенденцій та можливостей їх нівелювання.

Наступним невід'ємним складником фінансового механізму антикризового управління є його важелі. Як зазначено вище, важіль фінансового механізму є способом дії при використанні фінансового методу [116, с. 82]. У загальному розумінні до фінансових важелів відносяться ціна, прибуток, лізинг, грошові фонди тощо [116, с. 82]. В контексті формування фінансового механізму антикризового управління важелі можна охарактеризувати як сукупність наявних можливостей суб'єкта підприємництва щодо подолання або адаптації до кризового явища, які виявлено в результаті використання методів, та які є основою для встановлення рамок використання інструментів фінансового механізму антикризового управління (у тому числі можливості зміни ціни, зниження собівартості, отримання прибутку тощо).

Можна навести наступний приклад взаємодії охарактеризованих елементів фінансового механізму. На основі вхідної інформації (інформаційного забезпечення фінансового механізму антикризового управління), взятої з фінансової звітності суб'єкта підприємництва, проведено

коефіцієнтний аналіз фінансових показників в контексті антикризового управління (методичне забезпечення фінансового механізму антикризового управління). Встановлено, що на суб'єкті присутнє значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською. В якості шляху покращення ситуації вирішено продати рахунки основного дебітора факторинговій компанії і таким чином відновити оборотний капітал суб'єкта. Також у подальшому вирішено орієнтуватись на ширше коло надійних платоспроможних контрагентів та у разі можливості стягувати передоплату.

У даному випадку важелем фінансового механізму антикризового управління є можливість отримання коштів від факторингової компанії, а визначеними рамками щодо подальшого використання інструментів фінансового механізму антикризового управління – рішення орієнтуватись на надійне коло платоспроможних партнерів, відносини з якими мінімізують ризик несплати.

З наведеного вище прикладу випливає, що інструменти фінансового механізму антикризового управління повинні бути способом розробки певної моделі поведінки, заходів, стратегій тощо з досягнення бажаного стану суб'єкта, уявлення якого (бажаного стану) окреслено в результаті використання методів та важелів.

Інструменти є ключовим елементом фінансового механізму антикризового управління. На визначенні їх складу необхідно зупинитися детальніше, адже від цього буде залежати вибір подальших напрямків дослідження.

На сьогоднішній день в економічній літературі можна зустріти великий спектр найрізноманітніших підходів до визначення складу інструментів антикризового управління [123, с.139; 55, с. 122-131; 81, с. 180; 48, с. 18-19].

Вивчення зазначених підходів дозволило зробити висновок, що в цілях дослідження ключовим інструментом антикризового управління має бути антикризова стратегія. Стратегічний підхід до антикризового управління визнається базовим у таких авторитетних джерелах літератури, як, наприклад,

монографія Лігоненко Л. О. [78, с. 63-64]. Дослідник відзначає, що «Використання стратегічного підходу дає можливість визначати зміст антикризового управління як процесу формування загального плану виведення підприємства зі стану кризи, який розробляється відповідно до внутрішніх можливостей підприємства, стану зовнішнього оточення, часових і ресурсних обмежень антикризового процесу».

Виключне місце антикризової стратегії у загальному числі інструментів антикризового управління також обґрунтовується наступними положеннями:

а) антикризова стратегія є найбільш всеохоплюючою, бо може містити елементи інших інструментів АУ;

б) на відміну від інших інструментів, використання яких є часто опціонаним, є невід'ємною складовою системи АУ в цілому;

в) без антикризової стратегії АУ ризикує бути непорядкованим, непланованим, некомплексним, а отже і недостатньо ефективним.

Фінансовий аспект антикризової стратегії, як зазначено вище, є пріоритетним, а отже і головним інструментом ФМАУ є фінансова антикризова стратегія. Таким чином виникає необхідність встановити поняття «фінансова стратегія» (додаток Г), «антикризова стратегія» та «антикризова фінансова стратегія».

Найбільш ємним визначенням фінансової стратегії є формулювання І.О. Бланка [19, с.475] – воно найбільш повно характеризує призначення фінансової стратегії і враховує мінливість умов зовнішнього середовища.

Можна виділити наступні структурні компоненти фінансової стратегії:

стратегія формування фінансових ресурсів – створення необхідного обсягу і структури фінансових ресурсів, адекватних цілям розвитку, що дозволяють досягти стратегічних установок фірми з найбільшою результативністю;

інвестиційна стратегія – оптимальний розподіл обсягу інвестиційних ресурсів, якими володіє компанія, за окремими напрямками та формами інвестування;

стратегія фінансової безпеки – забезпечення стійкої фінансової рівноваги протягом всього періоду функціонування підприємства;

стратегія управління фінансовою діяльністю – створення гнучкої системи управління фінансовою діяльністю, адекватної поставленим довгостроковим цілям і задачам.

податкова стратегія – прийняття рішень, що дозволяють оптимізувати податкове навантаження підприємства, не допускаючи зростання податкових ризиків [27, с. 26].

Антикризову стратегію у наведеній вище структурі компонентів фінансової стратегії допустимо визначити як стратегію нижчого рівня відносно стратегії фінансової безпеки. Визначення антикризової стратегії та її ключові характеристики, наведені у дослідженнях фахівців, представлено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Визначення поняття «антикризова стратегія» у економічній літературі

Автор	Визначення поняття	Ключові характеристики
1	2	3
Д. Єльчанінов [39]	Передбачає аналіз середовища, виявлення ключових компетенцій і конкурентних переваг підприємства, опис його бізнес-моделі, створення комплексної аналітичної моделі його функціонування в контексті динамічних змін зовнішнього і внутрішнього середовища з метою виявлення та розвитку потенціалу, подолання бар'єрів зростання на основі управління вартістю.	виявлення та розвиток потенціалу, подолання бар'єрів зростання
Н. Юрик, Н. Кирич [139]	Спосіб досягнення підприємством власних цілей з урахуванням впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які є джерелом виникнення кризових явищ і кризової ситуації, внаслідок котрих підприємство потрапляє в кризовий стан.	досягнення цілей з урахуванням впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища
В. Король [63]	Довгостроковий курс розвитку підприємства, перелік способів досягнення визначеної мети, який формується на основі власних інтересів і в межах власної політики.	довгостроковий курс розвитку
С. Телін [122]	Інструмент вирішення суперечності в процесі розвитку підприємства в умовах прояву кризи або її загрози, при дії кризоутворюючих чинників, на базі обмежених ресурсів.	вирішення суперечності на базі обмежених ресурсів

Продовження таблиці 1.6

1	2	3
О. Литовченко [76]	Спосіб досягнення підприємством своїх цілей попри вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які є джерелами виникнення кризових явищ і стимулюючим імпульсом до їх зростання та перетворення на кризові ситуації й кризовий стан.	досягнення цілей попри вплив зовнішніх та внутрішніх факторів
Ж. Зосимова [46]	Трансформаційний процес, який включає систему дій щодо реакції підприємства на кризу з метою його адаптації до стану зовнішнього середовища, що характеризується високим рівнем динамічності, складності та невизначеності.	трансформаційний процес; з метою адаптації

Сформульоване визначення антикризового управління як системи, що поза іншим має на меті адаптацію суб'єктів підприємництва до кризових умов функціонування, обумовлює вибір визначення антикризової стратегії Ж. Зосимовою [46] як найбільш адекватного та ємного в контексті дослідження.

Класифікацію антикризових стратегій наведено далі:

за характером впливу на об'єкт управління стратегії поділяються:

на організаційні (прямої дії) – спрямовані на раціональне використання виявлених резервів підприємства;

на управлінські (системної дії) – пов'язані з удосконаленням системи планування, контролю та спрямовані на створення ефективної системи управління елементами відтворювального процесу;

в межах приведеного розподілу слід визначити клас стратегії:

фінансові стратегії – визначення та залучення джерел фінансових ресурсів, узгодження процесів потреби у фінансових ресурсах з можливістю їх подальшого використання, координація фінансової діяльності підприємства;

технологічні стратегії – діяльність з реалізації інноваційних процесів у сфері виробництва, технологій, обладнання;

управлінські стратегії – реалізація найбільш прогресивних інструментів менеджменту з управління, координації, планування та прогнозування діяльності підприємства;

маркетингові стратегії – захват та зміцнення ринкових позицій підприємства, орієнтація на виробництво конкурентних товарів, задоволення запитів споживачів, стимулювання попиту;

організаційні стратегії – оптимізація організаційної структури підприємства і системи його управління, нормування зв'язків між функціональними підрозділами підприємства, реалізація прогресивних методів управління персоналом;

інформаційні стратегії – реалізація сучасних методів і технологій збору, обробки, аналізу, синтезу інформації, підвищення якості і достовірності рішень, що приймаються;

у множині антикризових стратегій можна виділити наступні типи:

наступові стратегії – реалізація рішучих дій, залучення додаткових коштів та ресурсів, спрямованих на суттєве покращення фінансової, виробничої і господарської діяльності підприємства впродовж мінімального часу, орієнтація на захват лідируючої позиції у галузі, на ринку;

оборонні – стратегії, які підтримують виробничо-господарську діяльність підприємства, яка спрямована на зниження витрат, підтримку одних видів діяльності за рахунок скорочення інших, на відчуження нерентабельних ділянок, поступове покращення показників діяльності і потенціалу конкурентоспроможності підприємства;

антикризові стратегії, що реалізуються, можуть бути наступних видів:

стратегії за процесами – спрямовані на інтенсифікацію діяльності об'єкта управління;

стратегії за продуктами – спрямовані на покращення статичних характеристик і показників об'єкта управління [106, с. 221-222].

Дослідження зазначених підходів до формулювання понять фінансової та антикризової стратегії дозволяє визначити антикризову фінансову стратегію як таку, що забезпечує попередження, відвертання, подолання та мінімізацію наслідків кризових ситуацій, а також адаптацію до кризових умов функціонування шляхом адекватного коригування напрямів формування і

використання фінансових ресурсів під час зміни умов зовнішнього середовища. В науковій літературі існує класифікатор антикризових фінансових стратегій (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Класифікатор антикризових фінансових стратегій (складено за даними [106, с. 223, с. 417-418])

	Наступні стратегії		Оборонні стратегії	
	за продуктами	за процесами	за продуктами	за процесами
Прямі дії	стратегія росту капіталу	-	-	стратегія регулярного поточного доходу; стратегія індексного фонду
Системні дії	-	стратегія реінжинірингу фінансово-економічної системи; стратегія консолідації; стратегія «пошуку винагород»; стратегія поглинання капіталу	стратегія фінансової піраміди	стратегія закордонного інвестування; стратегія консорціуму; стратегія «черепахи»

Дослідники розкривають сутність окреслених стратегій наступним чином:

стратегія реінжинірингу фінансово-економічної системи – розробка прогресивної системи ведення фінансової діяльності підприємства і важелів впливу на його економічні показники;

стратегія консолідації – відновлення прибутковості і нормалізація руху грошових коштів: жорстка регламентація витрат, підвищення розміру чистого прибутку, відчуження надлишкових активів, посилення контролю за грошовими транзакціями;

стратегія «пошуку винагород» - залучення кредитних коштів під свідомо ризиковані проекти з високою імовірністю отримання надприбутку;

стратегія поглинання капіталу – мобілізація капіталу на придбання акцій інших компаній, які характеризуються швидким ростом і науково-технічними досягненнями;

стратегія росту капіталу (цільових капіталовкладень) – цільове залучення капіталовкладень на основі розрахунку передбачуваного об'єму випуску окремих видів продукції, діяльності підприємства в цілому;

стратегія регулярного поточного доходу – вузька спеціалізація підприємства, залучення коштів до рентабельних виробництв за рахунок скорочення нерентабельних з метою отримання невеликих, проте стабільних прибутків;

стратегія індексного фонду – залучення коштів за рахунок емісії цінних паперів та гри на фондовому ринку;

стратегія закордонного інвестування – створення за кордоном власних виробничих підприємств (складальних та виробничих) з метою економії ресурсів;

стратегія консорціуму – спільне фінансування проектів з подальшою участю у прибутках;

стратегія «черепахи» - залучення коштів за рахунок кооперації з іншими підприємствами, фінансовими інститутами;

стратегія фінансової піраміди – залучення всіх видів коштів за умови великого власного стартового капіталу [106, с. 417-418].

Описані вище стратегії доцільніше визначити як стратегічні заходи або стратегії нижчого рівня в межах загальної антикризової фінансової стратегії. Виходячи з цілей дослідження, класифікація антикризових фінансових стратегій у першу чергу зводиться до поділу їх за двома доміантними компонентами, що визначаються середовищем походження кризи – мікро- або макрорівнем. Стратегії, що розробляються в разі кризи мікрорівня, є фінансовими стратегіями протидії кризі, а стратегії, побудовані за наявності макрорівневої кризи – адаптаційними фінансовими стратегіями (або фінансовими стратегіями адаптації). Тобто, доцільним є урахування двох основних можливих сценаріїв АУ:

коли кризу можна попередити, відвернути, подолати та мінімізувати її наслідки на рівні суб'єкта підприємництва (стратегія протидії кризі);

коли присутня зовнішня криза економіки, яку неможливо подолати на мікрорівні (адаптаційна фінансова стратегія).

Розроблена в результаті аналітичної оцінки за методами ФМАУ стратегія є основним інструментом ФМАУ. Як зазначено вище, це може бути антикризова фінансова стратегія адаптації, що забезпечує адаптацію до кризових умов функціонування в разі неможливості подолання кризи (глобальної економічної або галузевої), або антикризова фінансова стратегія протидії кризі, призначена для попередження, відвертання, подолання та мінімізації наслідків кризових ситуацій мікрорівня шляхом адекватного коригування напрямів формування і використання фінансових ресурсів. Також можлива комбінація наведених стратегій в разі присутності симптомів як кризи мікрорівня, так і кризи макрорівня.

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно побудувати схему ФМАУ, яка включатиме всі визначені вище компоненти. Отже, остаточний склад ФМАУ представлено на рис. 1.5.

Побудований ФМАУ відрізняється від наявних конкретизацією окремих його елементів з позиції використання концепції адаптації в контексті антикризового управління, що можна побачити в табл. 1.8.

Місце фінансового механізму антикризового управління відносно системи антикризового управління, побудованої у попередньому підрозділі, можна визначити як її забезпечення і водночас рушійну силу, що відповідає трактуванню терміну «механізм», а також описує взаємозв'язок між фінансовим механізмом антикризового управління та системою антикризового управління. «Деталлями» такого механізму виступають його складові елементи – методи, важелі, інструменти, які забезпечують роботу всієї системи, слугують для досягнення її мети, завдань та функцій суб'єктами системи відносно об'єктів і відповідно до означених принципів. Побудований ФМАУ враховує необхідність адаптації в контексті антикризового управління СП, та містить відповідні методи та важелі, призначені для ефективного проведення адаптації, чим відрізняється від досліджених підходів.

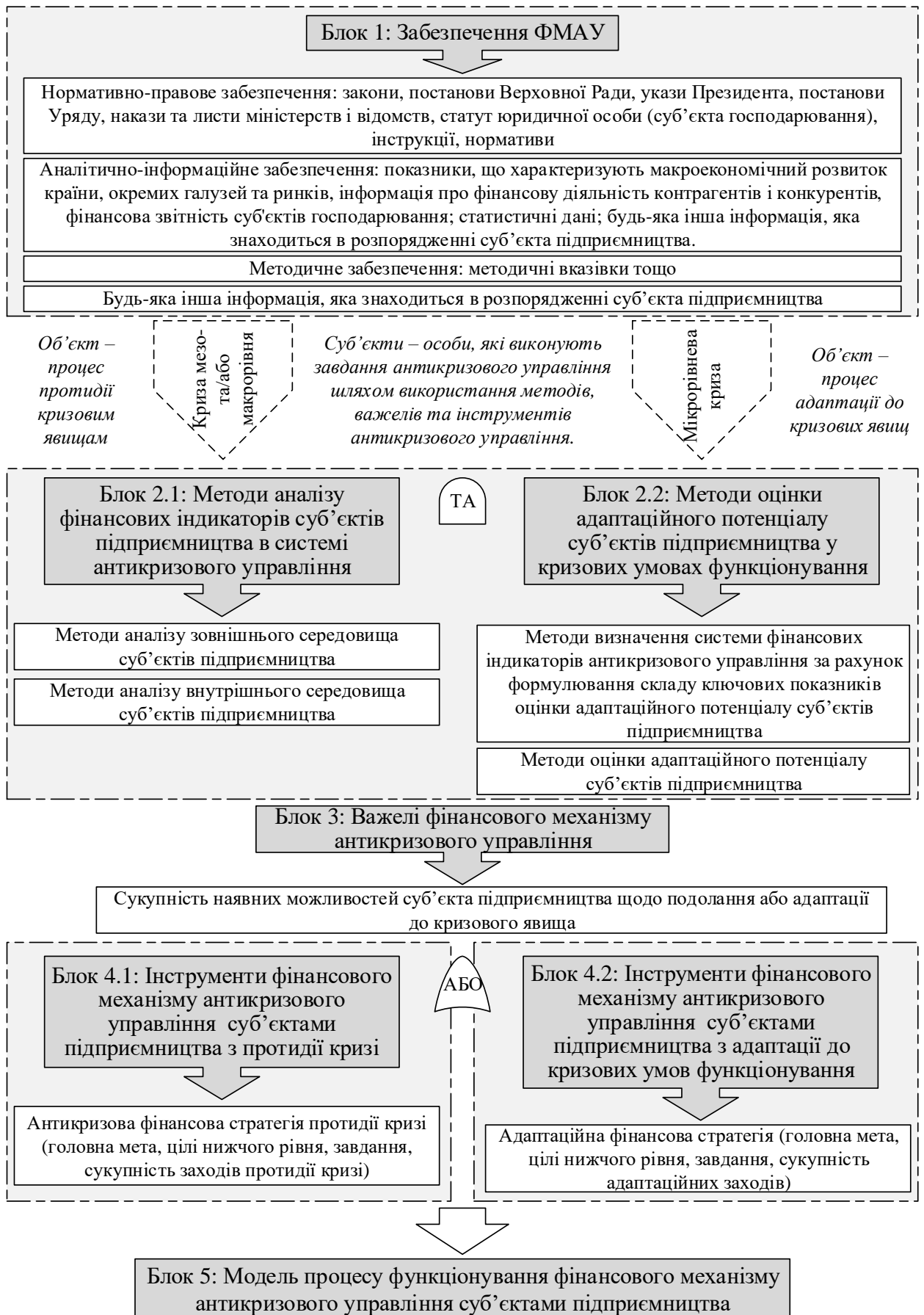

Рис. 1.5. Фінансовий механізм антикризового управління суб'єктом підприємництва (ФМАУ) (розроблено автором)

Відмінності структурної побудови ФМАУ від наявних (розроблено автором)

ФМАУ (існуючі підходи [55, с. 122-131; 81, с. 179-180])	ФМАУ розроблений у дисертаційній роботі
Методи ФМАУ	
Діагностика реальної кризи, діагностика потенційної кризи [55, с. 122-131]; ототожнення фінансових методів з фінансовими інструментами [81, с. 179-180]	Методи аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління та оцінка адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва
Важелі ФМАУ	
Окремо не визначені [55]; ототожнення фінансових важелів з фінансовими інструментами [81, с. 179-180]	Сукупність наявних можливостей суб'єкта підприємництва щодо подолання або адаптації до кризового явища
Інструменти ФМАУ	
Організаційно-правові, фінансово-економічні, технологічно-операційні заходи, маркетингова політика [55, с. 211-231]; широкий спектр інструментів, що різняться за рівнем ієрархії, охопленням інформації тощо, і можуть бути визначені як окремі пристосувальні заходи [81, с. 179-180]	Пріоритетними є фінансові інструменти: ключовим є антикризова фінансова стратегія, що поділяється на адаптаційну фінансову стратегію (у разі кризи макрорівня) та стратегію протидії кризі (криза мікрорівня), в межах яких розробляються планомірні адаптаційні/антикризові заходи

Необхідно відзначити, що межа між протидією кризі і адаптацією до кризових умов функціонування як двома основними компонентами ФМАУ відносно тонка. Виходячи з того, що таке розмежування є одним з ключових аспектів 1 розділу, доцільно навести основні відмінності між протидією кризі та адаптацією як підсумок проведеного дослідження (табл. 1.9). Суттєвим коментарем до табл. 1.9. є пояснення виділення трьох рівнів походження кризи – мікро-, мезо- та макрорівень. Базою дослідження є мезоекономічна категорія – галузь машинобудування, та її ключові проблеми генеруються, як зазначено раніше, здебільшого на макрорівні, проте однією з основоположних засад дослідження є пошук мікроекономічних шляхів уможливлення ефективного функціонування СП в умовах кризи, основним з яких є адаптація (рис. 1.6). У подальшому дослідженні будуть використовуватись здебільшого категорії мікро- та макросередовище, а мезорівень апріорно є «канвою» дослідження, тобто його базою, простором для розбудови теоретико-методичних суджень.

Відмінності між основними компонентами ФМАУ за ключовими критеріями порівняння

Ключові критерії порівняння	Основні компоненти ФМАУ	
	протидія кризі	адаптація
Рівень походження кризи	Мікрорівень	Мезо- та макрорівень
Вид кризи	Внутрішня криза на СП	Зовнішня криза економіки
Умови застосування	Можливо подолати кризу на мікрорівні	Не можливо подолати кризу на мікрорівні
Завдання АУ	Попередження, відвертання, подолання та мінімізація наслідків кризи	Адаптація до кризових умов функціонування
Специфічні функції АУ	Функції протидії кризі (виявлення та аналіз розвитку кризових симптомів; протидія настанню кризової ситуації; аналіз ситуації, що склалася з настанням кризи; розробка та впровадження стратегії виходу з кризи; відновлення нормального функціонування; недопущення повторення кризи; пошук нових можливостей для розвитку)	Функції адаптації до кризових умов функціонування (оцінка адаптаційного потенціалу; розробка та впровадження адаптаційних заходів)
Методи ФМАУ	Методи діагностики та аналізу фінансового стану (ФС)	Методи оцінки АП
Основний інструмент ФМАУ	Фінансова стратегія протидії кризі	Адаптаційна фінансова стратегія
Антикризові заходи	Заходи протидії кризі (заходи з недопущення або мінімізації погіршення внутрішніх характеристик)	Адаптаційні заходи (заходи з покращення внутрішніх характеристик розроблені відповідно до вимог зовнішнього середовища)

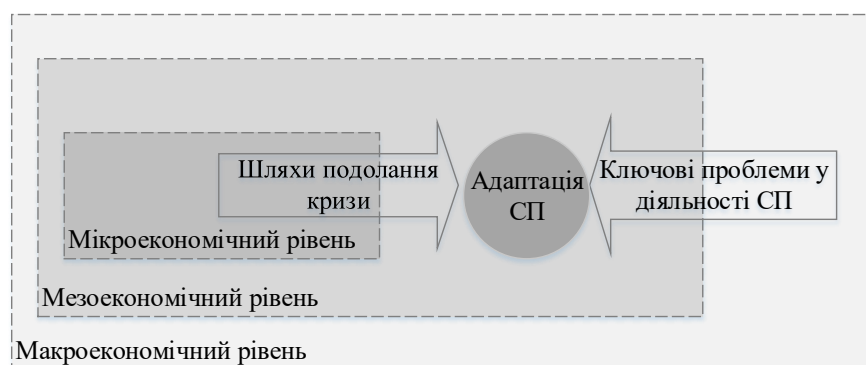

Рис. 1.6. Взаємозв'язок мікро-, мезо- та макроекономічних рівнів в контексті основоположного напрямку дослідження (розроблено автором)

Наведені у табл. 1.9 відмінності протидії кризі та адаптації роблять значний внесок у розвиток теорії антикризового управління виходячи з того, що більшість досліджених наукових підходів до антикризового управління не розмежовують його функції, завдання, заходи тощо на ті, що доцільно використовувати в умовах кризи мікрорівня, та ті, що мають бути вжиті у разі кризи макрорівня. Таким чином процес АУ найчастіше спрямований лише на кризу мікрорівня, виходячи з міркувань, що кризою макрорівня в будь якому разі неможливо управляти, а отже немає сенсу розробляти заходи, спрямовані на стабілізацію її проявів на СП, що призводить до погіршення ситуації з огляду на відсутність «захисних» механізмів відносно макроекономічних коливань. Отже розподіл компонентів ФМАУ на протидію кризі та адаптацію є необхідним для підвищення його ефективності та досягнення поставлених цілей.

Також необхідно відзначити, що в процесі дослідження основну увагу буде приділено адаптації СП, що обґрунтовується наступним:

а) останнім часом національній економіці досить часто погрожують саме глобальні кризи і саме вони обумовлюють основні проблеми промисловості та інших галузей;

б) якщо методи оцінки фінансового стану, використані з метою розробки заходів протидії кризі, можуть бути спільними для всіх, то власне заходи протидії кризі є повністю індивідуальними для кожного СП залежно від його внутрішніх проблем, можливостей і потреб;

в) фінансові методи та інструменти протидії кризі є широко висвітленою у науковій літературі проблемою [2; 12; 15; 23; 41; 42; 71; 77; 121], у той час як методи та інструменти адаптації до кризових умов функціонування вивчені вкрай недостатньо;

г) фінансові методи та інструменти адаптації, хоча також носять індивідуальний характер, однак, як зазначалось, можуть бути узагальненими для СП, що функціонують в один і той самий час, зазнають спільних кризових явищ і належать до однієї галузі та однієї країни.

Стосовно останнього пункту, слід відзначити, що узагальнення адаптаційних заходів також має свої межі. Тобто, наприклад, якщо для схожих СП можливо виробити загальні напрями адаптаційної стратегії, то встановлення стратегічних нормативів доцільніше робити для кожного СП окремо.

Таким чином визначено, що в результаті дослідження має бути розроблена саме адаптаційна фінансова стратегія з огляду на її універсальність та відповідність з огляду на присутність кризи макрорівня.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження теоретичних основ антикризового управління суб'єктом підприємництва отримано такі результати:

1. Виконано теоретичне обґрунтування трактування поняття «антикризове управління» та його зв'язок з адаптацією суб'єктів підприємництва. Для цього у першу чергу визначено поняття «криза», встановлено причини кризи, її наслідки та види; досліджено кризові явища у вітчизняній економіці у хронологічній послідовності їх виникнення. Це стало базою для уточнення поняття «антикризове управління», ключовою відмінністю у формулюванні якого (порівняно з існуючими підходами) є наголос на необхідності адаптації суб'єктів підприємництва до кризових умов функціонування. Уточнене визначення поняття «антикризове управління» сформовано наступним чином: АУ – це система управління, в межах якої відбувається здійснення впливу на діяльність суб'єкта підприємництва через розробку та виконання дій з попередження, відвертання, подолання і мінімізації наслідків внутрішніх кризових явищ та реалізацію адаптаційних можливостей в разі неконтрольованих зовнішніх коливань.

Використання у визначенні АУ концепції адаптації обумовлює необхідність уточнення понять «адаптація», «адаптаційний потенціал» та «оцінка адаптаційного потенціалу» суб'єктів підприємництва. Встановлено,

що існуючі підходи до визначення адаптації не проводять чіткої межі між планомірним процесом адаптації та окремими пристосувальними заходами СП. В результаті сформовано наступні визначення: адаптацію у роботі визначено як безперервний процес перетворення внутрішнього середовища СП відповідно до мінливих зовнішніх умов, результативність якого виражається у підвищенні гнучкості, швидкості реагування, стійкості функціонування, автономії та ефективності функціонування СП та залежить від якості оцінки наявного стану, чіткого цілепокладання та релевантності розроблених управлінських заходів з досягнення цільового стану; адаптаційний потенціал – це сукупність наявних можливостей СП, які він здатен реалізувати в процесі адаптації. В свою чергу оцінка адаптаційного потенціалу – це процес, в ході якого із використанням різноманітних методів та способів визначаються можливості, сильні та слабкі сторони і інші характеристики СП щодо адаптації до умов зовнішнього середовища, а також міра здатності СП до пристосування в цілому.

2. Обґрунтовано теоретичний підхід до визначення елементів системи антикризового управління. Елементами системи антикризового управління є: об'єкт, суб'єкт, мета, завдання, функції, принципи, процес. У роботі розкрито сутність кожного з визначених елементів, однак особливої уваги заслуговує перелік специфічних функцій антикризового управління, які розділено на функції протидії кризі (в умовах мікрорівневої кризи) та функції адаптації до кризових умов функціонування (в разі кризи макрорівня), що є основною відмінністю від існуючих підходів до трактування функцій антикризового управління та логічним продовженням досліджень, проведених стосовно зв'язку АУ з адаптацією СП до кризових умов функціонування. В результаті проведених досліджень сформовано схему системи АУ. При побудові схеми системи антикризового управління його завдання та етапи процесу також поділено за критеріями протидії кризі та адаптації.

3. Уточнено поняття фінансового механізму та його складових елементів. На його базі, а також виходячи з обґрунтованої необхідності

застосування адаптації в контексті антикризового управління, складено визначення ключового поняття «фінансовий механізм антикризового управління». Отже, фінансовий механізм антикризового управління – це єдність закономірно розташованих, функціонуючих та взаємопов'язаних елементів впливу на систему антикризового управління, яка включає відповідні фінансові методи, важелі і інструменти, що розробляються на базі правового, нормативного та інформаційного забезпечення з метою попередження, відвертання, подолання і мінімізації наслідків внутрішніх кризових явищ та реалізації адаптаційних можливостей в разі неконтрольованих зовнішніх коливань.

Визначено теоретичний підхід до побудови фінансового механізму антикризового управління суб'єктами підприємництва.

До методів ФМАУ доцільно віднести методи діагностики та аналізу фінансового стану, а також, з огляду на специфіку дослідження (а саме – адаптаційну складову фінансового механізму антикризового управління), оцінку адаптаційного потенціалу. Важелі ФМАУ – це сукупність наявних можливостей суб'єкта підприємництва щодо подолання або адаптації до кризового явища, які виявлено в результаті використання методів, та які є основою для встановлення рамок використання інструментів фінансового механізму антикризового управління (у тому числі можливості зміни ціни, зниження собівартості, отримання прибутку тощо). Інструменти є ключовим, а також найбільш суперечливим елементом фінансового механізму антикризового управління. На сьогоднішній день існує чималий перелік таких інструментів, однак окремого місця у загальному їх числі варта антикризова стратегія, адже вона є найбільш всеохоплюючою, бо може містити елементи інших інструментів антикризового управління, а також, на відміну від інших інструментів, використання яких є часто опціонаним, є невід'ємною складовою системи антикризового управління в цілому.

Таким чином виявлено об'єктивну необхідність визначення понять «фінансова стратегія», «антикризова стратегія» та, на базі двох попередніх,

«антикризова фінансова стратегія». Проведене дослідження підходів науковців до визначення фінансової та антикризової стратегії дозволяє визначити фінансову антикризову стратегію як таку, що забезпечує попередження, відвертання, подолання та мінімізацію наслідків кризових ситуацій, а також адаптацію до кризових умов функціонування шляхом адекватного коригування напрямів формування і використання фінансових ресурсів під час зміни умов зовнішнього середовища.

Окрім того, наведено існуючу в літературі класифікацію антикризових фінансових стратегій, дослідження якої обумовило необхідність її узагальнення та поділу таких стратегій на стратегії протидії кризі та адаптаційні.

Наведено основні відмінності між стратегіями протидії кризі та адаптаційними стратегіями. Це робить значний внесок у розвиток теорії антикризового управління, адже склад ФМАУ представлений у роботах дослідників здебільшого методами та інструментами мікрорівня, а макрорівень залишається на піклування держави. Обґрунтовано недостатню ефективність такого підходу. Доведено, що розподіл компонентів ФМАУ на протидію кризі та адаптацію є необхідним для підвищення його ефективності та досягнення поставлених цілей.

Обґрунтовано, що в результаті дослідження має бути розроблена саме адаптаційна фінансова стратегія з огляду на її універсальність та відповідність з огляду на присутність кризи макрорівня.

Отримані результати дослідження теоретичних засад формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва опубліковані в [70, 97, 100, 101, 102, 144, 145, 146, 147, 149, 152].

Список використаних джерел [2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 23, 24, 26, 27, 30, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 86, 89, 91, 93, 103, 106, 107, 109, 111, 112, 114, 116, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 150].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ІНДИКАТОРІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

2.1. Формування методичного підходу до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління

Проведення аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління (або фінансових індикаторів ФМАУ) є одним з ключових елементів фінансового механізму антикризового управління, адже саме від повноти, своєчасності та точності такого аналізу залежить вибір та успіх антикризових заходів, а отже і подальша діяльність суб'єкта підприємництва в цілому. Окрім того, сукупність таких індикаторів можна розглядати як базу для подальшої оцінки адаптаційного потенціалу.

У економічній літературі існує безліч методик аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління, а отже доцільно першим чином розглянути класифікацію таких методик. Проте з аналізу літератури стає очевидним, що підходи науковців до класифікації методик також значно різняться, а отже доречно розглянути декілька основних підходів.

Так, Білошкурський М.В. [17] вважає, що усі методики, які підходять для оцінки ефективності господарської діяльності, можна розподілити так:

методики оцінки фінансового стану на основі нормативних значень фінансових коефіцієнтів;

діагностика кризового стану підприємств із застосуванням комплексних багатофакторних моделей прогнозування загрози настання банкрутства на основі нормативних значень єдиного інтегрального показника;

якісна оцінка кризових явищ в діяльності підприємств на основі бальної системи оцінювання [17, с. 29].

У такому підході представлено дещо обмежений перелік існуючих методик оцінки, адже дослідник випускає з уваги такий важливий елемент, як оцінка абсолютних та порівняльних показників фінансового стану суб'єктів підприємництва.

Соколова Л.В. [117] класифікує існуючі моделі кризового стану/банкрутства суб'єкта підприємництва наступним чином:

моделі інтегральної оцінки кризового стану/ймовірності банкрутства;
методики, що базуються на побудові системи показників-індикаторів;
нормативні методики діагностики загрози банкрутства [117, с. 912].

Проте даний підхід випускає з уваги методики якісної оцінки кризових явищ (погрози або можливості з боку зовнішнього середовища, внутрішні процеси на суб'єкті підприємництва тощо), при чому ці чинники є надзвичайно важливими з огляду на особливості сучасного стану економіки країни. Тому доцільно розглянути ширшу класифікацію методик, представлену Волковою Н. А. [121]. Дослідник виділяє дванадцять методик фінансової діагностики суб'єкта підприємництва, серед яких:

трансформаційні методики (спрямовані в основному на перетворення звітності в більш зручній для сприйняття і користування вигляд);

вертикальний аналіз (спрямований на дослідження змін структури активів і зобов'язань підприємства);

горизонтальний (часовий) аналіз звітності (передбачає вивчення тенденцій розвитку підприємства й екстраполяцію їх на майбутнє);

коефіцієнтний метод (базується на розрахунку системи показників, що відображають різні сторони діяльності підприємства);

метод експертних оцінок фінансових коефіцієнтів (фінансових індикаторів) (передбачає проведення діагностики шляхом аналізу певного набору коефіцієнтів з подальшим наданням отриманих результатів групі експертів для проведення перспективної діагностики);

нормативні методики (визначаються обов'язковим характером проведення);

інтегральний метод (передбачає побудову математичної оцінки сукупності індикаторів залежно від їхньої значущості для моделі);

методика нейронних мереж (такі моделі використовують коефіцієнтний метод та є в деякому роді похідними від нього);

матричні методики (дозволяють виявити тенденції у динаміці фінансового стану та здійснити прогнозування);

методики аналізу грошових потоків (полягають у вивченні обсягів і структури надходжень та витрачання тощо);

методика BSC (характеризується тим, що фінансові і не фінансові індикатори інтегруються з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між результатними показниками та ключовими чинниками);

розрахунок рейтингу експертно-бальним методом (передбачає коригування незадовільних значень фінансових коефіцієнтів у бік покращення як безпосередньо, так і через зміну рейтингу фінансового стану підприємства) [121, с. 10-13].

Така класифікація методик є дещо неоднорідною з огляду на те, що певні методики включають у себе інші або тим чи іншим чином базуються на них. Окрім того, класифікація має бути більш узагальненою, адже дослідження економічних джерел літератури вказує на те, що майже кожен фахівець із антикризового управління наводить власну методику або модель антикризового управління, а отже й перелік класифікаційних ознак таких методик можна деталізувати нескінченно.

Виходячи з вищевикладеного, найбільш вдалим підходом до класифікації методик оцінки кризового стану та ймовірності банкрутства суб'єкта підприємництва є підхід Ареф'євої О. В. [9], яка розділяє систему діагностування на кількісну та якісну діагностику.

До кількісних методів оцінки дослідник відносить:

оцінку поточного фінансового стану підприємства (здійснення експрес-діагностики фінансового стану підприємства за допомогою аналізу платоспроможності, прибутковості, ділової активності та складу та структури

капіталу);

оцінку перспектив подальшого розвитку підприємства (здійснення узагальненої кількісної діагностики фінансового стану підприємства через дослідження стійкості та рівноваги у діяльності підприємства протягом певного періоду часу);

інтегральну оцінку фінансового стану підприємства (діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства за допомогою моделей Конана і Гольдера, Таффлера і Тішоу, Ліса, Давидової-Белікової, Р. С. Сайфуліна та Г. Г. Кадикова, Терещенка та ін.).

До якісних методів входять:

діагностика фінансового потенціалу і ефективності його використання (аналіз внутрішнього фінансового середовища підприємства через SWOT-, SNW-аналіз та ін.);

діагностика можливостей і погроз для фінансового розвитку підприємства (аналіз зовнішнього фінансового середовища підприємства через SWOT-, PEST-аналіз та ін.) [9, с. 52].

Підхід Ареф'євої О. В. можна вважати універсальним, адже він охоплює найбільш загальні класифікаційні ознаки – кількісну та якісну. Наведені дослідником кількісні методики, в свою чергу, містять у собі оцінку найбільш важливих сторін діяльності суб'єкта підприємництва - платоспроможності, складу та структури капіталу, ділової активності та прибутковості. Якісні методики призначені для оцінки таких важливих чинників, як зовнішнє і внутрішнє середовище.

Таким чином, дослідивши наведені вище підходи науковців, можна скласти алгоритм проведення оцінки кризового стану та ймовірності банкрутства суб'єкта підприємництва на основі існуючих у літературі методів. Для цього першим чином доцільно навести перелік специфікацій, характерних для дисертаційного дослідження:

а) його інформаційною базою є фінансова звітність 20 машинобудівних підприємств України за період їх існування з 2011 по 2017 роки;

б) аналіз визначеної кількості СП є вельми об'ємним, що обумовлює необхідність використання лише найбільш інформативних, ємних та всеохоплюючих методів аналізу;

в) антикризовому управлінню, як зрозуміло зі сформованого у роботі визначення цього поняття, характерна подвійна направленість: а) всередину організації – в разі кризи мікрорівня; б) та назовні – в разі неконтрольованої кризи макрорівня, що вимагає адаптаційних заходів. Таким чином методи аналізу кризового стану доцільно поділити не на кількісні та якісні, а на методи аналізу зовнішнього середовища та методи аналізу внутрішнього середовища.

До методів аналізу зовнішнього середовища доцільно віднести:

дослідження динаміки кризового стану галузі машинобудування в цілому, яка включатиме:

- 1) аналіз зміни кількості СП за період;
- 2) аналіз динаміки фінансових результатів до оподаткування;
- 3) аналіз динаміки чистого прибутку (збитку);
- 4) аналіз динаміки рентабельності всієї діяльності;
- 5) аналіз динаміки обсягу реалізованої машинобудівної продукції

загалом та за видами, його темпу приросту, структури тощо.

причинно-наслідковий аналіз основних проблемних питань галузі.

До методів аналізу внутрішнього середовища включатимуться:

інтегральна оцінка кризового стану на основі моделей ймовірності банкрутства;

аналіз абсолютних та порівняльних фінансових показників кризового стану;

коефіцієнтний метод аналізу кризового стану;

визначення інтегрального показника кризового стану (ІПКС).

Таким чином, алгоритм оцінки зовнішнього середовища визначено, а на алгоритмі аналізу внутрішнього середовища доцільно зупинитися докладніше, адже включені до неї методи потребують деталізації з огляду на

багатоваріантність показників та методик, які можливо включити до них залежно від поглядів автора та специфіки дослідження.

Як зазначено вище, під час дослідження, яке охоплює велику кількість суб'єктів підприємництва, першим чином слід використати найбільш швидкий метод оцінки для того, щоб мати змогу вже на початковому етапі оцінки виокремити з них ті, яким у тій чи іншій мірі погрожує криза. Таким методом є інтегральна оцінка фінансового стану суб'єкта підприємництва за моделями ймовірності банкрутства, проте слід враховувати, що цей метод дає дещо приблизні результати через незначну кількість показників для розрахунку та специфіку моделей інтегральної оцінки. Тому для підвищення достовірності результатів дослідження необхідно скористатись декількома моделями інтегральної оцінки.

Додаток Д містить у собі інтегральні моделі, які найчастіше використовуються науковцями для експрес-оцінки фінансового стану суб'єкта підприємництва, а також переваги та недоліки кожної з моделей. Для підвищення достовірності результатів оцінки, дослідження міститиме розрахунок інтегрального показника за всіма зазначеними у додатку Д моделями.

Запропоновані в додатку Д моделі не завжди можуть вказувати на те, через які саме причини суб'єкту підприємництва погрожує банкрутство. Тому після визначення ймовірності банкрутства за допомогою інтегральних моделей, доцільно провести більш детальну оцінку фінансових показників суб'єкта підприємництва. Тому наступним етапом оцінки повинен бути аналіз абсолютних показників фінансового стану.

Для глибокого та всебічного аналізу абсолютних показників використовують вертикальний та горизонтальний аналіз. Горизонтальний (або трендовий) фінансовий аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. Вертикальний (або структурний) фінансовий аналіз базується на структурному розкладанні окремих показників фінансової звітності підприємства [131, с. 68-69].

Слід зазначити, що більшість фахівців з антикризового управління концентрують увагу переважно на аналізі відносних показників, аніж абсолютних, і до того ж, проведення оцінки та опис результатів горизонтального та вертикального аналізу призводить до значних часових витрат. Тому в ході дослідження, яке включатиме чималу кількість суб'єктів підприємництва, необхідно обмежитися лише найбільш узагальненими та показовими в контексті антикризового управління показниками.

Аналіз абсолютних показників при дослідженні кризового стану суб'єктів підприємництва знаходить своє відображення в наукових працях Білошкурського М. В. [17], Коваленко О. В. [58], Берест М. М. [15] та ін. Методика Берест М. М. містить найбільш загальні, а отже й основні абсолютні показники фінансового стану, які доречно використовувати в ході оцінки кризового стану суб'єкта підприємництва, а саме: чистий дохід від реалізації продукції, валовий прибуток, собівартість, чистий прибуток, обсяг активів, обсяг зобов'язань [15, с. 57]. У дослідженні науковця також наведено рекомендовані значення або позитивні тенденції цих показників і, окрім того, запропоновано перелік порівняльних показників для проведення моніторингу кризових явищ в діяльності суб'єктів підприємництва, а саме – темпів росту зазначених вище показників із додаванням темпу росту власного капіталу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Абсолютні та порівняльні фінансові індикатори суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління (складено за даними [15, с. 57-58])

Показник	Тенденція	База порівняння (темпи росту показника Тр)
Обсяг активів (А)	зростання	$ТрА \geq 100\%$
Чистий дохід від реалізації продукції (ЧД)	зростання	$ТрЧД \geq ТрА$
Валовий прибуток (ВП)	зростання	$ТрВП \geq ТрЧД$
Собівартість (С/с)	зменшення	$ТрС/с \leq ТрВП$
Обсяг зобов'язань (ОЗ)	зменшення	$ТрЗ \leq ТрВК$
Чистий прибуток (ЧП)	>0 , зростання	$ТрЧП \geq ТрЧД$
Власний капітал (ВК)	зростання	$ТрВК \geq ТрА$

Третій етап оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства суб'єктів підприємництва виконано за допомогою аналізу фінансових коефіцієнтів. З проведеного аналізу літературних джерел виявлено, що думки дослідників щодо набору основних показників оцінки фінансового стану суб'єктів підприємництва значно різняться. Окрім того, науковці іноді використовують дещо відмінні формули для розрахунку одного й того ж показника, або, навпаки, у деяких наукових працях застосовуються різні назви показників при використанні однієї і тієї ж формули, тому при відборі показників доцільно концентруватись не на назві, а на їх сутності.

Класичним шляхом вирішення даної проблеми є обчислення кількості показників, які найчастіше використовуються та вважаються основними у працях провідних економістів. Таблицю із повним переліком показників, частоту використання яких досліджено, представлено у додатку Е.

Набір показників, які набрали найбільшу кількість балів (≥ 4) у додатку Е та братимуть участь у аналізі, представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Основні фінансові індикатори суб'єктів підприємництва в системі антикризового управління у економічній літературі

Показники	Автори										
	Клебанова Т. С. [12, с.204]	Лігоненко Л. О. [81, с. 104-110]	Азарова А. О. [2, с. 17]	Білошкурський М. В. [17, с. 94-97]	Берест М. М. [15, с. 57-58]	Жулега І. А. [42]	Раєвська О. В. [108, с. 22]	Волкова Н. А. [121, с. 14-18]	Слисеєва О. К. [41]	Кузенко Т. Б. [71]	Підсумок
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Показники оцінки ліквідності											
коефіцієнт забезпеченості ВОК (Кз ВОК)	+	+	+	+	+		+			+	7
коефіцієнт покриття (Кп)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
коефіцієнт швидкої ліквідності (Кшл)	+	+	+	+		+	+	+		+	8
коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) (Кал)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9
коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат ВОК (Кззв ВОК)	+			+		+			+	+	5
відношення дебіторської заборгованості до кредиторської (ДЗ/КЗ)	+	+			+		+			+	5
Показники оцінки фінансової стійкості											
коефіцієнт фінансової автономії (Кфа)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
коефіцієнт маневреності власного капіталу (Км ВК)	+					+		+	+		4
коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Кк ПК)		+	+	+					+		4
коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (К п/в)			+	+					+	+	4
оборотність дебіторської заборгованості (Одз)	+	+	+					+		+	5
оборотність запасів, оборотів (Оз)	+	+						+		+	4
оборотність активів, оборотів (Оа)			+	+	+			+		+	5
відношення власних коштів до позикових (ВК/ПК)		+		+			+	+		+	5
Оборотність кредиторської заборгованості (Окз)		+	+					+		+	4
Показники оцінки рентабельності											
коефіцієнт рентабельності витрат (Крв)	+	+	+				+	+			5
коефіцієнт рентабельності діяльності (Крд)					+		+	+		+	4
коефіцієнт рентабельності активів (Кра)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9
коефіцієнт рентабельності власного капіталу (Кр ВК)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9

У додатку Ж містяться формули розрахунку наведених у табл. 2.2 показників, а також тенденція позитивної зміни та/або нормативне значення цих показників.

Проведення коефіцієнтного аналізу надає широкий спектр розрахованих значень показників, за якими можна ідентифікувати певні негативні тенденції на суб'єкті підприємництва (або навпаки можливості для його розвитку) у розрізі основних напрямів аналізу – аналізу ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності. Однак слід зазначити, що при наявності великої кількості досліджуваних об'єктів, детальний аналіз усіх показників та їх тенденцій призведе до значних часових витрат, а отже доцільно після

розрахунку фінансових коефіцієнтів визначити інтегральний показник фінансового стану суб'єкта підприємництва (в контексті антикризового управління).

Перевагами розрахунку інтегрального показника фінансового стану суб'єкта підприємництва (ІПФС), на думку дослідника Клебанової Т.С., є те, що, по-перше, він синтезує в собі весь вплив включених у дослідження фінансових показників і коефіцієнтів, а, по-друге, зводить проблему оцінки фінансової ситуації підприємства до одного кількісного значення, що значно полегшує інтерпретацію отриманих результатів [12, с. 209].

Головний недолік цього методу є очевидним – значення інтегральних показників не дають дослідникові можливість визначити, що саме вплинуло на відхилення тих чи інших суб'єктів підприємництва від ситуації, прийнятої за еталон. Перевагою є можливість швидко сформувати перелік суб'єктів підприємництва, які найбільш сильно відхилились від еталонного значення, а отже можна припустити, що ці суб'єкти підприємництва відзначаються певними кризовими тенденціями, тобто є найбільш «проблемними» та потребують інакшого, особливого підходу щодо визначення ключових цілей, завдань, напрямів, заходів адаптаційної фінансової стратегії тощо. Таким чином, значно скоротивши первинний перелік суб'єктів підприємництва для аналізу, можна повернутись до аналізу фінансових коефіцієнтів «проблемних» об'єктів.

Алгоритм визначення ІПФС методом рівня розвитку (метод таксономії), є загальновідомим, а отже не потребує детального розкриття. При проведенні розрахунків інтегральний показник зазвичай позначається d_i , тобто ІПФС = d_i . Інтерпретація показника d_i така: чим ближче значення комплексної оцінки до одиниці, тим стабільнішим є фінансовий стан суб'єкта підприємництва ($d_i \in [0,1]$) [12, с. 205-210].

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно навести методичний підхід до оцінки фінансового стану в контексті антикризового управління, що представлено в табл. 2.3.

Етапи методичного підходу до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління (розроблено автором)

Аналіз зовнішнього середовища	Етап методичного підходу	Мета виконання етапу
	Аналіз внутрішнього середовища	1. Дослідження динаміки ФС галузі в цілому
2. Здійснення причинно-наслідкового аналізу основних проблемних питань галузі		
1. Інтегральне оцінювання ФС за моделями ймовірності банкрутства		Додатковий метод для попередньої діагностики банкрутства
2. Аналіз абсолютних та порівняльних фінансових показників		Оптимізація структури активів, дослідження динаміки показників на наявність кризових тенденцій тощо
	3. Застосування коефіцієнтного методу аналізу ФС	Дослідження динаміки коефіцієнтів, пошук «вузьких місць», можливостей тощо
	4. Визначення інтегрального показника ФС методом таксономії	Узагальнення результатів та визначення рівня фінансового стану кожного СП

Наведений методичний підхід до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління дозволяє детально оцінити стан галузі та окремого суб'єкта підприємництва в умовах кризи, ризик банкрутства, визначити основні проблеми та сильні сторони суб'єкта підприємництва та провести порівняння фінансових результатів з основними конкурентами.

2.2. Сучасні кризові тенденції суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі

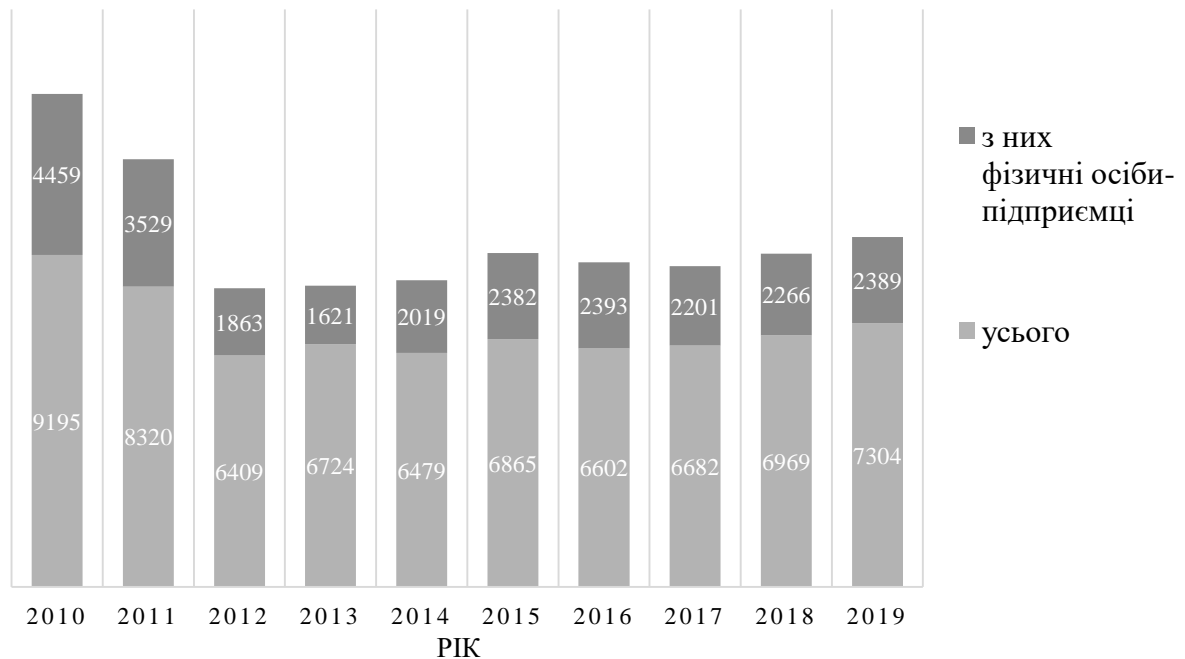
До суб'єктів господарювання в цілому належать юридичні особи та особи, зареєстровані як підприємці. Суб'єкти господарювання також можуть належати до суб'єктів малого підприємництва (у т.ч. мікропідприємництва),

середнього або великого підприємництва. Такий широкий спектр потенційних об'єктів для дослідження вкрай важко охопити з точки зору проведення аналізу їх діяльності та розробки заходів і рекомендацій з огляду на значні відмінності між ними щодо кількості працівників, об'ємах доходу, галузей функціонування, специфіки продукції, що виробляється тощо. Саме тому в якості об'єкту дослідження доцільно визначити вибірку суб'єктів підприємництва зі схожими характеристиками, що уможливило їх порівняння, вибір спільних методів аналізу діяльності та розробку загальних рекомендацій.

В якості об'єкту дослідження вирішено визначити суб'єкти галузі машинобудування з наступних причин. Машинобудування є однією з провідних ланок важкої промисловості в Україні. Створюючи найактивнішу частину основних виробничих фондів, ця галузь визначає темпи і напрями науково-технічного прогресу в інших галузях народного господарства країни. Вона впливає на зростання продуктивності праці, економічні показники, що характеризують і визначають ефективність розвитку суспільного виробництва. Від рівня розвитку машинобудування залежать темпи і масштаби впровадження науково-технічних досягнень в галузях-споживачах машинобудівної продукції [138, с. 76].

Проте останнім часом галузь машинобудування характеризується цілим рядом проблем, що також обумовлює вибір її в якості об'єкту дослідження. Докладний перелік проблем, що стримують розвиток машинобудування, представлено у подальшому дослідженні, однак у першу чергу не можна оминати увагою один з ключових чинників кризи в галузі – військовий конфлікт на Сході України, що спричинив, поза іншим, падіння інвестиційної активності, а також внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію машинобудування. Цей фактор викликав не тільки зниження обсягу виробництва продукції, а і скорочення галузі машинобудування в цілому, зниження прибутковості, рентабельності машинобудівних суб'єктів підприємництва та інших проблем у їх діяльності.

На рис. 2.1 представлено зниження кількості суб'єктів машинобудування за 2010-2019 роки.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.1. Динаміка кількості та розподіл суб'єктів господарювання машинобудівної галузі у 2010-2019 роках

Причини тенденції, що спостерігаються на рис. 2.1, загалом розглянуто далі, та що стосується фізичних осіб-підприємців, то основними чинниками, що перешкоджають розвитку малого і середнього підприємництва в цілому в Україні, є наступні:

нестача внутрішніх фінансових ресурсів, складність доступу до зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій;

неналежний рівень розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

нестабільність податкового законодавства у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, що не дає можливості суб'єктам підприємництва планувати свою діяльність на тривалий період;

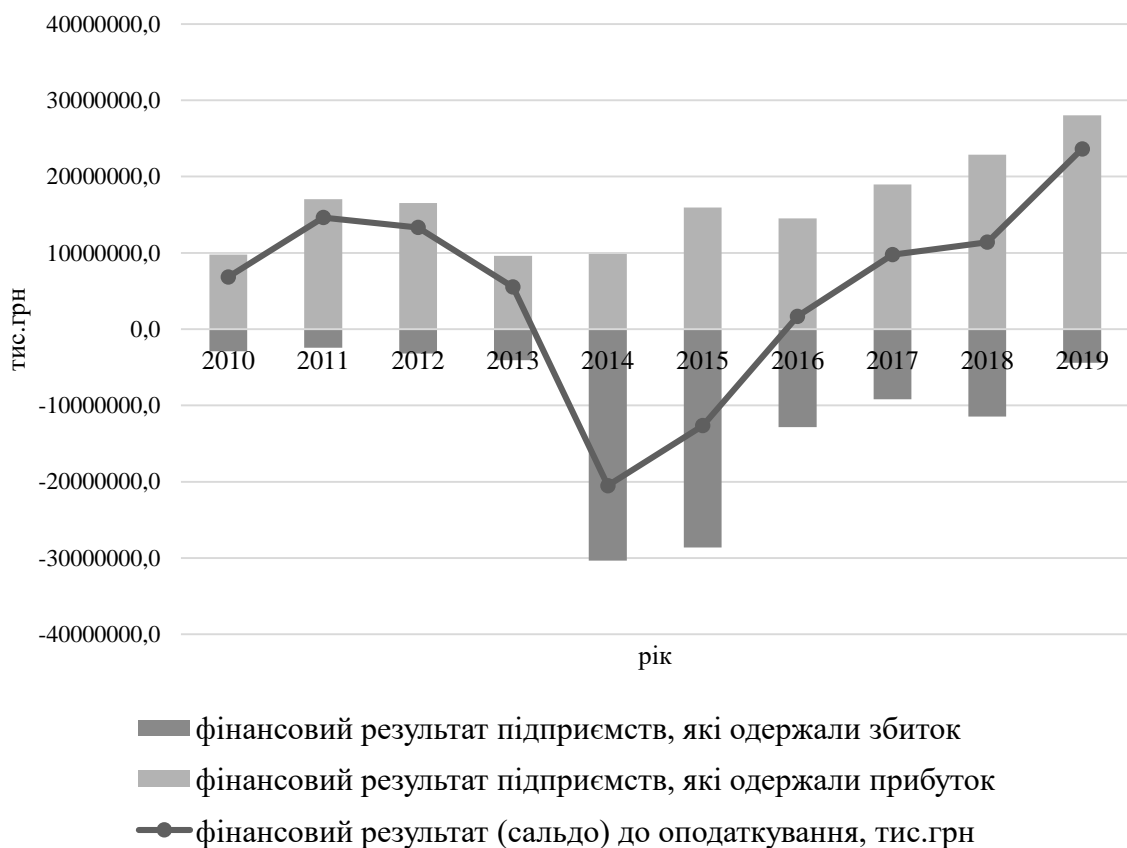
складність процедур сертифікації і стандартизації товарів та послуг;

низький рівень активності суб'єктів малого і середнього підприємництва щодо захисту власних інтересів;

неналежний рівень інформаційного, консультативного та методичного забезпечення підприємницької діяльності [6, с. 3].

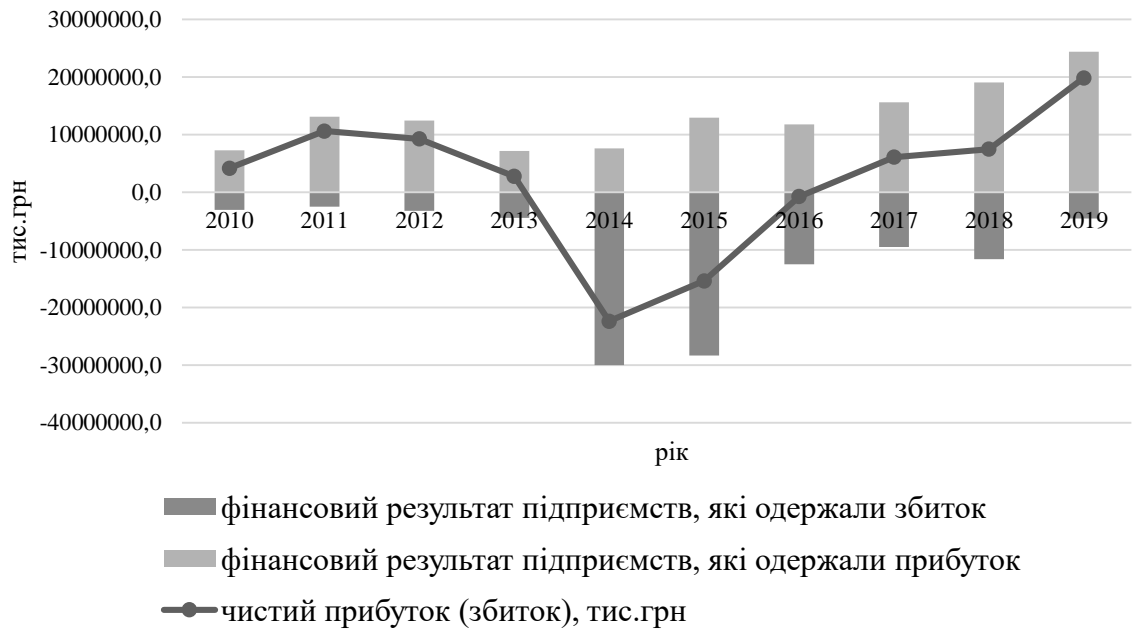
Складна політична та економічна ситуація в країні відобразилась і на фінансових результатах машинобудівних підприємств, які є найбільш показовим індикатором стану галузі.

Як видно з рис. 2.2. та рис. 2.3, найбільш невтішні результати демонструють 2014-2015 роки: наприклад, у 2014 році загальний фінансовий результат до оподаткування підприємств, що одержали прибуток, склав 10000000 тис. грн, а тих, що одержали збиток – (-30000000) тис. грн, тобто в 3 рази більше (рис. 2.2).

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

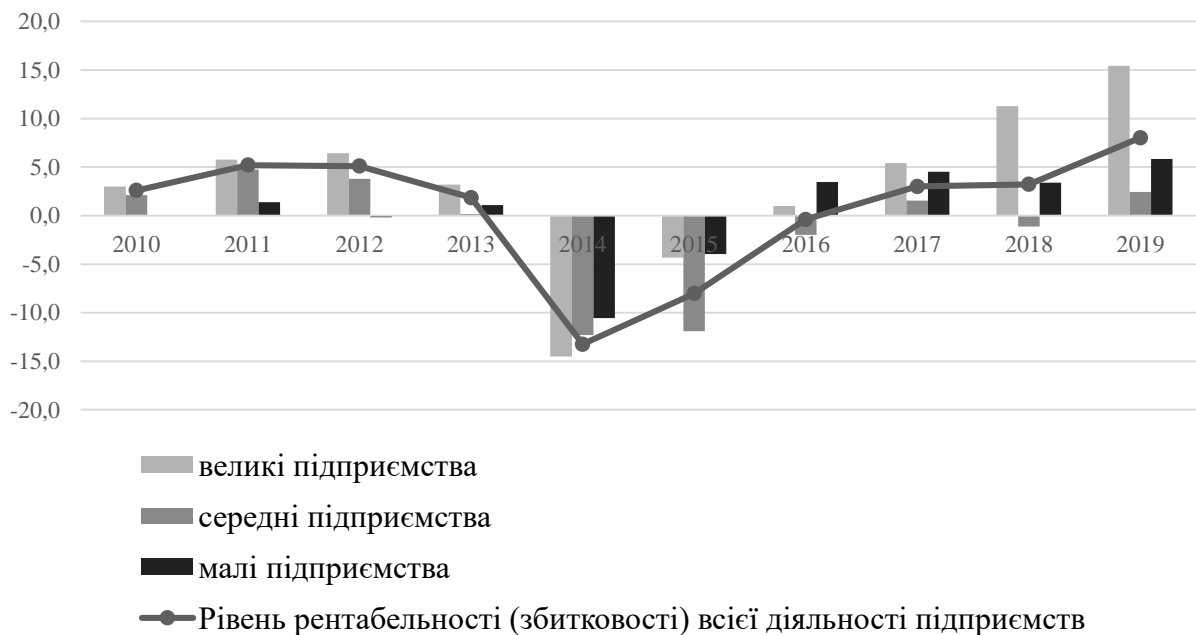
Рис. 2.2. Динаміка зміни фінансових результатів до оподаткування машинобудівних підприємств за 2010-2019 роки

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.3. Динаміка зміни фінансових результатів машинобудівних підприємств за 2010-2019 роки

Рівень рентабельності діяльності машинобудівних підприємств із розподілом їх на великі, середні та малі представлено на рис. 2.4.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.4. Розподіл рентабельності (збитковості) всієї діяльності за розміром машинобудівних підприємств за 2010-2019 роки

Закономірною є найнижча рентабельність у 2014-2015 роках, однак у наступні роки ситуація вирівнюється – показники рентабельності великих та малих підприємств демонструють результати вище нуля з 2016 по 2019 роки, однак показники середніх підприємств все ще приймають від’ємні значення у 2016 та 2018 роках. Можна допустити, що у той час, як перевагою великих підприємств є можливість розширення сфери своєї діяльності, а перевагою малих – гнучкість, середні підприємства реалізують наведені переваги не в повній мірі через перебування у перехідному стані, а отже цей факт можна визначити як один з потенційних чинників низької рентабельності середніх підприємств.

Кризові явища вітчизняної економіки віддзеркалились і на обсязі реалізованої продукції галузі машинобудування. У Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року відзначається, що попит на продукцію машинобудування є одним з визначальних факторів впливу на ситуацію у промисловості. У той же час у цій Концепції наголошується на тому, що частка машинобудування в обсязі реалізованої продукції переробної промисловості становила за підсумком 2012 року 18,7 відсотка, що у 4 рази нижче за рівень, що мають розвинуті країни [104]. Враховуючи той факт, що протягом останніх років цей показник знизився до близько 10 відсотків, ситуацію, у якій опинилась галузь машинобудування, можна вважати досить критичною.

У табл. 2.4 представлено обсяг реалізованої машинобудівної продукції за видами у 2010-2019 роках, а також вказано частку машинобудування в обсязі реалізованої продукції промисловості загалом.

На рис. 2.5. відображено тенденцію зміни величини обсягу реалізованої машинобудівної продукції загалом та за видами у 2010-2019 роках.

Як наочно відображає табл. 2.4, у період з 2010 по 2014 рік обсяг реалізованої машинобудівної продукції загалом значно знизився. Найбільший обсяг реалізації за цей період був у 2012 році, після чого спостерігається тенденція до зменшення.

Таблиця 2.4

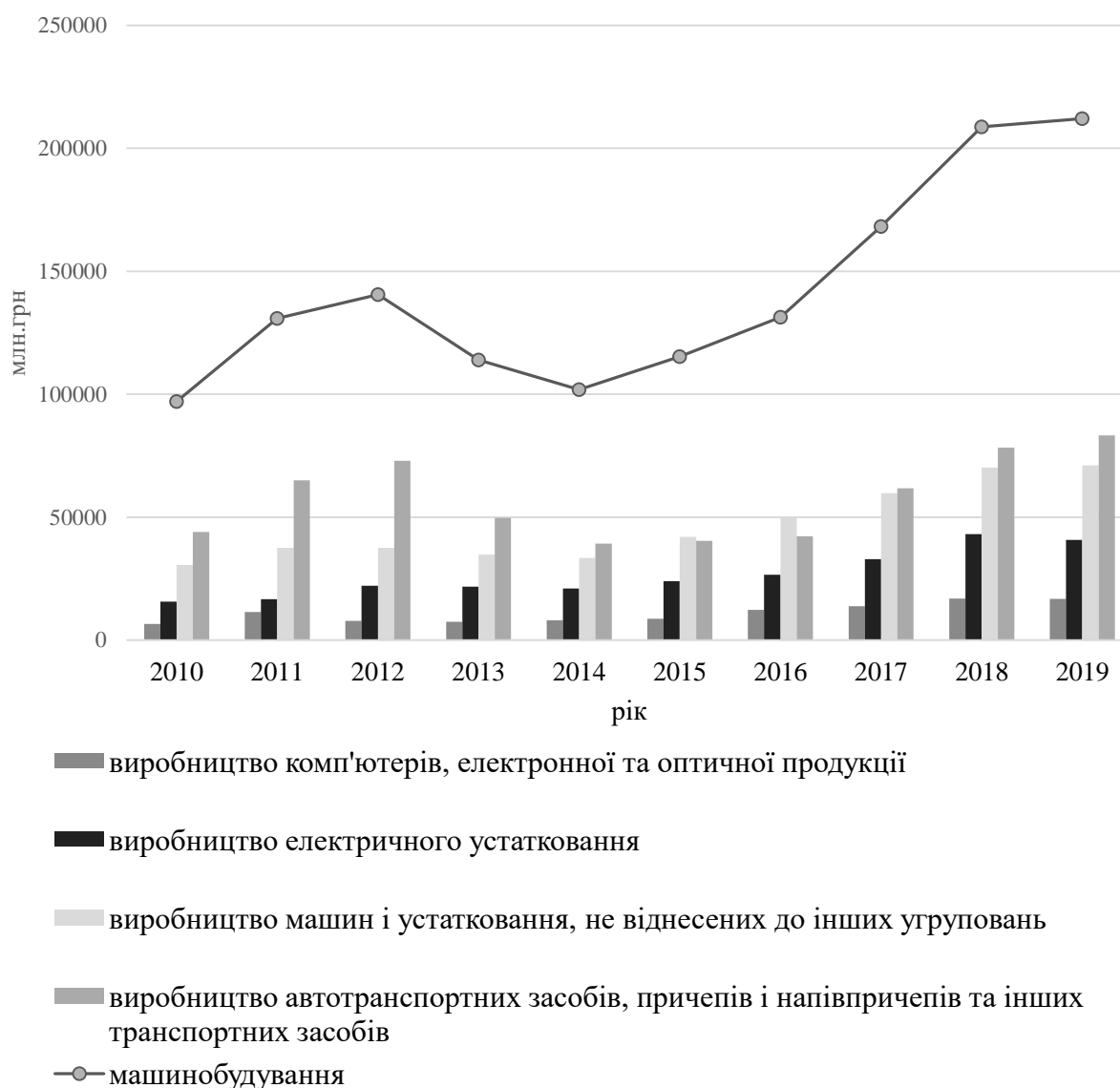
Обсяг реалізованої машинобудівної продукції у 2010-2018 роках

Промислова продукція за видами	2010		2011			2012			2013			2014		
	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2011/2010	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2012/2011	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2013/2012	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2014/2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
промисловість	10431 11	100	13053 08	100	25,14	1367926	100	4,80	1322408	100	-3,33	1428839, 1	100	8,05
машинобудування	97056 ,9	9,3	13084 7,9	10,1	34,82	140539,3	10,3	7,41	113926,6	8,6	- 18,94	101924,7	7,1	-10,53
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	6691, 4	0,7	11529	0,9	72,30	7876,8	0,6	- 31,68	7508,7	0,6	-4,67	8133,4	0,6	8,32
виробництво електричного устаткування	15755 ,2	1,5	16715, 6	1,3	6,10	22141,3	1,6	32,46	21832,4	1,6	-1,40	21005,7	1,5	-3,79
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	30608 ,7	2,9	37622, 8	2,9	22,92	37567,8	2,8	-0,15	34782,4	2,6	-7,41	33524,8	2,3	-3,62
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін. транспортних засобів	44001 ,6	4,2	64980, 5	5	47,68	72953,4	5,3	12,27	49803,1	3,8	- 31,73	39260,8	2,7	-21,17

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Промислова продукція за видами	2015			2016			2017			2018			2019		
	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2015/2014	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2016/2015	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2017/2016	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2018/2017	млн.грн	у % до підсумку	Тпр 2019/2018
промисловість	17766 03,7	100	24,34	21580 30	100	21,47	2625 863	100	21,68	30452 01,9	100	15,97	30193 83	100	-0,85
машинобудування	11526 1,7	6,5	13,09	13135 1,8	6,1	13,96	1682 81,9	6,4	28,12	20867 6,4	6,9	24,00	21202 7,3	7,2	1,61
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	8772, 9	0,5	7,86	12366 ,1	0,6	40,96	1378 3,3	0,5	11,46	16975 ,2	0,6	23,16	16839 ,9	0,6	-0,79
виробництво електричного устаткування	24038 ,5	1,3	14,44	26594 ,6	1,2	10,63	3298 6,9	1,2	24,04	43098 ,9	1,4	30,65	40850 ,8	1,4	-5,22
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	41998	2,4	25,27	50105 ,3	2,3	19,30	5976 7,7	2,3	19,28	70237 ,3	2,3	17,52	71083 ,1	2,4	1,2
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін. транспортних засобів	40452 ,3	2,3	3,03	42285 ,8	2	4,53	6174 4	2,4	46,02	78365	2,6	26,92	83253 ,5	2,8	6,24

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.5. Обсяг реалізованої машинобудівної продукції загалом та за видами у 2010-2019 роках

Якщо звернути увагу на обсяги реалізації машинобудівної продукції за видами, стане зрозуміло, що зменшення розпочалося здебільшого через скорочення обсягу реалізації автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, які мають найбільшу питому вагу в загальному обсязі реалізації машинобудівної продукції.

Однак у період з 2015 по 2019 рік можна відмітити стрімке зростання обсягів реалізації машинобудівної продукції. Варто зауважити, що аналізуючи

розподіл продукції за видами стає зрозуміло, що ця позитивна зміна тенденції відбулася у значній мірі за рахунок стрімкого росту долі виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, яка у 2015 та 2016 роках у структурі обсягів реалізації навіть перевищила частку автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, які до цього були безумовним лідером.

Також на динаміку вплинув ріст обсягу реалізованих комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – хоча їх питома вага у структурі реалізованої продукції найменша, однак їх обсягу реалізації притаманний досить високий темп приросту у 2019 році порівняно з 2010 – 151,66% (рис. 2.6). Найвищим темпом приросту серед видів машинобудівної продукції відзначилося виробництво електричного устаткування – 159,28 (питома вага –19 % у 2019 р.), а найнижчим – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, хоча його питома вага у 2019 році найвища – 39% (рис. 2.7).

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.6. Темп приросту обсягу реалізації машинобудівної продукції загалом та за видами у 2019 році порівняно з базовим 2010 роком

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Рис. 2.7. Структура реалізованої машинобудівної продукції за видами у 2019 році

Такі зміни у структурі та динаміці показників машинобудівної галузі пов'язані, як зазначено вище, перш за все зі зміною внутрішнього та зовнішнього попиту на вітчизняні товари, що відбулося в результаті військових дій та політичних подій. Однак суттєвими залишаються і інші проблеми галузі, перелік яких представлено у Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020. У документі ці проблеми означені як проблеми розвитку промисловості в цілому, проте враховуючи те, що машинобудування є однією з пріоритетних галузей вітчизняної економіки, всі ці проблеми стосуються і його безпосередньо. Коло зазначених проблем представлено на рис. 2.8, де також встановлено зв'язки між проблемами та причинами, які їх зумовили.

За результатами проведених досліджень та наведеними на рис. 2.8 проблемами, можна підсумувати, що галузь машинобудування дійсно знаходиться в стані кризи через низку певних проблем [79, с. 122; 21, с. 34; 120, с. 86; 20, с. 45], більшість із яких потребують вирішення на державному рівні.

Рис. 2.8. Основні проблемні питання розвитку промисловості та основні причини виникнення проблем (складено за даними [104])

Таким чином, виникає необхідність у розробці антикризових заходів не тільки протидії кризі, а й адаптації до кризових умов функціонування. Базою

для розробки таких заходів є аналіз кризового стану суб'єктів підприємництва, що містить аналіз макро- і мікро середовища, і оцінка адаптаційного потенціалу.

2.3. Аналітична оцінка фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління

Інформаційною базою дослідження є фінансова звітність двадцяти машинобудівних СП України, перелік яких представлено у додатку 3.

Першим етапом аналізу внутрішнього середовища наведених у додатку 3 СП запропоновано використати інтегральний аналіз за моделями ймовірності банкрутства. Такі видатні дослідники у сфері антикризового управління, як Ареф'єва О.В., Прохорова Ю.В. [9], Білошкурський М.В. [17] та інші у своїх дослідженнях допускають використання зазначених моделей у ході аналізу фінансової діяльності в системі антикризового управління СП. Проте використання моделей ймовірності банкрутства є, скоріше, опціонаним, адже ці моделі не надають вичерпної інформації щодо повного спектру причин можливого банкрутства, охоплюють лише окремі показники, визначення яких та вагові коефіцієнти при яких носять дещо суб'єктивний характер, а також достовірність їх результатів багатою мірою залежить від регіону використання, специфіки галузі, часового періоду тощо. У ході дійсного дослідження моделі ймовірності банкрутства використано як метод попередньої діагностики – тобто, спосіб визначити наявність кризових тенденцій загалом або як підтвердження гіпотези щодо наявності кризи галузі.

Перелік використаних моделей наведено в додатку Д, де також розкрито їх переваги та недоліки. Визначені моделі є широко вживаними в економічній літературі, однак вже під час їх попереднього дослідження стає зрозумілим, що жодна модель не може бути універсальною та не може однозначно

установити, чи є СП потенційним банкрутом. По-перше, більшість моделей побудовано для закордонних СП та вони не враховують тенденції розвитку вітчизняних СП. По-друге, як вже зазначалось, їм властивий високий рівень суб'єктивності. Однак використання усіх зазначених моделей у сукупності дозволить усереднити отримані результати і ще до проведення глибокого та всебічного аналізу припустити, яким СП гіпотетично погрожує банкрутство.

Значення інтегральних показників за моделями ймовірності банкрутства перелічених у додатку 3 суб'єктів підприємництва представлено у додатку К. Табл. 2.5 розкриває, яким СП погрожує банкрутство.

Підсумовуючи результати розрахунку моделей ймовірності банкрутства, представлені в табл. 2.5, можна відзначити, що на протязі періоду з 2011 по 2017 рр. банкрутство не загрожує за жодною з наведених моделей чотирьом суб'єктам підприємництва: ВАТ "Турбоатом" (Б), ПАТ "Харківський ордена "Знак пошани" машинобудівний завод "Червоний Жовтень" (Г), ПАТ "Верхньодніпровський машинобудівний завод" (З) та ПАТ "Кременчуцький завод дорожніх машин" (Л). Всі інші досліджувані суб'єкти підприємництва (у різні періоди) в тій чи іншій мірі демонстрували загрозу виникнення кризи у період з 2011 по 2017 рр. Однак у 2018 та 2019 році банкрутство різною мірою погрожує вже всім досліджуваним СП.

Стосовно аналізу за 2018 та 2019 роки варто відзначити, що у зв'язку з тим, що окремі суб'єкти підприємництва змінили свій статус з «відкритого акціонерного товариства» на «приватне акціонерне товариство», то починаючи з цього періоду вони мають право не оприлюднювати свою фінансову звітність. Враховуючи, що станом на 2018 рік з двадцяти досліджуваних суб'єктів підприємництва чотирнадцять мають статус приватного товариства (з яких лише шість продовжують оприлюднювати звітність), а два припинили свою діяльність, то доступну для аналізу інформаційну базу на 2018 рік складають 10 суб'єктів підприємництва (Б, В, Е, К, Л, Н, О, Т, У, Ф), а на 2019 рік – 9 (Н також змінив свій тип на приватне акціонерне товариство).

Таблиця 2.5

Матриця результатів розрахунку інтегральних показників за моделями ймовірності банкрутства за 2011- 2017 рр.* (розроблено автором)

Модель	СП																				
	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
2011																					
Метод Д. Дюрана	3		3		3	3	3		3	±	3	3	3	3	±	3	3	3	±	±	
Двохфакторна модель Е. Альтмана																					
П'ятифакторна модель Е. Альтмана			3			3	3							3							
Модель Л.В. Спрінгейта						3	3				3	3		3	3						
Модель Р. Ліса	3				3	3	3				3	3	3	3							
Модель Р. Таффлера							±					±									
Модель Ж.Депаліяна			3																3		
Метод Р.С. Сайфуліїна і Г.Г. Кадикова			3		3	-	3		3					3		3	3				
Модель R-рахунку						-															
Модель О. П. Зайцевої	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Модель Терещенка універсальна	3		±		±	±	3		±		±	3	±	±		±	±		±		
Підсумок	3	0	4	0	3	4	6	0	2	0	3	4	2	5	1	2	2	2	0	0	
2012																					
Метод Д. Дюрана	±		3	±	3	3	3		±		3	±	3	3	±	3	3	±	±	±	
Двохфакторна модель Е. Альтмана																					
П'ятифакторна модель Е. Альтмана			3		3	3	3									3	3				
Модель Л.В. Спрінгейта	3		3		3	3	3				3		3		3	3					
Модель Р. Ліса			3		3	3	3		3		3					3					
Модель Р. Таффлера	3		3		±	±					±					±	3				
Модель Ж.Депаліяна			3																3		
Метод Р.С. Сайфуліїна і Г.Г. Кадикова			3		-	-	3						3	3		3	3				
Модель R-рахунку					-	-															
Модель О. П. Зайцевої			3		-	-	3		3		3	3	3	3		3	3	3	3		
Модель Терещенка універсальна	3		3	±	3	3	3		±		±	±	3	±	±	3	±	±	±	±	
Підсумок	3	0	9	0	5	5	7	0	2	0	4	1	5	3	1	7	6	1	1	0	
2013																					
Метод Д. Дюрана	3		3	±	3	3	3		3	±	3	3	3	3	±	3	3	±	±	±	
Двохфакторна модель Е. Альтмана																					
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	3		3		3	3	3				3			3		3	3				
Модель Л.В. Спрінгейта	3		3		3	3	3		3		3		3	3	3	3				3	
Модель Р. Ліса	3		3		3	3	3		3						3	3				3	
Модель Р. Таффлера	3		3			3	3		±		±					3	±				
Модель Ж.Депаліяна			3				3									3					
Метод Р.С. Сайфуліїна і Г.Г. Кадикова	3		-	-	-	-	3				3		3	3		3					
Модель R-рахунку			-	-	-	-															
Модель О. П. Зайцевої			-	-	-	-	3					3	3	3		3	3	3	3		
Модель Терещенка універсальна	3		3		3	3	3		±		±	±	3	±	3	3	±		±	±	
Підсумок	7	0	7	0	5	6	9	0	3	0	4	2	5	5	3	9	3	1	1	2	
2014																					
Метод Д. Дюрана	3		3		3	±	3	±	3			3	3	3	3	±	3	3	3	3	±
Двохфакторна модель Е. Альтмана																					
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	3		3		3		3					3	3	3	3		3	3		3	
Модель Л.В. Спрінгейта	3		3		3		3		3		3	3	3	3		3				3	
Модель Р. Ліса	3		3		3	3	3		3		3	3		3		3				3	3
Модель Р. Таффлера	3		3				3				±	±				3					
Модель Ж.Депаліяна			3				3									3					
Метод Р.С. Сайфуліїна і Г.Г. Кадикова	3		-	-	-	-	-				3	3	3	3		-	3		-		
Модель R-рахунку			-	-	-	-	-									-			-		
Модель О. П. Зайцевої			-	-	-	-	-		3			3	3	3		-	3		-		

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Модель Терещенка універсальна	3		3		±		3	±	±		3	3	3	3		3	±	±	3	
Підсумок	7	0	7	0	4	1	7	0	4	0	6	7	6	7	0	7	4	1	5	1
2015																				
Метод Д. Дюрана	-		3	±	3	3	3		3	±	3	3	3	3		3	3		3	±
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-																			
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-		3		3	3	3				3	3	3	3		3			3	
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3			3	3				3		3	3		3			3	3
Модель Р. Ліса	-		3		3	3	3		±		3	3	3	3		3			3	3
Модель Р. Таффлера	-		3			3	±				±		±			3			3	
Модель Ж.Депаліяна	-		3				3									3			3	
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-				-	3	-					3	3	3		-			-	
Модель R-рахунку	-				-	3	-									-			-	
Модель О. П. Зайцевої	-		3		-	3	-		3		3	3	3	3		-	3		-	
Модель Терещенка універсальна	-		3		±	3	3		±		±	3	3	3		3	±		3	±
Підсумок	-	0	8	0	3	9	6	0	2	0	5	6	7	7	0	7	2	0	7	2
2016																				
Метод Д. Дюрана	-		3	±	3	3	3	±	3		3	3	3	3		3	±	±	3	±
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-																			
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-		3		3	3	3				3	3		3		3			3	
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3		3	3	3				3	3		3		3			3	3
Модель Р. Ліса	-		3		3	3	3				3	3		3		3			3	3
Модель Р. Таффлера	-		±			3	±									3			±	3
Модель Ж.Депаліяна	-				3		3									3				
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		-		-	-	-				3	3		-		-	3		-	
Модель R-рахунку	-		-		-	-	-							-		-			-	
Модель О. П. Зайцевої	-		-		-	-	-		3		3	3	3	-		-	3		-	
Модель Терещенка універсальна	-		3	±	3	3	3		±		±	3	±	3		3	±		3	±
Підсумок	-	0	5	0	6	6	6	0	2	0	6	7	2	5	0	7	2	0	5	3
2017																				
Метод Д. Дюрана	-		3	±	3	3	-		3		3	3	3	3	±	3	±	±	3	
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-						-													
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-		3		3	3	-				3	3	3	3		3			±	
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3		3		-				3	3				3				
Модель Р. Ліса	-		3		3	3	-				3	3		3		3			3	
Модель Р. Таффлера	-		±			±	-									3				
Модель Ж.Депаліяна	-		3		3		-									3				
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		-		-	-	-				3	3	3	-		-	3		-	
Модель R-рахунку	-		-		-	-	-							-		-			-	
Модель О. П. Зайцевої	-		-		-	-	-		3		3	3	3	-		-	3		-	
Модель Терещенка універсальна	-		3	±	3		-		±		±	3	±	±		3	±		±	
Підсумок	-	0	6	0	6	3	-	0	2	0	6	7	4	3	0	7	2	0	2	0
2018																				
Метод Д. Дюрана	-		3	-	-	3	-	-	3		-	3	3	-	-	-	3	±		-
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-			-	-		-	-			-			-	-	-				-
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-	3		-	-		-	-	3	3	-			-	-	-	3	3	3	-
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3	-	-	3	-	-			-	3		-	-	-				-
Модель Р. Ліса	-		-	-	-	3	-	-			-	3		-	-	-				-
Модель Р. Таффлера	-		-	-	-		-	-			-			-	-	-				-
Модель Ж.Депаліяна	-		3	-	-		-	-			-			-	-	-				-
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		3	-	-	3	-	-			-	3	3	-	-	-	3		3	-
Модель R-рахунку	-		-	-	-		-	-			-			-	-	-				-
Модель О. П. Зайцевої	-	3	3	-	-	3	-	-	3		-	3	3	-	-	-	3		3	-
Модель Терещенка універсальна	-		-	-	-	3	-	-	3		-	3	3	-	-	-	3	3		-
Підсумок	-	2	5	-	-	6	-	-	4	1	-	6	4	-	-	-	5	2	3	-
2019																				
Метод Д. Дюрана	-	±	3	-	-	3	-	-	3	±	-	3	-	-	-	-	3	3	±	-
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-			-	-		-	-			-		-	-	-	-				-

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-	3		-	-		-	-	3	3	-	-	-	-	-			3	3	-
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3	-	-	3	-	-			-	-	-	-	-					-
Модель Р. Ліса	-		-	-	-	3	-	-	3		-	-	-	-	-					-
Модель Р. Таффлера	-			-	-		-	-			-	-	-	-	-					-
Модель Ж.Депальяна	-		3	-	-		-	-			-	-	-	-	-					-
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		3	-	-	3	-	-			-	-	-	-	-					-
Модель R-рахунку	-			-	-		-	-			-	-	-	-	-					-
Модель О. П. Зайцевої	-	3	3	-	-	3	-	-	3		-	3	-	-	-	-	3	3	3	-
Модель Терещенка універсальна	-	±	3	-	-	3	-	-	3		-	3	-	-	-	-	3	3	3	-
Підсумок	-	2	6	-	-	6	-	-	5	1	-	3	-	-	-	-	3	4	3	-

* Загрози банкрутства нема – пуста клітинка; фінансову безпеку/стійкість порушено - ±; загроза банкрутства - 3; розрахований інтегральний показник моделі не має сенсу через від'ємне значення власного капіталу або відсутність необхідних для розрахунку даних –(-).

Кількість тих суб'єктів, у яких загроза банкрутства за досліджуваний період найбільша: у 2011 році суб'єктів підприємництва, які за половиною або більше зазначених моделей (тобто у яких підсумок колонки дорівнює 5 або вище) 2, у 2012 - 7, у 2013 – 8, у 2014, 2015 та 2016 – 9, у 2017 – 5, у 2018 – 4, у 2019 - 3. Варто зауважити, що на протязі досліджуваного періоду 2 суб'єкта підприємництва припинили свою діяльність: ПАТ «Автрамат» (А) у 2015 році та ПАТ «Павлоградський завод автоматичних ліній і машин» (Ж) – у 2017. Перед цим вони мали досить загрозливі результати аналізу інтегральних показників: банкрутство погрожувало ПАТ «Автрамат» за 7 моделями, а «Павлоградському заводу автоматичних ліній і машин» - за 6. Також в ході аналізу визначено, що окремі СП мають від'ємні значення власного капіталу: ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія» (В), ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» (Д), ПАТ «Харківський тракторний завод ім С. Орджонікідзе» (Е), ПАТ «Павлоградський завод автоматичних ліній і машин» (Ж), ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування» (П), ПАТ «Харківський підшипниковий завод» (С), ПАТ «Бериславський машинобудівний завод» (Ф) (на кінець 2017 року), тож ці СП також перебувають у загрозливому стані.

Усереднення результатів, отриманих після розрахунків за інтегральними моделями ймовірності банкрутства, надало первісне бачення ситуації в галузі, яку, особливо за окремими СП, можна назвати критичною. Проте проведений

аналіз також підтвердив, що розрахунки за інтегральними моделями ймовірності банкрутства не можна вважати абсолютно точними, адже деякі з моделей протирічать одна одній. Таким чином підтверджується необхідність проведення повного, всебічного ФС індикаторів системи АУ методами, які фактично характеризують стан кожного СП за конкретними показниками.

Наступним етапом аналізу є аналіз абсолютних та порівняльних показників, розраховані значення яких представлено в додатку Л. Аналіз цих показників проведено на прикладі ВАТ «Турбоатом» (табл. 2.6 та 2.7).

З таблиць 2.6 та 2.7 можна зробити висновок, що на ВАТ «Турбоатом» у період з 2011 на 2012 рік спостерігається негативна тенденція зміни темпів приросту показників – скорочуються валовий та чистий прибутки при зростанні собівартості та обсягу зобов'язань, проте з 2012 на 2013 рік ситуація значно змінюється у кращий бік, адже майже всі показники мають позитивні тенденції. З 2013 на 2014 рік знову спостерігається відхилення від позитивної тенденції – за рахунок надмірного зростання собівартості при відносно незначному прирості чистого доходу.

У період з 2014 на 2015 рік спостерігається зростання за всіма показниками, при чому валовий та чистий прибуток демонструють надзвичайно високі значення приросту - 234,39% та 256,16% відповідно. У той же час собівартість продукції майже не зросла, а обсяг зобов'язань скоротився на 27,23%. Такі результати пов'язані з підписанням контракту з АЕС Пакш (Угорщина) на суму понад \$30 млн, з Inkla Trading and Engineering GmbH (Австрія) на постачання енергетичного обладнання для реконструкції АЕС Козлодуй у Болгарії, а також угоду з Holtec International (США) на спільне виробництво сховища для відпрацьованого ядерного палива в Чорнобильській зоні. Крім того, у рамках реалізації програми імпортозаміщення підприємство освоїло новий вид продукції й відвантажило у вересні 2015 року перший ряд титанових лопаток парової турбіни для заміни зношеного обладнання п'яти агрегатів російського виробництва на українських АЕС. «Турбоатом» узяв на себе обслуговування цих турбін, що раніше робив завод-виготовлювач [90].

Таблиця 2.6

Абсолютні та порівняльні показники ВАТ «Турбоатом»

Пок	2011	2012	Тр 2012/ 2011	2013	Тр 2013/20 12	2014	Тр 2014/ 2013	2015	Тр 2015 /2014	2016	Тр 2016/ 2015	2017	Тр 2017/20 16	2018	Тр 2018/20 17	2019	Тр 2019/20 18
А	2380408	3235117	135,91	3721030	115,02	4015326	107,91	4815160	119,92	4738606	98,41	7226171	152,50	7555463	104,56	7419559	98,20
ЧД	1267942	1296947	102,29	1741261	134,26	1842387	105,81	2694253	146,24	2166943	80,43	2377533	109,72	2615427	110,01	2822845	107,93
ВП	606533	476097	78,49	777847	163,38	625833	80,46	1466860	234,39	1054811	71,91	1321424	125,28	1232903	93,30	996714	80,84
С/с	661409	820850	124,11	963414	117,37	1216554	126,28	1227393	100,89	1112132	90,61	1056109	94,96	1382524	130,91	1826131	132,09
ОЗ	817825	1586619	194,00	1559722	98,30	1435878	92,06	1044834	72,77	1364129	130,6	1854611	135,96	1968600	106,15	2058486	104,57
ЧП	427293	308862	72,28	582944	188,74	637397	109,34	1632751	256,16	1065328	65,25	710420	66,69	764275	107,58	314065	41,09
ВК	1560694	1646357	105,49	2161308	131,28	2579448	119,35	3770326	146,17	3374477	89,50	5371560	159,18	5586863	104,01	5361073	95,96

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [95].

Таблиця 2.7

Відповідність абсолютних та порівняльних показників ВАТ «Турбоатом» позитивній тенденції

Показник	Тенденція	База порівняння	Відповідність позитивній тенденції (тенденція/база порівняння)																
			2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018									
Обсяг активів (А)	зростання	$ТрА \geq 100\%$	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-
Чистий дохід від реалізації продукції (ЧД)	зростання	$ТрЧД \geq ТрА$	+	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Валовий прибуток (ВП)	зростання	$ТрВП \geq ТрЧД$	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
Собівартість (С/с)	зменшення	$ТрС/с \leq ТрВП$	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-
Обсяг зобов'язань (ОЗ)	зменшення	$ТрЗ \leq ТрВК$	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чистий прибуток (ЧП)	>0, зростання	$ТрЧП \geq ТрЧД$	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Власний капітал (ВК)	зростання	$ТрВК \geq ТрА$	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-

Період з 2015 на 2016 роки характеризується зниженням темпів приросту всіх показників, окрім обсягу зобов'язань, який зріс на близько 30%; позитивну тенденцію продемонструвала лише собівартість, яка зменшилась на близько 10 %. Чистий прибуток скоротився на 34,75%.

Відрізок часу з 2016 по 2017 рік також не відрізняється позитивними тенденціями: хоча активи, чистий дохід та валовий прибуток дещо зросли, а собівартість зменшилась на близько 5%, однак обсяг зобов'язань зріс майже на 36%, а чистий прибуток зменшився на 33,31%.

Проміжок між 2017 та 2018 роками характеризується незадовільною тенденцією та невідповідністю бази порівняння одразу за трьома показниками – валовим прибутком, собівартістю та обсягом зобов'язань. Чистий прибуток та власний капітал продовжують зростання, хоча темпи їх приросту потребують підвищення. За 2018-2019 рік позитивною тенденцією характеризується лише чистий дохід.

Наступним етапом аналізу є розрахунок фінансових коефіцієнтів, значення яких для всіх досліджуваних суб'єктів підприємництва за період з 2011 по 2019 рік представлено у «додатку М». За методикою, наведеною у підрозділі 2.1, на базі значень цих коефіцієнтів розраховано значення інтегральних показників фінансового стану для кожного суб'єкта підприємництва за роками, що представлено в табл. 2.8. Слід відзначити, що з вихідної вибірки показників виключено коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів ($K_{п/в}$), адже він є зворотнім до показника відношення власних коштів до позикових, а також показник концентрації позикового капіталу ($K_{к ПК}$), бо між ним та коефіцієнтом фінансової автономії ($K_{фа}$) є функціональний зв'язок, тож їх одночасне використання аналізі може спотворювати отримані результати. Окрім цього, у розрахунку інтегрального показника не враховано коефіцієнт маневреності власного капіталу та коефіцієнт рентабельності власного капіталу, адже у декількох суб'єктів підприємництва величина власного капіталу приймає від'ємне значення, що призводить до некоректних результатів розрахунків.

Таблиця 2.8

**Значення інтегральних показників фінансового стану суб'єктів
підприємництва за 2011-2019 рр.**

СП	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
А	0,221	0,242	0,155	0,211	-	-	-	-	-
Б	0,241	0,255	0,300	0,336	0,393	0,321	0,311	0,415	0,388
В	0,149	0,031	0,092	0,158	0,206	0,247	0,069	0,096	0,032
Г	0,365	0,408	0,448	0,615	0,457	0,389	0,327	-	-
Д	0,217	0,088	0,135	0,186	0,225	0,198	0,121	-	-
Е	0,017	0,064	0,132	0,312	0,134	-0,053	0,216	0,091	0,175
Ж	0,057	0,177	0,123	0,097	0,129	0,096	-	-	-
З	0,283	0,514	0,623	0,546	0,552	0,579	0,616	-	-
К	0,178	0,278	0,291	0,324	0,301	0,313	0,260	0,306	0,394
Л	0,298	0,520	0,619	0,598	0,527	0,439	0,419	0,578	0,734
М	0,163	0,220	0,280	0,281	0,255	0,287	0,235	-	-
Н	0,130	0,280	0,309	0,261	0,239	0,213	0,173	0,163	0,378
О	0,185	0,223	0,260	0,291	0,234	0,279	0,217	0,244	-
П	0,121	0,250	0,238	0,281	0,251	0,209	0,212	-	-
Р	0,459	0,486	0,453	0,484	0,390	0,424	0,436	-	-
С	0,176	0,200	0,165	-0,002	-0,005	0,104	0,040	-	-
Т	0,147	0,234	0,325	0,312	0,421	0,405	0,293	0,398	0,326
У	0,146	0,213	0,290	0,329	0,334	0,362	0,342	0,413	0,382
Ф	0,205	0,341	0,374	0,340	0,098	0,221	0,273	0,505	0,406
Х	0,348	0,404	0,473	0,602	0,445	0,444	0,459	-	-

На рис. 2.9 представлено графічну інтерпретацію результатів.

Як видно з табл. 2.8 та рис. 2.9, більшість суб'єктів не досягають значення ПФС, рівного 0,5, а максимальне значення за весь період дорівнює 0,734 у суб'єкта Л у 2019 р. Однак ці значення обчислено через порівняння з «еталонним» СП, значення показників якого дорівнюють максимальним значенням серед вибірки СП за відповідний рік, а ПФС рівний 1. Отже, для ідентифікації фактичного рівня ФС доцільно побудувати шкалу розподілу значень ПФС, яка відображатиме стан ФС відносно конкурентів.

ПФС у цій шкалі виступає числовим виразом рівня ФС, тобто шкала визначатиме, які проміжки значень ПФС відповідають визначеним рівням ФС. В свою чергу рівень ФС відображає фактичну міру здатності СП до пристосування відносно конкурентів.

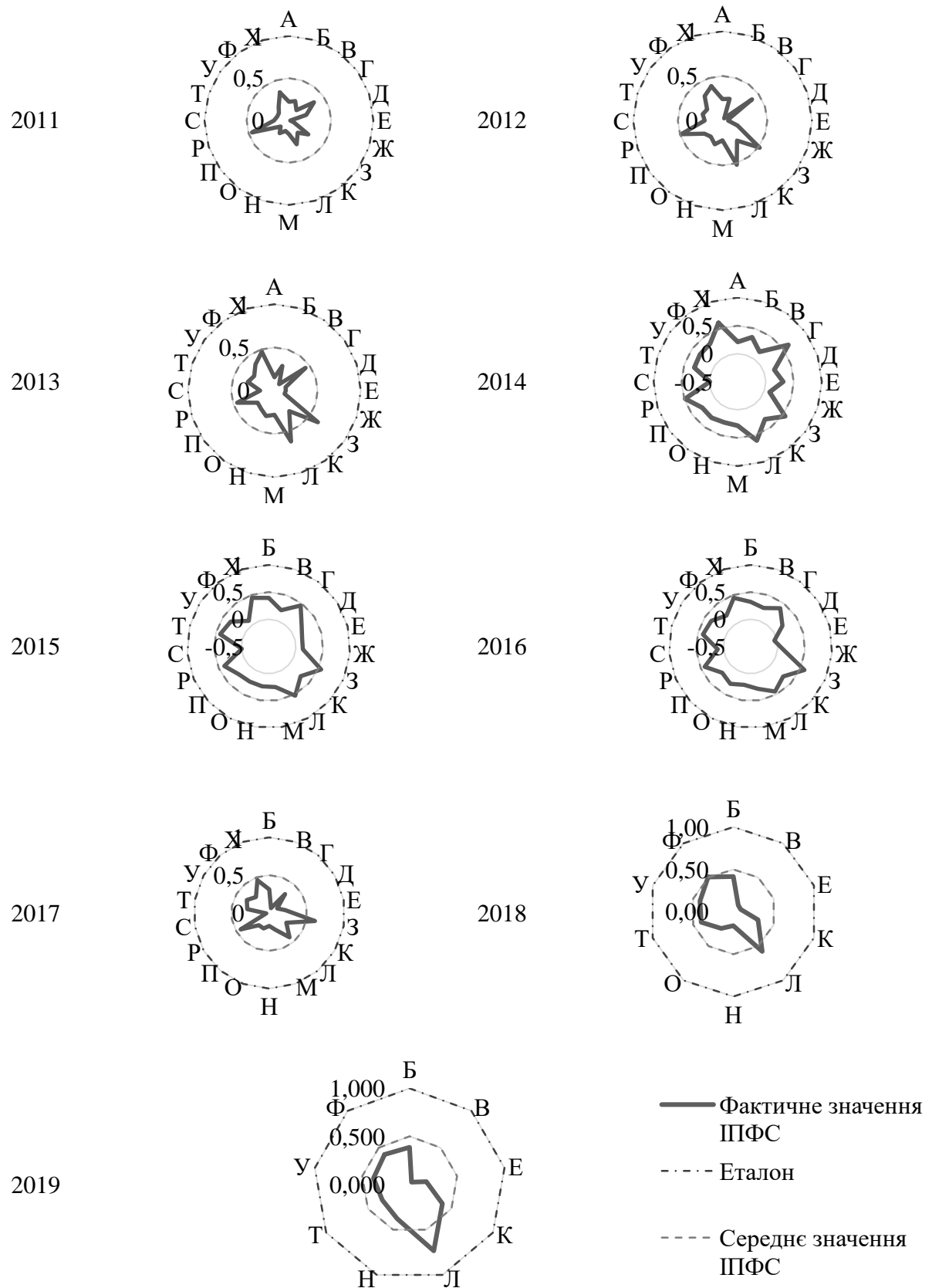

Рис. 2.9. Позичування досліджуваних суб'єктів підприємництва на діаграмі якісної оцінки за рівнями інтегрального показника фінансового стану (ПФС) в динаміці за 2011-2019 рр.

Для зручної ідентифікації отриманого рівня фінансового стану доцільно розподілити шкалу на три градації, які відповідають низькому, середньому та високому рівням ФС. Приклад побудови подібної шкали наводиться у джерелі [33, с. 219].

Розрахунок границь високого, середнього та низького рівня ФС має наступний алгоритм:

а) визначення ІПФС_{\max} , який дорівнює максимальному значенню ІПФС серед досліджуваних суб'єктів за відповідний період;

б) визначення ІПФС_{\min} – мінімального значення ІПФС серед досліджуваних суб'єктів за відповідний період;

в) розрахунок кроку (К) – різниці між ІПФС_{\max} та ІПФС_{\min} , поділеної на три – кількість можливих перспектив (високий, низький та середній рівень ФС, де високий рівень ФС – найкраща перспектива, а низький рівень відповідає СП, яким в тій чи іншій мірі погрожує криза).

г) визначення рівня фінансового стану за шкалою, представленою в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Шкала розподілу значень ІПФС та відповідні рівні ФС (формули)

(розроблено за даними [33, с. 219])

Визначення		Відповідний рівень ФС
$\geq \text{ІПФС}_{\min}$	$< \text{ІПФС}_{\min} + \text{К}$	Низький
$\geq \text{ІПФС}_{\min} + \text{К}$	$< \text{ІПФС}_{\min} + 2\text{К}$	Середній
$\geq \text{ІПФС}_{\min} + 2\text{К}$	$\leq \text{ІПФС}_{\max}$	Високий

В результаті проведених розрахунків отримано наступні значення (табл. 2.10).

Недолік даної шкали полягає у трудоемності проведення розрахунків – щоб розрахувати дані за наступний рік, аналітикам доведеться обчислити і дані великої кількості конкурентів. Однак у контексті дослідження така шкала дає більш об'єктивні дані щодо дійсного стану СП по відношенню до конкурентів.

Таблиця 2.10

Шкала розподілу значень ІПФС та відповідні рівні ФС (значення)

Границі		Відповідний рівень ФС
2011		
$\geq 0,017$	$< 0,164$	Низький
$\geq 0,164$	$< 0,311$	Середній
$\geq 0,311$	$\leq 0,459$	Високий
2012		
$\geq 0,031$	$< 0,194$	Низький
$\geq 0,194$	$< 0,357$	Середній
$\geq 0,357$	$\leq 0,520$	Високий
2013		
$\geq 0,092$	$< 0,269$	Низький
$\geq 0,269$	$< 0,446$	Середній
$\geq 0,446$	$\leq 0,623$	Високий
2014		
$\geq -0,002$	$< 0,204$	Низький
$\geq 0,204$	$< 0,410$	Середній
$\geq 0,410$	$\leq 0,615$	Високий
2015		
$\geq -0,005$	$< 0,180$	Низький
$\geq 0,180$	$< 0,366$	Середній
$\geq 0,366$	$\leq 0,552$	Високий
2016		
$\geq -0,053$	$< 0,158$	Низький
$\geq 0,158$	$< 0,368$	Середній
$\geq 0,368$	$\leq 0,579$	Високий
2017		
$\geq 0,040$	$< 0,232$	Низький
$\geq 0,232$	$< 0,424$	Середній
$\geq 0,424$	$\leq 0,616$	Високий
2018		
$\geq 0,091$	$< 0,253$	Низький
$\geq 0,253$	$< 0,415$	Середній
$\geq 0,415$	$\leq 0,578$	Високий
2019		
$\geq 0,032$	$< 0,266$	Низький
$\geq 0,266$	$< 0,500$	Середній
$\geq 0,500$	$\leq 0,734$	Високий

Рівні ФС всіх досліджуваних СП представлено в табл. 2.11.

З табл. 2.11. можна судити, що високий рівень ІПФС характерний суб'єктам Г, З, Л, Р, Х майже на протязі всього досліджуваного періоду. Іншим СП здебільшого характерний середній рівень ІПФС. Низький рівень ІПФС найчастіше був властивий суб'єктам В, Д, Е, Ж та С.

Таблиця 2.11

Визначені рівні ФС досліджуваних СП за період 2011-2019 рр.

СП	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
А	Середній	Середній	Низький	Середній	-	-	-	-	-
Б	Середній	Середній	Середній	Середній	Високий	Середній	Середній	Високий	Середній
В	Низький	Низький	Низький	Низький	Середній	Середній	Низький	Низький	Низький
Г	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Середній	-	-
Д	Середній	Низький	Низький	Низький	Середній	Середній	Низький	-	-
Е	Низький	Низький	Низький	Середній	Низький	Низький	Низький	Низький	Низький
Ж	Низький	Низький	Низький	Низький	Низький	Низький	-	-	-
З	Середній	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	-	-
К	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній
Л	Середній	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Середній	Високий	Високий
М	Низький	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	-	-
Н	Низький	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Низький	Низький	Середній
О	Середній	Середній	Низький	Середній	Середній	Середній	Низький	Низький	-
П	Низький	Середній	Низький	Середній	Середній	Середній	Низький	-	-
Р	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	-	-
С	Середній	Середній	Низький	Низький	Низький	Низький	Низький	-	-
Т	Низький	Середній	Середній	Середній	Високий	Високий	Середній	Середній	Середній
У	Низький	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній	Середній
Ф	Середній	Середній	Середній	Середній	Низький	Середній	Середній	Високий	Середній
Х	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий	-	-

З фінансово-економічної точки зору можна заключити, що галузі властивий здебільшого середній рівень фінансового стану, а кількість суб'єктів, яким властивий низький рівень фінансового стану врівноважується кількістю суб'єктів з високим рівнем фінансового стану. Тобто, кризові тенденції в галузі присутні та є певні погрози діяльності, що необхідно детально дослідити у подальшому аналізі.

Узагальнення описаних вище тенденцій знаходить своє відображення в табл. 2.12.

Як видно з табл. 2.12, питома вага СП із низьким рівнем ФС у їх загальній кількості на протязі досліджуваного періоду зростає, у той час як питома вага СП із високим рівнем ФС знижується.

Таблиця 2.12

**Динаміка питомої ваги СП з низьким, середнім або високим рівнем ФС у
їх загальній кількості за 2011-2019 рр.**

Рівень ФС	Питома вага СП з відповідним рівнем ФС, %								
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Низький	40,0	20,0	40,0	20,0	21,1	15,8	38,9	40,0	22,2
Середній	45,0	55,0	35,0	55,0	42,1	52,6	44,4	30,0	66,7
Високий	15,0	25,0	25,0	25,0	36,8	31,6	16,7	30,0	11,1

Питома вага СП із середнім рівнем ФС притримується найбільш стабільної тенденції – окрім 2018 та 2019 рр., однак за ці роки відбулося суттєве скорочення досліджуваної вибірки СП, що спричиняє викривлення результатів аналізу. Та незважаючи на це, дослідження динаміки питомої ваги СП із різними рівнями ФС дає змогу простежити тенденцію, що майже за кожен період (окрім 2013 та 2018 рр.) кількісно переважають СП із середнім рівнем ФС, а також що за останні три роки питома вага СП з високим рівнем ФС найменша, що робить потребу у підвищенні ФС СП у кризових умовах ще більш нагальною.

Проведений аналіз фінансового стану в контексті антикризового управління дає характеристику кожного СП щодо ризику настання банкрутства, фінансового стану та приналежності СП до суб'єктів із низьким, середнім або високим рівнем ФС. Можна зробити висновок, що на всіх досліджуваних СП присутні прояви кризових тенденцій: аналіз за моделями ймовірності банкрутства виявив, що певним СП погрожує не тільки погіршення фінансового стану, а і ризик банкрутства; поза іншим, відзначено, що на деяких СП присутнє від'ємне значення власного капіталу, що також характеризує їх як потенційних банкрутів; порівняльний аналіз розкрив знижувальні тенденції щодо ключових абсолютних показників на певних СП; аналіз фінансових коефіцієнтів визначив проблеми, присутні у забезпеченні фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності і рентабельності СП, а також він слугує базою для подальшого визначення рівня адаптаційного потенціалу. Виявлені ознаки кризи обумовлюють необхідність адаптації

зазначених СП, запорукою успішного проведення якої є ґрунтовна оцінка адаптаційного потенціалу.

Висновки до розділу 2

У результаті аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління сформовано наступні висновки:

1. Узагальнено методичні підходи до аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління. Визначено, що в контексті дослідження методи аналізу кризового стану доцільно поділити на методи аналізу зовнішнього середовища та методи аналізу внутрішнього середовища. До методів аналізу зовнішнього середовища доцільно віднести: 1. дослідження кризових тенденцій галузі машинобудування в цілому, яка включатиме: аналіз зміни кількості СП за період; аналіз динаміки фінансових результатів до оподаткування; аналіз динаміки чистого прибутку (збитку); аналіз динаміки рентабельності всієї діяльності; аналіз динаміки обсягу реалізованої машинобудівної продукції загалом та за видами, його темпу приросту, структури тощо; 2. причинно-наслідковий аналіз основних проблемних питань галузі. До методів аналізу внутрішнього середовища включатимуться: 1. інтегральна оцінка фінансового стану на основі моделей ймовірності банкрутства; 2. аналіз абсолютних та порівняльних фінансових показників; 3. коефіцієнтний метод аналізу фінансового стану; 4. визначення інтегрального показника фінансового стану (ПФС). Окрім того, обґрунтовано склад показників на кожному з етапів аналізу.

2. Проведено дослідження кризових тенденцій галузі машинобудування. Досліджено тенденції щодо зміни кількості суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі за визначений період, зміни фінансових результатів до оподаткування означених суб'єктів, їх чистого прибутку (збитку),

рентабельності діяльності, обсягу реалізованої продукції загалом та за видами. Встановлено, що машинобудівній галузі України притаманні певні кризові тенденції, спираючись на що визначено основні проблемні питання, присутні в галузі, а також причини таких проблем.

3. Проведено аналіз фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі в системі антикризового управління. Для 20 відібраних для дослідження суб'єктів підприємництва за період з 2011 по 2019 рік виконано: розрахунок інтегральних показників за 11 моделями ймовірності банкрутства; аналіз абсолютних та порівняльних показників; розрахунок фінансових коефіцієнтів та інтегральних показників дослідження кризових тенденцій галузі машинобудування стану, для яких побудовано шкалу з визначення рівня дослідження кризових тенденцій галузі машинобудування стану – низького, середнього або високого. З результатів використання означених методів можна підсумувати, що на всіх досліджуваних СП присутні прояви кризових тенденцій: аналіз за моделями ймовірності банкрутства виявив, що певним СП погрожує не тільки погіршення фінансового стану, а і ризик банкрутства; поза іншим, відзначено, що на деяких СП присутнє від'ємне значення власного капіталу, що також характеризує їх як потенційних банкрутів; порівняльний аналіз розкрив знижувальні тенденції щодо ключових абсолютних показників на певних СП; аналіз фінансових коефіцієнтів визначив проблеми, присутні у забезпеченні фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності і рентабельності СП, а також він слугує базою для подальшого визначення рівня адаптаційного потенціалу. Виявлені ознаки кризи обумовлюють необхідність адаптації зазначених СП, запорукою успішного проведення якої є ґрунтовна оцінка адаптаційного потенціалу.

Отримані результати аналізу фінансових індикаторів суб'єктів підприємництва опубліковано в [98, 99, 148, 151].

Список використаної літератури [2, 6, 9, 12, 13, 15, 17, 20, 21, 33, 41, 42, 58, 71, 79, 81, 82, 85, 90, 94, 95, 104, 108, 110, 111, 115, 117, 119, 120, 121, 124, 131, 138, 153].

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва

Підхід до оцінки фінансового стану широко освітлювався у науковій літературі, у той час як методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу в контексті антикризового управління – вкрай фрагментарно. Цим пояснюється той факт, що у дослідженні оцінку фінансового стану представлено як узагальнення існуючих підходів (пункт 2.1), а для оцінки адаптаційного потенціалу необхідно віднайти принципово новий методичний підхід. Однак перед тим, як перейти безпосередньо до оцінки адаптаційного потенціалу, необхідно визначити набір ключових показників для такої оцінки, для чого, у свою чергу, також доцільно сформулювати окремий методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва.

Узагальнено методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва представлено в табл. 3.1.

Етап перший методичного підходу до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва містить формування вихідної вибірки даних. В рамках дійсного дослідження набір показників та методи оцінки доцільно зробити спільними для досліджуваних суб'єктів з огляду на їх відносну однорідність, як відзначено в підрозділі 1.1: по-перше, всі СП належать до галузі машинобудування, по-друге, як визначено у 2 розділі, мають у середньому спільні проблеми

діяльності, по-третє, на них впливають спільні кризові явища національної економіки за один і той самий період.

Виходячи з того, що система АУ є частиною загальної системи управління, а адаптація СП – складовою системи АУ, то з цього логічно випливає, що адаптація також є частиною загальної системи управління (з огляду на обґрунтовану пріоритетність фінансової складової АУ, доцільно

Таблиця 3.1

**Етапи методичного підходу до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва
(розроблено автором)**

Етапи підходу	Інформаційна база	Мета використання відповідного методу
Етап 1: застосування коефіцієнтного аналізу	Результати аналізу фінансового стану	Сформувати первинну вибірку показників для подальшого відбору показників оцінки АП (за фінансовою складовою).
Етап 2: проведення кореляційного аналізу	Результати аналізу фінансового стану	Перевірити досліджувану вибірку на наявність високих значень кореляцій між показниками та видалити змінні, між якими існує тісний кореляційний зв'язок.
Етап 3: здійснення аналізу показників у динаміці, порівняльного аналізу	Результати кореляційного аналізу	Визначити показники із негативною динамікою, тобто такі, які дійсно потребують корегування.
Етап 4: застосування багатовимірного факторного аналізу	Результати аналізу динаміки, порівняльного аналізу	Визначити показники, впливові для діяльності конкретних СП, від чого залежить проведення оцінки АП, а у подальшому – вибір напрямів АФС та успішність АУ в цілому.

замість усієї системи управління зосередитись на фінансовому менеджменті). Отже, для проведення оцінки антикризового управління у роботі використано загальні фінансові показники – однак лише ті, що методом аналізу літературних джерел визначено як такі, що найбільш повно характеризують становище СП в системі антикризового управління. Таким чином, якщо для оцінки АУ допустимо використовувати обґрунтовану вибірку із загальних фінансових показників, то для оцінки адаптаційного потенціалу (як складової АУ) допустимо в якості бази використовувати показники оцінки АУ. І хоча

оцінка АП може включати і будь-які інші (нефінансові) показники, та в контексті формування ФМАУ у роботі досліджено саме фінансову складову адаптаційного потенціалу. Таким чином подальша оцінка АП базуватиметься на фінансових індикаторах СП в системі антикризового управління – в якості вихідної вибірки.

Однак якщо оцінка АУ може містити нескінченний перелік показників залежно від цілей дослідження, зовнішніх умов тощо, то оцінка адаптаційного потенціалу має представляти певну «квінтесенцію», виділену з первинного переліку показників оцінки АУ. Це означає, що оцінка адаптаційного потенціалу, з огляду на її терміновість у контексті швидкості зміни зовнішнього середовища, повинна містити найбільш важливі та водночас найбільш проблемні фінансові індикатори СП в системі антикризового управління. Наступні етапи методичного підходу до визначення таких показників представлено далі.

Етап другий методичного підходу до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва полягає у видаленні показників із високими значеннями кореляції. Тобто перед тим, як перейти до відбору показників, які найбільш якісно характеризують рівень адаптаційного потенціалу, з первинної вибірки (дев'ятнадцять фінансових коефіцієнтів, визначених у попередньому розділі), доцільно провести кореляційний аналіз цих показників для запобігання дублюванню показників один одним та викривлення результатів оцінки, тобто слід перевірити досліджувану вибірку на наявність високих значень кореляцій між показниками та видалити змінні, між якими існує тісний кореляційний зв'язок.

Вихідну вибірку даних за 2019 рік, у якій присутні всі 15 показників (К п/в, Кк ПК, Км ВК та Кр ВК виключено перед проведенням таксономічного аналізу із зазначених у підрозділі 2.3 причин – наявність функціонального зв'язку тощо), представлено у додатку Н на рис. Н.1. На рис. Н.2 наведено стандартизовану вибірку вихідних даних.

Незаповнені клітинки, які можна побачити на рис. Н.1 та Н.2, розташовані на місці показників, розрахунок яких не має економічного сенсу через від'ємне значення власного капіталу у відповідних суб'єктів підприємництва.

Як видно з рис. Н.3, на якому наведено результати кореляційного аналізу, чимало досліджуваних показників мають високу щільність зв'язку. Тому із подальшого аналізу виключено по одному з кожної пари показників, щільність зв'язку між якими перевищує 0,75.

На рис. 3.1. представлено показники, які братимуть участь у подальшому аналізі, тобто змінні, які залишились після виключення одного з кожної пари показників із високою або дуже високою щільністю зв'язку.

Variable	Means	Std.Dev.	Кп	Кфа	Одз	Оз	ДЗ/КЗ	Крд
Кп	0,000000	1,000000	1,000000	0,723914	0,446762	0,140277	0,136474	0,338647
Кфа	0,000000	1,000000	0,723914	1,000000	0,193878	0,346458	0,047457	0,630784
Одз	0,000000	1,000000	0,446762	0,193878	1,000000	0,395794	-0,712046	0,461237
Оз	0,000000	1,000000	0,140277	0,346458	0,395794	1,000000	-0,554758	0,215560
ДЗ/КЗ	0,000000	1,000000	0,136474	0,047457	-0,712046	-0,554758	1,000000	-0,441403
Крд	0,000000	1,000000	0,338647	0,630784	0,461237	0,215560	-0,441403	1,000000

Рис. 3.1. Склад показників для проведення подальшого відбору показників адаптаційного потенціалу за 2019 р.

Кореляційний аналіз дозволив скоротити вихідну вибірку показників до наступного переліку: коефіцієнт покриття, коефіцієнт фінансової автономії, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність запасів, відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, коефіцієнт рентабельності діяльності.

Як впливає із сформованого в першому розділі визначення, адаптація суб'єктів підприємництва полягає у безперервному перетворенні внутрішнього середовища суб'єктів підприємництва відповідно до зовнішніх умов. Також, як встановлено у другому розділі, сучасні зовнішні умови характеризуються кризовими тенденціями, що призводять до виникнення певних проблем машинобудівної галузі.

Виходячи з вищезазначеного, успішний результат адаптації залежить від подолання проблемних питань у діяльності суб'єктів підприємництва, що потенційно генеруються макрорівнем, на рівні окремого суб'єкта підприємництва або групи суб'єктів підприємництва зі схожими характеристиками. З цього випливає необхідність визначення конкретних проблем діяльності суб'єктів підприємництва, що можна реалізувати шляхом дослідження динаміки отриманих після проведення кореляційного аналізу показників (рис. 3.2.-3.8).

Враховуючи те, що в роботі досліджується саме фінансова складова адаптації, то досліджувані показники також є фінансовими. Отже, етап третій методичного підходу до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва полягає у відборі показників, динаміка яких характеризується знижувальними, негативними тенденціями, тобто «проблемних» показників.

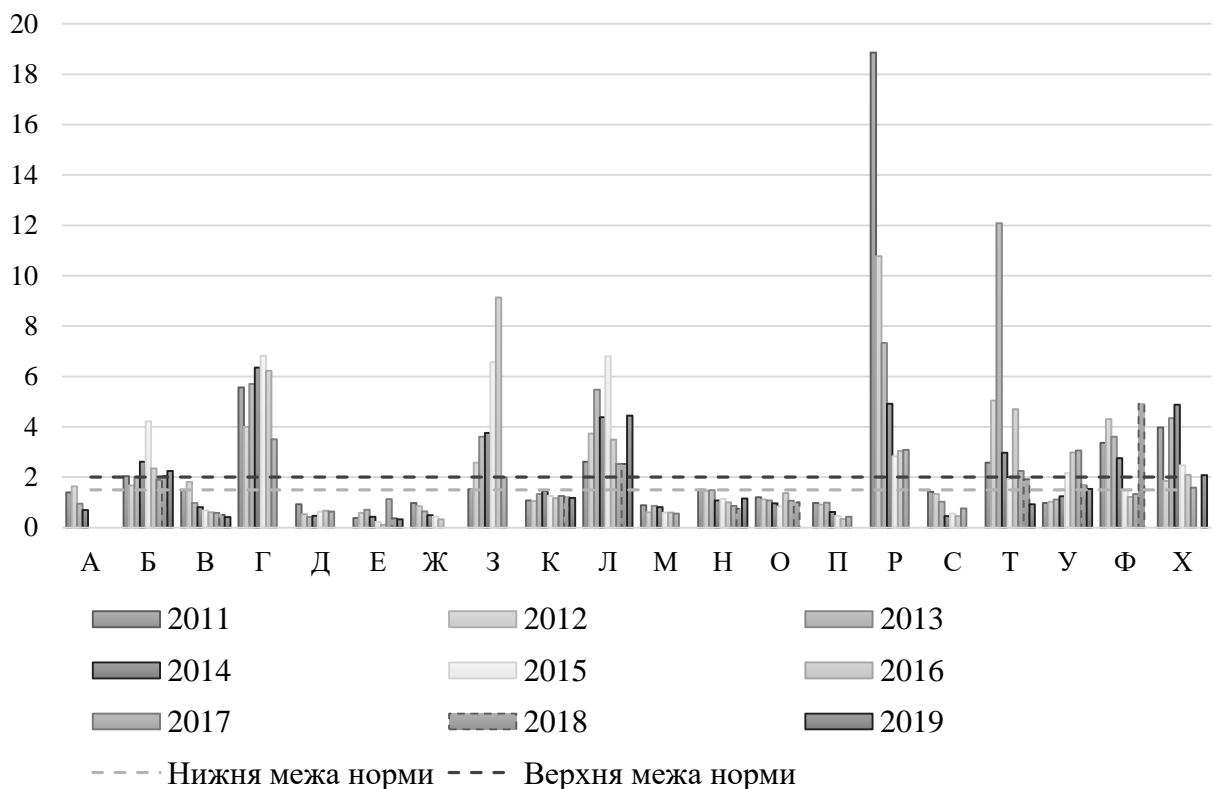

Рис. 3.2. Динаміка коефіцієнту покриття машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр. (нормативне значення від 1,5 до 2)

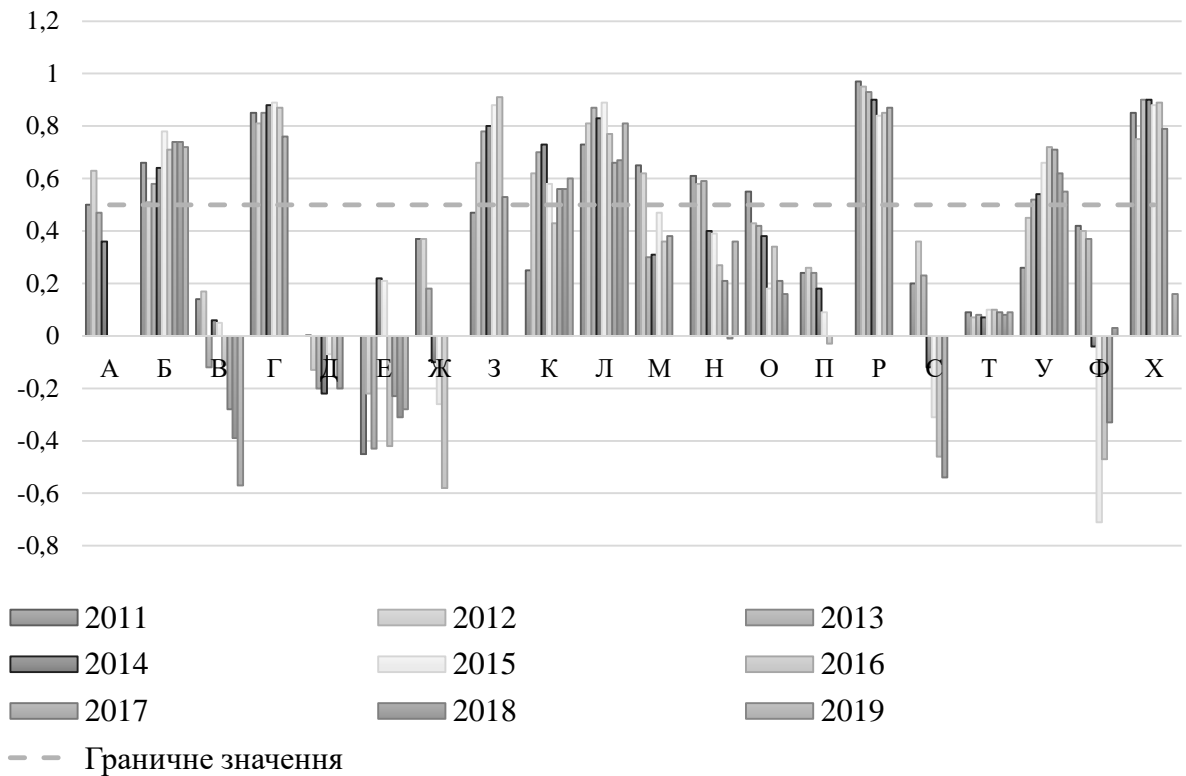

Рис. 3.3. Динаміка коефіцієнту фінансової автономії машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр. (нормативне значення >0,5)

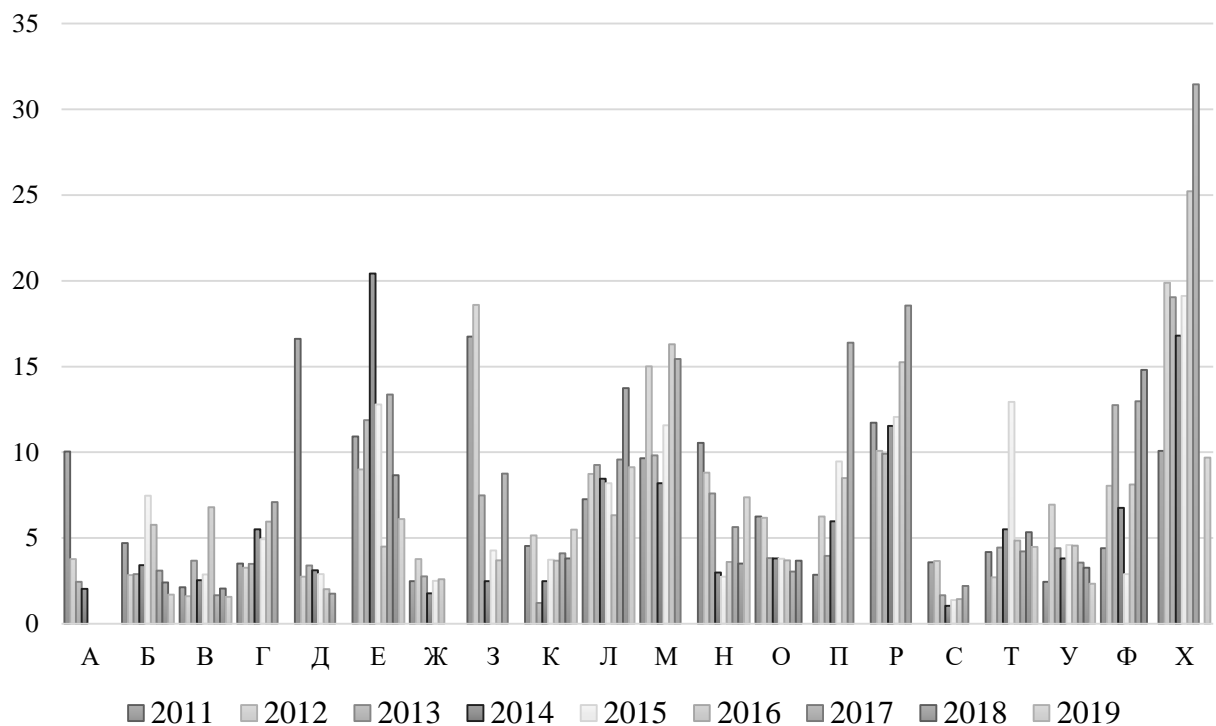

Рис. 3.4. Динаміка оборотності дебіторської заборгованості машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр.

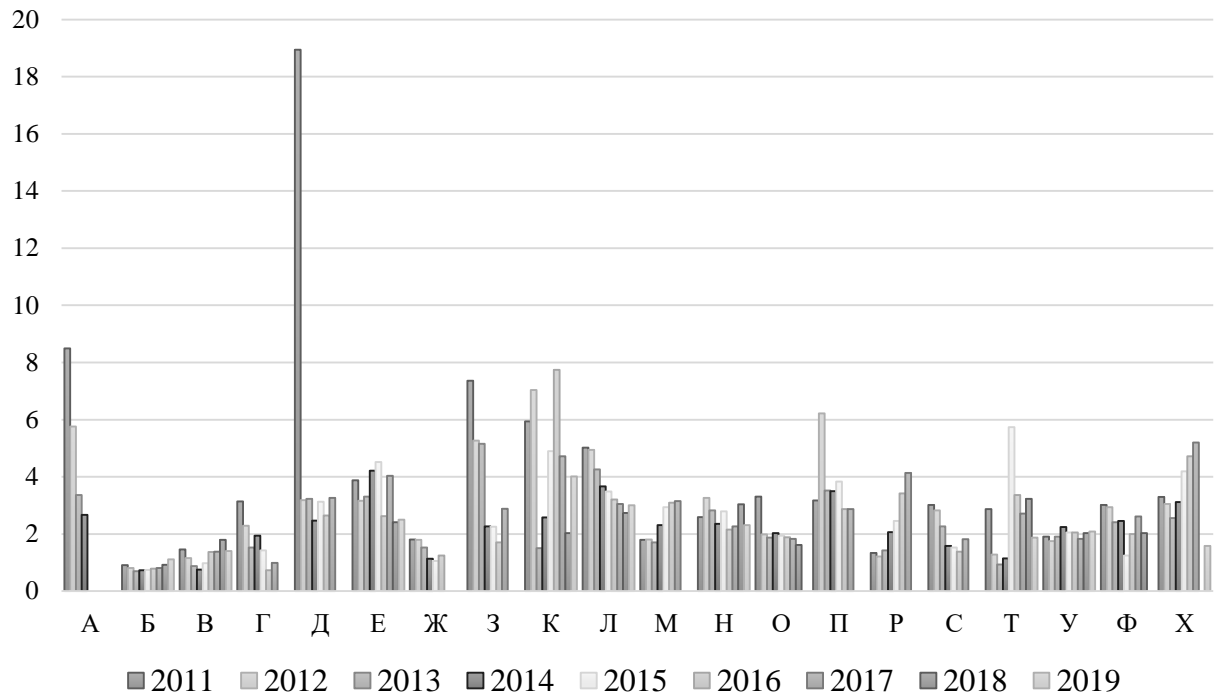

Рис. 3.5. Динаміка оборотності запасів машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр.

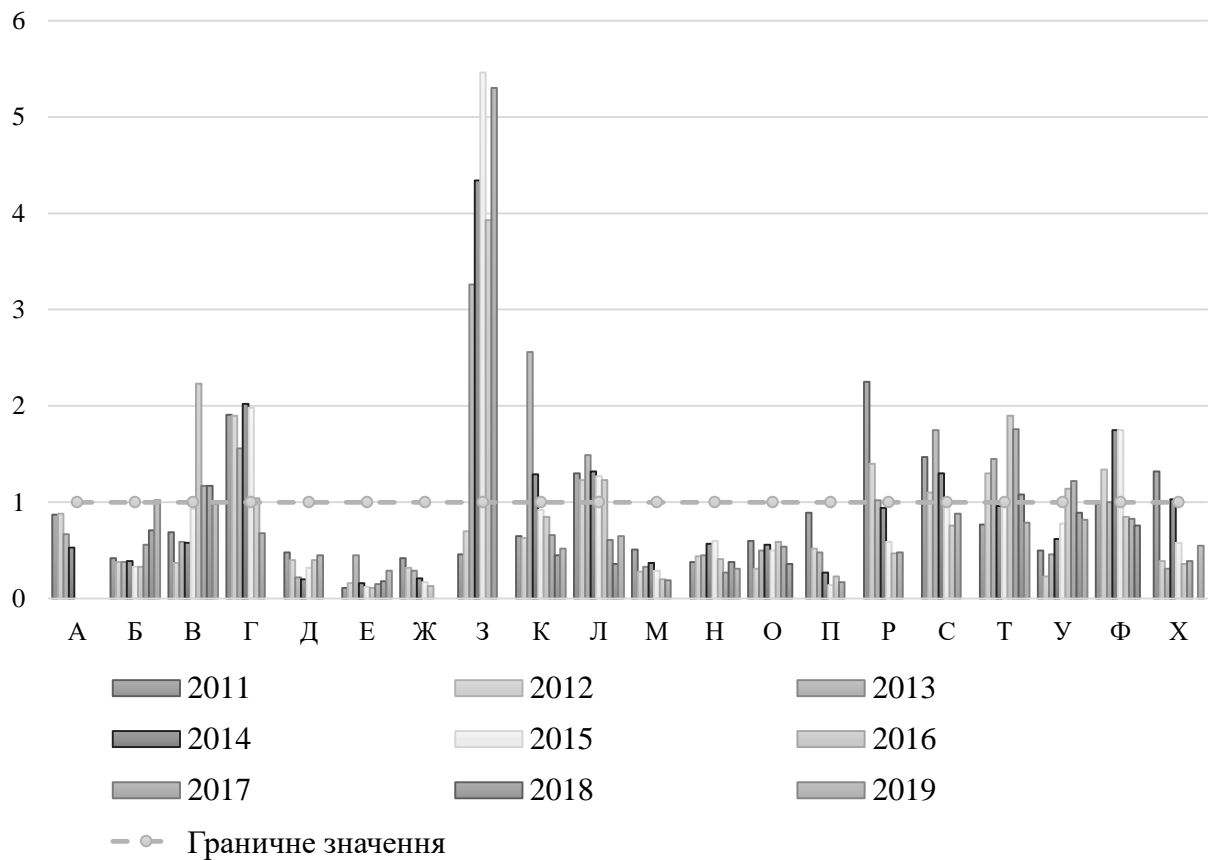

Рис. 3.6. Динаміка відношення дебіторської заборгованості до кредиторської машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр.

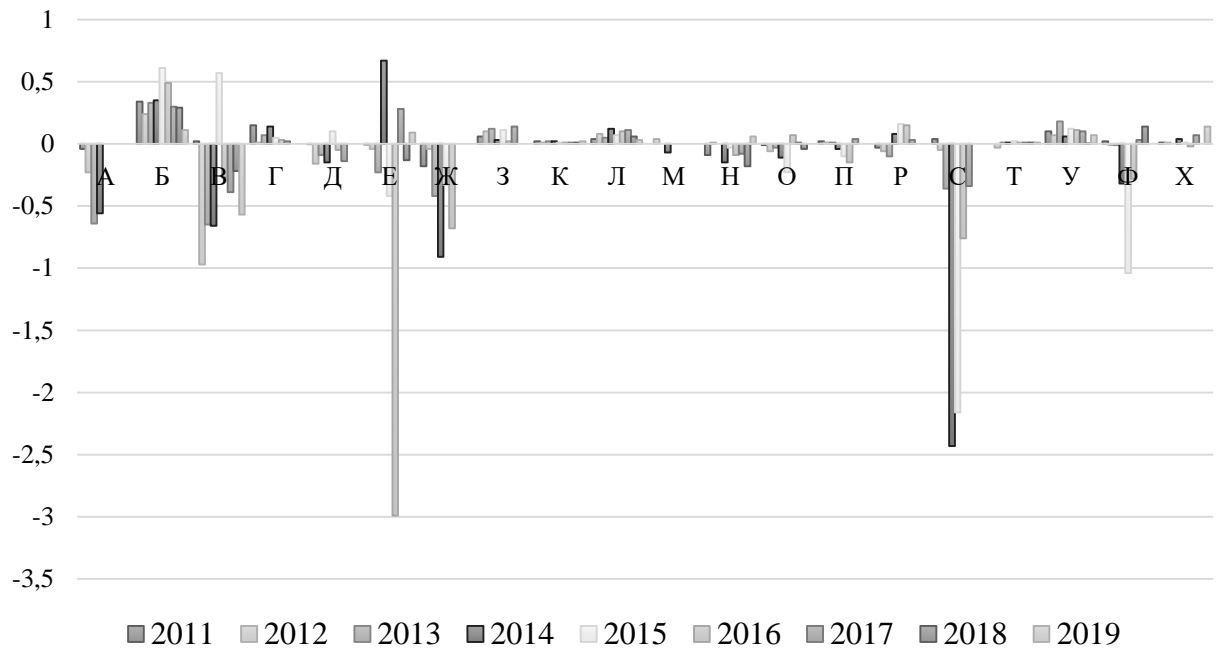

Рис. 3.7. Динаміка коефіцієнту рентабельності діяльності машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011-2019 рр.

Коефіцієнт покриття (рис. 3.2) характеризує достатність оборотних активів підприємства для погашення боргів суб'єкта підприємництва та показує, скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожен грошову одиницю короткострокових зобов'язань. Як видно з рис. 3.2, більше, ніж половина досліджуваних суб'єктів підприємництва не досягає нормативних значень цього коефіцієнта, прийнятих у дослідженні на рівні від 1,5 до 2. Це свідчить про брак оборотних активів суб'єктів для покриття їх короткострокових зобов'язань. У той же час значне перевищення обсягу оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями, яке за деякі періоди спостерігається у суб'єктів Г, З, Л, Р, Т, Ф, Х також може свідчити про недостатню ефективність діяльності з точки зору залучення зайвих оборотних коштів, що може призвести до підвищення фінансових витрат. Таким чином аналіз коефіцієнту покриття дає зрозуміти, що цей показник є «проблемним» та потребує оптимізації тенденції.

Коефіцієнт фінансової автономії свідчить про рівень фінансової стійкості та незалежності суб'єктів підприємництва від зовнішніх кредиторів,

однак, як можемо побачити із діаграми (рис. 3.3), у 12 з 20 суб'єктів підприємництва значення цього коефіцієнта є значно нижчим від нормативного. Найгіршу динаміку демонструють суб'єкти підприємництва В, Д, Е, Ж, П, С, Ф – за деякі періоди часу їх коефіцієнти фінансової автономії приймали від'ємне значення. Такі значення коефіцієнту не несуть аналітичної інформації окрім того, що власний капітал таких підприємств є від'ємним, а отже вони є потенційними банкрутами з огляду на відсутність коштів для погашення зобов'язань. Із зазначених СП суб'єкт Ж на кінець досліджуваного періоду припинив свою діяльність (його банкрутство розпочалося ще в 2006 році; у 2014 розпочалася санація, однак інвестори не були знайдені). Припинив діяльність і суб'єкт А (найбільш імовірною причиною є втрата ринку збуту через конфлікт на сході та політичні чинники, пов'язані із цим).

Щодо коефіцієнтів ділової активності – оборотності дебіторської заборгованості та запасів (рис. 3.4, 3.5) – для них не існує чітко визначених меж норми, а отже їх аналіз проводиться шляхом дослідження динаміки розрахованих показників та порівняння отриманих значень із середньогалузевими. Середні показники ділової активності за всіма досліджуваними суб'єктами підприємництва за період представлено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Середні показники ділової активності суб'єктів підприємництва за період 2011-2019 рр.

рік	Одз	Оз
2011	7,234	4,162
2012	7,353	3,086
2013	6,297	2,344
2014	5,931	2,26
2015	6,511	2,561
2016	6,644	2,449
2017	8,147	2,478
2018	6,128	2,182
2019	5,06	2,195

Зосереджуючи увагу на значеннях оборотності дебіторської заборгованості на початок та на кінець досліджуваного періоду слід

відзначити, що у половини досліджуваних суб'єктів підприємництва ці значення зросли. Також, незважаючи на деяке зниження Одз у багатьох суб'єктів підприємництва в середині періоду (2014 рік), у наступні роки зберігається здебільшого позитивна тенденція. Порівнюючи значення оборотності запасів на початок та на кінець періоду можна зауважити, що у більшості суб'єктів цей показник знизився, що може пояснюватись певними проблемами з реалізацією продукції.

Порівнюючи значення Одз суб'єктів підприємництва за 2019 рік із середньогалузевим (5,06), можна побачити, що з восьми суб'єктів, звітність яких залишилась доступною на 2019 р., значення чотирьох не досягають середньогалузевих. Щодо Оз у 2019 р., то середньогалузевого значення (2,195) не досягають п'ять СП. Окрім того, слід відмітити значне зниження середньогалузевих показників Оз: якщо в 2011 році середня Оз дорівнювала 4,1615, то у 2019 кількість оборотів запасів у середньому знизилась майже в 2 рази та дорівнювала 2,195.

Показник відношення ДЗ до КЗ у збалансованому стані дорівнює значенню близько 1. Це говорить про те, що суб'єкт підприємництва здатен кредитувати покупців за рахунок постачальників. Проте, як видно з рис. 3.6, значення показника більшості суб'єктів підприємництва значно нижчі за одиницю. Причини такого дисбалансу різняться у залежності від конкретного СП – присутність великих сум прострочених короткострокових зобов'язань, наявність зайвих запасів, що покриваються короткостроковими зобов'язаннями зверх норми тощо. Ці фактори також можуть спричинити низький коефіцієнт покриття.

Коефіцієнт рентабельності діяльності (рис. 3.7) приймав від'ємні значення більше, ніж у половини СП. Найвищі значення властиві суб'єкту Б.

Таким чином всі досліджувані показники в тій чи іншій мірі мають негативну динаміку у певний період; більше половини досліджуваних СП мають серйозні порушення ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності, а отже оцінка адаптаційного потенціалу може

враховувати всі зазначені показники. Однак, кризові умови функціонування вимагають максимально термінового впровадження відповідних адаптаційних заходів – з огляду на можливу непередбачуваність подальшого розвитку кризи, її динаміку, а отже і потенційне погіршення стану СП. Впровадження заходів зі стабілізації фінансового стану за усіма зазначеними напрямками, а тим більше отримання позитивного результату, може бути невиправдано тривалим, а отже постає необхідність виділити із зазначених показників найбільш впливові, ті, що відображають значимі напрями адаптації, а отже від підвищення яких залежить успішність АУ в цілому. Термінове досягнення їх цільових значень є визначальним критерієм ефективності адаптації.

Таким чином, етап четвертий (заключний) методичного підходу до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва полягає у виокремленні найбільш впливових показників, для чого доцільно використати факторний аналіз показників. Результати факторного аналізу для отриманого в результаті проведення кореляційного аналізу та аналізу динаміки набору показників представлено на рис. 3.8.

Variable	Factor 1	Factor 2
Кп	0,608691	-0,654523
Кфа	0,690431	-0,638341
Одз	0,789250	0,319016
Оз	0,624453	0,330383
ДЗ/КЗ	-0,617384	-0,757813
Крд	0,770174	-0,112730
Expl.Var	2,834389	1,633793
Prp.Totl	0,472398	0,272299

Рис. 3.8. Факторні навантаження

Факторні навантаження – значення коефіцієнтів кореляції кожної з змінних з кожним з виявлених факторів. Отже, як можна визначити з рис. 3.8, впливовими ($\geq 0,7$) змінними для першого фактору є оборотність дебіторської

заборгованості та коефіцієнт рентабельності діяльності, для другого фактору – відношення дебіторської заборгованості до кредиторської. Слід відмітити, що коефіцієнт фінансової автономії та оборотність запасів також мають високі ступені впливу для першого фактору (0,69 та 0,62 відповідно), а коефіцієнт покриття – для другого (-0,65), а отже можна визначити, що всі враховані в аналізі змінні є впливовими. На перший фактор припадає 47,24% всієї дисперсії, на другий – 27,23, таким чином виявлені фактори пояснюють 74,47% загальної дисперсії.

Визначення ступеня впливу кожної зі змінних в ході факторного аналізу дозволяє виявити найбільш значимі показники оцінки кризового стану суб'єктів підприємництва. Враховуючи той факт, що всі змінні, які брали участь в аналізі характеризуються високими значеннями впливу на відповідні фактори, їх доцільно залишити для подальшого аналізу адаптаційного потенціалу у повному складі. Визначені показники відображають стан платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості та ділової активності суб'єктів підприємництва та корелюють із сформованим у роботі визначенням адаптації, у якому розкрито параметри результативності процесу адаптації.

Підтвердженням наявності зазначених вище показників як системи може слугувати дослідження причинно-наслідкових зв'язків між визначеними індикаторами, що можна представити у вигляді діаграми Ісікави. Враховуючи, що у дослідженні приділено увагу першим чином фінансовій складовій адаптації, то і основним досліджуваним процесом на діаграмі є адаптація суб'єктів господарювання машинобудівної галузі до кризових умов функціонування за фінансовою складовою (перший рівень). Основні фактори, що впливають на процес (другий рівень), визначено з урахуванням запропонованого у роботі визначення адаптації, яке зазначає, поза іншим, що результативність процесу адаптації виражається у підвищенні гнучкості, швидкості реагування, стійкості функціонування, автономії та ефективності функціонування суб'єкта підприємництва (рис. 3.9).

Variable	Means	Std.Dev.	Кп	Кфа	Одз	Оз	ДЗ/КЗ	Крд
Кп	0.000000	1.000000	1.000000	0.723914	0.446762	0.140277	0.136474	0.338647
Кфа	0.000000	1.000000	0.723914	1.000000	0.193878	0.346458	0.047457	0.630784
Одз	0.000000	1.000000	0.446762	0.193878	1.000000	0.395794	-0.712046	0.461237
Оз	0.000000	1.000000	0.140277	0.346458	0.395794	1.000000	-0.554758	0.215560
ДЗ/КЗ	0.000000	1.000000	0.136474	0.047457	-0.712046	-0.554758	1.000000	-0.441403
Крд	0.000000	1.000000	0.338647	0.630784	0.461237	0.215560	-0.441403	1.000000

Variable	Factor 1	Factor 2
Кп	0.608691	-0.664523
Кфа	0.690431	-0.638341
Одз	0.789250	0.319016
Оз	0.624453	0.330383
ДЗ/КЗ	-0.617384	-0.767813
Крд	0.770174	-0.112730
Expl.Var	2.834389	1.633793
Prp.Totl	0.472398	0.272299

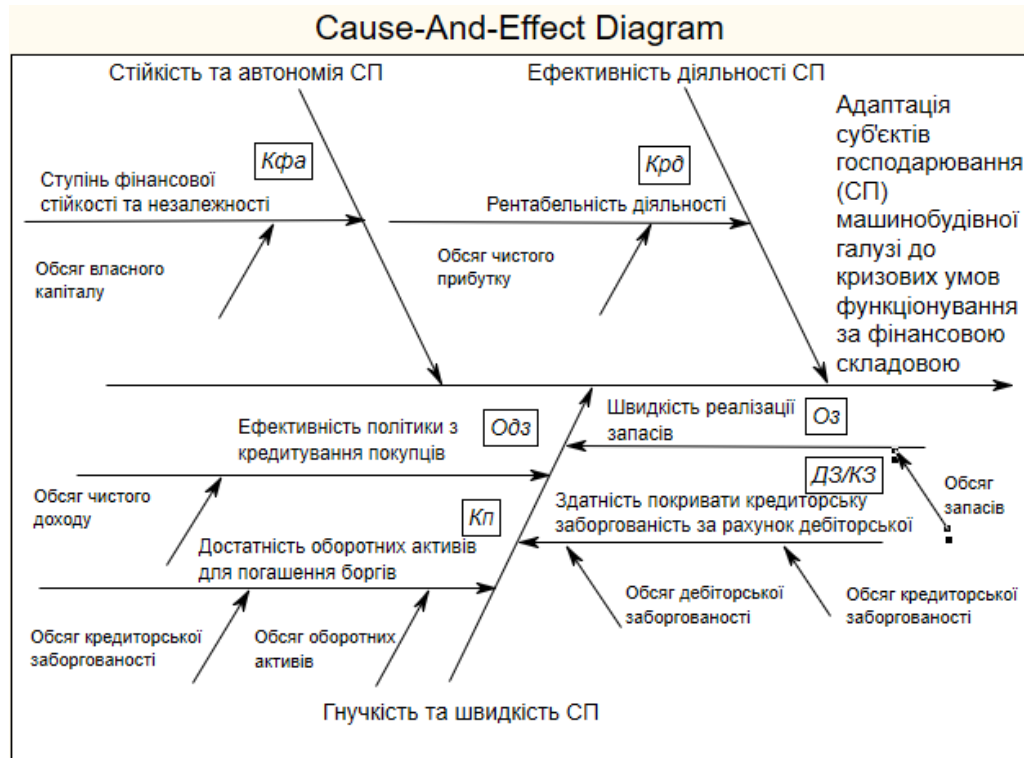

Рис. 3.9. Причинно-наслідкові зв'язки між показниками, що утворюють систему фінансових індикаторів оцінки АП, на діаграмі Ісікави

В якості факторів нижчого (третього) рівня на рис. 3.9 винесено параметри діяльності, які відображають показники оцінки адаптаційного потенціалу, та зміна яких є причиною зниження або підвищення стійкості та автономії, гнучкості та швидкості та ефективності процесу адаптації. Безпосередньо показники вказано поруч із параметрами діяльності, адже самі вони не чинять вплив, а лише свідчать про стан СП. Четвертий рівень деталізації відображає, внаслідок чого може відбуватись зміна параметрів діяльності (зміна обсягу власного капіталу спричиняє зростання або зниження фінансової стійкості та незалежності тощо). Також на рисунку відзначено походження показників – результати кореляційного та факторного аналізів, які відображають зв'язки між показниками як елементами системи.

Між факторами другого рівня існують логічні зв'язки, а саме: стійкість та автономія СП дозволяють йому самостійно приймати управлінські рішення, що обумовлює високу гнучкість та швидкість щодо розрахунків з діловими партнерами. В свою чергу, гнучкість та швидкість дії сприяє зростанню ефективності діяльності суб'єкта підприємництва. Такий взаємозв'язок обумовлює розташування факторів другого рівня на діаграмі – у порядку їх впливу на процес.

Рисунок 3.9 відображає причинно-наслідкову діаграму для 2019 року, однак за інші періоди така діаграма може змінювати свій вигляд залежно від результатів визначення складу показників оцінки адаптаційного потенціалу. Визначені показники не обов'язково мають бути розподілені за всіма трьома параметрами результативності процесу адаптації (стійкість та автономія, гнучкість та швидкість, ефективність), тобто, якщо в результаті аналізу не було визначено показників, що характеризують, наприклад, ефективність процесу адаптації, то виносити цей параметр на діаграму не обов'язково – за досліджуваний період часу діяльність СП є достатньо ефективною, а отже доцільно зосередити увагу на двох інших параметрах.

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно узагальнити відмінності та взаємозв'язок систем показників оцінки адаптаційного потенціалу та показників оцінки фінансового стану. Система показників оцінки адаптаційного потенціалу не є відокремленою від системи показників оцінки фінансового стану, а характеризується як невід'ємний її елемент з огляду на використання певної частини її показників. Проте в умовах глобальної кризи та за потреби прийняття негайних дій з покращення фінансового стану суб'єктів підприємництва система показників оцінки адаптаційного потенціалу є більш доцільною з огляду на концентрацію уваги лише на проблемних та впливових показниках, які потребують якнайшвидшої зміни динаміки. Тобто, аналіз за показниками оцінки фінансового стану є більш об'ємним, охоплює велику кількість показників, характеризується високим ступенем деталізації, увагою до деталей та глибоким аналізом фінансової

стійкості, ліквідності, ділової активності, рентабельності, у той час як аналіз за показниками адаптаційного потенціалу розглядає лише найбільш проблемні та впливові аспекти діяльності суб'єкта підприємництва, а найсуттєвішим його критерієм є терміновість визначення ключових проблем у розрізі основних параметрів результативності процесу адаптації – стійкість та автономія, шнучкість та швидкість, ефективність.

Таким чином, розроблено методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва шляхом поєднання обґрунтованої послідовності методів, які враховують наявні економічні тенденції і специфіку галузі та є підґрунтям для проведення оцінки адаптаційного потенціалу.

3.2. Методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління

Оцінку адаптаційного потенціалу в роботі визначено як процес, в ході якого із використанням різноманітних методів та способів визначаються адаптаційні можливості, сильні та слабкі сторони і інші характеристики СП щодо адаптації до умов зовнішнього середовища, а також міра здатності СП до пристосування в цілому. Таким чином, методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва повинен поєднувати у собі наступні характеристики такої оцінки, які визначені методи дозволяють врахувати: 1) дослідження наявних можливостей суб'єктів підприємництва; 2) визначення сильних та слабких сторін суб'єктів підприємництва; 3) визначення міри здатності суб'єктів підприємництва до пристосування.

Узагальнено етапи зазначеного методичного підходу представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Етапи методичного підходу до оцінки АП СП (розроблено автором)

Етап підходу	Інформаційна база	Мета використання відповідного методу
Етап виконання методу радара	Показники оцінки АП	Обчислення ІПАП, що уможлиблює визначення рівня АП, а також надання графічної інтерпретації результатів аналізу, з якої можливо відзначити слабкі та сильні сторони кожного СП або цілого кластера.
Етап проведення кластерного аналізу	Показники оцінки АП	Розподіл СП на кластери, які мають неоднакові проблеми діяльності, а отже потребують різних підходів щодо визначення ключових напрямів адаптації.
Етап здійснення кореляційно-регресійного аналізу	Показники оцінки АП, результати аналізу за методом радара та кластерного аналізу	Побудова моделей АП на базі результатів кластерного аналізу та аналізу за методом радара, що уможлиблює визначення впливових показників АП для кожного з кластерів для подальшої розробки адаптаційної стратегії.

Визначені завдання можна вирішити шляхом використання методу багатомірного рейтингового аналізу, а саме – метода радара [137; 33]. Метою проведення такого аналізу є обчислення інтегрального показника, що уможлиблює визначення рівня АП, а також надання графічної інтерпретації результатів аналізу, з якої можливо охарактеризувати наявний стан та відзначити слабкі та сильні сторони кожного СП або цілого кластера.

Метод радара є першим етапом методичного підходу до оцінки АП, та, в свою чергу, перший етап методу радара полягає в обґрунтуванні системи показників, що використовуватимуться в аналізі. Значення показників, які визначено та обґрунтовано у підрозділі 3.1, рік представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Матриця вихідних даних суб'єктів підприємництва за 2019 рік

Показник	Б	В	Е	К	Л	Н	Т	У	Ф
Кп	2,25	0,42	0,33	1,18	4,45	1,15	0,93	1,54	2,08
Кфа	0,72	-0,57	-0,28	0,6	0,81	0,36	0,09	0,55	0,16
Одз	1,69	1,56	6,11	5,48	9,13	7,38	4,48	2,34	9,69
Оз	1,11	1,4	2,5	4,01	3	2,31	1,87	2,09	1,58
ДЗ/КЗ	1,02	0,98	0,29	0,52	0,65	0,31	0,79	0,82	0,55
Крд	0,11	-0,57	0,09	0,02	0,03	0,06	0,01	0,07	0,14

Другий етап аналізу зводиться до приведення визначених показників до бальних оцінок, які можна порівняти. Для цього будується шкала, максимальні значення якої відповідатимуть найвищим результатам показників серед досліджуваних суб'єктів підприємництва, а мінімальні, відповідно, найнижчим. Далі розраховується крок (шляхом вирахування мінімального значення з максимального та поділу результату на кількість рівнів оціночної шкали) і встановлюються верхнє та нижнє значення проміжків значень показників, які відповідатимуть бальним оцінкам. Така оцінка зводиться до порівняння конкуруючих суб'єктів підприємництва з лідером – умовним СП, яке має найвищі бальні оцінки за всіма показниками. Слід відзначити, що для підвищення об'єктивності аналізу, при визначенні границь проміжків значень виключені показники окремих СП, значення яких значно перевищують нормативні або середньогалузеві, у тому числі Кп суб'єкта Л. Також не враховано від'ємні значення Кфа суб'єктів В, Е та Крд суб'єкта В.

Описані вище розрахунки представлено на рис. 3.10 – вихідні дані, послідовний розрахунок верхніх і нижніх значень проміжків, формули.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
1	2019																
2	Коефіцієнт	Б	В	Е	К	Л	Н	Т	У	Ф	макс.	мін.	різн.	крок	1	2	3
3	Кп	2,25	0,42	0,33	1,18	4,45	1,15	0,93	1,54	2,08	2,25	0,33	1,92	0,64	0,97	1,61	2,25
4	Кфа	0,72	-0,57	-0,28	0,6	0,81	0,36	0,09	0,55	0,16	0,81	0,09	0,72	0,24	0,33	0,57	0,81
5	Одз	1,69	1,56	6,11	5,48	9,13	7,38	4,48	2,34	9,69	9,69	1,56	8,13	2,71	4,27	6,98	9,69
6	Оз	1,11	1,4	2,5	4,01	3	2,31	1,87	2,09	1,58	4,01	1,11	2,90	0,97	2,08	3,04	4,01
7	ДЗ/КЗ	1,02	0,98	0,29	0,52	0,65	0,31	0,79	0,82	0,55	1,02	0,29	0,73	0,24	0,53	0,78	1,02
8	Крд	0,11	-0,57	0,09	0,02	0,03	0,06	0,01	0,07	0,14	0,14	0,01	0,13	0,04	0,05	0,10	0,14

макс.	мін.	різн.	крок	1	2	3
=МАКС(В3:Е3;G3:J3)	=МИН(В3:J3)	=V3-W3	=X3/3	=W3+Y3	=Z3+Y3	=AA3+Y3
=МАКС(В4:J4)	=МИН(В4;E4:J4)	=V4-W4	=X4/3	=W4+Y4	=Z4+Y4	=AA4+Y4
=МАКС(В5:J5)	=МИН(В5:J5)	=V5-W5	=X5/3	=W5+Y5	=Z5+Y5	=AA5+Y5
=МАКС(В6:J6)	=МИН(В6:J6)	=V6-W6	=X6/3	=W6+Y6	=Z6+Y6	=AA6+Y6
=МАКС(В7:J7)	=МИН(В7:J7)	=V7-W7	=X7/3	=W7+Y7	=Z7+Y7	=AA7+Y7
=МАКС(В8;D8:J8)	=МИН(В8;D8:J8)	=V8-W8	=X8/3	=W8+Y8	=Z8+Y8	=AA8+Y8

Рис. 3.10. Визначення верхніх та нижніх значень проміжків для встановлення бальних оцінок

Третій етап аналізу – це безпосередньо виставлення балів для кожного показника на основі вихідних значень показників (табл. 3.4) та матриці присудження бальних оцінок (табл. 3.5). Бальну оцінку наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.5

Матриця присудження бальних оцінок показникам у відповідності до визначених проміжків їх значень

Показник	1		2		3	
Кп	$\geq 0,33$	$< 0,97$	$\geq 0,97$	$< 1,61$	$\geq 1,61$	$\leq 2,25$
Кфа	$\geq 0,09$	$< 0,33$	$\geq 0,33$	$< 0,57$	$\geq 0,57$	$\leq 0,81$
Одз	$\geq 1,56$	$< 4,27$	$\geq 4,27$	$< 6,98$	$\geq 6,98$	$\leq 9,69$
Оз	$\geq 1,11$	$< 2,08$	$\geq 2,08$	$< 3,04$	$\geq 3,04$	$\leq 4,01$
ДЗ/КЗ	$\geq 0,29$	$< 0,53$	$\geq 0,53$	$< 0,78$	$\geq 0,78$	$\leq 1,02$
Крд	$\geq 0,01$	$< 0,05$	$\geq 0,05$	$< 0,10$	$\geq 0,10$	$\leq 0,14$

Таблиця 3.6

Бальна оцінка показників АП досліджуваних суб'єктів підприємництва

Показник	Бальна оцінка показників суб'єктів підприємництва										Середнє значення
	Б	В	Е	К	Л	Н	О	Т	У	Ф	
Кп	3	1	1	2	3	2	1	2	3	3	2,00
Кфа	3	1	1	3	3	2	1	2	1	3	1,89
Одз	1	1	2	2	3	3	2	1	3	1	2,00
Оз	1	1	2	3	2	2	1	2	1	1	1,67
ДЗ/КЗ	3	3	1	1	2	1	3	3	2	3	2,11
Крд	3	1	2	1	1	3	1	2	3	3	1,89

З табл. 3.6 можна зробити наступні висновки: по-перше, більшість суб'єктів характеризується неоднорідними значеннями бальних оцінок показників. Наприклад, суб'єкт Б отримав найвищі бальні оцінки за коефіцієнтом покриття, коефіцієнтом фінансової автономії, відношенням дебіторської заборгованості до кредиторської та коефіцієнтом рентабельності діяльності, однак за оборотністю дебіторської заборгованості та оборотністю запасів має по одному балу, що відповідає низькому результату. По-друге, всі суб'єкти отримали найнижчу бальну оцінку як мінімум за одним показником. Загальним підсумком до дослідження отриманих в табл. 3.6 значень є те, що вже на цьому етапі можна відмітити недостатність адаптаційного потенціалу досліджуваних суб'єктів для успішного пристосування до кризових умов функціонування. Для зручності оцінювання за показниками в таблицю додано

стовбчик з середніми значеннями бальних оцінок за всіма суб'єктами, з чого можна заключити, що найкращий результат демонструє відношення дебіторської заборгованості до кредиторської (2,25 при максимальній бальній оцінці 3), а найнижчий підсумок має оборотність запасів (1,67).

Четвертий етап ґрунтується на визначенні площі та побудуванні радару АП. Метод радару полягає у побудові у полярній системі координат багатокутника, вершини якого лежатимуть на осях координат, які поділяють площину на рівні сектори та кількість яких співпадає з кількістю досліджуваних показників. Чим далі від початку координат знаходиться вершина, тим вище значення показника (всі показники у досліджуваному випадку мають однакову направленість – зростання їх значень свідчать про позитивну динаміку). Координати вершини визначаються полярним радіусом та полярним кутом. Відстань від початку координат до вершини називається полярний радіус, а полярний кут відраховується від полярної осі як кут між віссю та полярним радіусом. В дослідженні обчислення кута відбувалось проти часової стрілки, тож значення кута додатне.

Полярний радіус задається бальними оцінками показників з табл. 3.6. Для «ідеального» СП всі шість радіусів дорівнюватимуть трьом. Крок полярного кута розраховується діленням 360° на кількість секторів – шість, тож кут для першого показника дорівнюватиме 0° , для другого – 60° , для третього – попереднє значення кута з додаванням 60° і так далі.

Для обчислення площі багатокутників координати кутів з полярної системи координат переведено в Декартову та зроблено подальші розрахунки (розрахунки представлено на рис. 3.11 та рис. 3.12). Формулу обчислення площі багатокутника S можна представити в наступному вигляді:

$$S = \frac{1}{2} \times \left(\left(\sum_{i=1}^n X_i \times Y_{i+1} \right) - \left(\sum_{i=1}^n X_{i+1} \times Y_i \right) \right) \quad (3.1)$$

де S – площа багатокутника, n – послідовність координат сусідніх вершин багатокутника, X та Y – Декартові координати вершин, $i = 1$.

На рис. 3.11 та 3.12 розраховано площу багатокутника «ідеального» суб'єкта підприємництва і вона дорівнює 23,38 умовні одиниці. Це і є радар, з яким порівнюватимуться площі всіх досліджуваних СП.

Поларний радіус	Кут у градусах	Кут у радіанах	Косинус	Синус	X	Y	Y(+1)*Xi	Yi*X(+1)
3	0	=B32*ПИ()/180	=COS(C32)	=SIN(C32)	=A32*D32	=A32*E32		
3	=360/6	=B33*ПИ()/180	=COS(C33)	=SIN(C33)	=A33*D33	=A33*E33	=G33*F32	=G32*F33
3	=B33+B33	=B34*ПИ()/180	=COS(C34)	=SIN(C34)	=A34*D34	=A34*E34	=G34*F33	=G33*F34
3	=B34+B33	=B35*ПИ()/180	=COS(C35)	=SIN(C35)	=A35*D35	=A35*E35	=G35*F34	=G34*F35
3	=B35+B33	=B36*ПИ()/180	=COS(C36)	=SIN(C36)	=A36*D36	=A36*E36	=G36*F35	=G35*F36
3	=B36+B33	=B37*ПИ()/180	=COS(C37)	=SIN(C37)	=A37*D37	=A37*E37	=G37*F36	=G36*F37
					=F32	=G32	=G38*F37	=G37*F38
Сума							=СУММ(H33:H38)	=СУММ(I33:I38)
(Y(+1)*Xi) - (Yi*X(+1))							=H40-I40	
Площа рапара							=H42/2	

Рис. 3.11. Послідовність розрахунку площі багатокутника «ідеального» суб'єкта підприємництва в Excel (формули)

Поларний радіус	Кут у градусах	Кут у радіанах	Косинус	Синус	X	Y	Y(+1)*Xi	Yi*X(+1)
3	0,00	0,00	1,00	0,00	3,00	0,00		
3	60,00	1,05	0,50	0,87	1,50	2,60	7,79	0,00
3	120,00	2,09	-0,50	0,87	-1,50	2,60	3,90	-3,90
3	180,00	3,14	-1,00	0,00	-3,00	0,00	0,00	-7,79
3	240,00	4,19	-0,50	-0,87	-1,50	-2,60	7,79	0,00
3	300,00	5,24	0,50	-0,87	1,50	-2,60	3,90	-3,90
					3,00	0,00	0,00	-7,79
Сума							23,38	-23,38
(Y(+1)*Xi) - (Yi*X(+1))							46,77	
Площа рапара							23,38	

Рис. 3.12. Послідовність розрахунку площі багатокутника «ідеального» суб'єкта підприємництва в Excel (значення)

Тим же методом розраховано площі радарів АП досліджуваних підприємств. Результат представлено в табл. 3.7. Тут же наведено відношення площі окремих багатокутників до багатокутника «ідеального» СП, яке визначено як інтегральний показник адаптаційного потенціалу (ШАП).

Таблиця 3.7

ШАП досліджуваних СП за 2019 р.

СП	S, ум. од.	ШАП	СП	S, ум. од.	ШАП
Б	14,722	0,630	Н	11,691	0,500
В	4,330	0,185	Т	5,196	0,222
Е	5,629	0,241	У	10,392	0,444
К	10,392	0,444	Ф	11,258	0,481
Л	14,289	0,611			

Виходячи з результатів розрахунків, наведених у табл. 3.7, найбільшу площу багатокутника АП мають суб'єкти Б (ВАТ «Турбоатом») та Л (ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин») – 14,722 та 14,289 ум. од., або 0,63 та 0,611 від площі багатокутника «ідеального» суб'єкта підприємництва, що дорівнює значенню їх ШАП. Найнижчий АП властивий суб'єкту В (ПрАТ «Одеський машинобудівний завод») – 5,629 ум. од., а отже його ШАП дорівнює 0,185.

Графічне зображення багатокутників (радарів) АП представлено на рис. 3.13. Для зручності візуалізації суб'єкти умовно розподілено на групи. З рисунку видно, які показники мають високі значення, які – проблемні, а також можливо швидко порівняти стан АП різних суб'єктів.

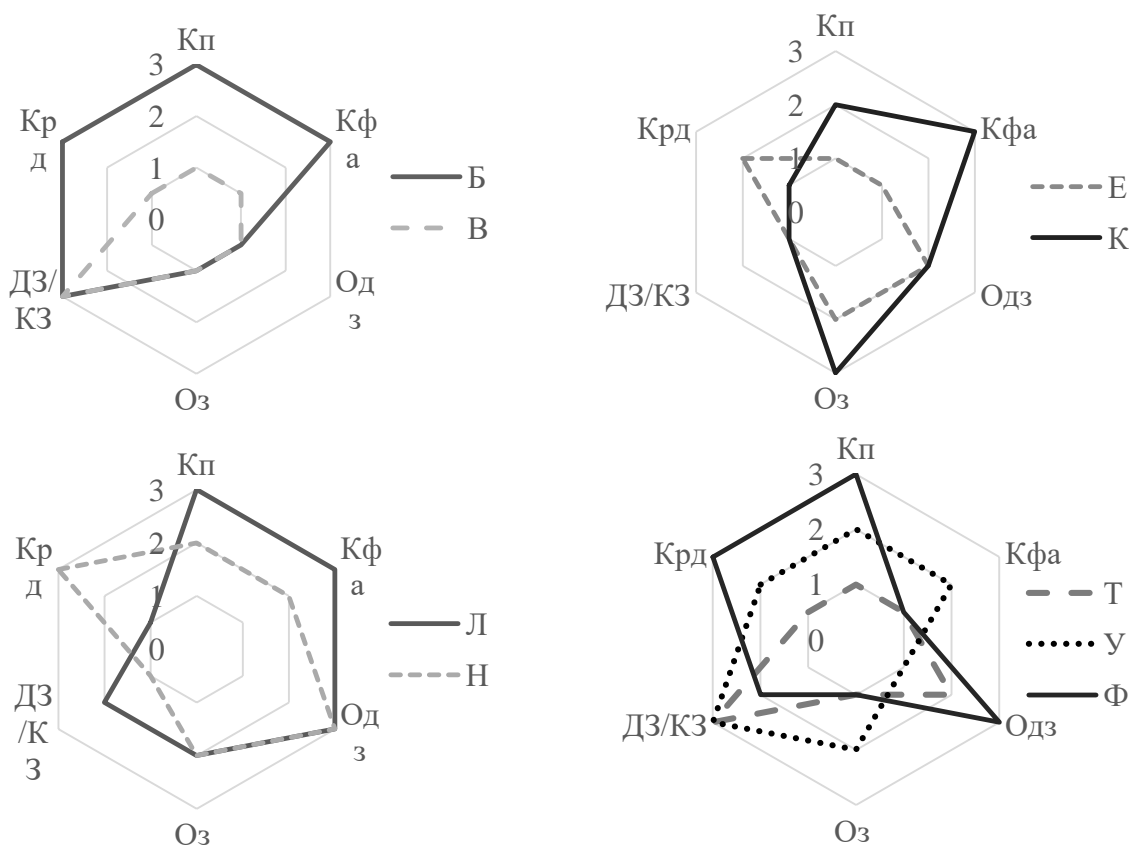

Рис. 3.13. Радари адаптаційного потенціалу СП за 2019 р.

Алгоритм розрахунку границь високого, середнього та низького рівня АП є ідентичним наведеному у підрозділі 2.3. алгоритму розрахунку границь рівня ФС (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Шкала розподілу значень ШАП та відповідні рівні АП (формули)
(розроблено за даними [33, с. 219])

Визначення		Відповідний рівень АП
$\geq \text{ШАП}_{\min}$	$< \text{ШАП}_{\min} + K$	Низький
$\geq \text{ШАП}_{\min} + K$	$< \text{ШАП}_{\min} + 2K$	Середній
$\geq \text{ШАП}_{\min} + 2K$	$\leq \text{ШАП}_{\max}$	Високий

В результаті проведених розрахунків отримано наступні значення (табл. 3.9). Рівні АП всіх досліджуваних СП представлено в табл. 3.10.

Таблиця 3.9

Розподіл значень ШАП та відповідні рівні АП (значення)

Визначення		Відповідний рівень АП
2,60	9,53	Низький
9,53	16,45	Середній
16,45	23,38	Високий

Таблиця 3.10

Визначені рівні АП досліджуваних СП за 2019 р.

СП	Рівень АП		
	Низький	Середній	Високий
Б		+	
В	+		
Е	+		
К		+	
Л		+	
Н		+	
Т	+		
У		+	
Ф		+	

Як видно з табл. 3.10, у 2019 році високий рівень АП не був характерний жодному суб'єкту. Середнім рівнем АП відзначаються суб'єкти Б, К, Л, Н, У, Ф. Суб'єктам В, Е, Т характерний низький рівень АП. Можна підсумувати, що АП досліджуваних СП є недостатнім, а отже виникає необхідність розробки системи заходів з його підвищення.

Результати розрахунків за методом радара за 2018 рік представлено в табл. 3.11.

Табл. 3.12 містить значення ШАП за попередній період – 2011-2017 рр. Ключова відмінність між розрахунками за 2011-2017 рр. та за 2018-2019 рр. полягає у врахуванні за останній період суб'єктів, власний капітал яких є від'ємним з метою отримання деталізованих результатів за найбільш актуальний період часу. Однак за 2011-2017 роки суб'єкти з від'ємним власним капіталом не було враховано, адже їх адаптаційний потенціал апріорі є недостатнім з огляду на відсутність власних коштів для фінансування своєї діяльності.

Таблиця 3.11

Площа радарів адаптаційного потенціалу досліджуваних СП (2018 р.)

СП	S, ум. од.	ШАП	Відповідний рівень АП	СП	S, ум. од.	ШАП	Відповідний рівень АП
Б	12,120	0,492	Середній	Н	8,990	0,365	Низький
В	5,080	0,206	Низький	О	5,860	0,238	Низький
Е	5,860	0,238	Низький	Т	17,590	0,714	Високий
К	11,730	0,476	Середній	У	14,070	0,571	Середній
Л	18,370	0,746	Високий	Ф	15,250	0,619	Середній

Таблиця 3.12

Інтегральні показники адаптаційного потенціалу, розраховані за методом радару

Суб'єкт	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Б	0,333	0,333	0,333	0,444	0,444	0,444	0,444
Г	0,667	0,333	0,417	0,556	0,333	0,222	0,222
З	0,417	0,556	0,833	0,667	0,500	0,333	0,556
К	0,222	0,333	0,333	0,444	0,333	0,333	0,333
Л	0,417	0,556	0,694	0,556	0,333	0,333	0,444
М	0,167	0,250	0,111	0,167	0,167	0,167	0,250
Н	0,167	0,250	0,250	0,250	0,167	0,111	0,111
О	0,250	0,167	0,167	0,250	0,111	0,111	0,111
Р	0,333	0,333	0,222	0,444	0,444	0,444	0,444
Т	0,111	0,167	0,167	0,111	0,222	0,250	0,167
У	0,167	0,250	0,250	0,333	0,333	0,333	0,333
Х	0,417	0,333	0,333	0,556	0,444	0,333	0,556

У табл. 3.13 розкрито граничні значення рівнів адаптаційного потенціалу за весь досліджуваний період.

Таблиця 3.13

Граничні значення рівнів АП за роками 2011-2019

Границі		Відповідний рівень АП	Границі		Відповідний рівень АП
2011			2016		
$\geq 0,111$	$< 0,296$	Низький	$\geq 0,111$	$< 0,222$	Низький
$\geq 0,296$	$< 0,482$	Середній	$\geq 0,222$	$< 0,333$	Середній
$\geq 0,482$	$\leq 0,667$	Високий	$\geq 0,333$	$\leq 0,444$	Високий
2012			2017		
$\geq 0,167$	$< 0,297$	Низький	$\geq 0,111$	$< 0,259$	Низький
$\geq 0,297$	$< 0,426$	Середній	$\geq 0,259$	$< 0,408$	Середній
$\geq 0,426$	$\leq 0,556$	Високий	$\geq 0,408$	$\leq 0,556$	Високий
2013			2018		
$\geq 0,111$	$< 0,352$	Низький	0,238	0,407	Низький
$\geq 0,352$	$< 0,592$	Середній	0,407	0,577	Середній
$\geq 0,592$	$\leq 0,833$	Високий	0,577	0,746	Високий
2014			2019		
$\geq 0,111$	$< 0,296$	Низький	0,222	0,358	Низький
$\geq 0,296$	$< 0,482$	Середній	0,358	0,494	Середній
$\geq 0,482$	$\leq 0,667$	Високий	0,494	0,630	Високий
2015					
$\geq 0,111$	$< 0,241$	Низький			
$\geq 0,241$	$< 0,370$	Середній			
$\geq 0,370$	$\leq 0,500$	Високий			

У табл. 3.14 узагальнено результати щодо визначених рівнів адаптаційного потенціалу з 2011 до 2019 року. Як видно з наведеної таблиці, високий рівень адаптаційного потенціалу найчастіше був характерний суб'єктам Б, З, Л, Р, Х. Низький рівень адаптаційного потенціалу здебільшого властивий суб'єктам М, Н, О, Т, хоча на кінець періоду – 2018-2019 рр. - суб'єкти Т та Н продемонстрували високий рівень. Це відбулося переважно через високі результати показників ділової активності, а також через скорочення виборки СП, доступних для аналізу, а отже і зміну бази порівняння.

Таблиця 3.14

Визначені рівні АП досліджуваних СП за період 2011-2019 рр.

Суб'єкт	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Б	Сер.	Сер.	Низьк.	Сер.	Вис.	Вис.	Вис.	Сер.	Вис.
Г	Вис.	Сер.	Сер.	Вис.	Сер.	Сер.	Низьк.	-	-
З	Сер.	Вис.	Вис.	Вис.	Вис.	Вис.	Вис.	-	-
К	Низьк.	Сер.	Низьк.	Сер.	Сер.	Вис.	Сер.	Сер.	Сер.
Л	Сер.	Вис.	Вис.	Вис.	Сер.	Вис.	Вис.	Вис.	Вис.
М	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	-	-
Н	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Вис.
О	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	-
Р	Сер.	Сер.	Низьк.	Сер.	Вис.	Вис.	Вис.	-	-
Т	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Сер.	Низьк.	Вис.	Низьк.
У	Низьк.	Низьк.	Низьк.	Сер.	Сер.	Вис.	Сер.	Сер.	Сер.
Х	Сер.	Сер.	Низьк.	Вис.	Вис.	Вис.	Вис.	-	-

Рисунок 3.14 демонструє тенденцію зміни ІПАІ СП із позитивними значеннями власного капіталу за досліджуваний період. Також на рисунку відображено лінію тренду із прогнозом на два періоди наперед, однак величина достовірності апроксимації є недостатньою, як видно зі значень R^2 : лише для суб'єктів Б та У із впевненістю 0,82 та 0,78 відповідно можна прогнозувати подальше підвищення тенденції. Іншим СП характерні часті зміни тенденції – нерідко на досліджуваних СП відстежується поява знижувальної тенденції після 2014 року, за чим йде поступове зростання після 2016 року. Найімовірніше це пов'язано із конфліктом на сході України, наслідком чого для багатьох СП була втрата частини ринку збуту, однак позитивні зміни після 2016 року свідчать про поступове повернення СП до нормальної діяльності, причиною чого, ймовірно, була переорієнтація виробництва та пошук нових ринків. Зрештою, такі зміни свідчать про успішну адаптацію декількох СП у відповідь на виклики кризи. Такими СП є Б, З, К, Л, М, Н, О, Х – тобто, більшість із представлених на рис. 3.14. При цьому Р та У відзначаються стабільністю значень показника, Г та Т (за виключенням 2018 р.) характеризуються знижувальною тенденцією у кінці періоду, що пов'язано із браком власного капіталу та оборотних коштів.

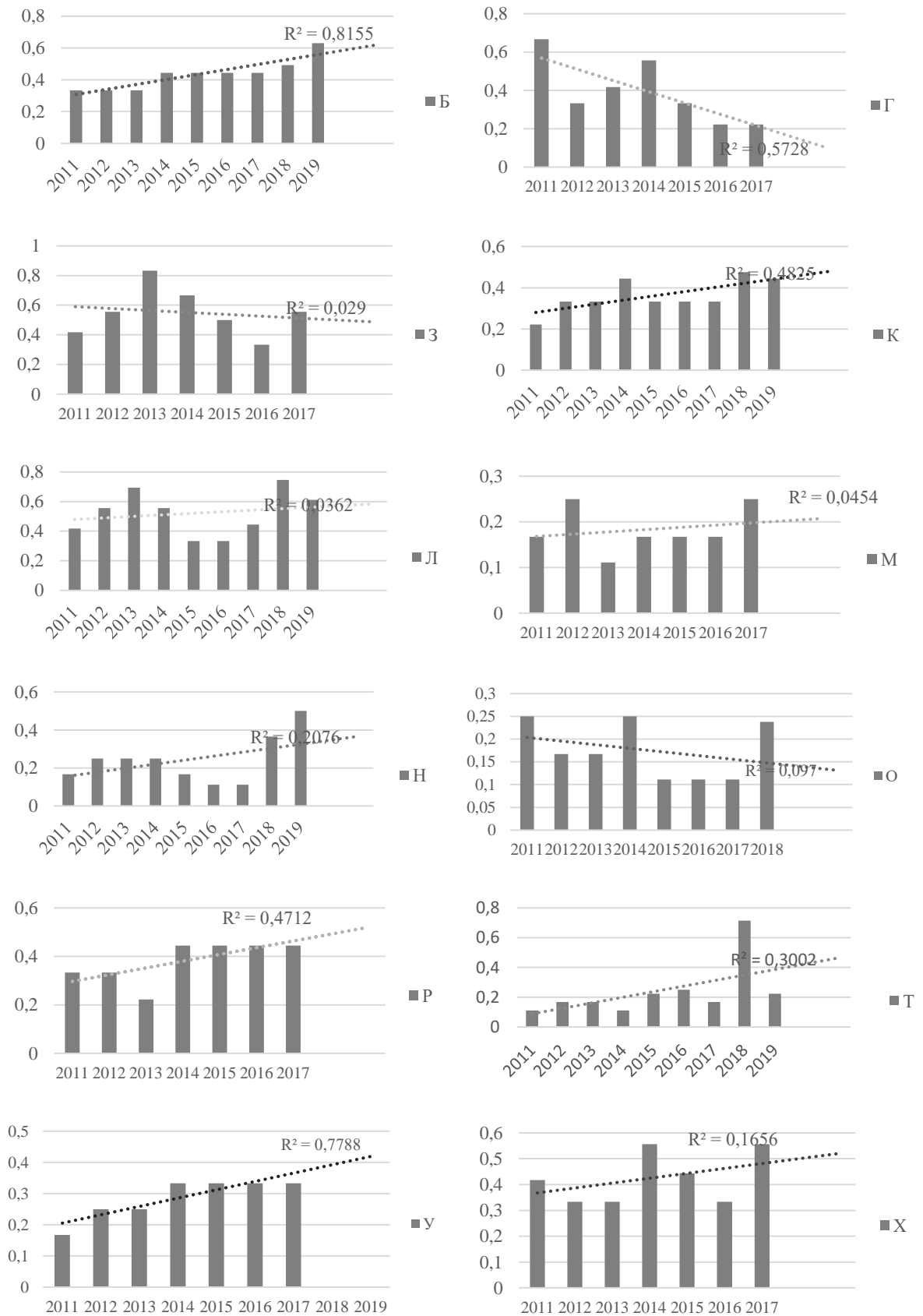

Рис. 3.14. Тенденції зміни ІПАП суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі

Проведений аналіз АП за методом радару дозволяє визначити ШАП – ступінь, в якому окремий СП досягає цільових значень показників АП, а також розподілити досліджувані СП за рівнем АП. Окрім того, метод радару дозволяє графічно зобразити багатокутник АП суб'єктів підприємництва та побачити на графіку сильні або слабкі сторони кожного досліджуваного СП.

Однак метод радару не дає розуміння того, які з показників здійснили найбільший вплив на значення ШАП, тобто, які з них є більш значимими у діяльності СП в контексті адаптації, а отже і які напрями розробки адаптаційної стратегії є пріоритетними. Для визначення впливовості кожного з показників на ШАП слугує метод побудови множинних кореляційно-регресійних моделей. Побудову таких моделей доцільно робити для СП зі схожими характеристиками, однак як випливає з попереднього аналізу, досліджувані СП значно різняться за своїми характеристиками та фінансовим станом, а отже постає необхідність розподілу їх на групи, характеристики яких будуть більш схожими. У такому разі перед побудовою множинних кореляційно-регресійних моделей доцільно використати метод кластерного аналізу (другий етап методичного підходу до оцінки АП).

Метою використання кластерного аналізу є розподіл суб'єктів на групи (кластери) зі схожими характеристиками. Конкретизованою метою використання кластерного аналізу в дослідженні є розподіл досліджуваних СП на кластери для побудови множинних кореляційно-регресійних моделей для визначення впливових на ШАП показників, а також, залежно від середніх показників отриманих кластерів, визначення, який з них можна охарактеризувати як кластер з високим, середнім, низьким тощо АП. Окрім того, очевидним є той факт, що СП з високим, середнім або низьким АП мають неоднакові проблеми та/або масштаби цих проблем у своїй діяльності, а отже потребують різних підходів щодо визначення ключових напрямів адаптації.

Щодо визначення кількості кластерів СП можна гіпотетично допустити наступні альтернативи: а) існування розбиття досліджуваних підприємств на 2 кластери; б) існування розбиття досліджуваних підприємств на 3 кластери.

Перевірку висунутих гіпотез про наявність 2 або 3 кластерів здійснено шляхом реалізації ітеративного методу k-середніх. Графічне зображення порівняння середніх нормованих значень результативних показників за кластерами представлено на рис. 3.15. Умовні позначення досліджуваних СП, які брали участь у кластерному аналізі, представлено у табл. 3.15.

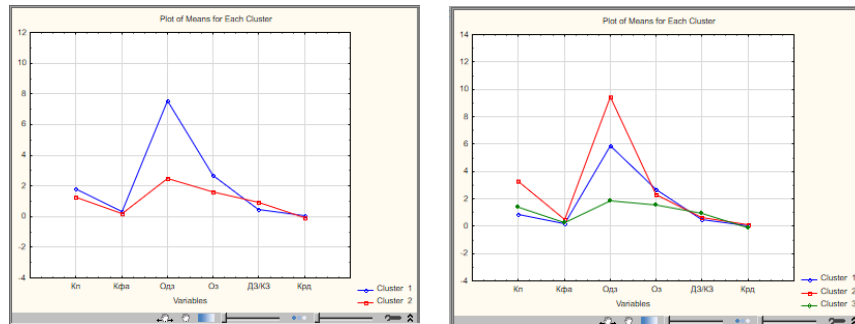

Рис. 3.15. Порівняння середніх нормованих значень результативних показників за кластерами досліджуваних суб'єктів підприємництва за 2019 р.

Таблиця 3.15

Умовні позначення СП

Назва СП	У.п.
Відкрите акціонерне товариство "Турбоатом"	Б
Приватне акціонерне товариство "Одеський машинобудівний завод "Червона гвардія"	В
Приватне акціонерне товариство "Харківський тракторний завод ім С.Орджонікідзе"	Е
Приватне акціонерне товариство "Гребінківський машинобудівний завод"	К
Приватне акціонерне товариство "Кременчуцький завод дорожніх машин"	Л
Публічне акціонерне товариство "Коростенський машинобудівний завод"	Н
Приватне акціонерне товариство "Спецбудмаш"	Т
Акціонерне товариство "Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування "Насосенергомаш"	У
Приватне акціонерне товариство "Бериславський машинобудівний завод "	Ф

Як видно з рис. 3.15, у 2019 році для дев'яти суб'єктів, чия звітність залишилась доступною для аналізу, кластерний аналіз проводити не доцільно. Майже за всіма визначеними у попередньому підрозділі показниками адаптаційного потенціалу присутні або співпадіння середніх нормованих значень або дуже близькі значення – найбільша відмінність між кластерами криється у значеннях Одз. Однак лише за цим показником кластеризувати СП

не доцільно: по-перше, одного показника не достатньо для проведення кластеризації, а по-друге, результуючі значення Одз можуть демонструвати не тільки різницю в ефективності діяльності СП, а і відмінності в специфіці діяльності, яка полягає, наприклад, у виді товару, що випускається, тривалості його виробництва і так далі.

Однак за попередній період 2011-2018 рр. кластерний аналіз демонструє більш показові результати, що представлено на рис. 3.16 та 3.17. Таким чином для попередніх періодів можливо визначити напрями адаптаційної фінансової стратегії окремо за групами СП з більш однорідними характеристиками, однак для 2019 року подальше дослідження проводитиметься за всіма СП разом з огляду на відносну схожість їх результуючих показників.

Табл. 3.16 містить підрахунок кількості попадінь кожного СП до кластера із високим рівнем адаптаційного потенціалу для визначення усередненого складу кластерів за період 2011-2017 рр., а у табл. 3.17 представлено безпосередньо усереднений склад кластерів – із високим рівнем АП та із недостатнім рівнем АП. Слід зазначити, що назви кластерів є умовними з огляду на те, що і суб'єкти кластеру із високим рівнем АП мають певні проблеми у своїй діяльності щодо забезпечення високого рівня АП за окремими показниками.

Якщо для періоду 2011-2017 рр. можливо побудувати моделі окремо за кожним із визначених кластерів, то для 2019 р. побудовано одну загальну для всіх СП кореляційно-регресійну модель. Це ж стосується і 2018 року – хоча за цей період кластеризація дозволила виділити 2 групи СП зі схожими характеристиками, однак побудова кореляційно-регресійних моделей окремо за кожним кластером також неможлива, адже при наявності п'яти спостережень (суб'єктів) у кожному кластері та поряд із цим – шести змінних, представлених фінансовими показниками, побудувати кореляційно-регресійні моделі окремо для кожного кластера неможна, адже кількість змінних перевищує кількість спостережень, що порушує правила проведення кореляційно-регресійного аналізу.

Рис. 3.16. Порівняння середніх нормованих значень результативних показників за кластерами досліджуваних суб'єктів підприємництва

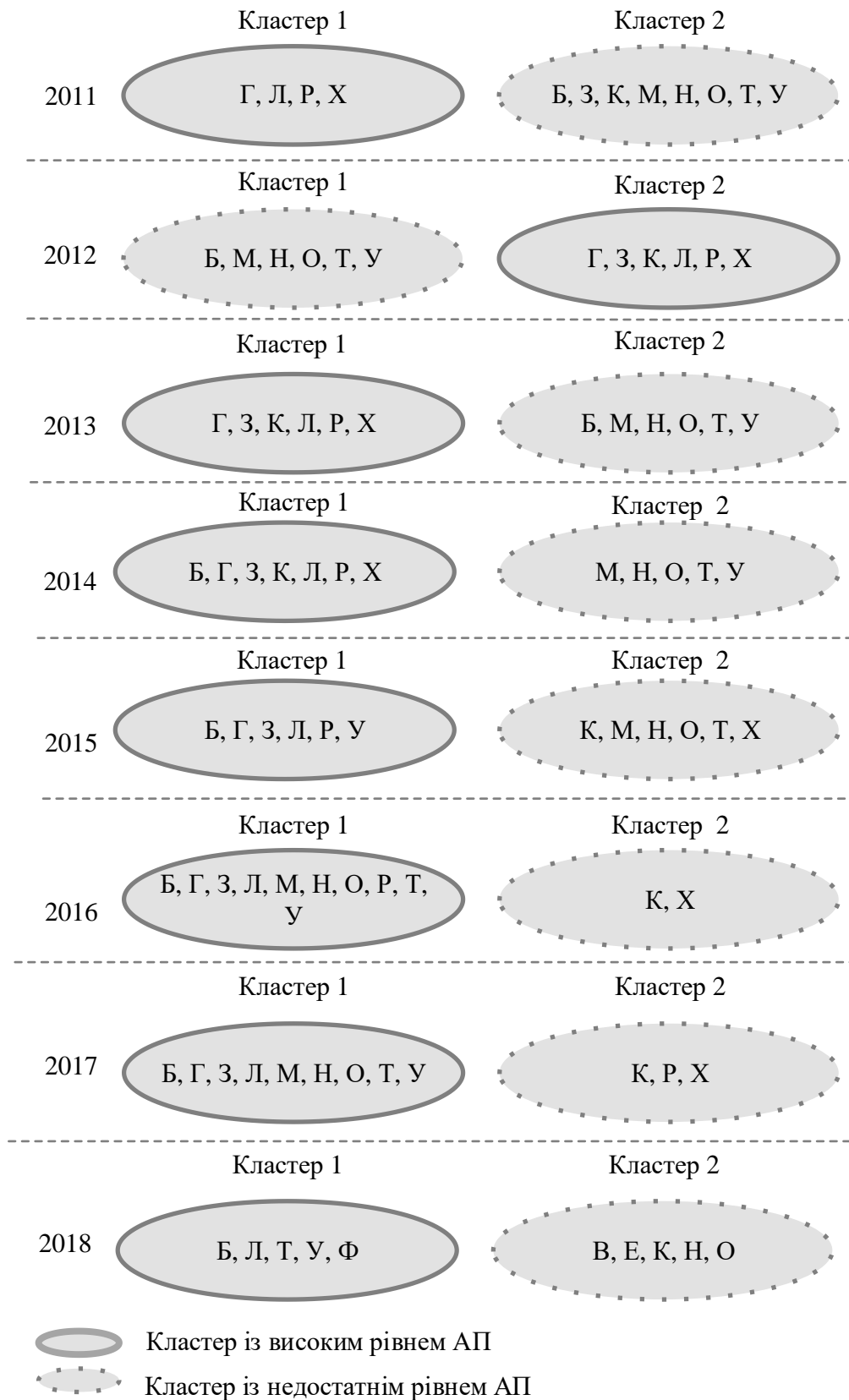

Рис. 3.17. Склад кластерів досліджуваних суб'єктів підприємництва, сформованих за ітеративним методом k-середніх у 2011-2018 рр. за рівнем адаптаційного потенціалу

Таблиця 3.16

Кількість попадань СП до кластеру із високим рівнем АП для визначення усередненого складу кластерів (2011-2017 рр.)

СП	Разів	СП	Разів
Б	4	Н	2
Г	7	О	2
З	6	Р	6
К	3	Т	2
Л	7	У	3
М	2	Х	4

Таблиця 3.17

Усереднений склад кластерів за період 2011-2017 рр.

Склад кластеру із високим рівнем АП	Б, Г, З, Л, Р, Х
Склад кластеру із недостатнім рівнем АП	К, М, Н, О, Т, У

У додатку Р представлено розрахунки моделей за період 2017 р., де оптимальним розподілом є розподіл на два кластери, однак на відміну від 2018 та 2019 р., за цей період є можливість побудови кореляційно-регресійних моделей окремо за кожним кластером, адже кількість спостережень перевищувала кількість змінних. Також у додатку Р міститься окрема загальна модель для 2018 року.

Моделювання виконано у програмі STATISTICA.

На рис. 3.18 представлено вихідні дані для досліджуваних суб'єктів за 2019 рік, де Кп, Кфа, Одз, Оз, ДЗ/КЗ та Крд виступають незалежними змінними, а значення ІПАП – залежною.

	1 Кп	2 Кфа	3 Одз	4 Оз	5 ДЗ/КЗ	6 Крд	7 ІПАП
Б	2,25	0,72	1,69	1,11	1,02	0,11	0,63
В	0,42	-0,57	1,56	1,4	0,98	-0,57	0,185
Е	0,33	-0,28	6,11	2,5	0,29	0,09	0,241
К	1,18	0,6	5,48	4,01	0,52	0,02	0,444
Л	4,45	0,81	9,13	3	0,65	0,03	0,611
Н	1,15	0,36	7,38	2,31	0,31	0,06	0,5
Т	0,93	0,09	4,48	1,87	0,79	0,01	0,222
У	1,54	0,55	2,34	2,09	0,82	0,07	0,444
Ф	2,08	0,16	9,69	1,58	0,55	0,14	0,481

Рис. 3.18. Вихідні дані для кореляційно-регресійного аналізу

Результати регресійного аналізу представлено на рис. 3.19, з якого видно, що модель є значимою за коефіцієнтом детермінації (квадратом коефіцієнту множинної кореляції R^2), який дорівнює 0,93, однак значення критерію Фішера $F = 4,1848$ є нижчим за табличне $F_{\text{табл}(6,2)} = 19,33$, $p < 0,20540$. Рівняння регресії має вид: $\text{ПАП} = 0,74 + 0,03 \cdot \text{Кп} + 0,41 \cdot \text{Кфа} - 0,004 \cdot \text{Одз} - 0,1 \cdot \text{Оз} - 0,37 \cdot \text{ДЗ/КЗ} - 0,28 \cdot \text{Крд}$.

R= ,96240477 R²= ,92622294 Adjusted R²= ,70489175 F(6,2)=4,1848 p<,20540 Std.Error of estimate: ,08973						
N=9	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(2)	p-value
Intercept			0,736214	0,362949	2,02842	0,179690
Кп	0,257786	0,547551	0,033913	0,072034	0,47080	0,684138
Кфа	1,160155	0,566959	0,410656	0,200685	2,04627	0,177349
Одз	-0,070630	0,549423	-0,003800	0,029560	-0,12855	0,909473
Оз	-0,543801	0,332464	-0,100812	0,061633	-1,63567	0,243541
ДЗ/КЗ	-0,592433	0,560476	-0,368000	0,348149	-1,05702	0,401321
Крд	-0,370803	0,413149	-0,283113	0,315445	-0,89751	0,464165

Рис. 3.19. Результати кореляційно-регресійного аналізу

Адекватність побудованої моделі також можна підтвердити, перевіривши залишки на нормальність розподілу. Графік розподілу залишків представлено на рис. 3.20, з якого можна побачити, що розподіл залишків у побудованій моделі наближений до нормального, адже залишки розташовуються достатньо близько до апроксимуючої лінії, що свідчить про адекватність моделі.

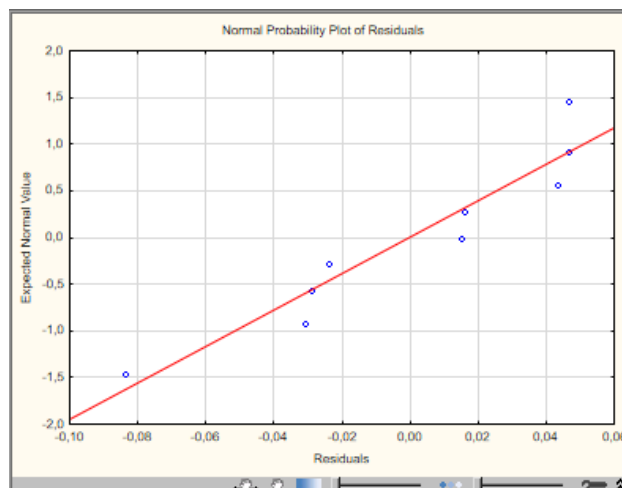

Рис. 3.20. Графік розподілу залишків

Вище отримано модель, завдяки якій можна визначити зв'язки між незалежними та результуючою змінними та напрямом цих зв'язків. Підсумок розрахунків представлено в табл. 3.18.

Таблиця 3.18

**Кореляційно-регресійна модель для інтегрального показника АП,
визначеного за методом радару**

Показники значимості моделі	$R^2 = 0,93$ $F = 4,1848 (F_{\text{табл}(6,2)} = 19,33), p < 0,20540$
Рівняння регресії	$\text{ПАП} = 0,74 + 0,03 * K_{\text{п}} + 0,41 * K_{\text{фа}} - 0,004 * O_{\text{дз}} - 0,1 * O_{\text{з}} - 0,37 * \text{ДЗ/КЗ} - 0,28 * K_{\text{рд}}$

Оцінюючи отриману модель, можна зробити висновок, що вона є значимою за R^2 , однак критерій F є нижчим від табличного. Визначене рівняння регресії відображає вплив кожного окремого показника, що входять до ПАП, на його підсумкове значення: на величину ПАП найбільший вплив чинить $K_{\text{фа}}$ (0,41), $O_{\text{з}}$ (0,1), ДЗ/КЗ (0,37) та $K_{\text{рд}}$ (0,28). Таким чином фінансово-економічний аспект отриманої моделі полягає у визначенні ступеня впливу кожного показника, що входить до ПАП, на його підсумкове значення, що дає дослідникові змогу встановити, на які показники треба першочергово звернути увагу для якнайшвидшого підвищення ПАП в цілому, що дозволяє тимчасово абстрагуватись та зекономити ресурси на покращення менш впливових показників та адаптуватись до умов зовнішнього середовища у найбільш короткі строки. Однак це не відміняє необхідність постійного аналізу другорядних показників на випадок непередбачуваних коливань їх тенденцій, що може призвести до появи нових проблем у діяльності.

Таким чином, розроблено методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу, що ґрунтується на використанні методів радару, кластерного аналізу та множинного кореляційно-регресійного аналізу, поєднання яких дозволяє розкрити найбільш впливові на рівень адаптаційного потенціалу показники і є підґрунтям для розробки напрямів адаптаційної стратегії.

3.3. Методичне забезпечення інструментарію фінансового механізму антикризового управління

Проведена оцінка кризового стану та адаптаційного потенціалу суб'єктів машинобудівної галузі дозволяє перейти до наступного етапу формування фінансового механізму антикризового управління – побудови антикризової стратегії, основними етапами чого є постановка стратегічних цілей, прийняття стратегічних рішень, оцінка, забезпечення і контроль розробленої стратегії.

Як зазначено у 1 розділі дослідження, антикризова стратегія є ключовим інструментом ФМАУ і поділяється за двома ключовими компонентами ФМАУ на стратегію протидії кризі та адаптаційну. Як зазначалось, стратегія протидії кризі є повністю індивідуальною для кожного СП та застосовується в разі кризи мікрорівня. Таким чином в контексті дослідження доцільно побудувати адаптаційну стратегію. Хоча вона також більшим чином є індивідуальною, однак може бути узагальненою та відносно універсальною для СП, які знаходяться під впливом ідентичних кризових явищ, мають споріднені проблеми належать до однієї галузі.

У попередніх підрозділах дослідження було визначено перелік ключових показників адаптаційного потенціалу, досліджено їх динаміку та визначено, які з них є найбільш впливовими на діяльність суб'єктів підприємництва у сучасних умовах господарювання. Узагальнено ці дані представлено в табл. 3.19 (додаток С містить деталізоване узагальнення окремо за кластерами за 2011-2017 рр.).

Табл. 3.19 представляє перелік досліджуваних показників у розрізі параметрів ефективності процесу адаптації – стійкості та автономії, гнучкості та швидкості та ефективності, а також цільову тенденцію зміни цих показників з метою досягнення їх бажаних значень, а в кінцевому результаті – адаптації до кризових умов функціонування.

Таблиця 3.19

Узагальнення результатів оцінки АП СП за 2019 р.

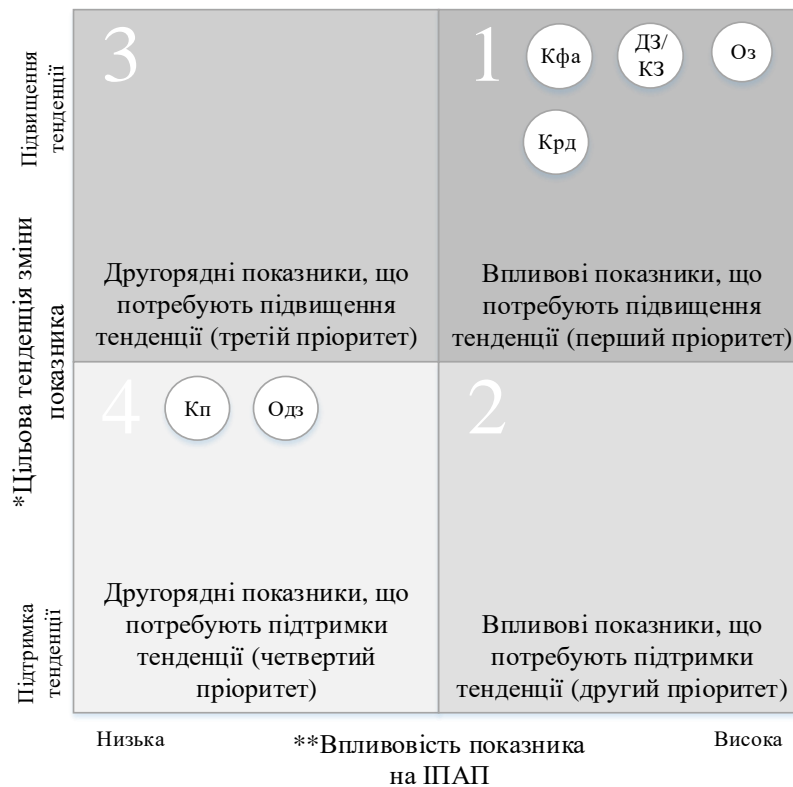
Показник	Цільова тенденція зміни показника	Середньогалузеве значення
Стійкість та автономія		
Кфа (впл.)	Підвищення значень	0,27
Гнучкість та швидкість		
ДЗ/КЗ (впл.)	Підвищення значень	0,66
Кп	Підтримка тенденції	1,59
Одз (впл.)	Підтримка тенденції	5,32
Оз (впл.)	Підвищення значень	2,21
Ефективність		
Крд (впл.)	Підвищення значень	-0,004

Цільову тенденцію визначено на основі проведеного дослідження відповідності показників нормативним значенням та їх динаміки та встановлено згідно з потребами більшості суб'єктів. Наприклад, якщо вісім із десяти суб'єктів потребують підвищення динаміки, а потребам двох задовольняє підтримка тенденції, то загальною тенденцією буде підвищення. Також у таблиці в дужках позначено, які з показників є найбільш впливовими (впл.). Інші показники для більш зручної їх ідентифікації визначено як «другорядні».

Пріоритетність зазначених вище показників з точки зору черговості проведення адаптаційних заходів з досягнення їх цільових значень (визначається від 1 до 4, де 1 – найбільш пріоритетний показник, 4 – найменш пріоритетний):

- показники, які потребують підвищення, впливові (1);
- показники, які потребують підтримки тенденції, впливові (2);
- показники, які потребують підвищення, другорядні (3);
- показники, які потребують підтримки тенденції, другорядні (4).

Розподіл показників за пріоритетністю проілюстровано на рис. 3.21.

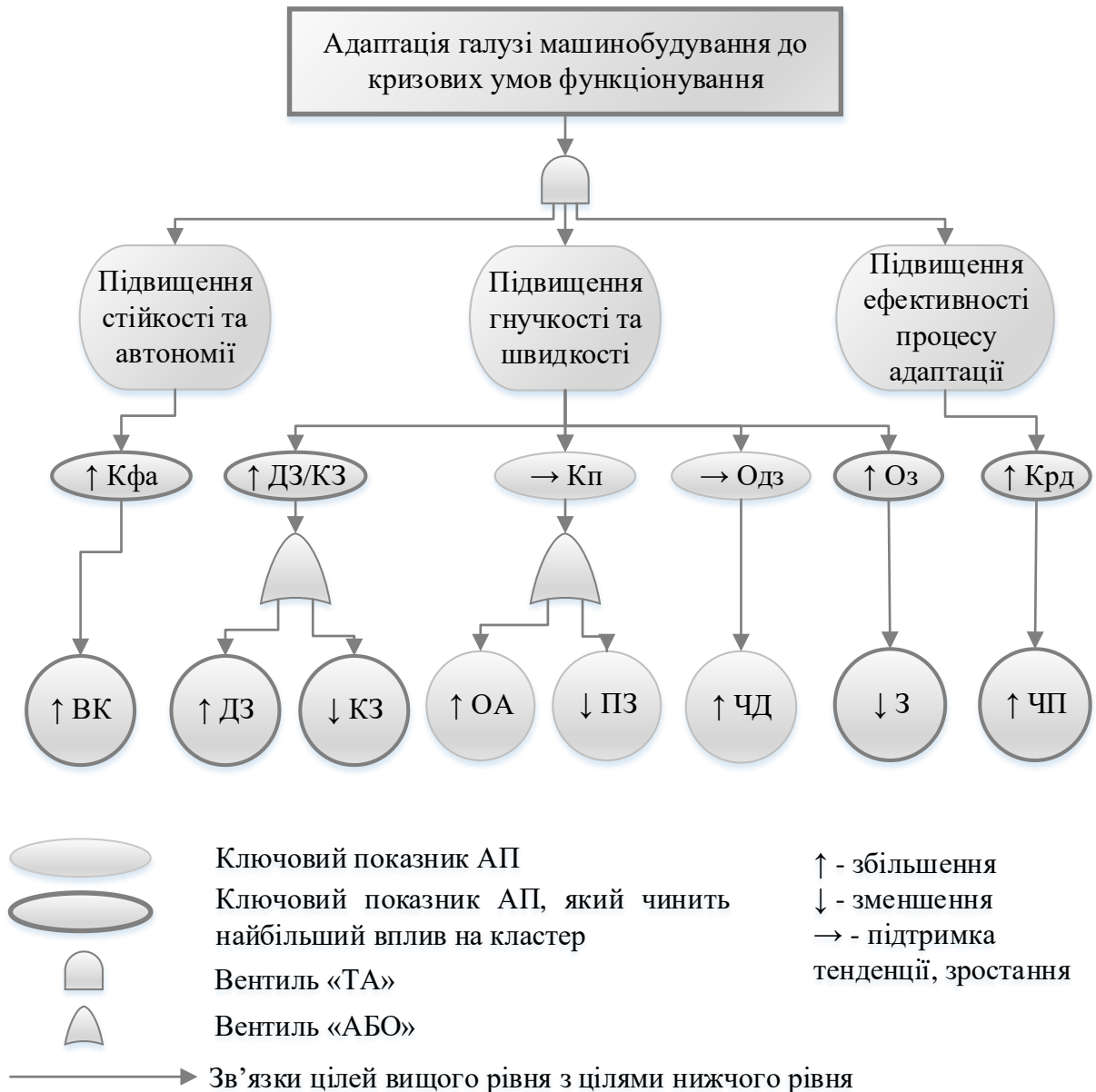
* Цільову тенденцію зміни показника визначено за результатами аналізу динаміки показників та порівняння їх значень із середньогалузевими

** Впливовість показника на ШАП визначено за результатами побудови кореляційно-регресійної моделі та визначення за нею структури впливу показників оцінки АП

Рис. 3.21. Матриця розподілу показників АП за пріоритетністю

Як логічно впливає з вищевикладеного, першочерговими завданнями в контексті розробки адаптаційних заходів є досягнення цільових значень впливових показників та/або підтримка їх позитивної тенденції. Бажаним результатом таких заходів є досягнення цільових значень усіх показників адаптаційного потенціалу – впливових і другорядних – адже впливові показники так чи інакше корелюють із другорядними, а отже досягнення їх цільових значень цілком ймовірно може спричинити підвищення другорядних показників адаптаційного потенціалу.

Теоретичне підґрунтя такого припущення можна віднайти шляхом вивчення «дерева цілей» (рис. 3.22).

ДЗ – дебіторська заборгованість
 КЗ – кредиторська заборгованість
 ВК - власний капітал
 З – запаси
 ЧП - чистий прибуток
 ПЗ – поточні зобов'язання

Рис. 3.22. Дерево цілей для визначення ключових напрямів адаптаційної стратегії галузі машинобудування як ключового методу фінансового механізму антикризового управління (розроблено автором)

Наведене «дерево» представляє узагальнення зазначених вище характеристик із формуванням стратегічних цілей. Головною стратегічною

метою є адаптація галузі машинобудування до кризових умов функціонування. Цілі нижчого рівня визначено в ході аналізу адаптаційного потенціалу і вони містять підтримку тенденції або підвищення визначених ключових показників адаптаційного потенціалу. Нижче наведено конкретні показники, а ті з них, що позначені широкою лінією, є найбільш впливовими за результатами кореляційно-регресійного аналізу. Вентиль «ТА» вказує, що для досягнення цілі вищого рівня необхідне виконання всіх цілей нижчого рівня; вентиль «АБО» визначає, що достатнім може бути виконання лише однієї цілі нижчого рівня.

Наведене дерево дозволяє не лише визначити цілі адаптаційної фінансової стратегії, а й обрати найбільш відповідний механізм з досягнення цілей (наприклад, якщо метою є підвищення відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, то дослідник може обрати, чи для цього необхідно підвищувати величину дебіторської заборгованості, чи впроваджувати заходи зі зниження кредиторської заборгованості).

Як видно із «дерева цілей», конкретними напрямками, яким необхідно слідувати, щоб досягти поставлених цілей, є розташовані на нижньому рівні елементи, які виступають завданнями для досягнення стратегічних цілей вищого рівня.

Отже, ключові напрями адаптаційної фінансової стратегії для галузі машинобудування наступні:

а) щодо впливових показників, які потребують підвищення тенденції (Кфа, ДЗ/КЗ, Оз, Крд): підвищення дебіторської заборгованості (якщо це доцільно з огляду на необхідність покриття кредиторської заборгованості та при наявності надійних контрагентів тощо) АБО зниження величини кредиторської заборгованості; підвищення обсягу власного капіталу; прискорення оборотності запасів; підвищення чистого прибутку;

б) щодо другорядних показників, які потребують підтримки тенденції (Кп, Одз): підвищення чистого доходу; підвищення величини оборотних активів АБО зниження обсягу поточних зобов'язань.

Побудову «дерева цілей» та визначення напрямів адаптаційної фінансової стратегії за 2017 р. окремо за кластерами та за 2018 р. представлено в додатку Т.

Постановка головної стратегічної мети, цілей нижчого рівня та завдань адаптаційної фінансової стратегії дозволяє перейти до формування множини адаптаційних заходів. В якості механізму відбору альтернативних заходів можна використати матричну модель. Матриця $A = (a_{ij} / p_{ij}; i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n})$ призначена для визначення відповідності антикризових заходів кризоутворюючим факторам (рис. 3.23) [106, с. 234].

		Антикризові заходи				
		m_1	m_2	m_3	...	m_n
Кризоутворюючі фактори/ ймовірність переходу системи у необхідний стан	k^f_1/p_1	$a_{1,1}/p_{1,1}$	$a_{1,2}/p_{1,2}$	$a_{1,3}/p_{1,3}$...	$a_{1,n}/p_{1,n}$
	k^f_2/p_2	$a_{2,1}/p_{2,1}$	$a_{2,2}/p_{2,2}$	$a_{2,3}/p_{2,3}$...	$a_{2,n}/p_{2,n}$

	k^f_{i-1}/p_{i-1}	$a_{i-1,1}/p_{i-1,1}$	$a_{i-1,2}/p_{i-1,2}$	$a_{i-1,3}/p_{i-1,3}$...	$a_{i-1,n}/p_{i-1,n}$
	k^f_i/p_i	$a_{i,1}/p_{i,1}$	$a_{i,2}/p_{i,2}$	$a_{i,3}/p_{i,3}$...	$a_{i,n}/p_{i,n}$
	k^f_{i+1}/p_{i+1}	$a_{i+1,1}/p_{i+1,1}$	$a_{i+1,2}/p_{i+1,2}$	$a_{i+1,3}/p_{i+1,3}$...	$a_{i+1,n}/p_{i+1,n}$

	k^f_m/p_m	$a_{m,1}/p_{m,1}$	$a_{m,2}/p_{m,2}$	$a_{m,3}/p_{m,3}$...	$a_{m,n}/p_{m,n}$

Рис. 3.23. Матриця відповідності антикризових заходів суб'єктів підприємництва кризоутворюючим факторам (складено за [106, с. 234])

Елементи матриці виступають коефіцієнтами взаємозв'язку між i -им кризоутворюючим фактором та j -тим заходом. Значення a_{ij} визначаються наступним шляхом: $a_{ij} = 1$, якщо процесу нейтралізації i -го фактору адекватний j -ий захід; $a_{ij} = 0$ – у зворотному випадку. При відборі j -го антикризового заходу слід враховувати ймовірність p_{ij} переходу системи у необхідний стан [106, с. 234].

Приклад реалізації такого підходу до вибору антикризових заходів представлено у табл. 3.20 для множини адаптаційних заходів (таблицю транспоновано для зручності відображення даних).

Таблиця 3.20

**Матриця відповідності адаптаційних заходів суб'єктів підприємництва
кризоутворюючим факторам (розроблено за [26, 31, 133, 65, 126])**

Адаптаційні фінансові заходи	Кризоутворюючі фактори			
	↓ Кфа	↓ Одз, Оз	↓ ДЗ/КЗ, Кп	↓ Крд
Нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції	+	+		+
Продаж зайвого устаткування та ін. майна або здача в оренду	+			+
Зниження собівартості за рахунок раціонального використання ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили і часу	+	+		+
Постійне проведення фінансового аналізу діяльності, ринку	+	+	+	+
Зменшення різниці в часі між відвантаженням та оплатою товару або зняття передоплати			+	
Закупівля вітчизняних аналогів сировини та матеріалів за нижчі ціни (удосконалення цінової політики)		+		
Зменшення дефіциту власного капіталу за рахунок прискорення оборотності шляхом скорочення виробничо-комерційного циклу, наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва	+	+		
Розробка політики оптимізації структури активів, політики фінансування та раціональне використання		+	+	
Забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел.	+		+	
Визначення граничного обсягу залучення позикових засобів	+		+	
Оцінка вартості залучення позикового капіталу з різних джерел	+		+	
Формування ефективних умов залучення кредитів та забезпечення ефективного їх використання	+		+	
Розробка політики оптимізації фінансування оборотних активів		+	+	
Аналіз оборотних активів підприємства у попередньому періоді		+	+	
Оптимізація обсягу оборотних активів		+	+	
Оптимізація постійної та змінної частин оборотних активів		+	+	
Забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів			+	

На практиці таку таблицю доцільно будувати для кожного суб'єкта підприємництва окремо, та з огляду на велику кількість досліджуваних суб'єктів, в роботі її побудовано для галузі. Враховуючи те, що дані щодо показника ймовірності переходу системи в необхідний стан (p_{ij}) у кожного

суб'єкта індивідуальні, то єдине, що можливо визначити при побудові таблиці для галузі в цілому – це відповідність або невідповідність антикризових заходів відповідним кризоутворюючим факторам (a_{ij}). Тому чисельні значення в таблиці для зручності варто замінити на позначки «+», які ставляться тоді, коли відповідний антикризовий захід підходить для усунення або зменшення впливу кризоутворюючого фактору (в разі, коли захід не підходить, залишається пуста клітинка).

Вихідна таблиця містить заходи з підвищення стійкості та автономії, гнучкості та швидкості, ефективності, а в якості кризових факторів взято зниження коефіцієнтів, які за результатами регресійного аналізу чинять найбільший вплив на кластер.

Отже, побудована таблиця дає можливість скоротити множину можливих адаптаційних заходів, відкинувши ті, які потрапили у первинний набір помилково або випадково, обрати з тих, що лишилися, найбільш відповідні, а також, в разі побудови таблиці окремо для кожного суб'єкта підприємництва, оцінити величину ймовірності переходу системи в бажаний стан щодо кожного адаптаційного заходу. Слід відзначити, що даному методу властива певна суб'єктивність, адже всі процеси на суб'єкті підприємництва взаємопов'язані та взаємообумовлені, а отже в тій чи іншій мірі адаптаційні заходи впливають на всі досліджувані коефіцієнти, а отже відповідність заходів та показників певною мірою залишається на розсуд виконавця, що проводить дослідження, а також залежить від специфіки СП.

Як видно із підсумку таблиці, для підвищення Кфа запропоновано 9 заходів, для підвищення Оз, Одз – 10, для підвищення Кп, ДЗ/КЗ – 12 та для підвищення Крд – 4. Ці заходи можуть бути спільними для двох визначених кластерів, однак черговість їх реалізації залежить від пріоритетності визначених раніше завдань. Безпосередньо перелік заходів визначено за результатами проведеного дослідження, в тому числі за допомогою узагальнення негативних тенденцій у діяльності суб'єктів підприємництва, визначенні «вузьких місць», аналізу літературних джерел.

Побудована нижче табл. 3.21 розкриває мету кожного з адаптаційних антикризових фінансових заходів, запропонованих в табл. 3.18, в розрізі їх взаємодії з показниками адаптаційного потенціалу. Таким чином навіть якщо заходи можуть бути спільними для двох або більше показників адаптаційного потенціалу, то їх мета в контексті підвищення кожного з показників буде відрізнятися.

Таблиця 3.21

Визначення цілей адаптаційних антикризових фінансових заходів щодо їх взаємодії з показниками адаптаційного потенціалу

Адаптаційні антикризові фінансові заходи	Мета заходу
1	2
Підвищення Кфа	
Нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції	Збільшення обсягів прибутку, що сприяє зростанню власного капіталу, а отже підвищенню фінансової стійкості та автономії
Продаж зайвого устаткування та іншого майна або здача його в оренду	Скорочення витрат на утримання зайвого майна; отримання прибутку від продажу або оренди
Зниження собівартості продукції за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили і часу тощо	Зниження витрат, можливість маневрувати ціною продукції
Постійне проведення фінансового аналізу діяльності, ринку, аналізу грошових потоків	Передбачення ризику підвищення залежності від контрагентів, пошук прихованих можливостей для підвищення стійкості
Зменшення дефіциту власного капіталу за рахунок прискорення його оборотності шляхом скорочення виробничо-комерційного циклу, наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва і т. д.	Досягнення бажаного обсягу власного капіталу, оптимізація виробництва
Забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел	Підвищення автономії за рахунок використання власних ресурсів
Визначення граничного обсягу залучення позикових засобів	Недопущення підвищення залежності від контрагентів
Оцінка вартості залучення позикового капіталу з різних джерел	Можливість вибору найбільш сприятливих умов отримання позик без значного посилення залежності від контрагентів

Продовження таблиці 3.21

1	2
Формування ефективних умов залучення кредитів та забезпечення ефективного їх використання	Максимізація ефективності залучених кредитів
Підвищення Одз, Oz	
Нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції	Підвищення ефективності використання запасів та діяльності зі збуту продукції
Зниження собівартості продукції за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили і часу	Підвищення ефективності використання ресурсів
Постійне проведення фінансового аналізу діяльності, ринку, аналізу грошових потоків	Оптимізація обсягу активів, в т.ч. дебіторської заборгованості, запасів та їх використання
Розробка політики оптимізації структури активів, політики фінансування та раціональне використання	
Закупівля вітчизняних аналогів сировини та матеріалів за нижчі ціни (удосконалення цінової політики)	Оптимізація вартості сировини та матеріалів
Зменшення дефіциту власного капіталу за рахунок прискорення його оборотності шляхом скорочення виробничо-комерційного циклу, наднормативних залишків запасів, незавершеного виробництва і т. д.	Прискорення оборотності запасів, оптимізація виробництва
Розробка політики оптимізації фінансування оборотних активів	Визначення оптимального обсягу фінансування запасів, дебіторської заборгованості
Аналіз оборотних активів підприємства у попередньому періоді	Визначення тенденцій та удосконалення напрямків діяльності з досягнення бажаного значення оборотності запасів, дебіторської заборгованості
Оптимізація обсягу оборотних активів	Оптимізація обсягу запасів та дебіторської заборгованості в загальній структурі оборотних активів
Оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів	
Підвищення ДЗ/КЗ, Кп	
Постійне проведення фінансового аналізу діяльності, ринку, аналізу грошових потоків	Досягнення оптимального співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, контроль за діяльністю контрагентів щодо ризику несплати, пошук надійних партнерів тощо
Зменшення різниці в часі між відвантаженням та оплатою товару або зняття передоплати	Мінімізація ризику несплати
Розробка політики оптимізації структури активів, політики фінансування та раціональне використання	Визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості та оборотних активів в цілому

Продовження таблиці 3.21

1	2
Забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел.	Запобігання значного перевищення обсягів кредиторської заборгованості над дебіторською, позикових коштів – над оборотними активами
Визначення граничного обсягу залучення позикових засобів	Визначення оптимального розміру кредиторської заборгованості
Оцінка вартості залучення позикового капіталу з різних джерел	Можливість вибору сприятливих умов отримання позик, недопущення безпідставного зростання кредиторської заборгованості, банківських кредитів
Формування ефективних умов залучення кредитів та забезпечення ефективного їх використання	
Розробка політики оптимізації фінансування оборотних активів	Визначення оптимального обсягу фінансування дебіторської заборгованості
Аналіз оборотних активів підприємства у попередньому періоді	Визначення наявних тенденцій та удосконалення напрямків діяльності з досягнення необхідного обсягу дебіторської заборгованості
Оптимізація обсягу оборотних активів	Оптимізація обсягу дебіторської заборгованості
Оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів	Оптимізація обсягу дебіторської заборгованості в загальній структурі оборотних активів
Забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів	Забезпечення цільової здатності покриття кредиторської заборгованості дебіторською
Підвищення Крд	
Нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції	Підвищення прибутку
Продаж зайвого устаткування та іншого майна або здача його в оренду	Отримання додаткового прибутку
Зниження собівартості продукції за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили і часу	Збільшення прибутку за рахунок раціоналізації використання ресурсів
Постійне проведення фінансового аналізу діяльності, ринку, аналізу грошових потоків	Пошук нових можливостей для підвищення прибутку, надійних контрагентів, розширення цільової аудиторії, виробництво затребуваних товарів, запобігання зниженню прибутку

Таким чином окреслено головні стратегічні напрями для адаптаційної фінансової стратегії, у тому числі цілі, завдання та адаптаційні заходи. АФС має наступні складові: головною метою є адаптація галузі машинобудування до кризових умов функціонування, другорядними цілями – підвищення стійкості та автономії, гнучкості та швидкості, ефективності процесу

адаптації, завдання полягають у підвищенні або підтримці тенденції показників АП. Визначені адаптаційні фінансові заходи є основними функціональними складовими АФС.

У підсумку проведеного дисертаційного дослідження доцільно узагальнити отримані результати, для чого побудовано модель процесу формування ФМАУ та її декомпозицію в нотації *idef0*. Додатки О та П представляють контекстну діаграму процесу формування ФМАУ та її декомпозицію.

Проведене дослідження дозволило виділити основні кроки побудови адаптаційної фінансової стратегії як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління, а саме: узагальнення основних характеристик досліджуваних СП, в результаті чого побудовано «дерево цілей» і визначено ключові стратегічні цілі і напрями адаптації суб'єктів господарювання; вибір адаптаційних заходів за допомогою матриці відповідності адаптаційних заходів кризоутворюючим факторам.

Використання розроблених теоретичних положень та методичних підходів дозволить сформулювати ФМАУ, що уможливить адаптацію СП до кризових умов функціонування.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження щодо удосконалення науково-методичного забезпечення фінансового механізму антикризового управління суб'єктами господарювання зроблено такі висновки:

1. Визначено склад фінансових індикаторів оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. Такий відбір ґрунтується на поєднанні методів кореляційного аналізу, аналізу динаміки, порівняльного та факторного аналізу, враховує наявні економічні тенденції і специфіку галузі та відповідає визначеним у роботі параметрам результативності процесу адаптації: гнучкість, швидкість реагування, стійкість функціонування,

автономія, ефективність. В результаті проведення відбору за 2019 рік виокремлено такі показники: коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт покриття, відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність запасів, коефіцієнт рентабельності діяльності.

2. Визначено методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління. Доведено доцільність розрахунку інтегрального показника адаптаційного потенціалу. Для визначення такого показника використано метод багатомірного рейтингового аналізу, а саме – метода радара. Наступним кроком оцінки адаптаційного потенціалу є (якщо це можливо) проведення кластерного аналізу суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі за визначеними показниками оцінки адаптаційного потенціалу. Проведено кореляційно-регресійний аналіз та визначено впливові показники.

3. Удосконалено інструментарій фінансового механізму антикризового управління в контексті розробки методичного забезпечення побудови АФС. Для цього окреслено основні кроки у побудові АФС як ключового елементу фінансового механізму антикризового управління. Першим кроком є узагальнення основних характеристик досліджуваних СП, в результаті чого побудовано «дерево цілей» і визначено ключові стратегічні цілі і напрями адаптації СП. Такі напрями визначено через встановлення показників, що виявились найбільш впливовими за результатами кореляційно-регресійного аналізу, а також визначення шляхів їх удосконалення. Наступним ключовим кроком у побудові АФС є вибір адаптаційних заходів за допомогою матриці відповідності адаптаційних заходів кризоутворюючим факторам.

Представлено схему моделі процесу функціонування фінансового механізму антикризового управління та її декомпозиція у нотації *idef0*.

Отримані результати дослідження опубліковано в [43, 44, 45].

Список використаної літератури [26, 31, 33, 65, 106, 126, 133, 137].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішено актуальне науково-практичне завдання удосконалення і розвитку теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій з формування ФМАУ СП, що дозволило сформулювати такі основні висновки.

1. За узагальненням теоретичних аспектів АУ СП обґрунтовано визначення поняття «антикризове управління» та його зв'язок з адаптацією СП. Доведено доцільність здійснення оцінки адаптаційного потенціалу СП, що уможливорює розрахунки його кількісних значень, порівняння результатів оцінки за окремими СП. Виявлено елементи системи АУ СП, що дозволяє комплексно визначити її складові за ключовими компонентами ФМАУ.

2. Визначено поняття та склад елементів ФМАУ СП. Уточнено поняття фінансового механізму та його елементів, на основі чого сформовано ФМАУ за ключовими компонентами – протидії кризі та адаптації, що уможливорює вибір найбільш відповідних методів, важелів та інструментів залежно від походження та масштабів кризового явища. Обґрунтовано, що в результаті дії ФМАУ має бути розроблена АФС з огляду на її універсальність та відповідність в умовах фінансової кризи макrorівня.

3. Визначено компоненти фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва – протидія кризі та адаптація, що дозволить розподілити елементи ФМАУ у відповідності до визначених компонентів та використати їх для покращення фінансового стану СП.

4. Узагальнено методичні підходи до аналізу фінансових індикаторів СП в системі АУ. Визначено, що методи аналізу кризового стану доцільно поділити на методи аналізу зовнішнього середовища та методи аналізу внутрішнього середовища, запропоновано перелік методів відповідно до визначених напрямів аналізу. Обґрунтовано склад показників на кожному з етапів сформованого методичного підходу та визначено цілі етапів, що сприяє

проведенню ємного та всеохоплюючого аналізу, наданню ґрунтовних висновків за його результатами.

5. Виявлено сучасні кризові тенденції функціонування СП машинобудівної галузі, що сприяє зосередженню уваги на найбільш важливих аспектах їх діяльності та у подальшому – обґрунтованому відбору напрямів покращення ситуації в галузі. Здійснено аналітичну оцінку фінансових індикаторів СП машинобудівної галузі в системі АУ для 20 дослідження СП за період з 2011 по 2019 рік. Виявлені ознаки кризи обумовлюють необхідність адаптації СП, запорукою успішного проведення якої є ґрунтовна оцінка АП.

6. Розроблено методичний підхід до визначення складу фінансових індикаторів оцінки АП СП. Такий відбір ґрунтується на поєднанні методів кореляційного аналізу, аналізу динаміки, порівняльного та багатовимірного факторного аналізу, враховує наявні фінансові тенденції і специфіку галузі та відповідає визначеним у роботі параметрам результативності процесу адаптації: гнучкість, швидкість реагування, стійкість функціонування, автономія, ефективність. Склад визначених показників дозволить сконцентрувати увагу на найбільш проблемних та важливих питаннях діяльності СП.

7. Розроблено методичний підхід до оцінки АП СП як ключового методу ФМАУ, що полягає у послідовному поєднанні наступних методів: багатомірний рейтинговий аналіз, кластерний аналіз та кореляційно-регресійний аналіз СП машинобудівної галузі за визначеними фінансовими показниками оцінки АП, що уможлиблює ідентифікацію найбільш впливових і пріоритетних з них.

9. Обґрунтовано інструментарій ФМАУ СП в контексті розробки методичного забезпечення формування адаптаційної фінансової стратегії. Визначено послідовність побудови АФС як ключового елемента ФМАУ, що дозволяє регулювати адаптаційні заходи залежно від рівня адаптаційного потенціалу та пріоритетності впровадження, що сприятиме зростанню інтегрального показника адаптаційного потенціалу та його складових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г.М. Фінансова стратегія антикризового управління суб'єктом підприємництва у сучасних умовах функціонування. *Бізнес Інформ*. 2020. С. 465-470.
2. Азарова А. О., Рузакова О. В. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 172 с.
3. Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах / пер. с англ. Г.Б. Рубальского; под ред. И.А. Ушакова. Москва: Советское радио, 1972. 224 с.
4. Алексеев С.Б. Формування адаптивного управління підприємствами вугільного машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами»; Донецьк, 2003. 20 с.
5. Амосов О.Ю. Економіко-правове забезпечення антикризового фінансового управління: державно управлінський аспект. Державне будівництво, ХарРІНАДУМагістр. 2008. № 1. С. 7–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2008_1_3 (дата звернення - 04.06.2020).
6. Аналітичний звіт «Про регіональний розподіл трендів у сфері зайнятості в Одеському регіоні на 2018-2019 роки (м. Одеса, м. Ізмаїл, м. Білгород-дністровський)» / Укл.: В.Ю. Філіппов. Одеса, 2019. 44с.
7. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э.М. Короткова. Москва: ИНФРА-М, 2003. 432 с.
8. Антикризисный менеджмент / под ред. А.Г. Грязновой. Москва: Ассоциация авторов и издателей “Тандем”; “Экмос”, 1999. 368 с.
9. Арэф'єва О.В., Прохорова Ю.В. Антикризове фінансове управління підприємством: монографія. Львів: УАД, 2011. 249 с.
10. Артус М.М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки. *Фінанси України*. 2005. №5. С. 54–59.

11. Базилевич В. Метафізика економіки: монографія / В. Базилевич, В. Ільїн. Київ: Знання-Прес, 2007. 718 с.
12. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Т. С. Клебанова та ін.; за ред. О.В. Мозенкова. Харків: Видавничій дім «ІНЖЕК», 2003. 272 с.
13. Безбородова Т.В., Методики визначення банкрутства підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 13. С. 82-85.
14. Беник Н. Г. Поняття і сутність категорії «адаптація підприємств». *Водний транспорт: зб. наук. праць / Київ. держ. акад. вод. трансп. ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного*. Київ: Видавництво КДАВТ, 2012. С. 85-89.
15. Берест М.М. Формування системи показників моніторингу розвитку кризових явищ на підприємстві. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. №45. С. 54-59.
16. Біломістна І.І., Біломістний О.М., Крамська М.С. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 1(14). С. 90–96.
17. Білошкурський М.В. Методологія оцінки ефективності господарської діяльності в антикризовому управлінні підприємствами: монографія. Умань: Видавець «Сочінський», 2010. 180 с.
18. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. Київ: Ника – Центр, 1999. Т. 1. 592 с.
19. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. Київ: Ника – Центр, 1999. Т. 2. 512 с.
20. Божкова В.В. Носонова Л.В. Комплексний аналіз конкурентної стійкості машинобудівних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 42-48.
21. Бойко О.В., Башинська М.І., Редьква О.З. Факторний аналіз індикаторів економічної безпеки машинобудівного комплексу країни. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3(25). С.30-37.

22. Бугай В.З., Білий Є.Л., Бугай А.В. Тенденції формування оборотних машинобудівних підприємств та їх оцінка. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. №1(3). С. 34-39.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

24. Власова К.Э. Кирова Е.В. Финансовая стратегия: теоретические основы и методика разработки. *Современный менеджмент: проблемы и решения: материалы Международной заочной научно-практической конференции*, Новосибирск, 1 февраля 2010 г. С. 62-71.

25. Внукова Н. Н., Сыпко К.В., Худокормова Ю.В. Финансово-кредитные методы антикризисного управления предприятием. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2009. № 3. С. 79–86.

26. Войцеховская А.Н. Антикризисное управление финансами предприятия. *Вісник*. 2005. № 1. С. 70-72.

27. Волощук Л.О., Науменко К.І. Фінансова стратегія в управлінні розвитком та економічною безпекою підприємств. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2017. № 1(1). С.23-30.

28. Гаватюк Л.С. Перегіняк Н.М. Шляхи підвищення рівня прибутковості вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання. *Економіка і суспільство*. 2017. №9. С. 363–367.

29. Гончаренко О.М. Фінансова стратегія: теоретичні питання розробки та реалізації. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. Вип. 1. № 56. С. 3540.

30. Гордієнко Т.В. Антикризовий механізм управління результативністю діяльності будівельного підприємства. *Науково-технічний збірник*. 2011. №102. С. 178–189.

31. Гречко А.В., Мельнікова О.М. Дослідження напрямів підвищення прибутковості підприємств. *Підприємництво та інновації*. 2017. №3. С. 108–114.

32. Григор'єва О.В., Міщенко А.Ю. Кризові явища в економіці та їх прояви на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13, Ч. 1. с.76-79.

33. Гросул В.А., Круглова О.А., Рачкован О.Д.. Комплексне оцінювання адаптаційного потенціалу в системі адаптивного управління підприємств торгівлі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. с. 213-222.

34. Гук О.В. Елементи системи запобігання банкрутству машинобудівних підприємств. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. Вісник НУ «Львівська політехніка». 2009. № 647. С. 37–43.

35. Д'яконова І.І. Фінансова безпека як складова системи стратегічного управління підприємством. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2013. №1 (14). С. 102-109.

36. Долбнєва Д.В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу/ *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43). с. 20-26.

37. Дропа Я.Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №16. С. 682-687.

38. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. ; Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.

39. Ельчанинов Д.В. Развитие механизмов антикризисного управления на промышленных предприятиях: теория и практика: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05. Самара, 2008. 38 с.

40. Єлецьких С.Я. Дослідження сутності та складових фінансового механізму стійкого розвитку промислового підприємства. *Економіка промисловості*. 2013. № 3 (63). С. 105-112.

41. Єлисеєва О.К., Решетняк Т.В. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2007. 208 с.

42. Жулега І.А. Методологія аналізу фінансового стану підприємства: монографія. Санкт-Петербург, 2006. 235 с.
43. Зленко Н. В. Методичний підхід до відбору показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55. Ч. 2. С. 53–61.
44. Зленко Н. В. Методичний підхід до визначення ключових напрямів адаптації галузі машинобудування. *Економічні проблеми сучасності та стратегії інноваційного розвитку національної економіки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 серпня 2020 р.). Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація». 2020. С. 115–119.
45. Зленко Н. В. Оцінка адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 41. С. 267–274. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/41-2020>
46. Зосимова Ж.С. Розробка антикризової стратегії підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2013. 20 с.
47. Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств. *Фінанси України*. 2000. №4. С. 17-26.
48. Камнєва А. В. Дослідження існуючих інструментів та моделей антикризового управління на підприємстві. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2014. № 4(28). С. 15–27.
49. Капітанець Ю.О. Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2009. 20 с.
50. Карпенко О.А. Основи антикризового управління : навчально-методичний посібник. Київ: НАДУ, 2006. 208 с.
51. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва: Прогресс. 1978.

52. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент. Житомир: ЖІТІ, 2001. 440 с.
53. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва: Финансы и статистика, 2002. 560 с.
54. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва: Финансы и статистика, 2006. 560 с.
55. Коваленко В.В., Суганяка М.В., Фучеджи В.І. К Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання: монографія. Одеса, 2013. 381 с.
56. Коваленко Н., Гонтова Н. Взаємозв'язок між механізмами забезпечення стійкості та адаптації в контексті інноваційного розвитку підприємств. *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 12. Ч. 3. С. 193-196.
57. Коваленко О.В. Антикризове управління – запорука стабільності роботи підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. Т. 3. № 2. С. 65–68.
58. Коваленко О.В. Експрес-діагностика кризового стану промислового підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*: зб. наук. праць. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2011. Т. 3. С. 315-320.
59. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія. Львів: Вид. центр Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.
60. Козьменко О.В., Кузьменко О.В., Олійник В.М. Інтегральна оцінка розвитку фінансових центрів у контексті моніторингу та регулювання кризових явищ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: Збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р. Суми: УАБС НБУ, 2013. С. 11–12.
61. Комеліна О.В., Чайкіна А.О. Сутність і причини виникнення кризових процесів на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 1 (52). с. 120-124.

62. Кононова І. В. Аналіз підходів до управління підприємством в сучасних умовах. *Прометей*. 2013. №1 (40). С. 146– 51.
63. Король В.С. Антикризисный менеджмент в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02. Львів, 2001. 20 с.
64. Кошкин В.И. Антикризисное управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 11. Москва: ИНФРА-М, 2000. 512 с.
65. Кравченко О.С., Шкряда Н.В. Діагностика фінансової стійкості підприємства на основі комбінування збалансованої системи показників з іншими методами. Збірник наукових праць SWorld. Одеса : ООО «Научный мир». URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/767.pdf> (дата зверення: 07.06.2020).
66. Крамаренко Г.А. Финансовый анализ и планирование. Днепропетровск: ДА-УБП, 2001. 240 с.
67. Крутик А.Б., Муравьев А.И. Антикризисный менеджмент: превентивные методы управления. Питер, 2001. 432 с.
68. Ксенофонтова М.М., Почтарьова А.І. Фінансовий механізм функціонування підприємств. *Вісник СНАУ*. 2010. Вип. 5/2 (40). С. 102–110.
69. Кудлаєнко С. В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. Т. 2. № 5. С. 172-174.
70. Кузенко Т. Б., Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Визначення поняття антикризового управління на основі аналізу сучасних альтернативних теоретичних підходів. *Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 22–25 жовтня 2015 р.)*. Харків, 2015. С. 66–68. URL: <http://ekon.uipa.edu.ua/naukovo-praktichna-konferenciya/konferenciya-2015>

71. Кузенко Т.Б., Прохорова В.В., Саблина Н.В. Управление финансовой безопасностью на предприятии. *Бизнес Информ.* 2007. № 12(1). С. 27–29.

72. Кузнецова О.А., Ишеева И.А., Дворникова Ю.В. Формирование финансовой стратегии организации. Концепт. 2013. Спецвыпуск № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-finansovoy-strategii-organizatsii/viewer> (дата зверення: 07.06.2020).

73. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Дідик А.М. Полікритеріальна діагностика економічного розвитку промислових підприємств. Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств : матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 23-24 квітня 2015 р. Одеса : Одеський національний політехнічний університет, 2015. С. 4-5. URL: <https://economics.opu.ua/formuvannya-potencialu-ekonomichnogo-rozvitku> (дата зверення: 07.06.2020).

74. Куліков П.М. Теоретичні основи адаптації підприємства до мінливості оточуючого середовища. *Бізнес-інформ.* 2010. Т. 1. № 5. С. 56–58.

75. Лепейко Т.І., Кривобок К.В. Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць / Терноп. нац. екон. ун-т.; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. Т. 20. С. 245-250.

76. Литовченко О.Ю. Вибір та обґрунтування стратегії антикризового управління підприємством. *Бізнес Информ.* 2012. №12. С. 308–312.

77. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. Київ, 2000. 390 с.

78. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством : підручник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 824 с.

79. Лужецький А.І. Діагностика зовнішнього середовища машинобудівних підприємств України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2015. Вип. 11. – С. 121-123.

80. Львовчкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання. *Фінанси України*. 2008. № 12. С. 25–33.

81. Мартюшева Л.С., Коренева А. Б. Формування фінансового механізму антикризового управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. №28. С. 178–182.

82. Матвійчук А.В. Нечіткі, нейромережеві та дискримінантні моделі діагностування можливості банкрутства підприємств. *Нейро-нечіткі технології моделювання в економіці: науково-аналітичний журнал / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана"*; відп. ред. А. В. Матвійчук. 2013. № 2. С. 71–118.

83. Маховка В.М. Методологія формування системи антикризового управління підприємством. *Інноваційна економіка*. № 1. 2013. С. 102–105.

84. Мейер К., Стэн Д. Живая организация: Компания как живой организм: Грядущая конвергенция информатики, нанотехнологии, биологии и бизнеса. Москва: Добрая книга, 2007. 368 с.

85. Мельникова М.О. Аналіз адекватності методів і прийомів кількісної оцінки фінансового стану підприємства. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. праць. Харків: Видавництво ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. Вип. 4 (35). С. 313–325.

86. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. Москва: Издательство «Дело», 1997. 704 стр.

87. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства / Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 N 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 N 1361) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://document.ua/> видалено з тексту

88. Мовчан В., Джуччі Р., Риженков М. Український експорт до Росії: Галузева та регіональна вразливість: Технічна записка TN/03/2014. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Німецька

консультативна група. Берлін/Київ, 2014. 12 с.
http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/TN_03_2014_ua.pdf (дата зверення: 07.06.2020).

89. Мушнікова С.А. Фінансовий механізм розвитку підприємств в кризових умовах функціонування. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 61-67.

90. Найбільший в Україні виробник турбінного устаткування в 2015 р збільшив чистий прибуток в 2,7 рази. ТОВ «Файненс.юа»: незалежний фінансовий портал. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/368363/najbilshyj-v-ukrayini-vyrobnyk-turbinnogo-ustatkuvannya-v-2015-r-zbilshyv-chystyj-prybutok-v-2-7-razy> (дата зверення: 07.06.2020).

91. Найпак Д. В. Аналіз методів та моделей оцінювання рівня адаптації підприємства до організаційних змін в умовах стратегічного розвитку. *Економіка розвитку*. 2014. № 3 (71). С. 112-117.

92. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення. *Вісник НБУ*. 2000. № 5. С. 10-17.

93. Осовська Г.В., Юшкевич О.О., Завадський Й.С. Економічний словник. Київ: Кондор, 2007. 358 с.

94. Островська Г., Квасовський О. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2011. №2(31). С. 99-111.

95. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата зверення: 07.06.2020).

96. Пархоменко О.С. Должикова Ю.Р. Аналіз використання оборотних активів на машинобудівних підприємствах України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 546-549.

97. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Адаптація суб'єктів підприємництва до умов зовнішнього середовища як одне з пріоритетних завдань антикризового управління. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.

Харків, 8–9 грудня 2016 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2016. С. 122–124.

98. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Аналітична оцінка кризового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інтелект XXI*. 2017. №2. С. 151–162.

99. Плахотна Н. (Зленко Н.) Криза машинобудівної галузі України в умовах погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури. *Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право)*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17 травня 2016 р.). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016. С. 823–826. URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=10602>

100. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Організація антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України*: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.). Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 555–559.

101. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні основи антикризового управління суб'єктом підприємництва в умовах глобальної кризи економіки. *Управління розвитком*. 2016. №4 (186). С. 85–90.

102. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні положення побудови фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. С. 163–165.

103. Плікус І.Й. Методичні підходи щодо розробки фінансової стратегії розвитку підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2002. Вип. 159. С. 90-99.

104. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження

КМУ від 17 липня 2013 р. № 603-р / Кабінет міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p> (дата зверення: 07.06.2020).

105. Проноза П.В. Систематизація визначення поняття «фінансова криза» та класифікація її видів. *Світ фінансів*. 2014. №1. С. 27–36.

106. Пушкарь А.И., Тридед А.Н., Колос А.Л. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы. Харьков: ООО «Модель Вселенной», 2001. 425 с.

107. Раєвнева О. В., Берест М. М. Санаційна стратегія промислового підприємства: механізм формування та моделі реалізації : монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 344 с.

108. Раєвнева О.В., Горохова О.І. Формування індикативних значень показників розпізнавання класу кризи промислових підприємств. *Бізнес-Інформ*. 2011. № 7(2). С. 21-23.

109. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2011. 512 с.

110. Рзаєва Т.Г., Стасюк І.В. Порівняльна характеристика вітчизняної і зарубіжної методик визначення ймовірності банкрутства підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 4. Т. 2. С. 89-93.

111. Рогатенюк Э.В. Анализ количественных моделей оценки вероятности банкротства предприятий. *Экономика Крыма*. 2013. №1(42). С. 291-297.

112. Розпутенко І.В. Державні фінанси: навчально-методичний посібник Київ : НАДУ, 2008. 64 с.

113. Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією: Серія консультативних робіт РР/02/2014 / Шаха Д. та ін. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Німецька консультативна група. Берлін/Київ, 2014. 21 с. URL:

http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/P_R_02_2014_ukr_f.pdf (дата зверення: 07.06.2020).

114. Сенгачов В.К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства. Москва: Финансы, 1979. 140 с.

115. Ситник Л.С., Венжега Р.В. Моделі фінансової діагностики банкрутства металургійних підприємств у системі антикризового управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 2. Т. 3. С. 232-241.

116. Слободяник Ю.Б. Фінансовий механізм функціонування підприємств пасажирського автотранспорту в сучасних умовах. Суми: УАБС НБУ, 2007. 162 с.

117. Соколова Л.В., Порохненко О.А. Проблеми вибору моделей оцінки ймовірності банкрутства підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 7. С. 910-915.

118. Соляник Л. Г. Оборотні активи машинобудівних підприємств: процеси відтворення й оптимізації структури: монографія / Л.Г. Соляникта ін.; за ред. Л.Г. Соляник. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. 391 с.

119. Старченко Л.В., Старовойт О.В., Семидоцька І.І. Використання методу нечітких множин для діагностики ризику банкрутства підприємства. *Механізм регулювання економіки*. 2012 №3. С. 83-91.

120. Стрільчук Р.М. Управління стратегічними можливостями машинобудівних підприємств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Луцьк, 2016. 322 с.

121. Сучасні проблеми розвитку економічного аналізу як інструменту ефективності діяльності / за редакцією Волкової Н.А.. Одеса, 2012. 292 с.

122. Телін С.В. Антикризове управління як засіб запобігання банкрутству підприємств. *Вісник ХНУ. Серія: Економічні науки*. 2010. Т. 2. № 5. С. 216–219.

123. Теория антикризисного управления предприятием: учебное пособие / С.Е. Кован и др.; под ред. М.А. Федотовой, А.Н. Ряховской. Москва: КНОРУС, 2009. 160 с.

124. Терещенко О. О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка України*. 2003. № 8. С. 38–44.
125. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2004. 560 с.
126. Тимчишин-Чемерис Ю.В., Гвоздь С. І. Поняття ділової активності підприємства та напрями її підвищення. *Наука онлайн*. 2015. №14. С. 161–170.
127. Турило А. М., Богачевська К. В. Потенціал підприємства: сутність, класифікація, види. *Бізнесінформ*. 2014. № 2. С. 259-263.
128. Турило А.М., Богачевська К.В. Теоретико-методичні засади визначення сутності економічної категорії «адаптаційний потенціал підприємства». *Актуальні проблеми економіки*. 2014. №2((152)). С. 26–32.
129. Уткин Э.А. Антикризисное управление. Москва: Ассоциация авторов и издателей “Тандем”; “Экмос”, 1997. 400 с.
130. Файоль А. Общее и промышленное управление / пер. с англ. Б. В. Бабина-Кореня с предисл. А. К. Гастева. Москва: Центральный институт труда, 1923. 122 с.
131. Фінансове забезпечення розвитку підприємств: монографія / І.О. Бланк та ін. ; за ред. І.О. Бланка. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 344 с.
132. Ципліцька О. О., Сисан С. М. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. *Наукові праці. Економіка*. 2017. Вип. 290. Т. 302. С. 62–66.
133. Чернявський А.Д. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник. Київ: МАУП, 2006. 256 с.
134. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Економічна кібернетика : навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2004. 231 с.
135. Шевченко Т.Є., Лозовська О.І. Методичні підходи до управління фінансовою стратегією підприємства. *Сучасні проблеми економіки та підприємництва*. 2014. Вип. 14. С. 225-230.
136. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика фінансового аналізу. Москва : ИНФРА, 1995. 172 с.

137. Шитов В.Н., Цымбалист О.Ф. Комплексный подход к анализу конкурентоспособности предприятия. *Экономический анализ: теория и практика*. 2014. №13 (364). с. 59-63.

138. Юдін М.А. Машинобудування України в умовах кризи економіки Восьма. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Одеса, 20-23 травня 2014 р. С. 76-77.

139. Юрик Н.Є., Кирич Н.Б. Антикризова стратегія – умова стабільного розвитку підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 3. С. 57–62.

140. Янковська В.А. Фінансова стратегія та її роль у розвитку підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2013. № 50 (1023). С. 182-187.

141. Bundy J. Pfarrer M. D., Short C. E., Coombs W. T. Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development. *Journal of Management*. 2017. Vol. 43. № 6. P. 1661– 1692.

142. Coombs, W. T. Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding (2nd edn.). Los Angeles : Sage. 2007b. 224 p.

143. Ferreira M. P., Serra F. R., Li D., Armagan S. Adaptation to the International Business Environment: A resource advantage perspective. *globADVANTAGE Center of Research in International Business & Strategy*. WORKING PAPER N° 38/2009. 2009. 25 p.

144. Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Methods for detection and assessment of threats to financial security of business entities. *Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 грудня 2014 р.). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. Ч. 3. С. 47–49.

145. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Classification of the threats to financial security of a business entity in current economic conditions. *Wykształcenie i nauka bez granic – 2014: materiały X*

Midzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Ekonomiczne nauki (Przemysł, 7–15 grudnia 2014 r.). Przemysł, Poland: Nauka I studia. Vol. 2. P. 42–46.

146. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Theoretical aspects of management of business entity's financial security. *Integration Processes and Innovative Technologies: Achievements and Prospects of Engineering Sciences*: collection of scientific works international scientific and practical internet-conference for students and young scientists of higher educational institutions (Kharkiv, 9 April 2015). Kharkiv: Kharkov National Automobile and Highway University, 2015. Issue 5. P. 57–62.

147. Kuzenko T., Sablina N., Plakhotna N. (Zlenko N.) Problems of business entity financial security provision in conditions of economic crisis. *TEKA. COMMISSION OF MOTORIZATION AND ENERGETICS IN AGRICULTURE*. 2016. Vol. 16. No. 3. P. 49–56. URL: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/124218/edition/108385/content>

148. Kuzenko T. B., Sablina N. V., Zlenko N. V. Models and methods of the crisis condition assessment of engineering industry business entities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. No. 25. P. 208–218. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/136684>

149. Kuzenko T., Zlenko N. Theoretical approach to the construction of the crisis management financial mechanism of business entities. *International independent scientific journal*. 2021. Vol. 2. №23. P. 18-23. URL: <https://www.iis-journal.com/arhiv>

150. Morris M. H., Altman J. W., Pitt L. F., Weissman R. E. The Need for Adaptation in Successful Business Concepts: Strategies for Entrepreneurs. *Proceedings of the United States Association for Small Business and Entrepreneurship Conference*, January 1999. San Diego, CA.

151. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T.B. Condition and problems of mechanical engineering of Ukraine in crisis economy. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної наукової конференції*

(м. Харків, 26–28 травня 2016 р.). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М. 2016. С. 182–186.

152. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T. B. Theoretical aspects of business entity crisis management. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. С. 97–99.

153. Xiaoxia Xie, Jin Li. Research on Financial Strategy for Firms on the Growth Stage Based on EVA. *ICVE&VM*. 2009. P. 460-468.

ДОДАТКИ

Визначення поняття «антикризове управління» в економічній літературі

Джерело	Визначення	Особливість
1	2	3
Карпенко О.А. [50, с. 70]	Антикризове управління - тип управління, здатного передбачити кризи і запобігати їм, пом'якшувати їх перебіг, ліквідовувати негативні наслідки та перетворювати їх у позитивні зміни, є найважливішим фактором розвитку економіки і менеджменту. Сутність антикризового управління проявляється у тому, що: кризи можна передбачати, очікувати і спровокувати; кризи до деякої міри можна прискорювати, відсувати, запобігати їм; до криз можна і необхідно готуватися; кризи можна пом'якшувати; управління в умовах кризи вимагає особливих підходів, спеціальних знань, досвіду і мистецтва; кризові процеси можуть бути до певної межі керованими; управління процесами виходу з кризи здатне прискорювати ці процеси і мінімізувати їх наслідки.	Тип управління, здатного передбачити кризи і запобігати їм, пом'якшувати їх перебіг, ліквідовувати негативні наслідки та перетворювати їх у позитивні зміни
Лігоненко Л. О. [78, с. 88]	Антикризове управління – постійно організоване спеціальне управління, в основу якого покладена система методів та принципів розробки та реалізації специфічних управлінських рішень, що приймаються відокремленим суб'єктом в умовах суттєвих ресурсних та часових обмежень, підвищеного ризику, фінансових та інтелектуальних витрат для відновлення життєздатності підприємства та недопущення його ліквідації як господарюючого суб'єкта.	Постійно організоване управління; відновлення життєздатності підприємства та недопущення його ліквідації
Бланк І. А. [19, с. 272]	Антикризове управління є частиною загальної стратегії суб'єкта господарювання та полягає в розробці системи методів попередньої діагностики загрози банкрутства й створення механізмів фінансового оздоровлення ринкового агента, які забезпечують йому вихід з кризового стану.	Частина загальної стратегії; діагностика загрози банкрутства
Кован С. Е. [123, с. 24]	Антикризове управління – це вид управління, який вирізняється специфічними умовами та технологіями. Його метою є мінімізація негативних наслідків криз, основні обмеження – часові – жорсткі, характер зовнішнього середовища – несприятливий, внутрішнє середовище характеризується великою кількістю гострих конфліктів, а планований чи бажаний результат – перехід до стабільного стану.	Вид управління; мінімізація наслідків криз
Кошкин В.И. [64, с. 10];	Антикризове управління – сукупність форм і методів реалізації антикризових процедур відносно до конкретного підприємства-боржника. Антикризове управління є мікроекономічною категорією і відображає виробничі відносини, які складаються на рівні підприємства під час його оздоровлення або ліквідації.	Застосування під час оздоровлення або ліквідації підприємства

Продовження додатка А

1	2	3
Коротков Э.М. [7, с. 128]	Антикризове управління – це управління, у якому певним чином поставлено передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи і використання її факторів для подальшого розвитку.	Передбачення, аналіз симптомів, зниження негативних наслідків криз
Уткін Е.О. [129, с. 12]	Антикризове управління визначається як управління, спрямоване на запобігання можливим серйозним ускладненням у ринковій діяльності підприємства, на забезпечення його стабільного, успішного господарювання з орієнтацією розширеного відтворення на власні накопичення.	Запобігання ускладненням, забезпечення стабільності, орієнтація на відтворення
Грязнова А.Г. [8]	Антикризове управління – це така система управління підприємством, котра має комплексний, системний характер та спрямована на передбачення або усунення несприятливих для бізнесу явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту.	Передбачення та усунення несприятливих явищ
Банді Дж., Пфаррер М. Д., Шорт К. Е., Кумбс В. Т. [141, с. 1664]	Виділили дві основні перспективи, що зосереджуються на різних аспектах криз та антикризового управління: 1) внутрішня: антикризове управління передбачає координацію складних технічних та реляційних систем і проектування організаційних структур для запобігання виникненню, зменшення впливу та навчання на кризі; 2) зовнішня: антикризове управління передбачає формування сприйняття та координацію з зацікавленими сторонами для запобігання, подолання і переростання кризи. Вчені дійшли згоди, що внутрішні та зовнішні перспективи здебільшого еволюціонували самостійно, тож присвячують своє дослідження висвітленню низки можливостей для інтеграції.	1) запобігання виникненню, зменшення впливу та навчання на кризі; 2) координація з зацікавленими сторонами для запобігання, подолання і переростання кризи.
Кумбс В. Т. [142, с. 20]	Ми повинні розглядати антикризове управління як процес, що складається з багатьох частин, таких як запобіжні заходи, плани управління кризовими ситуаціями та посткризові оцінки. Сукупність факторів, що становлять кризове управління, можна розділити на три категорії: докризові, кризові та посткризові. Докризова ситуація передбачає зусилля щодо запобігання кризам та підготовки до антикризового управління. Кризові фактори - це відповідь на фактичну подію. Посткризові - це зусилля з навчання на кризовій події.	Запобіжні заходи, плани управління кризовими ситуаціями та посткризові оцінки

Визначення сутності поняття «фінансовий механізм» у економічній літературі

Джерело	Визначення	Ключове слово
1	2	3
Ковалев В. В. [53]	Фінансовий механізм – це система управління фінансами, або спосіб впливу на фінансові відносини через фінансові важелі за допомогою фінансових методів.	Система управління фінансами
Ксенофонтowa М. М., Почтарьова А. І. [68, с. 109]	Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.	Сукупність методів реалізації економічних інтересів
Базилевич В. [11]	Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.	Сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління
Ковалюк О. М. [59]	Фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовуються у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного забезпечення, в контексті відповідної фінансової політики на мікроекономічному та макроекономічному рівнях.	Система фінансових форм, методів, важелів та інструментів
Єлецьких С. Я. [37, с. 111]	Фінансовий механізм можна визначити як спосіб впливу підсистеми, яка включає нормативно-правове, адміністративно-організаційне й інформаційне забезпечення, на фінансові відносини за допомогою важелів і методів, а через них на виробничо-господарські, фінансові й інвестиційні процеси для забезпечення стійкого розвитку підприємства.	Спосіб впливу підсистеми на фінансові відносини за допомогою важелів і методів
Зятковський І. В. [47]	Фінансовий механізм підприємства – це сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства.	Сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів
Артус М. М. [10]	Фінансовий механізм – це фінансовий менеджмент, тобто схема управління фінансами, яка включає механізм управління фінансовими відносинами і грошовими фондами.	Фінансовий менеджмент, тобто схема управління фінансами

Продовження додатка Б

1	2	3
Крамаренко Г. А. [66]	Управління фінансами підприємств здійснюється за допомогою фінансового механізму, який включає дві підсистеми: керуючу та керовану. Управляюча підсистема (суб'єкт управління) включає фінансову службу підприємства та його підрозділів. Керована підсистема (об'єкт управління) складається з фінансових відносин, джерел фінансових ресурсів, грошового обороту. Фінансовий механізм підприємства – система управління його фінансовими відносинами за допомогою фінансових методів.	Дві підсистеми: керуюча та керована
Райзенберг Б., Лозовський Л. [109, с. 406]	Фінансовий механізм – складова частина так званого господарського механізму; сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів та відносин. Фінансовий механізм включає, насамперед, ціни, податки, мита, пільги, штрафи, санкції, дотації, субсидії, банківський кредит і депозитний відсоток, облікову ставку, тарифи.	Сукупність стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання
Сенгачов В. К. [114]	Розглядаючи сутність фінансового механізму як фінансово-кредитного, визначає його як взаємопов'язану систему методів фінансово-кредитного планування, фінансово-кредитних важелів і форм організації управління фінансами і кредитом та структурує його.	Система методів
Львовчкін С. В. [80, с. 29-30]	Фінансовий механізм - це механізм функціонування самих фінансів і сукупність методів, форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Елементи: фінансове забезпечення, регулювання і система управління, що ґрунтується на взаємодії фінансових індикаторів та інструментів.	Сукупність методів, форм, інструментів і важелів впливу
Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. [136]	Це система управління фінансовими відносинами підприємства через фінансові важелі за допомогою фінансових методів. Елементами фінансового механізму є: фінансові відносини як об'єкт фінансового управління, фінансові важелі, фінансові методи, правове забезпечення й інформаційно-методичне забезпечення фінансового управління.	Система управління через фінансові важелі за допомогою фінансових методів

Підходи до визначення сутності та складових елементів фінансового механізму антикризового управління

(складено за даними [52, с. 122-131; 77, с. 179-180])

1	2	3	4	5
Автор	Назва	Визначення	Складові	Зміст складових
Коваленко В.В., Суганяка М.В., Фучеджи В.І. [55, с. 122-131]	Фінансовий механізм антикризового управління банківськими установами	– сукупність форм і методів створення та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення фінансово стійкого функціонування банків та прийняття стратегічних рішень в міру виявлення потенційних проблем.	Визначення об'єкта та суб'єкта антикризового управління	керуюча підсистема; керована підсистема
			Діагностика, виявлення форми розвитку кризового процесу	діагностика реальної кризи; діагностика потенційної кризи
			Визначення мети і завдань антикризового управління	-
			Підсистеми забезпечення антикризового управління	підсистема методичного забезпечення; підсистема матеріально-технічного забезпечення; підсистема інформаційного забезпечення; підсистема нормативного забезпечення; підсистема кадрового забезпечення; корпоративна культура та культура АУ
			Розробка, оцінювання впровадження антикризових заходів та їх контроль	залежно від відповіді на питання «Стратегічні цілі антикризового управління досягнуті?»: ні – коригування та модернізація АУ; так - продовження реалізації розроблених антикризових заходів; розробка та реалізація заходів щодо запобігання повторенню кризи

1	2	3	4	5
Мартюшев а Л.С., Коренева А. Б. [81, с. 179-180]	Фінансовий механізм антикризового управління (ФМАУ)	- складна система цілеспрямованого впливу на фінансову систему підприємства (рух фінансових ресурсів та фінансові відносини) з використанням фінансових інструментів (методів, важелів, прийомів тощо), що дозволяє підтримувати постійну життєздатність підприємства та не допустити його банкрутства	Блок 1 (вхід): інформаційна база	вхід ФМАУ формує інформаційна база, що в системі управління фінансами змістовно складається із нормативно-правового, аналітично-інформаційного та методичного забезпечення
			Блок 2: інструменти	сукупність вхідної інформації обумовлює вибір фінансових інструментів, наприклад, операційний та фінансовий леверидж, мінімізація середньозваженої вартості капіталу підприємства, дивідендна та амортизаційна політика, оптимізація структури капіталу тощо
			Блок 3: об'єкт (фінансова система підприємства)	об'єктом, на який здійснюється вплив фінансових інструментів виступає фінансова система підприємства, призначена безперервно забезпечувати його діяльність фінансовими ресурсами для отримання бажаного результату з метою досягнення поставленої мети. У широкому розумінні, фінансова система складається з трьох підсистем: операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Кожна з них генерує рух фінансових ресурсів в процесі їх формування, розподілу та використання.
			Блок 4 (вихід): індикатори стану фінансової системи	В результаті використання фінансових інструментів фінансова система підприємства може ввійти у рівновагу чи все ще знаходитись на певній стадії кризи.

Визначення поняття «фінансова стратегія» у економічній літературі

Автор	Визначення	Ключові слова
1	2	3
І.О. Бланк [19, с.475]	сформована система довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства та найбільш ефективних шляхів їх досягнення, що визначаються фінансовою ідеологією. Являючись частиною загальної стратегії економічного розвитку підприємства, фінансова стратегія носить по відношенню до неї підпорядкований характер та повинна бути узгодженою з її цілями та напрямками.	формування довгострокових фінансових цілей, коригування напрямів формування і використання фінансових ресурсів (ФР)
К.Е.Власова, О.В. Кирова [24]	довготривалий курс цілеспрямованого управління фінансами для досягнення загально організаційних стратегічних цілей	довготривалий курс, стратегічні цілі
О.М. Гончаренко [27], В.А. Янковська [140]	визначення довгострокових фінансових цілей та завдань підприємства, що включають в себе формування, управління та планування його фінансових ресурсів з метою підвищення вартості підприємства за умови забезпечення фінансової рівноваги	формування, управління та планування ФР, забезпечення фінансової рівноваги
О.А. Кузнєцова, І.О. Ішєєва, Ю.В. Дворнікова [72]	система відносин, пов'язаних з досягненням і вирішенням довгострокових цілей і завдань фінансової діяльності організації, які визначаються її фінансовою ідеологією, і орієнтовані на пошук ефективних шляхів їх досягнення і розв'язання	досягнення довгострокових цілей і завдань фінансової діяльності
І.Й. Плікус [103]	спосіб реалізації підприємством цілей фінансової діяльності, спрямований на розв'язання основного протиріччя між потребою у фінансових ресурсах і можливістю їх використання	розв'язання протиріччя між потребою у ФР і можливістю їх використання
Т.Є. Шевченко, О.І. Лозовська [135]	фінансова програма розвитку діяльності підприємства, що включає методи формування фінансових ресурсів та забезпечення фінансової стійкості підприємства в ринкових конкурентних умовах функціонування	методи формування ФР та забезпечення фінансової стійкості
Сяося Ся, Цзінь Лі [153]	Існує кілька позицій щодо визначення фінансової стратегії. Перша розглядає фінансову стратегію як модель, друга розглядає її як основу для управління напрямком фінансових справ фірми, в основі яких лежать різні ситуації та поведінка конкурентів. Третя позиція показує, що фінансова стратегія - це довгострокова гнучка стратегія щодо управління витратами, маркетингу та управління доходами, залучення капіталу, збільшення капіталу та аналізу витрат та прибутку для збільшення вартості	Стратегія щодо управління фінансовими справами, витратами, доходами, капіталом, прибутком тощо; набір рішень щодо інвестування, фінансування, розподілу,

Продовження додатка Г

1	2	3
	<p>підприємства. Четверта позиція розглядає її як набір рішень щодо інвестування, фінансування та розподілу дивідендів, що визначає розподіл фондів в інвестиційній конкуренції, оптимальну структуру капіталу та пропорції реінвестування та розподілу. П'ята точка зору розглядає її як різновид довгострокових комплексних рішень, спрямованих на максимізацію вартості. Рішення включають визначення рівня інвестицій, координацію взаємопов'язаної бізнес-стратегії та складання бюджету. Шоста точка зору розглядає її як набір рішень щодо інвестицій, рішень щодо фінансування та управління ризиками з метою досягнення зростаючої вартості, яка не залежить від продуктів та рішень на ринку. Сьома точка зору розглядає її як різновид стратегічних рішень шляхом інтеграції стратегічної думки, фінансового планування, фінансового аналізу та фінансового контролю. Восьма позиція розглядає її як набір рішень, який дозволить залучати капітал та управляти капіталом найбільш підходящим методом, включаючи реінвестування та розподіл. Дев'ята точка зору розглядає її як різновид стратегічних рішень, що включають фінансові справи, тому вона буде включати три аспекти, що стосуються стратегії підприємства, стратегії конкуренції та стратегії управління.</p>	<p>максимізації вартості, управління ризиками тощо; інтеграція фінансового планування, фінансового аналізу та фінансового контролю.</p>

Моделі інтегральної оцінки кризового стану суб'єкта підприємництва

Показники	Граничні значення					Переваги моделі	Недоліки моделі
1. Метод Д. Дюрана							
	I клас (підприємства з достатнім запасом фінансової стійкості)	II клас (підприємства з деяким ризиком неповернення заборгованості)	III клас (проблемні підприємства)	IV клас (підприємства з високим ризиком банкрутства)	V клас (підприємства – банкрути)	Дає комплексну оцінку фінансового стану в кількісному вигляді, що дозволяє її використання для прогнозування оцінки на наступний період	Суб'єктивна; відсутнє врахування галузевих особливостей
Рентабельність сукупного капіталу, %	30% і вище – 50 балів	29,9-20% – 49,9-35 балів	19,9-10% – 34,9-20 балів	9,9-1% – 9,9-5 балів	менше 1% – 0 балів		
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,0 і вище – 30 балів	1,99-1,7 – 29,9-20 балів	1,69-1,4 – 19,9-10 балів	1,39-1,1 – 9,9-1 бал	менше 1 – 0 балів		
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,7 і вище – 20 балів	0,69-0,45 – 19,9-10 балів	0,44-0,3 – 9,9-5 балів	0,29-0,2 – 5-1 бал	менше 0,2 – 0 балів		
	100 балів	від 99 до 65 балів	від 64 до 35 балів	від 34 до 6 балів	0 балів		
Показники		Граничні значення		Переваги моделі	Недоліки моделі		
1		2		3	4		
2. Двохфакторна модель Е. Альтмана: $Z = -0,3877 - 1,0736 K_{II} + 0,0579 K_K$							
K_{II} = оборотні кошти / поточні зобов'язання K_K = довгострокові та поточні зобов'язання / підсумок пасиву балансу			Якщо $Z=0$, то ймовірність банкрутства складає 50%; $Z<0$ – зменшення ймовірності банкрутства; $Z>0$ – ймовірність банкрутства перевищує 50%		Простота розрахунку	модель була створена для США, в Україні ж інші темпи інфляції, мікро- та макроекономічні цикли, рівні продуктивності праці; не враховується галузева та регіональна специфіка функціонування суб'єктів економіки	
3. Модифікована п'ятифакторна модель Е. Альтмана або Z – модель: $Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,995X_5$							

Продовження додатка Д

1	2	3	4
X_1 = робочий капітал / підсумок активу балансу X_2 = нерозподілений прибуток (збиток) / підсумок активу балансу X_3 = прибуток (збиток) до оподаткування / підсумок активу балансу X_4 = власний капітал / довгострокові та поточні зобов'язання X_5 = виручка від реалізації продукції / підсумок активу	Значення показника Z: $Z < 1,23$ – висока ймовірність банкрутства; $Z = 1,23$ – граничне значення ймовірності банкрутства; $Z > 1,23$ – низька ймовірність банкрутства	Простота розрахунку, відображає різні аспекти господарської діяльності підприємства	Розроблена для США, не адаптована до вітчизняних суб'єктів підприємництва, граничні значення Z через певні особливості національної економіки значно завищені.
4. Модель Л.В. Спрінгейта: $Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D$			
A = оборотний капітал / підсумок активу балансу B = прибуток (збиток) до оподаткування / підсумок активу балансу C = прибуток (збиток) до оподаткування / поточні зобов'язання D = виручка від реалізації продукції / підсумок активу	Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом. Якщо $Z > 0,862$, то підприємство можна вважати нормально функціонуючим	Простота розрахунку, точність прогнозування складає > 90 %	Створена для підприємств США та Канади з урахуванням зарубіжної звітності; показники наведені в доларах; немає галузевої та регіональної диференціації Z; висока кореляція між показниками;
5. Модель Р. Ліса: $Z = 0,063 K_1 + 0,092 K_2 + 0,057 K_3 + 0,001 K_4$			
K_1 = оборотний капітал / підсумок активу балансу K_2 = прибуток (збиток) від операційної діяльності / підсумок активу балансу K_3 = нерозподілений прибуток (збиток) / підсумок активу балансу K_4 = власний капітал / довгострокові та поточні зобов'язання	Граничне значення складає 0,037	Простота розрахунку	Розроблена для Англії; у розрахунках використовують загальну суму активів, що не відображає структурування їх за ступенем ліквідності, а отже модель не дає змоги реально відобразити рівень загрози неплатоспроможності, а тільки відображає рівень загрози автономії СП.
6. Модель Р. Таффлера та Г. Тішоу: $Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$			
X_1 = прибуток (збиток) від операційної діяльності / поточні зобов'язання X_2 = оборотні активи / довгострокові та поточні зобов'язання X_3 = поточні зобов'язання / підсумок активу балансу X_4 = виручка від реалізації продукції / підсумок активу балансу	Якщо $Z > 0,3$ – у підприємства непогані довгострокові перспективи; якщо $Z < 0,2$, то банкрутство є більш ймовірним. Проміжок від 0,2 до 0,3 складає так звану «зону невизначеності».	Простота розрахунку	Домінує показник X_1 , тому незначні його коливання можуть суттєво позначатися на зміні інтегрального індексу, а, отже, і на об'єктивності оцінок ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання; модель призначена для підприємств, що котирують свої акції на фондових біржах.

1	2	3	4
7. Модель Credit-men Ж. Депаляна: $Z=25X_1+25X_2+10X_3+20X_4+20X_5$			
X_1 = високоліквідні активи / поточні зобов'язання	Якщо $Z = 100$ – фінансова ситуація в нормі; $Z > 100$ – гарна фінансова ситуація; $Z < 100$ – фінансова ситуація викликає тривогу	Простота розрахунку	Вагові коефіцієнти прийняті експертами (суб'єктивність)
X_2 = власний капітал / всі зобов'язання			
X_3 = високоліквідні активи / підсумок активу балансу			
X_4 = собівартість реалізованої продукції / запаси			
X_5 = виручка від реалізації продукції / дебіторська заборгованість			
8. Метод рейтингової експрес-оцінки фінансового стану підприємства Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова: $R = 2K_0 + 0,1K_{ТЛ} + 0,08K_{ОАК} + 0,45K_M + K_{РСК}$			
K_0 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами	Якщо $R > 1$, то підприємство знаходиться у задовільному стані, якщо $R < 1$ – у незадовільному	Простота розрахунку	неможливість оцінити причини потрапляння підприємства в ситуацію неплатоспроможності, а також нормативні значення коефіцієнтів не враховують галузевих особливостей підприємства
$K_{ТЛ}$ – коефіцієнт поточної ліквідності			
$K_{ОАК}$ – коефіцієнт оборотності авансованого капіталу			
K_M – коефіцієнт менеджменту (рентабельність продажів)			
$K_{РСК}$ – рентабельність власного капіталу			
9. Модель R-рахунку (модель Іркутської школи, Давидової–Белікова): $R=8,38K_1+K_2+0,054K_3+0,63K_4$			
K_1 = оборотний капітал / підсумок активу балансу	Якщо $R < 0$ – ймовірність банкрутства максимальна (90-100%); від 0 до 0,18 – висока (60-80%); від 0,18 до 0,32 – середня (35-50%); від 0,32 до 0,42 – низька (15-20%); більше 0,42 – мінімальна (до 10%)	Проста у використанні; може бути використана до українських підприємств	Невідповідність лінії розподілу між двома групами підприємств (стабільно функціонуючими та компаніями - потенційними банкрутами) поточному стану української економіки
K_2 = чистий прибуток (збиток) / власний капітал			
K_3 = виручка від реалізації / підсумок активу балансу			
K_4 = чистий прибуток (збиток) / собівартість реалізованої продукції			
10. Модель О. П. Зайцевої: $K_{компл} = 0,25K_{уп} + 0,1K_3 + 0,2K_c + 0,25K_{ур} + 0,1K_{фр} + 0,1K_{заг}$			
$K_{уп}$ = чистий збиток / власний капітал	Якщо фактичний $K_{компл} >$ нормативний $K_{компл}$, то ймовірність банкрутства велика; якщо фактичний $K_{компл} <$ нормативний $K_{компл}$, то незначна. Якщо нема збутку, $K_{уп}$ фактичний = 0.	Може бути використана до українських підприємств	Між показниками існує функціональна залежність, що призводить до зменшення точності прогнозування; визначення вагових коефіцієнтів є не зовсім обґрунтованим, адже вони визначені без врахування поправки на відносну величину часткових коефіцієнтів.
K_3 = кредиторська заборгованість / дебіторська заборгованість			
K_c = короткострокові зобов'язання / (грошові кошти + поточні фінансові інвестиції)			
$K_{ур}$ = чистий збиток / виручка (нетто) від продажів			
$K_{фр}$ = довгострокові та поточні зобов'язання / ВК			

1	2	3	4
$K_{\text{заг}}$ = підсумок активу балансу / виручка (нетто) від продажів	рекомендоване мінімальне значення (РМЗ) – 0; для K_z РМЗ – 1; для K_c РМЗ – 7; якщо нема збутку, $K_{\text{ур}}$ фактичний = 0, РМЗ - 0; для $K_{\text{фр}}$ РМЗ – 0,7; для $K_{\text{заг}}$ РМЗ = значенню $K_{\text{заг}}$ у попередньому періоді.		
12. Універсальна дискримінантна модель О. Терещенка: $Z = 1,5 X_1 + 0,08 X_2 + 10 X_3 + 5 X_4 + 0,3 X_5 + 0,1 X_6$			
X_1 = cash-flow / зобов'язання	$Z > 2$ – підприємство фінансово стійке, загроза банкрутства відсутня; $1 < Z < 2$ – фінансова стійкість підприємства порушена, загрози банкрутства можна уникнути, перейшовши на антикризове управління; $0 < Z < 1$ – підприємству загрожує банкрутство, якщо не провести санації; $Z < 0$ – підприємство є наполовину банкрутом.	Створена з урахуванням вітчизняних реалій економіки	Зона невизначеності є дуже широкою; значно зміщена лінія розподілу між групами фінансово стійких підприємств та компаній - потенційних банкрутів, причому основна помилка ідентифікації у даних моделях полягає у визначенні потенційних підприємств-банкрутів як фінансово стійких компаній
X_2 = баланс / зобов'язання			
X_3 = прибуток / баланс			
X_4 = прибуток / виручка від реалізації			
X_5 = виробничі запаси / виручка від реалізації			
X_6 = виручка від реалізації / баланс			

Складено автором на основі [17; 111; 124; 94; 115; 13; 110; 82; 119; 85]

**Індикатори оцінки фінансового стану суб'єкта підприємництва в
контексті антикризового управління**

Показники	Автори											
	Клебанова Т. С. [12, с.204]	Лігоненко Л. О. [81, с. 104-110]	Азарова А. О. [2, с. 17]	Білошкурський М. В. [17, с. 94-97]	Берест М. М. [15, с. 57-58]	Жулега І. А. [42]	Раєвцева О. В. [108, с. 22]	Волкова Н. А. [121, с. 14-18]	Єлисеєва О. К. [41]	Кузенко Т. Б. [71]	Підсумок	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Показники оцінки стану основних засобів												
частка основних засобів в активах підприємства	+											1
частка активної частини основних засобів												0
коефіцієнт зносу основних засобів, відсотків	+											1
коефіцієнт зносу активної частини основних засобів												0
коефіцієнт поновлення	+											1
коефіцієнт вибуття												0
співвідношення суми основних засобів основної діяльності до суми основних засобів підприємства станом на кінець року												0
ступінь придатності основних засобів у межах нормативного строку служби												0
питома вага повністю зношених основних засобів												0
Показники оцінки ліквідності												
маневреність власних оборотних засобів (коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами)	+	+	+	+	+		+			+		7
коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	+			+		+						3
коефіцієнт покриття	+	+	+	+	+	+	+	+		+		9
коефіцієнт швидкої ліквідності	+	+	+	+		+	+	+		+		8

Продовження додатка Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9
частка оборотних коштів в активах				+					+		2
частка власних оборотних коштів в їх загальній сумі											0
частка власних оборотних коштів у покритті запасів	+			+		+			+	+	5
частка запасів у оборотних активах											0
коефіцієнт покриття запасів				+							1
Показники оцінки фінансової стійкості											
коефіцієнт фінансової автономії	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
коефіцієнт фінансової залежності											0
коефіцієнт маневреності власного капіталу	+					+		+	+		4
Коефіцієнт фінансової стійкості										+	1
коефіцієнт концентрації позикового капіталу		+	+	+					+		4
коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів				+		+					2
коефіцієнт структури позикового капіталу				+							1
коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів			+	+					+	+	4
показник фінансового левериджу						+					1
коефіцієнт забезпечення власними засобами				+	+		+				3
продуктивність праці											0
фондовіддача					+			+			2
оборотність коштів у розрахунках (оборотність дебіторської заборгованості)	+	+	+					+		+	5
час обороту коштів у розрахунках				+		+		+			3
оборотність запасів, оборотів	+	+						+		+	4
час обороту запасів						+		+			2
час обороту кредиторської заборгованості				+		+					2
тривалість операційного циклу		+			+						2
тривалість фінансового циклу		+									1
коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості											0
оборотність власного капіталу			+	+				+			3
оборотність сукупного капіталу (активів)			+	+	+			+		+	5
Час обороту активів						+					1
коефіцієнт стійкості економічного росту											0
поточна платоспроможність											0
коефіцієнт Бівера				+							1

Продовження додатка Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської	+	+			+		+			+	5
Відношення Власних коштів до позикових		+		+			+	+		+	5
Оборотність оборотного капіталу	+	+								+	3
Оборотність кредиторської заборгованості		+	+					+		+	4
Оборотність основних засобів	+		+								2
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел					+		+				2
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності					+		+				2
Коефіцієнт поточної заборгованості					+		+				2
Коефіцієнт цільового використання довгострокових вкладень								+			1
Оцінка рентабельності											
рентабельність продукції (витрат)	+	+	+				+	+			5
Рентабельність продаж			+								1
Рентабельність основного капіталу					+	+	+				3
Рентабельність ОА						+					1
Рентабельність позикового капіталу						+					1
рентабельність діяльності, відсотків					+		+	+		+	4
рентабельність активів, відсотків	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9
рентабельність власного капіталу, відсотків	+	+	+	+	+	+	+	+		+	9
період окупності власного капіталу				+							1

Основні індикатори оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства суб'єкта підприємництва

Показники	№ рядків (Наказ Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року N 87)	№ рядків (Наказ Міністерства фінансів від 07.02.2013 р. N 73)	Норматив не значення/ тенденція	Що означає
1	2	3	4	5
Показники оцінки ліквідності				
Коефіцієнт забезпеченості ВОК	$(380 - 080) / 260$	$(1495 - 1095) / 1195$	> 0 збільшен ня	показує, яка частина оборотних активів фінансується за рахунок власних коштів підприємства.
Коефіцієнт покриття	$260/620$	$1195 / 1695$	1,5 - 2	характеризує достатність оборотних активів підприємства для погашення своїх боргів та показує, скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожну грошову одиницю короткострокових зобов'язань.
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$(260 - 100...140) / 620$	$(1195 - 1100 - 1110) / 1695$	0,5 - 1	розраховують за більш вузьким колом оборотних активів, коли з їх загальної величини віднімають найменш ліквідну їх частину – запаси.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$(230...240 + 220) / 620$	$(1160 + 1165) / 1695$	0,2 - 0,35	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена негайно, найбільш жорсткий критерій ліквідності
Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат ВОК	$(380 - 080) / (100...140)$	$(1495 - 1095) / (1100 + 1110)$	> 0,5	визначає, яка частина матеріальних запасів фінансується за рахунок власних коштів підприємства.
Показники оцінки фінансової стійкості				

Продовження додатка Ж

1	2	3	4	5
Коефіцієнт фінансової автономії	380 / 640	1495 / 1900	> 0,5	зростання цього показника свідчить про збільшення фінансової стійкості, стабільності та незалежності підприємства від позикових коштів
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$(380 - 080) / 380$	$(1495 - 1095) / 1495$	>0, збільш.	Демонструє, яка частина власного оборотного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, а яка – капіталізована.
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$(480 + 620) / 640$	$(1595 + 1695) / 1900$	< 0,5	показує, яку частину в балансі підприємства становить позиковий капітал
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (коефіцієнт фінансового левериджу)	$(480 + 620) / 380$	$(1595 + 1695) / 1495$	$\leq 0,5$, крит. - 1	збільшення значення цього показника свідчить про зниження фінансової стійкості та навпаки
Оборотність дебіторської заборгованості	$\Phi 2 035 * 2 / (150\text{п} + \dots + 210\text{п} + 150\text{к} + \dots + 210\text{к})$	$\Phi 2 2000 * 2 / (1125\text{п} + \dots + 1155\text{п} + 1125\text{к} + \dots + 1155\text{к})$	> 0, збільшення	відображає ефективність політики підприємства з кредитування покупців з точки зору збору оплати за реалізацію продукції в кредит, характеризує рівень комерційного ризику, зумовленого подібними фінансовими відносинами.
Оборотність запасів	$\Phi 2 040 * 2 / \Phi 1 (100\text{п} + \dots + 140\text{п} + 100\text{к} + \dots + 140\text{к})$	$\Phi 2 2050 * 2 / \Phi 1 (1100\text{п} + \dots + 1110\text{п} + 1100\text{к} + \dots + 1110\text{к})$	> 0, збільшення	відображає швидкість їх реалізації і є показником ефективності діяльності підприємства з закупівлі сировини, матеріалів, виробництва, збуту готової продукції.

Продовження додатка Ж

1	2	3	4	5
Оборотність активів	$\frac{\text{ф2 035*2} / \text{ф1}}{(280\text{п} + 280\text{к})}$	$\frac{\text{ф2 2000*2} / \text{ф1}}{(1300\text{п} + 1300\text{к})}$	> 0, збільшен я	Коефіцієнти оборотності активів дають уявлення про те, скільки продукції реалізує підприємство, виходячи з наявної вартості окремих видів його активів.
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської	$\frac{(150+\dots+210)}{(520+\dots+610)}$	$\frac{(1125+\dots+1155)}{(1610+\dots+1650)}$	>1	Показує ступінь перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською
Відношення власних коштів до позикових (коефіцієнт фінансової стійкості)	$\frac{380}{(480 + 620)}$	$\frac{1495}{(1595 + 1695)}$	зростання	Відображає співвідношення між власним капіталом і залученими коштами. Зменшення показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від кредиторів та інвесторів. Характеризує здатність підприємства залучати зовнішні джерела фінансування
Оборотність кредиторської заборгованості	$\frac{\text{ф2 035*2} /}{(520\text{п}+\dots+610\text{п}+520\text{к}+\dots+610\text{к})}$	$\frac{\text{ф2 2000*2} /}{(1610\text{п}+\dots+1650\text{п}+1610\text{к}+\dots+1650\text{к})}$	> 0, збільшен я	Показує швидкість обертання кредиторської заборгованості, розширення чи згорання комерційного кредитування підприємства
Оцінка рентабельності				
Коефіцієнт рентабельності витрат	$\frac{\text{Ф2 050 (055)} / \text{ф2 040}}{\text{Ф2 2090 (2095)} / 2050}$	$\frac{\text{Ф2 2090 (2095)} / 2050}{\text{Ф2 2090 (2095)} / 2050}$	зростання	характеризує ефективність роботи структурних підрозділів підприємств за центрами витрат и центрами відповідальності, де відбувається формування змінних витрат, безпосередньо пов'язаних з виготовленням продукції та загально-виробничим управлінням, а також визначення виробничої собівартості. Дає змогу визначити, скільки копійок валового прибутку, який створюється в процесі реалізації продукції, формує 1 грн. витрат виробничої собівартості

Продовження додатка Ж

1	2	3	4	5
Коефіцієнт рентабельності діяльності	$\Phi 2 220 (225) / \Phi 2 035$	$\Phi 2 2350 (2355) / \Phi 2 2000$	зростання	відображає відношення чистого прибутку до розміру виручки від реалізації продукції підприємства
Коефіцієнт рентабельності активів	$\Phi 2 220(225)*2 / \Phi 1 (280п + 280к)$	$\Phi 2 2350(2355)*2 / \Phi 1 (1300п + 1300к)$	зростання	показує, який прибуток отримує підприємство з кожної гривні, вкладеної в його активи
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\Phi 2 220(225)*2 / \Phi 1 (380п + 380к)$	$\Phi 2 2350(2355)*2 / \Phi 1 (1495п + 1495к)$	зростання	показує, який прибуток приносить кожна інвестована власниками грошова одиниця. Це основний показник, що використовують для характеристики ефективності вкладень у діяльність того чи іншого виду

Машинобудівні підприємства для дисертаційного дослідження (складено за даними [95])

	Назва СП	Умовне позначен	Область	Код ЄДРПОУ	Вид діяльності	Кількість працівник
1	2	3	4	5	6	7
1	Акціонерне товариство «Автрамат»	А	Харківська	002 360 27	Виробництво інших машин та устаткування для сільського та лісового господарства. Виробництво вузлів, деталей та приладдя для автомобілів та їх двигунів.	382
2	Відкрите акціонерне товариство "Турбоатом"	Б	Харківська	057 622 69	Виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів	5817
3	Приватне акціонерне товариство "Одеський машинобудівний завод "Червона гвардія"	В	Одеська	001 656 98	Виробництва підйомально-транспортного устаткування. Виробництво машин та устаткування для добувної промисловості й будівництва	180
4	Приватне акціонерне товариство "Харківський ордена "Знак пошани" машинобудівний завод "Червоний Жовтень"	Г	Харківська	002 402 53	Виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва	218
5	Приватне акціонерне товариство "Харківський електротехнічний завод "Укрелектромаш"	Д	Харківська	002 137 99	Виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів	139

Продовження додатка 3

1	2	3	4	5	6	7
6	Приватне акціонерне товариство "Харківський тракторний завод ім С.Орджонікідзе"	Е	Харківська	057 502 95	Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	2491
7	Публічне акціонерне товариство "Павлоградський завод автоматичних ліній і машин"	Ж	Дніпропетровська	002 221 51	Виробництво машин і устаткування для металургії	120
8	Приватне акціонерне товариство "Верхньодніпровський машинобудівний завод"	З	Дніпропетровська	057 493 36	Виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу	75
9	Приватне акціонерне товариство "Гребінківський машинобудівний завод"	К	Київська	003 719 95	Виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну	139
10	Приватне акціонерне товариство "Кременчуцький завод дорожніх машин"	Л	Полтавська	057 625 65	Виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва	2273
11	Приватне акціонерне товариство "Полтавський машинобудівний завод"	М	Полтавська	143 074 17	Виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну	265
12	Публічне акціонерне товариство "Коростенський машинобудівний завод"	Н	Житомирська	002 031 34	Виробництво інших металевих баків, резервуарів і контейнерів	124
13	Публічне акціонерне товариство "Бердичівський машинобудівний завод "Прогрес"	О	Житомирська	002 174 26	Виробництво інших машин і устаткування загального призначення, н.в.і.у.	1085
14	Приватне акціонерне товариство "Коростенський завод хімічного машинобудування"	П	Житомирська	002 176 79	Виробництво машин і устаткування для виготовлення текстильних, швейних, хутряних і шкіряних виробів	301

Продовження додатка 3

1	2	3	4	5	6	7
15	Приватне акціонерне товариство "Новоград-Волинський завод сільгоспмашин"	Р	Житомирська	002 381 67	Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	153
16	Приватне акціонерне товариство "Харківський підшипниковий завод"	С	Харківська	058 088 53	Виробництво підшипників, зубчастих передач, елементів механічних передач і приводів	2346
17	Приватне акціонерне товариство "Спецбудмаш"	Т	Київська	013 544 85	Виробництво інших вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів	239
18	Акціонерне товариство "Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування "Насосенергомаш"	У	Сумська	057 854 48	Виробництво інших pomp і компресорів	2794
19	Приватне акціонерне товариство "Бериславський машинобудівний завод "	Ф	Херсонська	002 110 04	Виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів	500
20	Приватне акціонерне товариство "Смілянський машинобудівний завод"	Х	Черкаська	143 137 25	Виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну	272

Додаток К
Таблиця К.1

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2011 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана		40-20	100-75	30-15	85-70	0	0	10-5	90-55	25-7	60-55
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,860	-2,563	-1,921	-6,349	-1,375	-0,711	-1,400	-1,992	-1,498	-3,188
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		2,279	2,825	0,907	4,864	4,683	-0,141	0,210	5,310	2,476	4,076
Модель Л.В. Спрінгейта		0,889	2,299	1,245	2,431	2,686	0,844	0,422	3,542	1,892	2,338
Модель Р. Ліса		0,031	0,092	0,045	0,077	0,019	-0,012	0,010	0,091	0,056	0,064
Модель Р. Таффлера		0,424	0,840	0,364	1,487	1,049	0,429	0,236	1,212	0,655	1,057
Модель Ж.Депальяна		397,744	174,078	82,971	310,738	711,235	306,160	118,875	510,547	217,790	316,873
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,133	2,028	0,556	2,603	0,055	-0,773	0,561	1,845	0,939	2,010
Модель R-рахунку		4,591	6,601	6,735	6,412	5,131	3,584	4,780	7,473	7,015	6,232
Модель О. П. Зайцевої		1,190	0,841	1,737	0,466	275,724	11,516	3,939	1,715	100,669	1,375
Модель Терещенка універсальна		-0,886	6,156	0,995	5,268	0,648	0,102	-1,799	4,399	1,05	2,772

Продовження таблиці К.1

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана		20-10	40-20	30-11	15-6	50	35-16	30	15-6	50-40	60-55
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,310	-1,995	-1,664	-1,395	-21,042	-1,867	-3,100	-1,401	-3,970	-4,659
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		1,314	1,648	1,852	1,070	15,269	1,524	1,493	1,609	1,921	5,468
Модель Л.В. Спрінггейта		0,547	0,551	0,991	0,840	0,361	1,260	1,168	1,546	1,323	1,265
Модель Р. Ліса		0,025	0,027	0,035	0,028	0,065	0,051	0,045	0,066	0,047	0,041
Модель Р. Таффлера		0,317	0,255	0,421	0,311	2,163	0,458	0,326	0,475	0,496	0,907
Модель Ж.Депаляна		275,450	301,645	222,063	130,229	1182,314	138,656	143,867	98,053	168,394	517,088
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,434	1,274	1,304	0,763	3,879	0,846	0,484	1,160	1,337	2,224
Модель R-рахунку		2,613	4,834	4,281	3,392	4,474	4,930	5,872	6,027	5,158	3,133
Модель О. П. Зайцевої		40,414	60,965	17,238	4,173	0,287	8,756	40,748	4,214	3,333	0,526
Модель Терещенка універсальна		0,531	-1,404	0,318	0,631	3,738	1,294	0,458	2,559	1,125	2,43

Таблиця К.2

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2012 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана		20-40	40-75	20-30	55-60	0	0	5-10	90-100	16-40	70-85
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-2,121	-2,160	-2,287	-4,680	-0,888	-0,951	-1,270	-3,126	-1,496	-4,385
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		1,540	1,913	-1,390	3,724	-0,113	0,290	0,745	5,720	2,382	5,377
Модель Л.В. Спрінгейта		-0,166	1,694	-1,586	1,196	0,553	0,546	0,729	3,828	1,161	3,052
Модель Р. Ліса		0,041	0,087	-0,042	0,081	0,005	0,007	0,023	0,112	0,029	0,081
Модель Р. Таффлера		0,037	0,552	-0,442	0,758	0,291	0,259	0,319	1,373	0,488	1,475
Модель Ж.Депальяна		236,612	113,081	61,557	249,805	115,887	238,767	148,578	643,083	285,421	396,182
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,110	1,531	-1,169	2,101	2,404	-0,165	0,800	2,406	1,527	2,446
Модель R-рахунку		3,071	7,354	3,629	5,842	6,944	2,963	4,299	7,413	3,453	6,320
Модель О. П. Зайцевої		0,857	1,012	4,966	0,451	246,355	16,435	159,328	0,352	44,969	0,502
Модель Терещенка універсальна		-2,571	3,824	-10,376	1,426	-1,16	-0,268	-0,098	6,195	0,829	4,874

Продовження таблиці К.2

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана		15-30	25-50	6-20	6-15	50	6-20	30	16-40	35-40	55-60
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,026	-1,934	-1,543	-1,324	-11,951	-1,788	-5,749	-1,469	-4,973	-2,807
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		1,245	2,299	1,386	1,750	8,860	0,852	1,054	1,729	2,147	2,981
Модель Л.В. Спрінггейта		0,550	1,329	0,705	1,139	0,192	0,381	0,905	1,257	1,160	1,232
Модель Р. Ліса		0,018	0,041	0,053	0,041	0,047	0,028	0,044	0,058	0,051	0,040
Модель Р. Таффлера		0,232	0,534	0,302	0,429	1,012	0,213	0,192	0,441	0,552	0,554
Модель Ж.Депаляна		378,952	276,504	182,740	260,853	731,080	143,958	82,121	196,205	237,539	551,744
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,396	1,458	0,921	0,793	2,957	0,800	0,487	1,257	1,295	1,844
Модель R-рахунку		1,971	5,245	4,619	3,401	4,405	2,673	5,795	4,687	5,277	3,844
Модель О. П. Зайцевої		49,237	10,190	41,790	2,567	0,494	13,016	19,367	4,429	28,979	0,899
Модель Терещенка універсальна		1,014	0,838	-0,506	0,962	1,482	-0,264	0,138	1,934	0,358	1,252

Таблиця К.3

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2013 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана		20-20	85-60	0	60-55	0	0	0	100-85	30-21	60-55
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,372	-2,512	-1,374	-6,499	-0,772	-1,074	-1,040	-4,244	-1,801	-6,252
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		0,161	2,470	-1,452	4,366	-0,342	-0,434	-0,576	5,430	1,433	5,712
Модель Л.В. Спрінггейта		-0,770	1,990	-0,359	1,565	0,597	0,047	-0,079	3,544	0,596	2,460
Модель Р. Ліса		0,020	0,103	-0,039	0,090	0,001	-0,006	-0,007	0,110	0,029	0,071
Модель Р. Таффлера		-0,144	0,648	0,094	1,023	0,353	0,185	0,145	1,530	0,294	1,614
Модель Ж.Депаліяна		138,535	121,452	89,943	255,081	128,438	296,226	91,160	353,724	118,236	460,630
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,292	1,859	-9,181	2,442	0,097	-0,290	-0,489	2,498	1,584	2,579
Модель R-рахунку		2,792	7,744	-3,491	6,120	4,378	4,280	3,519	6,954	3,406	5,995
Модель О. П. Зайцевої		1,224	0,912	1,229	0,720	167,181	196,319	33,216	0,508	1,359	0,360
Модель Терещенка універсальна		-6,366	5,163	-5,958	2,666	-0,638	-2,887	-4,217	6,356	0,804	3,672

Продовження таблиці К.3

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана		10-5	40-20	20-6	40-20	50	15-2	30	65-31	40-35	50
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,266	-1,952	-1,510	-1,409	-8,251	-1,449	-13,311	-1,563	-4,228	-7,974
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		0,453	2,056	1,422	1,079	6,304	0,113	1,138	2,246	1,974	4,766
Модель Л.В. Спрінггейта		0,746	1,160	0,794	0,772	-0,063	-0,082	1,054	1,721	1,114	0,622
Модель Р. Ліса		0,040	0,039	0,055	0,039	0,036	0,017	0,047	0,074	0,047	0,025
Модель Р. Таффлера		0,300	0,480	0,343	0,324	0,469	0,055	0,247	0,574	0,445	0,351
Модель Ж.Депаляна		241,486	244,753	132,394	157,576	575,478	86,453	113,574	154,790	318,483	652,852
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,713	1,432	0,930	0,665	2,536	0,017	1,485	1,602	1,171	2,577
Модель R-рахунку		4,985	5,175	4,572	3,493	4,178	2,475	6,174	4,999	5,182	1,884
Модель О. П. Зайцевої		1,104	12,037	11,404	23,951	0,597	8,672	2,720	3,577	8,157	0,923
Модель Терещенка універсальна		0,362	0,564	-0,136	0,437	-0,106	-2,729	0,634	3,869	0,363	1,105

Таблиця К.4

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2014 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана		30-15	85-60	0	85-70	0	55-51	0	60-55	40-30	85-70
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-2,005	-3,176	-1,202	-7,198	-0,813	-0,803	-0,850	-4,413	-1,942	-5,077
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		-0,063	2,768	-1,070	5,945	-0,535	3,004	-1,570	3,407	1,723	5,045
Модель Л.В. Спрінгейта		-0,231	2,085	-0,259	3,080	0,439	3,329	-0,372	1,427	0,638	3,246
Модель Р. Ліса		0,020	0,103	-0,026	0,110	0,002	0,036	-0,030	0,081	0,029	0,083
Модель Р. Таффлера		0,094	0,670	0,105	1,973	0,326	0,374	0,153	0,772	0,329	1,739
Модель Ж.Депаяна		108,186	146,966	68,750	370,828	107,313	499,948	55,853	219,646	170,660	403,585
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,186	2,009	122,984	2,755	0,038	-5,314	-7,679	2,078	1,659	2,513
Модель R-рахунку		3,009	7,581	126,857	6,795	4,709	-3,182	-3,017	6,390	3,366	6,465
Модель О. П. Зайцевої		1,515	0,801	37,91	0,274	287,50	32,926	51,351	0,356	2,768	0,323
Модель Терещенка універсальна		-4,782	5,599	-5,452	6,124	1,569	11,009	-7,306	1,702	0,63	6,088

Продовження таблиці К.4

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана		10-5	20-6	10-5	0	60-55	0	30	40-16	30	60-55
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-1,213	-1,582	-1,379	-1,002	-5,653	-0,808	-3,520	-1,696	-3,288	-8,280
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		0,361	0,616	1,072	0,737	5,323	-1,975	1,225	1,960	0,063	4,988
Модель Л.В. Спрінггейта		0,623	0,446	0,449	0,782	1,934	-1,737	1,203	1,235	-1,245	1,412
Модель Р. Ліса		0,035	0,024	0,047	0,035	0,051	-0,016	0,052	0,072	0,027	0,035
Модель Р. Таффлера		0,270	0,256	0,313	0,404	1,262	0,086	0,318	0,518	0,326	0,827
Модель Ж.Депаляна		221,524	123,608	131,969	198,967	504,981	50,501	141,592	154,011	184,648	640,083
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,619	0,658	0,640	0,306	2,480	-11,685	0,631	1,393	-2,457	2,663
Модель R-рахунку		4,527	5,086	3,898	4,124	4,334	-9,633	6,784	4,997	2,944	2,340
Модель О. П. Зайцевої		1,182	298,935	119,894	2,883	0,772	2,586	2,420	1,789	1,775	0,453
Модель Терещенка універсальна		-0,211	-1,909	-1,341	-0,037	4,523	-17,334	0,659	1,731	-,5,808	2,77

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2015 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана	-										
Рентаб. совокуп. капітала, %	-		0,370	0,182	0,050	0,080	-0,251	-0,137	0,113	0,011	0,093
К-т текущей ликвидности	-		4,21	0,68	6,82	0,63	0,23	0,43	6,57	1,26	6,80
К-т финанс. независимости	-		0,78	0,05	0,89	-0,07	0,21	-0,26	0,88	0,58	0,89
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-		-4,896	-1,065	-7,706	-1,007	-0,586	-0,771	-7,439	-1,712	-7,677
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-		4,626	-1,311	5,326	0,546	-0,522	-1,360	5,235	1,701	5,762
Модель Л.В. Спрінгейта	-		3,669	-0,362	1,692	1,223	-0,686	0,222	2,167	1,014	2,287
Модель Р. Ліса	-		0,140	-0,035	0,094	0,033	-0,004	-0,030	0,083	0,037	0,070
Модель Р. Таффлера	-		1,529	0,103	1,332	0,417	0,163	0,282	1,149	0,420	1,592
Модель Ж.Депаліяна	-		312,989	79,373	362,431	119,479	352,860	65,736	358,758	208,210	495,195
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		2,823	3,878	2,609	-0,664	-0,848	0,184	2,678	1,384	2,713
Модель R-рахунку	-		8,711	7,856	6,647	4,614	-0,219	5,057	6,551	4,521	6,328
Модель О. П. Зайцевої	-		1,144	7,180	0,319	15,549	108,777	297,942	0,237	5,285	0,237
Модель Терещенка універсальна	-		10,812	-5,470	2,835	1,509	-4,991	-2,771	4,245	0,633	3,947

Продовження таблиці К.5

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана											
Рентаб. совокуп. капітала, %		0,002	-0,024	-0,191	-0,108	0,150	-0,369	0,050	0,103	-0,635	0,007
К-т текущей ликвидности		0,59	1,17	0,83	0,47	2,83	0,55	1,93	2,17	1,50	3,64
К-т финанс. независимости		0,47	0,39	0,18	0,09	0,84	-0,31	0,10	0,66	-0,71	0,88
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-0,987	-1,611	-1,232	-0,837	-3,419	-0,900	-2,411	-2,700	-1,901	-4,285
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		0,764	1,056	0,330	0,424	4,028	-1,858	3,691	2,734	-2,009	4,272
Модель Л.В. Спрінгейта		0,537	0,985	0,089	0,478	2,324	-1,360	2,374	1,543	-2,185	0,734
Модель Р. Ліса		0,021	0,028	0,034	0,024	0,052	-0,034	0,058	0,083	-0,013	0,030
Модель Р. Таффлера		0,263	0,334	0,273	0,413	0,894	0,034	0,782	0,661	0,027	0,461
Модель Ж.Депальяна		313,530	126,812	120,455	269,225	433,230	52,568	377,019	188,676	72,764	663,535
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,047	0,904	-0,296	-0,540	2,275	1,456	1,244	1,827	0,066	2,212
Модель R-рахунку		2,570	5,768	3,682	2,760	4,247	3,535	7,331	5,002	6,865	2,155
Модель О. П. Зайцевої		5,682	249,443	10,026	8,767	0,676	14,042	9,298	0,964	23,008	0,764
Модель Терещенка універсальна		0,407	-0,022	-3,114	-1,404	5,621	-15,006	1,306	2,890	-11,801	1,452

Таблиця К.6

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2016 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана	-										
	-		0,223	-0,161	0,018	-0,033	-0,628	-0,276	0,019	0,020	0,140
	-		2,35	0,60	6,23	0,67	0,11	0,32	9,14	1,16	3,49
	-		0,71	-0,11	0,87	-0,09	-0,42	-0,58	0,91	0,43	0,77
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-		-2,892	-0,965	-7,072	-1,041	-0,427	-0,643	-10,191	-1,600	-4,119
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-		3,178	-1,003	4,409	0,080	-3,220	-2,444	5,874	1,947	3,811
Модель Л.В. Спрінгейта	-		2,431	0,115	1,248	0,831	-2,112	-0,290	1,485	1,372	2,552
Модель Р. Ліса	-		0,105	-0,034	0,088	0,026	-0,064	-0,066	0,086	0,045	0,077
Модель Р. Таффлера	-		0,957	0,224	1,022	0,350	0,071	0,287	1,376	0,514	1,206
Модель Ж.Депаліяна	-		217,380	163,329	327,579	91,690	135,195	67,767	420,253	248,790	295,000
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова	-		2,215	4,202	2,448	0,332	3,891	-0,720	2,825	1,150	2,207
Модель R-рахунку	-		6,436	8,417	6,830	5,976	5,430	4,585	6,550	5,623	7,117
Модель О. П. Зайцевої	-		1,255	3,110	0,553	22,919	28,929	375,291	0,235	4,898	0,433
Модель Терещенка універсальна	-		7,637	-2,858	1,854	-0,303	-21,505	-6,060	2,309	0,732	4,251

Продовження таблиці К.6

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана											
		0,003	-0,085	0,063	-0,110	0,164	-0,136	0,018	0,096	-0,285	-0,024
		0,59	1,03	1,37	0,34	3,05	0,45	4,70	2,98	1,22	3,31
		0,36	0,27	0,34	-0,03	0,85	-0,46	0,10	0,72	-0,47	0,89
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-0,983	-1,447	-1,819	-0,691	-3,649	-0,782	-5,377	-3,568	-1,614	-3,932
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		1,015	0,648	1,604	-0,255	4,598	-1,331	2,196	3,066	-0,569	4,436
Модель Л.В. Спрінгейта		0,774	0,792	1,377	0,246	2,398	-0,266	1,590	1,648	-0,324	0,387
Модель Р. Ліса		0,026	0,023	0,060	0,006	0,057	-0,035	0,057	0,085	-0,014	0,021
Модель Р. Таффлера		0,352	0,313	0,460	0,321	0,847	0,131	0,442	0,795	0,231	0,141
Модель Ж.Депаліяна		403,511	124,039	126,190	226,995	532,636	48,628	173,485	204,183	195,410	813,357
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,866	0,408	1,151	-3,465	2,356	-0,842	0,982	1,991	-0,355	2,150
Модель R-рахунку		3,119	5,895	6,285	-0,595	4,173	1,956	7,095	5,023	4,927	1,807
Модель О. П. Зайцевої		4,823	50,487	4,146	88,540	0,629	9,233	1,844	0,862	7,307	0,862
Модель Терещенка універсальна		0,443	-1,075	1,447	-1,654	5,669	-5,032	0,706	3,012	-4,181	0,663

Таблиця К.7

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2017 рік

Модель	СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Метод Д. Дюрана	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	0,119	-0,163	0,013	-0,093	0,178	-	0,292	0,020	0,183	
	-	1,90	0,58	3,51	0,63	1,13	-	1,99	1,26	2,52	
	-	0,74	-0,28	0,76	-0,20	-0,23	-	0,53	0,56	0,66	
Двохфакторна модель Е. Альтмана	-	-2,414	-0,933	-4,138	-0,991	-1,529	-	-2,500	-1,716	-3,075	
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	-	2,605	-1,154	2,970	-0,262	0,681	-	4,337	2,051	3,714	
Модель Л.В. Спрінггейта	-	1,433	0,159	1,263	0,668	1,190	-	3,620	1,216	2,758	
Модель Р. Ліса	-	0,069	-0,023	0,083	0,015	-0,007	-	0,110	0,040	0,085	
Модель Р. Таффлера	-	0,638	0,218	0,666	0,332	0,201	-	1,252	0,484	1,057	
Модель Ж.Депаліяна	-	154,654	56,521	252,411	95,977	348,776	-	274,430	209,160	320,236	
Метод Р.С. Сайфуліїна і Г.Г. Кадикова	-	2,005	0,197	1,964	0,202	-0,734	-	1,948	1,401	2,016	
Модель R-рахунку	-	4,018	5,530	7,003	6,386	1,899	-	8,276	4,774	7,618	
Модель О. П. Зайцевої	-	2,716	6,910	0,879	1874,890	1,031	-	0,594	7,870	0,667	
Модель Терещенка універсальна	-	4,606531	-3,42944	1,20382	-1,40018	3,407709	-	6,273089	0,785207	4,416156	

Продовження таблиці К.7

Модель	СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Метод Д. Дюрана											
		0,004	-0,086	0,008	0,035	0,041	-0,107	0,020	0,078	0,053	0,115
		0,55	0,89	1,06	0,43	3,08	0,76	2,25	3,06	1,33	2,09
		0,38	0,21	0,21	0,00	0,87	-0,54	0,09	0,71	-0,33	0,79
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-0,937	-1,296	-1,476	-0,793	-3,691	-1,117	-2,748	-3,654	-1,733	-2,622
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		1,065	0,595	1,133	0,533	4,565	-1,016	1,900	2,874	1,230	3,774
Модель Л.В. Спрінгейта		0,742	0,811	1,184	0,969	1,316	-0,058	1,591	1,542	1,502	1,881
Модель Р. Ліса		0,023	0,017	0,054	0,025	0,047	-0,030	0,061	0,083	0,021	0,044
Модель Р. Таффлера		0,343	0,373	0,410	0,438	0,473	0,181	0,460	0,686	0,575	0,887
Модель Ж.Депальяна		387,564	164,855	105,270	385,642	628,179	71,593	143,567	173,546	306,272	834,068
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		0,902	0,197	0,634	-2,223	2,202	-0,927	0,739	1,939	-0,533	2,095
Модель R-рахунку		2,737	5,381	6,511	1,351	3,591	2,512	7,677	5,245	5,200	3,055
Модель О. П. Зайцевої		10,404	55,342	7,082	-14,164	0,742	6,926	3,497	1,328	6,909	1,435
Модель Терещенка універсальна		0,462	-1,0146	0,496	0,953	2,498	-2,789	0,747	2,695	1,141	3,566

Таблиця К.8

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2018 рік

Модель	СП	Б	В	Е	К	Л	Н	О	Т	У	Ф
Метод Д. Дюрана		84,9-70	19,9-10	9,9-1	39,7-16	84,8-60	0	0	39,8-25	49,8-30	79,9-65
		0,103	-0,124	-0,066	0,011	0,100	-0,202	-0,038	0,014	0,001	0,213
		2,06	0,50	0,36	1,21	2,53	0,77	1,00	1,92	1,72	4,91
		0,74	-0,39	-0,31	0,56	0,67	-0,01	0,16	0,08	0,62	0,03
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-2,589	-0,848	-0,695	-1,666	-3,084	-1,154	-1,408	-2,399	-2,207	-5,605
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		2,515	-1,093	-0,777	1,376	3,309	-0,065	0,903	2,132	2,115	2,360
Модель Л.В. Спрінггейта		1,387	0,357	0,372	0,909	2,140	0,475	1,002	1,657	0,979	2,449
Модель Р. Ліса		0,071	-	-0,004	0,037	0,071	0,003	0,048	0,060	0,071	0,054
Модель Р. Таффлера		0,631	-	0,328	0,371	0,840	0,345	0,379	0,497	0,404	0,858
Модель Ж.Депаліяна		145,289	70,527	215,785	149,076	397,676	130,795	110,881	174,487	152,292	338,760
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,985	-0,406	-0,372	1,320	1,897	-2,250	0,281	0,661	1,481	-1,131
Модель R-рахунку		4,435	5,052	3,675	4,582	7,310	4,017	6,224	7,574	5,347	3,788
Модель О. П. Зайцевої		2,172	13,277	2,279	6,151	0,712	1759,181	19,685	6,188	1,423	8,341
Модель Терещенка універсальна		4,325	-	-1,131	0,685	2,625	-2,901	-0,299	0,632	0,676	3,568

Значення інтегрального показника за моделями ймовірності банкрутства за 2019 рік

Модель	СП	Б	В	Е	К	Л	Н	Т	У	Ф
Метод Д. Дюрана		59,9-55	0	9,9-5	39,7-16	59,9-55	29,7- 11	9,9-5	49,7-25	64,9-50
		0,042	-0,217	0,056	0,018	0,048	0,079	0,015	0,052	0,147
		2,25	0,42	0,33	1,18	4,45	1,15	0,93	1,54	2,08
		0,72	-0,57	-0,28	0,60	0,81	0,36	0,09	0,55	0,16
Двохфакторна модель Е. Альтмана		-2,789	-0,748	-0,669	-1,636	-5,153	-1,583	-1,334	-1,988	-2,576
П'ятифакторна модель Е. Альтмана		2,241	-1,882	-0,211	1,938	4,028	1,901	1,206	1,734	1,840
Модель Л.В. Спрінгейта		1,030	-0,050	0,820	1,070	1,780	1,525	1,387	1,280	1,979
Модель Р. Ліса		0,071	-	0,002	0,035	0,065	0,043	0,059	0,074	0,052
Модель Р. Таффлера		0,528	-	0,357	0,444	0,994	0,515	0,476	0,357	0,542
Модель Ж.Депаяна		122,032	52,165	166,882	227,142	382,090	208,221	131,373	104,284	231,899
Метод Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова		1,808	-0,887	-0,632	1,444	2,271	1,305	0,548	1,434	2,169
Модель R-рахунку		4,908	4,834	2,901	4,115	6,943	5,579	7,345	5,741	7,456
Модель О. П. Зайцевої		6,513	3,771	3,461	14,060	0,332	56,284	4,821	3,810	4,874
Модель Терещенка універсальна		1,729	-0,527	-0,837	0,071	2,395	-0,477	-0,453	-0,659	-0,312

Абсолютні та порівняльні фінансові показники суб'єктів підприємництва за 2017-2018 рр.

Пок.	2011	2012	Тпр 2011/ 2012	2013	Тпр 2012/ 2013	2014	Тпр 2013/ 2014	2015	Тпр 2014/ 2015	2016	Тпр 2015/ 2016	2017	Тпр 2016/ 2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
А													
А	94843	94942	0,1	75954	-20	63164	-16,84	-	-	-	-	-	-
ЧД	180212	85770	-52,41	36795	-57,1	23971	-34,85	-	-	-	-	-	-
ВП	15393	-3368	-121,88	-8245	-144,8	-6046	26,67	-	-	-	-	-	-
С/с	164819	89138	-45,92	45040	-49,47	30017	-33,35	-	-	-	-	-	-
ОЗ	45264	32696	-27,77	40016	22,39	40625	1,52	-	-	-	-	-	-
ЧП	-7337	-19440	-164,96	-23605	-21,42	-13399	43,24	-	-	-	-	-	-
ВК	47235	60079	27,19	35938	-40,18	22539,00	-37,28	-	-	-	-	-	-
ОА	52690	39029	-25,93	32571	-16,55	28113	-13,69	-	-	-	-	-	-
Б													
А	2380408	3235117	35,91	3721030	15,02	4015326	7,91	4815160	19,92	4738606	-1,59	7226171	52,5
ЧД	1267942	1296947	2,29	1741261	34,26	1842387	5,81	2694253	46,24	2166943	-19,57	2377533	9,72
ВП	606533	476097	-21,51	777847	63,38	625833	-19,54	1466860	134,39	1054811	-28,09	1321424	25,28
С/с	661409	820850	24,11	963414	17,37	1216554	26,28	1227393	0,89	1112132	-9,39	1056109	-5,04
ОЗ	817825	1586619	94	1559722	-1,7	1435878	-7,94	1044834	-27,23	1364129	30,56	1854611	35,96
ЧП	427293	308862	-27,72	582944	88,74	637397	9,34	1632751	156,16	1065328	-34,75	710420	-33,31
ВК	1560694	1646357	5,49	2161308	31,28	2579448	19,35	3770326	46,17	3374477	-10,50	5371560	59,18
ОА	1661752	2660398	60,1	3121430	17,33	3333137	6,78	4209535	26,29	3115586	-25,99	2940658	-5,61
В													
А	59180	32768	-44,63	30037	-8,33	56986	89,72	55395	-2,79	59298	7,05	73110	23,29
ЧД	33176	21784	-34,34	14269	-34,5	14059	-1,47	18024	28,2	34207	89,79	30770	-10,05
ВП	10328	5022	-51,37	-71	-101,41	1004	1514,08	-1569	-256,27	6211	495,86	1084	-82,55

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
С/с	22848	16762	-26,64	14340	-14,45	13055	-8,96	19593	50,08	27996	42,89	29686	6,04
ОЗ	50633	27115	-46,45	33594	23,89	53579	59,49	52849	-1,36	66013	24,91	93367	41,44
ЧП	499	-21023	-4313	-9210	56,19	-9229	-0,21	10230	210,85	-9261	-190,53	-11929	-28,81
ВК	8547	5653	-33,86	-3557	-162,92	3407,00	195,78	2546,00	-25,27	-6715,00	-363,75	-20257	-201,67
ОА	46790	22262	-52,42	20349	-8,59	28776	41,41	26924	-6,44	29367	9,07	42974	46,33
Г													
А	29090	33379	14,74	31630	-5,24	35182	11,23	36948	5,02	38272	3,58	44236	15,58
ЧД	29294	28315	-3,34	26439	-6,63	40847	54,5	32847	-19,59	22506	-31,48	31166	38,48
ВП	9891	6478	-34,51	8842	36,49	15977	80,69	12019	-24,77	7867	-34,55	6759	-14,08
С/с	19403	21837	12,54	17597	-19,42	24870	41,33	20828	-16,25	14639	-29,71	24407	66,73
ОЗ	3822	5744	50,29	4659	-18,89	4221	-9,4	4192	-0,69	4944	17,94	10435	111,06
ЧП	4505	358	-92,05	1868	421,79	5754	208,03	1795	-68,8	693	-61,39	556	-19,77
ВК	24601	26903	9,36	26971	0,25	30961	14,79	32756	5,80	33328	1,75	33801	1,42
ОА	20851	22988	10,25	22418	-2,48	26804	19,56	28602	6,71	30815	7,74	36589	18,74
Д													
А	69166	51932	-24,92	42413	-18,33	44766	5,55	56528	26,27	62072	9,81	66958	7,87
ЧД	336135	47604	-85,84	34234	-28,09	27210	-20,52	40762	49,81	38524	-5,49	42742	10,95
ВП	19828	2413	-87,83	1461	-39,45	4411	201,92	7223	63,75	3092	-57,19	-6800	-319,92
С/с	316307	45191	-85,71	32773	-27,48	22799	-30,43	33539	47,11	35432	5,64	41888	18,22
ОЗ	68998	57327	-16,91	50706	-11,55	54445	7,37	60251	10,66	67772	12,48	80577	18,89
ЧП	-99	-7514	-7489,9	-3212	57,25	-3948	-22,91	4056	202,74	-1977	-148,74	-5917	-199,29
ВК	168	-6630	-4046,4	-8293	-25,08	-9679	-16,71	-3723	61,54	-5700	-53,10	-13619	-138,93
ОА	43835	27213	-37,92	20093	-26,16	23211	15,52	35077	51,12	41157	17,33	47011	14,22
Е													
А	659037	771978	17,14	693941	-10,11	690421	-0,51	1049844	52,06	1075079	2,4	1211418	12,68
ЧД	713239	635893	-10,84	542835	-14,63	674049	24,17	513280	-23,85	222845	-56,58	713342	220,11
ВП	90812	66617	-26,64	16992	-74,49	50444	196,87	-64924	-228,71	-13228	79,63	128018	1067,8
С/с	622427	569276	-8,54	525843	-7,63	623605	18,59	578204	-7,28	236073	-59,17	585324	147,94
ОЗ	951455	922829	-3,01	991398	7,43	538093	-45,72	824419	53,21	1521416	84,54	1495115	-1,73

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ЧП	-2886	-24782	-758,7	-126724	-411,36	449402	454,63	-218050	-148,52	-667357	-206,06	203061	130,43
БК	-299340	-167046	44,2	-297484	-78,09	151918	151,07	225424	48,39	-446358	-298,01	-283718	36,44
ОА	276546	256665	-7,19	318875	24,24	204809	-35,77	143141	-30,11	148562	3,79	318496	114,39
Ж													
А	17224	14349	-16,69	13779	-3,97	13100	-4,93	11816	-9,8	10680	-9,61	-	-
ЧД	9992	11631	16,4	6959	-40,17	4113	-40,9	5216	26,82	4594	-11,92	-	-
ВП	767	2309	201,04	-361	-115,63	-1381	-282,55	435	131,5	-503	-215,63	-	-
С/с	9225	9322	1,05	7230	-22,44	5494	-24,01	4781	-12,98	5097	6,61	-	-
ОЗ	10761	8731	-18,86	11358	30,09	14453	27,25	14873	2,91	16847	13,27	-	-
ЧП	-1764	-408	76,87	-2939	-620,34	-3760	-27,93	-1704	54,68	-3110	-82,51	-	-
БК	6364	5333	-16,2	2421	-54,6	-1353,00	-155,89	-3057,00	-125,94	-6167,00	-101,73	-	-
ОА	10507	7464	-28,96	7406	-0,78	7085	-4,33	6326	-10,71	5446	-13,91	-	-
З													
А	54919	54229	-1,26	47133	-13,09	41521	-11,91	32611	-21,46	32198	-1,27	68760	113,55
ЧД	166656	163381	-1,97	106930	-34,55	38001	-64,46	37173	-2,18	27124	-27,03	108162	298,77
ВП	34646	37402	7,95	28537	-23,7	11987	-57,99	11798	-1,58	10168	-13,82	49515	386,97
С/с	132010	125979	-4,57	78393	-37,77	26014	-66,82	25375	-2,46	16956	-33,18	58647	245,88
ОЗ	29232	18221	-37,67	10445	-42,68	8497	-18,65	4016	-52,74	3021	-24,78	32030	960,24
ЧП	9511	15994	68,16	12984	-18,82	1064	-91,81	4199	294,64	618	-85,28	14736	2284,47
БК	25687	36008	40,18	36688	1,89	36688	0,00	33024	-9,99	28595	-13,41	29177	2,04
ОА	44518	42930	-3,57	35876	-16,43	31152	-13,17	24345	-21,85	24824	1,97	61990	149,72
К													
А	47498	103354	117,6	102743	-0,59	98368	-4,26	125212	27,29	170349	36,05	132403	-22,28
ЧД	85377	120606	41,26	26848	-77,74	48088	79,11	112153	133,22	218102	94,47	203807	-6,55
ВП	5911	7787	31,74	3243	-58,35	5825	79,62	11676	100,45	12960	11	14638	12,95
С/с	79466	112819	41,97	23605	-79,08	42263	79,04	100477	137,74	205142	104,17	189169	-7,79
ОЗ	35553	38889	9,38	30884	-20,58	26651	-13,71	52844	98,28	96267	82,17	58277	-39,46
ЧП	1581	1542	-2,47	596	-61,35	724	21,48	1245	71,96	2959	137,67	3003	1,49
БК	11945	64465	439,68	71859	11,47	71717	-0,20	72368	0,91	74082	2,37	74126	0,06

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ОА	38194	40918	7,13	41162	0,6	38966	-5,34	66367	70,32	111679	68,27	73478	-34,21
Л													
А	195835	219374	12,02	223188	1,74	309486	38,67	313963	1,45	422835	34,68	621394	46,96
ЧД	392363	487836	24,33	443491	-9,09	442030	-0,33	442070	0,01	513613	16,18	894583	74,17
ВП	77757	116369	49,66	94116	-19,12	113085	20,15	89707	-20,67	106881	19,14	191489	79,16
С/с	314606	371467	18,07	349375	-5,95	328945	-5,85	352363	7,12	406732	15,43	703094	72,86
ОЗ	53346	41375	-22,44	28821	-30,34	51683	79,32	34093	-34,03	99030	190,47	212171	114,25
ЧП	13790	36836	167,12	20341	-44,78	50863	150,05	29010	-42,96	51434	77,3	95769	86,2
ВК	142301	177765	24,92	194367	9,34	257803	32,64	279870	8,56	323805	15,70	409223	26,38
ОА	139817	154464	10,48	152897	-1,01	223535	46,2	228216	2,09	342706	50,17	532287	55,32
М													
А	46734	46696	-0,08	93976	101,25	82989	-11,69	51251	-38,24	55002	7,32	50948	-7,37
ЧД	25133	25052	-0,32	23212	-7,34	28407	22,38	35857	26,23	50102	39,73	51978	3,74
ВП	7611	7184	-5,61	5838	-18,74	2379	-59,25	3976	67,13	10703	169,19	11269	5,29
С/с	17522	17868	1,97	17374	-2,76	26028	49,81	31881	22,49	39399	23,58	40709	3,32
ОЗ	16389	16963	3,5	65879	288,37	57556	-12,63	27203	-52,74	35140	29,18	31702	-9,78
ЧП	54	1049	1842,59	53	-94,95	-1881	-3649,1	143	107,6	180	25,87	230	27,78
ВК	30345	28893	-4,78	28097	-2,75	25433	-9,48	24048	-5,45	19862	-17,41	19246	-3,10
ОА	14385	10418	-27,58	55662	434,29	45807	-17,71	15489	-66,19	20062	29,52	16232	-19,09
Н													
А	12352	13225	7,07	13056	-1,28	14933	14,38	14340	-3,97	16291	13,61	14467	-11,2
ЧД	14182	19683	38,79	17398	-11,61	11059	-36,44	13634	23,28	14425	5,8	17150	18,89
ВП	941	2839	201,7	1960	-30,96	-756	-138,57	320	142,33	255	-20,31	278	9,02
С/с	13241	16844	27,21	15438	-8,35	11815	-23,47	13314	12,69	14170	6,43	16872	19,07
ОЗ	4852	5549	14,37	5373	-3,17	8958	66,72	8716	-2,7	11963	37,25	11465	-4,16
ЧП	-1223	176	114,39	8	-95,45	-1708	-21450	-351	79,45	-1296	-269,23	-1326	-2,31
ВК	7500	7676	2,35	7683	0,09	5975,00	-22,23	5624,00	-5,87	4328,00	-23,04	3002,00	-30,64
ОА	7336	8099	10,4	7949	-1,85	9595	20,71	9917	3,36	11980	20,8	9896	-17,4
О													

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
А	120499	135058	12,08	128612	-4,77	111961	-12,95	117383	4,84	174874	48,98	292980	67,54
ЧД	142768	110033	-22,93	117120	6,44	104591	-10,70	94870	-9,29	139658	47,21	211067	51,13
ВП	52282	35379	-32,33	44337	25,32	37396	-15,66	32709	-12,53	48343	47,80	50110	3,66
С/с	90486	74654	-17,50	72783	-2,51	67195	-7,68	62161	-7,49	91315	46,90	160957	76,27
ОЗ	54384	76208	40,13	74662	-2,03	69320	-7,15	96694	39,49	115383	19,33	231533	100,66
ЧП	-886	-6322	-613,54	-4026	36,32	-11493	-185,47	-21952	-91,00	9146	141,66	1956	-78,61
ВК	66115	58594	-11,38	53950	-7,93	42641	-20,96	20689	-51,48	59491	187,55	61447	3,29
ОА	60848	76168	25,18	71073	-6,69	56067	-21,11	63772	13,74	124011	94,46	224536	81,06
II													
А	64241	75159	17	83219	10,72	83485	0,32	71703	-14,11	66556	-7,18	67117	0,84
ЧД	64388	92439	43,57	62707	-32,16	80642	28,6	88037	9,17	52195	-40,71	65753	25,98
ВП	17266	32544	88,49	13756	-57,73	13946	1,38	14283	2,42	4060	-71,57	12483	207,46
С/с	47122	59895	27,11	48951	-18,27	66696	36,25	73754	10,58	48135	-34,74	53270	10,67
ОЗ	48546	55937	15,22	63353	13,26	68870	8,71	65497	-4,9	68338	4,34	67312	-1,5
ЧП	1460	1302	-10,82	426	-67,28	-2882	-776,53	-8410	-191,81	-7610	9,51	2328	130,59
ВК	15695	19222	22,47	19866	3,35	14615	-26,43	6206	-57,54	-1782	-128,71	-195	89,06
ОА	24751	29044	17,34	33994	17,04	42499	25,02	30622	-27,95	23068	-24,67	29034	25,86
P													
А	23606	22918	-2,91	22008	-3,97	24693	12,2	31238	26,51	36914	18,17	37279	0,99
ЧД	13939	12682	-9,02	13509	6,52	21771	61,16	26981	23,93	38208	41,61	45300	18,56
ВП	1348	887	-34,2	76	-91,43	3382	4350	4512	33,41	4992	10,64	2753	-44,85
С/с	12591	11795	-6,32	13433	13,89	18389	36,89	22469	22,19	33216	47,83	42547	28,09
ОЗ	670	1131	68,81	1530	35,28	2487	62,55	5137	106,55	5512	7,3	4982	-9,62
ЧП	-463	-812	-75,38	-1309	-61,21	1720	231,4	4195	143,9	5601	33,52	1534	-72,61
ВК	22936	21787	-5,01	20478	-6,01	22206	8,44	26101	17,54	31402	20,31	32297	2,85
ОА	12634	12185	-3,55	11212	-7,99	12210	8,9	14551	19,17	16788	15,37	15366	-8,47
C													
А	886756	1373568	54,9	1451388	5,67	1591461	9,65	1878315	18,02	1821067	-3,05	1867794	2,57
ЧД	815174	745751	-8,52	463847	-37,8	302689	-34,74	327093	8,06	332433	1,63	582182	75,13

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ВП	153188	98742	-35,54	-4056	-104,11	17856	540,24	29398	64,64	41210	40,18	160874	290,38
C/c	661986	647009	-2,26	467903	-27,68	284833	-39,13	297695	4,52	291223	-2,17	421308	44,67
ОЗ	709568	869168	22,49	1122259	29,12	1778342	58,46	2462239	38,46	2654630	7,81	2885385	8,69
ЧП	32930	-37999	-215,39	-166335	-337,74	-734921	-341,83	-708049	3,66	-252200	64,38	-196553	22,06
БК	177188	493319	178,42	329129	-33,28	-186881	-156,78	-583924	-212,46	-833563	-42,75	-1017591	-22,08
ОА	490845	451403	-8,04	534462	18,4	455951	-14,69	457523	0,34	464080	1,43	574105	23,71
Т													
А	56867	58834	3,46	58939	0,18	76307	29,47	101587	33,13	123272	21,35	172289	39,76
ЧД	55603	38045	-31,58	35403	-6,94	52361	47,9	280488	435,68	177614	-36,68	205220	15,54
ВП	3269	3901	19,33	3882	-0,49	7993	105,9	27469	243,66	14496	-47,23	17730	22,31
C/c	52334	34144	-34,76	31521	-7,68	44368	40,76	253019	470,27	163118	-35,53	187490	14,94
ОЗ	51614	54554	5,7	54356	-0,36	71088	30,78	91888	29,26	111534	21,38	157562	41,27
ЧП	-252	-973	-286,11	303	131,14	636	109,9	4480	604,4	2039	-54,49	2989	46,59
БК	5253	4280	-18,52	4583	7,08	5219,00	13,88	9699,00	85,84	11738,00	21,02	14727	25,46
ОА	39767	41995	5,6	42669	1,6	60133	40,93	79392	32,03	100202	26,21	151441	51,14
У													
А	1079127	1073337	-0,54	1279026	19,16	1361216	6,43	1324393	-2,71	1393247	5,2	1545556	10,93
ЧД	989403	989852	0,05	1008705	1,9	1106496	9,69	1193407	7,85	1179993	-1,12	1129151	-4,31
ВП	226317	194934	-13,87	320611	64,47	272959	-14,86	370225	35,63	356874	-3,61	294692	-17,42
C/c	763086	794918	4,17	688094	-13,44	833537	21,14	823182	-1,24	823119	-0,01	834459	1,38
ОЗ	783932	577163	-26,38	619010	7,25	628711	1,57	453917	-27,8	393315	-13,35	451439	14,78
ЧП	98599	68587	-30,44	177144	158,28	68110	-61,55	137905	102,47	129776	-5,89	114269	-11,95
БК	285281	482872	69,26	660016	36,69	732505	10,98	870476	18,84	999932	14,87	1094117	9,42
ОА	705779	567747	-19,56	683910	20,46	780216	14,08	739040	-5,28	787751	6,59	923395	17,22
Ф													
А	68937	70841	2,76	74997	5,87	83246	11	76668	-7,9	113757	48,38	139101	22,28
ЧД	79313	99571	25,54	98902	-0,67	97209	-1,71	48820	-49,78	97346	99,4	195645	100,98
ВП	13073	12143	-7,11	9037	-25,58	7735	-14,41	2196	-71,61	8337	279,64	45386	444,39
C/c	66240	87428	31,99	89865	2,79	89474	-0,44	46624	-47,89	89009	90,91	150259	68,81

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ОЗ	39668	40201	1,34	47559	18,3	86831	82,58	131001	50,87	167119	27,57	185406	10,94
ЧП	1466	-1149	-178,38	-744	35,25	-31023	-4069,8	-50748	-63,58	-27178	46,45	6748	124,83
ВК	29262	28182	-3,69	27438	-2,64	-3585	-113,07	-54333	-1415,56	-53362	1,79	-46576	12,72
ОА	41383	44362	7,2	46006	3,71	56598	23,02	52751	-6,8	61898	17,34	86700	40,07
Х													
А	33375	38083	14,11	28051	-26,34	28907	3,05	26587	-8,03	24613	-7,42	29716	20,73
ЧД	37280	46816	25,58	32664	-30,23	25220	-22,79	26283	4,21	24601	-6,4	41761	69,75
ВП	16361	21818	33,35	14837	-32	11321	-23,7	8203	-27,54	7439	-9,31	15905	113,81
С/с	20919	24998	19,5	17827	-28,69	13899	-22,03	18080	30,08	17162	-5,08	25856	50,66
ОЗ	3048	9244	203,28	2938	-68,22	2947	0,31	3171	7,6	2702	-14,79	6137	127,13
ЧП	535	319	-40,37	6	-98,12	1065	17650	194	-81,78	-607	-412,89	3124	614,66
ВК	28534	28491	-0,15	25113	-11,86	25960	3,37	23416	-9,80	21911	-6,43	23579	7,61
ОА	12097	17056	40,99	6126	-64,08	7597	24,01	6628	-12,76	5300	-20,04	9765	84,25
Показники за 2018 рік													
Пок.	Б		В		Е		К		Л				
	2018	Тпр 2017/ 2018	2018	Тпр 2017/ 2018	2018	Тпр 2017/ 2018	2018	Тпр 2017/ 2018	2018	Тпр 2017/ 2018			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
А	7555463	4,56	76351,5	4,43	1261902	4,17	130343	-1,56	680072	9,44			
ЧД	2615427	10,01	41820,8	35,91	623612	-12,58	96357	-52,72	1074933	20,16			
ВП	1232903	-6,70	-	-	49932	-61	5530	-62,22	176506	-7,82			
С/с	1382524	30,91	37460,2	26,19	573680	-1,99	90827	-51,99	898427	27,78			
ОЗ	1968600	6,15	105903,6	13,43	1657092	10,83	57790	-0,84	226472	6,74			
ЧП	764275	7,58	-9295,4	22,08	-81380	-140,08	1430	-52,38	64883	-32,25			
ВК	5586863	4,01	-29552,1	-45,89	-396617	-39,79	72553	-2,12	453600	10,84			
ОА	3541662	20,44	43781,9	1,88	526701	65,37	70200	-4,46	570116	7,11			
Пок.	Н		О		Т		У		Ф				
А	17458	20,67	307403	4,92	216104	25,43	1760245	13,89	217796	56,57			
ЧД	18219	6,23	272866	29,28	329703	60,66	1298638	15,01	263854	34,86			

Продовження додатка Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВП	-1180	-524,46	62858	25,44	9298	-47,56	236673	-19,69	71357	57,22
С/с	19399	14,98	210008	30,47	320405	70,89	1061965	27,26	192497	28,11
ОЗ	17676	54,17	256800	10,91	198671	26,09	664687	47,24	212276	14,49
ЧП	-3220	-142,84	-11354	-680,47	2706	-9,47	1441	-98,74	38098	464,58
ВК	-218	-107,26	50603	-17,65	17433	18,37	1095558	0,13	5520	111,85
ОА	13278	34,18	235152	4,73	188474	24,45	1113754	20,62	141371	63,06
Показники за 2019 рік										
Пок.	Б		В		Е		К		Л	
	2019	Тпр 2018/ 2019	2019	Тпр 2018/ 2019	2019	Тпр 2018/ 2019	2019	Тпр 2018/ 2019	2019	Тпр 2018/ 2019
А	7419559	-1,80	81244,6	6,41	1279692	1,41	123161	-5,51	570409	-16,13
ЧД	2822845	7,93	29730,8	-28,91	770259	23,52	150160	55,84	970004	-9,76
ВП	996714	-19,16	-	-	160475	221,39	6632,00	19,93	141327	-19,93
С/с	1826131	32,09	30635,8	-18,22	609784	6,29	143528	58,02	828677	-7,76
ОЗ	2058486	4,57	127918,5	20,79	1639824	-1,04	49726	-13,95	107550	-52,51
ЧП	314065	-58,91	-17078,4	-83,73	71798	188,23	2312	61,68	29765	-54,13
ВК	5361073	-4,04	-46673,9	-57,94	-362750	8,54	73435	1,22	462859	2,04
ОА	4181042	18,05	45724,8	4,44	455501	-13,52	58921	-16,07	460936	-19,15
Пок.	О		Т		У		Ф			
А	196381	-36,12	231615	7,18	2179518	23,82	257322	18,15		
ЧД	359055	31,59	245756	-25,46	1461210	12,52	253986	-3,74		
ВП	101369	61,27	13089,00	40,77	303108	28,07	47227	-33,82		
С/с	257686	22,70	232667	-27,38	1158102	9,05	206759	7,41		
ОЗ	125341	-51,19	210733	6,07	2135329	221,25	215375	1,46		
ЧП	19980	275,97	3449	27,46	102508	7013,67	35303	-7,34		
ВК	71040	40,39	20882	19,78	1199013	9,44	41947	659,91		
ОА	120124	-48,92	196126	4,06	1444974	29,74	178225	26,07		

Результати коефіцієнтного аналізу, 2011 р.

К-Т \ СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	0,1	0,51	-0,08	0,79	-0,53	-2,47	-0,03	0,34	0,07	0,62
Кп	1,39	2,04	1,47	5,56	0,93	0,38	0,98	1,52	1,07	2,62
Кшл	0,92	1,01	0,97	3,09	0,57	0,14	0,44	0,57	0,57	1,41
Кал	0,2	0,51	0,23	0,64	0,001	0,02	0,06	0,21	0	0,17
Кззв ВОК	0,3	1	-0,24	1,77	-1,36	-3,86	-0,06	0,55	0,15	1,34
Кфа	0,5	0,66	0,14	0,85	0,002	-0,45	0,37	0,47	0,25	0,73
Км ВК	0,11	0,54	-0,45	0,67	-138,8	-	-0,05	0,6	0,22	0,61
Кк ПК	0,48	0,34	0,86	0,13	1	1,44	0,62	0,53	0,75	0,27
К п/в	0,96	0,52	5,92	0,16	410,7	-3,18	1,69	1,14	2,98	0,37
Одз	10,05	4,7	2,12	3,51	16,62	10,93	2,49	16,74	4,53	7,26
Оз	8,49	0,91	1,46	3,14	18,94	3,88	1,8	7,36	5,94	5,02
Оа	2	0,63	0,67	1,07	5,1	1,12	0,59	3,73	2,14	2,21
Дз/Кз	0,87	0,42	0,69	1,91	0,48	0,11	0,42	0,46	0,65	1,30
ВК/ПК	1,04	1,91	0,17	6,44	0	-0,31	0,59	0,88	0,34	2,67
ОКЗ	8,78	1,97	1,47	6,69	8,01	1,18	1,05	7,69	2,96	9,47
Крв	0,09	0,92	0,45	0,51	0,06	0,15	0,08	0,26	0,07	0,25
Крд	-0,04	0,34	0,02	0,15	-0,0003	-0,004	-0,18	0,06	0,02	0,04
Кра	-0,08	0,21	0,01	0,16	-0,0015	-0,005	-0,1	0,21	0,04	0,08
Кр ВК	-0,07	0,16	0,03	0,1	-0,23	-	-0,12	0,22	0,07	0,05

Продовження таблиці М.1

К-Т \ СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,14	0,34	0,12	-0,96	0,97	-0,44	-0,3	-0,11	0,04	0,6
Кп	0,88	1,51	1,2	0,98	18,86	1,42	2,57	0,97	3,37	3,97
Кшл	0,2	0,46	0,54	0,71	4,85	0,74	1,17	0,22	1,45	1,71
Кал	0,01	0	0,01	0,06	2,58	0,02	0,01	0,06	0,07	0,6
Кззв ВОК	-0,18	0,49	0,21	-3,46	1,3	-0,92	-0,55	-0,14	0,07	1,06
Кфа	0,65	0,61	0,55	0,24	0,97	0,2	0,09	0,26	0,42	0,85
Км ВК	-0,07	0,34	0,11	-1,52	0,53	-1,23	-2,25	-0,27	0,06	0,26
Кк ПК	0,35	0,39	0,45	0,76	0,03	0,8	0,91	0,73	0,58	0,09
К п/в	0,54	0,65	0,82	3,09	0,03	4	9,83	2,75	1,36	0,11
Одз	9,66	10,5 5	6,25	2,86	11,72	3,58	4,19	2,44	4,4	10,08
Оз	1,79	2,59	3,31	3,17	1,34	3,01	2,87	1,91	3,01	3,29
Оа	0,56	1,2	1,27	0,86	0,59	1,02	1,14	0,88	1,15	1,13
Дз/Кз	0,51	0,38	0,60	0,89	2,25	1,47	0,77	0,50	0,98	1,32
ВК/ПК	1,85	1,55	1,22	0,32	34,23	0,25	0,1	0,36	0,74	9,36
ОКз	4,91	4,01	3,73	2,54	26,42	5,26	3,2	1,21	4,32	13,33
Крв	0,43	0,07	0,58	0,37	0,11	0,23	0,06	0,3	0,2	0,78
Крд	0	- 0,09	- 0,01	0,02	-0,03	0,04	0	0,1	0,02	0,01
Кра	0	-0,1	- 0,01	0,02	-0,02	0,04	-0,01	0,09	0,02	0,02
Кр ВК	0	- 0,07	- 0,01	0,05	-0,01	0,1	-0,02	0,21	0,03	0,01

Таблиця М.2

Результати коефіцієнтного аналізу, 2012 р.

СП К-Т	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	0,11	0,40	-0,22	0,72	-1,15	-2,64	-0,21	0,58	0,05	0,73
Кп	1,63	1,68	1,81	4,00	0,53	0,58	0,85	2,57	1,05	3,73
Кшл	1,08	0,94	0,46	2,28	0,31	0,16	0,32	1,38	0,69	1,66
Кал	0,29	0,47	0,04	0,81	0,00	0,01	0,00	0,89	0,00	0,57
Кззв ВОК	0,32	0,91	-0,29	1,68	-2,80	-3,68	-0,33	1,24	0,14	1,31
Кфа	0,63	0,51	0,17	0,81	-0,13	-0,22	0,37	0,66	0,62	0,81
Км ВК	0,07	0,65	-0,86	0,61	-	-	-0,29	0,69	0,03	0,63
Кк ПК	0,34	0,49	0,83	0,17	1,10	1,20	0,61	0,34	0,38	0,19
К п/в	0,54	0,96	4,80	0,21	-8,65	-5,52	1,64	0,51	0,60	0,23
Одз	3,77	2,84	1,61	3,27	2,75	8,99	3,78	18,60	5,15	8,74
Оз	5,76	0,81	1,15	2,29	3,18	3,16	1,79	5,27	7,04	4,94
Оа	0,77	0,47	0,50	0,87	0,77	0,82	0,76	3,02	1,60	2,35
Дз/Кз	0,88	0,38	0,37	1,90	0,40	0,16	0,32	0,70	0,63	1,23
ВК/ПК	1,84	1,04	0,21	4,68	-0,12	-0,18	0,61	1,98	1,66	4,30
ОКз	3,33	1,08	1,59	6,20	1,09	1,45	1,21	22,69	3,24	10,75
Крв	-0,04	0,58	0,30	0,30	0,05	0,12	0,25	0,30	0,07	0,31
Крд	-0,23	0,24	-0,97	0,01	-0,16	-0,04	-0,04	0,10	0,01	0,08
Кра	-0,17	0,11	-0,48	0,01	-0,12	-0,03	-0,03	0,30	0,02	0,18
Кр ВК	-0,14	0,10	-0,65	0,01	-	-	-0,04	0,54	0,02	0,12

Продовження таблиці М.2

СП К-Т	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,71	0,32	0,00	-0,93	0,91	-0,95	-0,30	-0,03	0,04	0,67
Кп	0,61	1,46	1,11	0,91	10,77	1,33	5,04	1,03	4,30	1,85
Кшл	0,10	0,52	0,51	0,55	1,85	0,67	1,24	0,36	0,79	0,81
Кал	0,00	0,02	0,00	0,10	0,92	0,02	0,01	0,05	0,01	0,58
Кззв ВОК	-0,85	0,49	-0,01	-2,34	1,10	-1,91	-0,40	-0,05	0,05	1,18
Кфа	0,62	0,58	0,43	0,26	0,95	0,36	0,07	0,45	0,40	0,75
Км ВК	-0,26	0,33	-0,01	-1,40	0,51	-0,87	-2,93	-0,04	0,06	0,40
Кк ПК	0,36	0,42	0,56	0,74	0,05	0,63	0,93	0,54	0,57	0,24
К п/в	0,59	0,72	1,30	2,91	0,05	1,76	12,75	1,20	1,43	0,32
Одз	15,01	8,81	6,18	6,25	10,08	3,65	2,71	6,94	8,05	19,8 8
Оз	1,80	3,26	1,99	6,22	1,21	2,82	1,28	1,75	2,94	3,05
Оа	0,54	1,54	0,86	1,34	0,55	0,56	0,66	0,87	1,44	1,33
Дз/Кз	0,28	0,44	0,31	0,52	1,40	1,10	1,30	0,23	1,34	0,39
ВК/ПК	1,70	1,38	0,77	0,34	19,26	0,57	0,08	0,84	0,70	3,08
ОКз	4,16	3,85	1,93	3,25	14,08	4,01	3,53	1,62	10,7 6	7,73
Крв	0,40	0,17	0,47	0,54	0,08	0,15	0,11	0,25	0,14	0,87
Крд	0,04	0,01	-0,06	0,01	-0,06	-0,05	-0,03	0,07	- 0,01	0,01
Кра	0,02	0,01	-0,05	0,02	-0,03	-0,03	-0,02	0,06	- 0,02	0,01
Кр ВК	0,02	0,01	-0,05	0,04	-0,02	-0,04	-0,10	0,08	- 0,02	0,01

Результати коефіцієнтного аналізу, 2013 р.

К-Т \ СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	-0,23	0,5	-0,65	0,79	-1,52	-2,1	-0,53	0,71	0,25	0,81
Кп	0,95	2	0,98	5,7	0,42	0,71	0,65	3,6	1,33	5,47
Кшл	0,55	0,99	0,21	2,31	0,23	0,39	0,23	2,54	0,77	2,67
Кал	0,2	0,51	0,05	0,38	0	0	0,01	0,49	0,2	0,83
Кззв ВОК	-0,55	0,99	-0,83	1,33	-3,36	-4,7	-0,82	2,41	0,59	1,59
Кфа	0,47	0,58	-0,12	0,85	-0,2	-0,43	0,18	0,78	0,7	0,87
Км ВК	-0,21	0,72	-	0,66	-	-	-1,63	0,69	0,14	0,64
Кк ПК	0,53	0,42	1,12	0,15	1,2	1,43	0,82	0,22	0,3	0,13
К п/в	1,11	0,72	-9,44	0,17	-6,11	-3,33	4,69	0,28	0,43	0,15
Одз	2,44	2,9	3,67	3,5	3,4	11,87	2,76	7,48	1,22	9,26
Оз	3,36	0,7	0,88	1,52	3,23	3,31	1,52	5,15	1,5	4,26
Оа	0,43	0,5	0,45	0,81	0,73	0,75	0,49	2,11	0,35	2,01
Дз/Кз	0,67	0,38	0,59	1,56	0,22	0,45	0,29	3,26	2,56	1,49
ВК/ПК	0,9	1,39	-0,11	5,79	-0,16	-0,3	0,21	3,51	2,33	6,74
ОКЗ	1,65	1,13	2,18	5,46	0,74	5,33	0,81	24,38	3,12	13,82
Крв	-0,18	0,81	0	0,5	0,04	0,03	-0,05	0,36	0,14	0,27
Крд	-0,64	0,33	-0,65	0,07	-0,09	-0,23	-0,42	0,12	0,02	0,05
Кра	-0,28	0,17	-0,29	0,06	-0,07	-0,17	-0,21	0,26	0,01	0,09
Кр ВК	-0,49	0,31	-	0,07	-	-	-0,76	0,36	0,01	0,11

Продовження таблиці М.3

К-Т \ СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,18	0,32	-0,05	-0,86	0,86	-1,1	-0,27	0,09	-0,03	1,15
Кп	0,86	1,48	1,08	0,99	7,33	1,03	12,09	1,12	3,61	4,34
Кшл	0,68	0,43	0,52	0,52	1,66	0,67	1,78	0,54	0,61	1,27
Кал	0,62	0,02	0,02	0,01	0,54	0,02	0,15	0,06	0,03	0,28
Кззв ВОК	-0,88	0,45	-0,1	-1,8	1,12	-3,14	-0,32	0,18	-0,04	1,63
Кфа	0,3	0,59	0,42	0,24	0,93	0,23	0,08	0,52	0,37	0,9
Км ВК	-0,36	0,34	-0,07	-1,48	0,47	-1,79	-2,55	0,1	-0,06	0,28
Кк ПК	0,7	0,41	0,58	0,76	0,07	0,77	0,92	0,48	0,63	0,1
К п/в	2,34	0,7	1,38	3,19	0,07	3,41	11,86	0,94	1,73	0,12
Одз	9,82	7,59	3,82	3,96	9,92	1,67	4,45	4,41	12,75	19,04
Оз	1,71	2,83	1,87	3,52	1,43	2,27	0,93	1,91	2,41	2,56
Оа	0,33	1,32	0,88	0,79	0,6	0,33	0,6	0,86	1,36	0,99
ДЗ/КЗ	0,33	0,45	0,50	0,48	1,02	1,75	1,45	0,46	1,00	0,31
ВК/ПК	0,43	1,43	0,72	0,31	13,38	0,29	0,08	1,07	0,58	8,55
ОКЗ	3,19	3,44	1,9	1,91	10,15	2,93	6,48	2,05	12,79	5,91
Крв	0,34	0,13	0,61	0,28	0,01	-0,01	0,12	0,47	0,1	0,83
Крд	0	0	-0,03	0,01	-0,1	-0,36	0,01	0,18	-0,01	0
Кра	0	0	-0,03	0,01	-0,06	-0,12	0,01	0,15	-0,01	0
Кр ВК	0	0	-0,07	0,02	-0,06	-0,4	0,07	0,31	-0,03	0

Результати коефіцієнтного аналізу, 2014 р.

К-Т \ СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	0,78	0,57	-0,86	0,84	-1,35	-1,63	-1,04	0,73	0,32	0,77
Кп	0,69	2,62	0,81	6,35	0,46	0,43	0,49	3,76	1,46	4,38
Кшл	0,47	1,25	0,28	3,44	0,28	0,11	0,15	2,25	0,88	2,4
Кал	0,18	0,74	0,05	1,46	0	0,01	0	1,02	0,08	1,36
Кззв ВОК	2,47	1,09	-1,31	1,84	-3,34	-2,17	-1,51	1,81	0,79	1,7
Кфа	0,36	0,64	0,06	0,88	-0,22	0,22	-0,1	0,8	0,73	0,83
Км ВК	0,97	0,74	-7,28	0,73	-	-	-	0,69	0,17	0,67
Кк ПК	0,64	0,36	0,94	0,12	1,22	0,78	1,1	0,2	0,27	0,17
К п/в	1,8	0,56	15,73	0,14	-5,63	3,54	- 10,68	0,26	0,37	0,2
Одз	2,03	3,41	2,53	5,51	3,12	20,42	1,77	2,49	2,48	8,45
Оз	2,67	0,73	0,75	1,94	2,47	4,21	1,13	2,26	2,58	3,67
Оа	0,34	0,48	0,32	1,22	0,62	0,97	0,31	0,86	0,48	1,66
ДЗ/КЗ	0,53	0,39	0,58	2,02	0,20	0,16	0,21	4,34	1,29	1,32
ВК/ПК	0,55	1,8	0,06	7,33	-0,18	0,28	-0,09	3,89	2,69	4,99
ОКЗ	1,07	1,34	1,46	11,14	0,62	3,22	0,37	10,77	3,2	11,19
Крв	-0,2	0,51	0,08	0,64	0,19	0,08	-0,25	0,46	0,14	0,34
Крд	-0,56	0,35	-0,66	0,14	-0,15	0,67	-0,91	0,03	0,02	0,12
Кра	-0,19	0,16	-0,21	0,17	-0,09	0,65	-0,28	0,02	0,01	0,19
Кр ВК	-0,46	0,27	-	0,2	-	-	-	0,03	0,01	0,22

Продовження таблиці М.4

СП К-Т	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,26	0,13	-0,24	-0,62	0,8	-2,9	-0,18	0,19	-0,53	1,12
Кп	0,81	1,07	0,96	0,62	4,91	0,45	2,97	1,24	2,76	4,88
Кшл	0,61	0,58	0,46	0,31	1,23	0,28	0,92	0,62	1,08	1,94
Кал	0,54	0	0	0,12	0,37	0,03	0,25	0,14	0,04	0,84
Кззв ВОК	-1,08	0,3	-0,45	-1,23	1,06	-7,65	-0,26	0,39	-0,88	1,85
Кфа	0,31	0,4	0,38	0,18	0,9	-0,12	0,07	0,54	-0,04	0,9
Км ВК	-0,46	0,22	-0,31	-1,8	0,44	-	-2,1	0,21	-	0,33
Кк ПК	0,69	0,6	0,62	0,82	0,1	1,12	0,93	0,46	1,04	0,1
К п/в	2,26	1,5	1,63	4,71	0,11	-9,52	13,62	0,86	- 24,22	0,11
Одз	8,19	2,99	3,8	5,98	11,54	1,04	5,5	3,8	6,76	16,8
Оз	2,31	2,35	2,03	3,5	2,06	1,58	1,14	2,24	2,46	3,12
Оа	0,32	0,79	0,87	0,97	0,93	0,2	0,77	0,84	1,23	0,89
Дз/Кз	0,37	0,57	0,56	0,27	0,94	1,30	0,96	0,62	1,75	1,03
ВК/ПК	0,44	0,67	0,62	0,21	8,93	-0,11	0,07	1,17	-0,04	8,81
ОКз	2,99	1,71	2,13	1,59	10,84	1,35	5,26	2,35	11,85	17,23
Крв	0,09	-0,06	0,56	0,21	0,18	0,06	0,18	0,33	0,09	0,81
Крд	-0,07	-0,15	-0,11	-0,04	0,08	-2,43	0,01	0,06	-0,32	0,04
Кра	-0,02	-0,12	-0,1	-0,03	0,07	-0,48	0,01	0,05	-0,39	0,04
Кр ВК	-0,07	-0,25	-0,24	-0,17	0,08	-	0,13	0,1	-	0,04

Результати коефіцієнтного аналізу, 2015 р.

СП К-Т	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	-	0,75	-0,96	0,85	-0,72	-4,76	-1,35	0,84	0,20	0,85
Кп	-	4,21	0,68	6,82	0,63	0,23	0,43	6,57	1,26	6,80
Кшл	-	2,61	0,15	2,80	0,42	0,07	0,14	3,86	0,77	3,79
Кал	-	2,26	0,03	1,52	0,01	0,00	0,00	1,92	0,04	2,16
Кззв ВОК	-	1,98	-1,24	1,45	-2,08	-6,68	-2,00	2,02	0,53	1,92
Кфа	-	0,78	0,05	0,89	-0,07	0,21	-0,26	0,88	0,58	0,89
Км ВК	-	0,84	-10,18	0,75	-	-	-	0,71	0,19	0,69
Кк ПК	-	0,22	0,95	0,11	1,07	0,79	1,26	0,12	0,42	0,11
К п/в	-	0,28	20,76	0,13	-16,18	3,66	-4,87	0,14	0,73	0,12
Одз	-	7,47	2,87	4,93	2,90	12,78	2,50	4,28	3,74	8,20
Оз	-	0,74	0,98	1,43	3,13	4,52	1,05	2,25	4,90	3,49
Оа	-	0,61	0,32	0,91	0,80	0,59	0,42	1,00	1,00	1,42
ДЗ/КЗ	-	0,33	0,93	1,98	0,32	0,12	0,17	5,46	0,92	1,27
ВК/ПК	-	3,61	0,05	7,81	-0,06	0,27	-0,21	7,12	1,37	8,21
ОКЗ	-	2,47	2,67	9,76	0,94	1,48	0,42	23,37	3,42	10,44
Крв	-	1,20	-0,08	0,58	0,22	-0,11	0,09	0,46	0,12	0,25
Крд	-	0,61	0,57	0,05	0,10	-0,42	-0,33	0,11	0,01	0,07
Кра	-	0,37	0,18	0,05	0,08	-0,25	-0,14	0,11	0,01	0,09
Кр ВК	-	0,51	3,44	0,06	-	-	-	0,14	0,02	0,11

Продовження таблиці М.5

СП К-Т	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,76	0,15	-0,52	-1,14	0,65	-4,38	-0,16	0,39	-1,48	0,99
Кп	0,59	1,14	0,83	0,47	2,83	0,55	1,93	2,17	1,50	2,47
Кшл	0,18	0,54	0,37	0,21	1,06	0,29	0,80	0,97	0,36	0,96
Кал	0,04	0,00	0,02	0,03	0,59	0,01	0,02	0,28	0,01	0,49
Кззв ВОК	-1,09	0,29	-0,94	-2,04	1,04	-9,29	-0,27	0,69	-1,96	1,63
Кфа	0,47	0,39	0,18	0,09	0,84	-0,31	0,10	0,66	-0,71	0,88
Км ВК	-0,49	0,27	-1,59	-5,62	0,36	-	-1,29	0,33	-	0,28
Кк ПК	0,53	0,61	0,82	0,91	0,16	1,31	0,90	0,34	1,71	0,12
К п/в	1,13	1,55	4,67	10,55	0,20	-4,22	9,47	0,52	-2,41	0,14
Одз	11,57	2,75	3,79	9,46	12,06	1,38	12,94	4,59	2,89	19,11
Оз	2,94	2,79	1,94	3,83	2,46	1,53	5,74	2,05	1,25	4,19
Оа	0,53	0,93	0,83	1,13	0,96	0,17	3,15	0,89	0,61	0,95
ДЗ/КЗ	0,29	0,60	0,50	0,14	0,59	0,95	0,98	0,78	1,75	0,58
ВК/ПК	0,88	0,65	0,21	0,09	5,08	-0,24	0,11	1,92	-0,41	7,38
ОКЗ	3,41	1,65	1,88	1,33	7,08	1,31	12,72	3,60	5,06	11,09
Крв	0,12	0,02	0,53	0,19	0,20	0,10	0,11	0,45	0,05	0,45
Крд	0,00	-	-0,23	-0,10	0,16	-2,16	0,02	0,12	-1,04	0,01
Кра	0,00	-	-0,19	-0,11	0,15	-0,37	0,05	0,10	-0,63	0,01
Кр ВК	0,01	-	-0,69	-0,81	0,17	-	0,60	0,17	-	0,01

Результати коефіцієнтного аналізу, 2016 р.

К-Т \ СП	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	-	0,56	-1,25	0,84	-0,65	-9,24	-2,09	0,88	0,14	0,71
Кп	-	2,35	0,60	6,23	0,67	0,11	0,32	9,14	1,16	3,49
Кшл	-	1,42	0,19	1,56	0,43	0,05	0,09	5,50	0,87	1,93
Кал	-	0,88	0,07	0,96	0,01	0,01	0,00	2,74	0,04	0,84
Кззв ВОК	-	1,42	-1,84	1,12	-1,82	-17,56	-2,90	2,21	0,56	1,60
Кфа	-	0,71	-0,11	0,87	-0,09	-0,42	-0,58	0,91	0,43	0,77
Км ВК	-	0,52	-	0,78	-	-	-	0,75	0,21	0,75
Кк ПК	-	0,29	1,11	0,13	1,09	1,42	1,58	0,09	0,57	0,23
К п/в	-	0,40	-9,83	0,15	-11,89	-3,41	-2,73	0,10	1,30	0,31
Одз	-	5,77	6,80	5,96	2,02	4,49	2,60	3,70	3,68	6,32
Оз	-	0,79	1,37	0,73	2,65	2,62	1,24	1,70	7,74	3,21
Оа	-	0,45	0,60	0,60	0,65	0,21	0,41	0,84	1,48	1,39
Дз/Кз	-	0,33	2,23	1,04	0,40	0,11	0,13	3,93	0,85	1,23
ВК/ПК	-	2,47	-0,10	6,74	-0,08	-0,29	-0,37	9,66	0,77	3,27
ОКЗ	-	1,91	15,17	6,22	0,81	0,50	0,34	14,53	3,13	7,79
Крв	-	0,95	0,22	0,54	0,09	-0,06	-0,10	0,60	0,06	0,26
Крд	-	0,49	-0,27	0,03	-0,05	-2,99	-0,68	0,02	0,01	0,10
Кра	-	0,22	-0,16	0,02	-0,03	-0,63	-0,28	0,02	0,02	0,14
Кр ВК	-	0,30	-	0,02	-	-	-	0,02	0,04	0,17

Продовження таблиці М.6

СП К-Т	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,75	0,03	0,07	-1,96	0,67	-4,72	-0,11	0,50	-1,70	1,07
Кп	0,59	1,00	1,37	0,34	3,05	0,45	4,70	2,98	1,22	2,09
Кшл	0,16	0,33	0,68	0,10	1,17	0,25	2,33	1,49	0,25	0,81
Кал	0,05	0,00	0,05	0,00	0,64	0,02	0,25	0,32	0,03	0,45
Кззв ВОК	-1,02	0,04	0,14	-2,75	1,09	-10,65	-0,22	1,00	-2,15	1,75
Кфа	0,36	0,27	0,34	-0,03	0,85	-0,46	0,10	0,72	-0,47	0,89
Км ВК	-0,76	0,07	0,15	-	0,36	-	-0,97	0,39	-	0,26
Кк ПК	0,64	0,73	0,66	1,03	0,15	1,46	0,90	0,28	1,47	0,11
К п/в	1,77	2,76	1,94	-38,35	0,18	-3,18	9,50	0,39	-3,13	0,12
Одз	16,30	3,60	3,70	8,50	15,25	1,43	4,85	4,55	8,13	25,23
Оз	3,09	2,15	1,88	2,87	3,42	1,38	3,36	2,05	2,00	4,72
Оа	0,94	0,94	0,96	0,76	1,12	0,18	1,58	0,87	1,02	0,96
ДЗ/КЗ	0,20	0,41	0,59	0,23	0,47	0,76	1,90	1,14	0,85	0,36
ВК/ПК	0,57	0,36	0,52	-0,03	5,70	-0,31	0,11	2,54	-0,32	8,11
ОКЗ	3,32	1,47	2,18	1,98	7,20	1,09	9,19	5,17	6,95	9,08
Крв	0,27	0,02	0,53	0,08	0,15	0,14	0,09	0,43	0,09	0,43
Крд	0,00	-0,09	0,07	-0,15	0,15	-0,76	0,01	0,11	-0,28	-0,02
Кра	0,00	-0,08	0,06	-0,11	0,16	-0,14	0,02	0,10	-0,29	-0,02
Кр ВК	0,01	-0,26	0,23	-	0,19	-	0,19	0,14	-	-0,03

Результати коефіцієнтного аналізу, 2017 р.

СП Коефіцієнт	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	К	Л
Кз ВОК	-	0,37	-1,17	0,71	-0,71	-3,69	-	0,48	0,21	0,60
Кп	-	1,90	0,58	3,51	0,63	1,13	-	1,99	1,26	2,52
Кшл	-	1,01	0,30	1,02	0,45	0,38	-	1,00	0,36	1,06
Кал	-	0,15	0,03	0,35	0,00	0,21	-	0,45	0,03	0,69
Кззв ВОК	-	0,79	-2,49	1,01	-2,57	-5,54	-	0,97	0,29	1,04
Кфа	-	0,74	-0,28	0,76	-0,20	-0,23	-	0,53	0,56	0,66
Км ВК	-	0,20	-	0,77	-	-	-	0,82	0,21	0,78
Кк ПК	-	0,26	1,28	0,24	1,20	1,23	-	0,47	0,44	0,34
К п/в	-	0,35	-4,61	0,31	-5,92	-5,27	-	0,87	0,79	0,52
Одз	-	3,10	1,67	7,10	1,75	13,37	-	8,75	4,11	9,58
Оз	-	0,81	1,38	0,99	3,26	4,03	-	2,88	4,72	3,05
Оа	-	0,40	0,42	0,76	0,67	0,62	-	2,14	1,35	1,71
ДЗ/КЗ	-	0,56	1,17	0,68	0,45	0,15	-	5,30	0,66	0,61
ВК/ПК	-	2,90	-0,22	3,24	-0,17	-0,19	-	1,15	1,27	1,93
ОКЗ	-	1,73	1,94	4,83	0,79	2,01	-	46,38	2,71	5,82
Крв	-	1,25	0,04	0,28	-0,16	0,22	-	0,84	0,08	0,27
Крд	-	0,30	-0,39	0,02	-0,14	0,28	-	0,14	0,01	0,11
Кра	-	0,12	-0,16	0,01	-0,09	0,18	-	0,29	0,02	0,18
Кр ВК	-	0,16	-	0,02	-	-	-	0,45	0,04	0,26

Продовження таблиці М.7.

К-Т \ СП	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
Кз ВОК	-0,95	-0,13	0,03	-1,32	0,68	-4,03	-0,04	0,51	-1,14	0,69
Кп	0,55	0,86	1,06	0,43	3,08	0,76	2,25	3,06	1,33	1,59
Кшл	0,17	0,27	0,52	0,12	1,04	0,42	0,94	1,34	0,32	0,50
Кал	0,02	0,00	0,03	0,01	0,46	0,03	0,09	0,19	0,03	0,18
Кззв ВОК	-1,39	-0,19	0,06	-1,85	1,02	-8,94	-0,07	0,91	-1,50	1,00
Кфа	0,38	0,21	0,21	0,00	0,87	-0,54	0,09	0,71	-0,33	0,79
Км ВК	-0,80	-0,42	0,11	-	0,32	-	-0,42	0,43	-	0,28
Кк ПК	0,62	0,79	0,79	1,00	0,13	1,54	0,91	0,29	1,33	0,21
К п/в	1,65	3,82	3,77	345,19	0,15	-2,84	10,70	0,41	-3,98	0,26
Одз	15,44	5,64	3,05	16,40	18,55	2,20	4,22	3,57	12,97	31,46
Оз	3,15	2,27	1,83	2,87	4,14	1,82	2,71	1,83	2,61	5,20
Оа	0,98	1,12	0,90	0,98	1,22	0,32	1,39	0,77	1,55	1,54
Дз/Кз	0,19	0,27	0,54	0,17	0,48	0,88	1,76	1,22	0,83	0,39
ВК/ПК	0,61	0,26	0,27	0,00	6,48	-0,35	0,09	2,42	-0,25	3,84
ОКз	2,90	1,55	1,65	2,82	8,82	1,94	7,44	4,36	10,80	12,23
Крв	0,28	0,02	0,31	0,23	0,06	0,38	0,09	0,35	0,30	0,62
Крд	0,00	-0,08	0,01	0,04	0,03	-0,34	0,01	0,10	0,03	0,07
Кра	0,00	-0,09	0,01	0,03	0,04	-0,11	0,02	0,08	0,05	0,12
Кр ВК	0,01	-0,36	0,03	-	0,05	-	0,23	0,11	-	0,14

Результати коефіцієнтного аналізу, 2018 р.

СП Коефіцієнт	Б	В	Е	К	Л	Н	О	Т	У	Ф
Кз ВОК	0,44	-1,42	-2,15	0,18	0,60	-0,31	-0,09	-0,05	0,40	-0,50
Кп	2,06	0,50	0,36	1,21	2,53	0,75	1,00	1,92	1,72	4,91
Кшл	1,12	0,25	0,18	0,58	0,98	0,42	0,38	0,79	0,90	0,63
Кал	0,28	0,02	0,11	0,03	0,64	0,00	0,01	0,04	0,18	0,04
Кззв ВОК	0,98	-2,86	-4,28	0,34	0,98	-0,69	-0,15	-0,09	0,85	-0,58
Кфа	0,74	-0,39	-0,31	0,56	0,67	-0,01	0,16	0,08	0,62	0,03
Км ВК	0,28	-	-	0,17	0,76	-	-0,43	-0,58	0,41	- 12,85
Кк ПК	0,26	1,39	1,31	0,44	0,33	1,01	0,84	0,92	0,38	0,97
К п/в	0,35	-3,58	-4,18	0,80	0,50	- 81,08	5,07	11,40	0,61	38,46
Одз	2,41	2,06	8,67	3,80	13,75	3,51	3,67	5,33	3,27	14,81
Оз	0,92	1,79	2,41	2,03	2,73	3,04	1,61	3,23	2,03	2,03
Оа	0,35	0,56	0,50	0,73	1,65	1,14	0,91	1,70	0,79	1,48
Дз/Кз	0,71	1,17	0,18	0,45	0,36	0,38	0,36	1,08	0,89	0,76
ВК/ПК	2,84	-0,28	-0,24	1,26	2,00	-0,01	0,20	0,09	1,65	0,03
ОКз	1,71	2,41	1,53	1,72	4,97	1,34	1,33	5,75	2,90	11,19
Крв	0,89	-	0,09	0,06	0,20	-0,06	0,30	0,03	0,22	0,37
Крд	0,29	-0,22	-0,13	0,01	0,06	-0,18	-0,04	0,01	0,001	0,14
Кра	0,10	-0,12	-0,07	0,01	0,10	-0,20	-0,04	0,01	0,001	0,21
Кр ВК	0,14	-	-	0,02	0,15	-	-0,20	0,17	0,001	-

Результати коефіцієнтного аналізу, 2019 р.

СП Коефіцієнт	Б	В	Е	К	Л	Н	Т	У	Ф
Кз ВОК	0,51	-1,80	-2,61	0,16	0,77	-0,04	-0,07	0,32	-0,21
Кп	2,25	0,42	0,33	1,18	4,45	1,15	0,93	1,54	2,08
Кшл	1,34	0,22	0,17	0,49	2,49	0,41	0,28	0,92	0,47
Кал	0,04	0,05	0,06	0,01	1,19	0,00	0,06	0,06	0,05
Кззв ВОК	1,25	-3,70	-5,33	0,26	1,74	-0,07	-0,11	0,80	-0,27
Кфа	0,72	-0,57	-0,28	0,60	0,81	0,36	0,09	0,55	0,16
Км ВК	0,40	-	-	0,13	0,76	-0,07	-0,70	0,39	-0,89
Кк ПК	0,28	1,57	1,28	0,40	0,19	0,64	0,91	0,98	0,84
К п/в	0,38	-2,74	-4,52	0,68	0,23	1,76	10,09	1,78	5,13
Одз	1,69	1,56	6,11	5,48	9,13	7,38	4,48	2,34	9,69
Оз	1,11	1,40	2,50	4,01	3,00	2,31	1,87	2,09	1,58
Оа	0,38	0,38	0,61	1,18	1,55	1,42	1,10	0,73	1,06
ДЗ/КЗ	1,02	0,98	0,29	0,52	0,65	0,31	0,79	0,82	0,55
ВК/ПК	2,60	-0,36	-0,22	1,48	4,30	0,57	0,10	0,56	0,19
ОКЗ	1,73	1,54	1,76	2,86	5,95	2,32	3,55	1,92	5,33
Крв	0,55	-	0,26	0,05	0,17	0,39	0,06	0,26	0,23
Крд	0,11	-0,57	0,09	0,02	0,03	0,06	0,01	0,070	0,14
Кра	0,04	-0,22	0,06	0,02	0,05	0,08	0,02	0,052	0,15
Кр ВК	0,06	0,45	-	0,03	0,06	0,33	0,18	0,089	1,49

Додаток Н

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Кз ВОК	Кп	Кшл	Кап	Кззв ВОК	Кфа	Одз	Оз	Оа	Дз/Кз	ВК/ПК	ОКЗ	Крв	Крд	Кра
Б	0,51	2,25	1,34	0,04	1,25	0,72	1,69	1,11	0,38	1,02	2,6	1,73	0,55	0,11	0,04
В	-1,8	0,42	0,22	0,05	-3,7	-0,57	1,56	1,4	0,38	0,98	-0,36	1,54	-	-0,57	-0,22
Е	-2,61	0,33	0,17	0,06	-5,33	-0,28	6,11	2,5	0,61	0,29	-0,22	1,76	0,26	0,09	0,06
К	0,16	1,18	0,49	0,01	0,26	0,6	5,48	4,01	1,18	0,52	1,48	2,86	0,05	0,02	0,02
Л	0,77	4,45	2,49	1,19	1,74	0,81	9,13	3	1,55	0,65	4,3	5,95	0,17	0,03	0,05
Н	-0,04	1,15	0,41	0	-0,07	0,36	7,38	2,31	1,42	0,31	0,57	2,32	0,39	0,06	0,08
Т	-0,07	0,93	0,28	0,06	-0,11	0,09	4,48	1,87	1,1	0,79	0,1	3,55	0,06	0,01	0,02
У	0,32	1,54	0,92	0,06	0,8	0,55	2,34	2,09	0,73	0,82	0,56	1,92	0,26	0,07	0,052
Ф	-0,21	2,08	0,47	0,05	-0,27	0,16	9,69	1,58	1,06	0,55	0,19	5,33	0,23	0,14	0,15

Рис. Н.1. Вихідні дані для проведення кореляційного аналізу за 2019 р.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Кз ВОК	Кп	Кшл	Кап	Кззв ВОК	Кфа	Одз	Оз	Оа	Дз/Кз	ВК/ПК	ОКЗ	Крв	Крд	Кра
Б	0,747457	0,5239	0,7804	-0,336	0,788381289	0,96194	-1,182	-1,232	-1,289	1,35799	1,026208	-0,774	-0,324	0,529	0,11893
В	-1,30805	-0,934	-0,712	-0,31	-1,31727737	-1,8024	-1,224	-0,907	-1,289	1,20757	-0,90173	-0,891	2,6666	-2,6142	-2,4579
Е	-2,028812	-1,005	-0,779	-0,284	-2,01065588	-1,181	0,258	0,328	-0,754	-1,3872	-0,81054	-0,756	-0,333	0,43656	0,31714
К	0,4360166	-0,328	-0,352	-0,414	0,367249557	0,70479	0,0528	2,0227	0,5709	-0,5223	0,296717	-0,083	-0,339	0,11299	-0,0793
Л	0,9788127	2,2761	2,313	2,6623	0,996820226	1,15481	1,2417	0,8891	1,4311	-0,0334	2,13347	1,8079	-0,336	0,15921	0,21804
Н	0,2580506	-0,352	-0,459	-0,44	0,226872313	0,19048	0,6717	0,1147	1,1289	-1,312	-0,29599	-0,413	-0,329	0,29789	0,51536
Т	0,2313557	-0,527	-0,632	-0,284	0,20985689	-0,3881	-0,273	-0,379	0,3849	0,49306	-0,60212	0,3393	-0,339	0,06677	-0,0793
У	0,5783893	-0,042	0,2206	-0,284	0,596957774	0,59764	-0,97	-0,132	-0,475	0,60587	-0,30251	-0,658	-0,333	0,34411	0,23786
Ф	0,1067796	0,3885	-0,379	-0,31	0,141795196	-0,2381	1,4241	-0,705	0,2919	-0,4095	-0,5435	1,4285	-0,334	0,66767	1,20911

Рис. Н.2. Стандартизовані дані для кореляційного аналізу (2019 р.)

Variable	Кз ВОК	Кп	Кшл	Кап	Кззв ВОК	Кфа	Одз	Оз
Кз ВОК	1,000000	0,692700	0,628489	0,347359	0,999366	0,898747	0,141750	0,142749
Кп	0,692700	1,000000	0,946979	0,848813	0,706515	0,723914	0,446762	0,140277
Кшл	0,628489	0,946979	1,000000	0,864993	0,642111	0,719638	0,214058	0,149683
Кап	0,347359	0,848813	0,864993	1,000000	0,355370	0,410451	0,450336	0,305518
Кззв ВОК	0,999366	0,706515	0,642111	0,355370	1,000000	0,900253	0,142141	0,120032
Кфа	0,898747	0,723914	0,719638	0,410451	0,900253	1,000000	0,193878	0,346458
Одз	0,141750	0,446762	0,214058	0,450336	0,142141	0,193878	1,000000	0,395794
Оз	0,142749	0,140277	0,149683	0,305518	0,120032	0,346458	0,395794	1,000000
Оа	0,504916	0,486121	0,328949	0,507315	0,491151	0,467676	0,780432	0,597175
Дз/Кз	0,258961	0,136474	0,245793	0,010404	0,269183	0,047457	-0,712046	-0,554758
ВК/ПК	0,669994	0,897019	0,945052	0,784666	0,676387	0,796065	0,228956	0,300204
ОКЗ	0,449659	0,734642	0,514797	0,678529	0,455216	0,354853	0,794143	0,232228
Крв	-0,490368	-0,349818	-0,266424	-0,117119	-0,493739	-0,675311	-0,460285	-0,342713
Крд	0,437122	0,338647	0,238385	0,053864	0,445602	0,630784	0,461237	0,215560
Кра	0,402580	0,360078	0,192046	0,074805	0,411965	0,543641	0,634399	0,178135

Variable	Оа	Дз/Кз	ВК/ПК	ОКЗ	Крв	Крд	Кра
Кз ВОК	0,504916	0,258961	0,669994	0,449659	-0,490368	0,437122	0,402580
Кп	0,486121	0,136474	0,897019	0,734642	-0,349818	0,338647	0,360078
Кшл	0,328949	0,245793	0,945052	0,514797	-0,266424	0,238385	0,192046
Кап	0,507315	0,010404	0,784666	0,678529	-0,117119	0,053864	0,074805
Кззв ВОК	0,491151	0,269183	0,676387	0,455216	-0,493739	0,445602	0,411965
Кфа	0,467676	0,047457	0,796065	0,354853	-0,675311	0,630784	0,543641
Одз	0,780432	-0,712046	0,228956	0,794143	-0,460285	0,461237	0,634399
Оз	0,597175	-0,554758	0,300204	0,232228	-0,342713	0,215560	0,178135
Оа	1,000000	-0,538201	0,386605	0,706312	-0,485412	0,380538	0,479211
Дз/Кз	-0,538201	1,000000	0,166695	-0,171195	0,453700	-0,441403	-0,534826
ВК/ПК	0,386605	0,166695	1,000000	0,474320	-0,337573	0,290523	0,211132
ОКЗ	0,706312	-0,171195	0,474320	1,000000	-0,335951	0,311751	0,448603
Крв	-0,485412	0,453700	-0,337573	-0,335951	1,000000	-0,979733	-0,921270
Крд	0,380538	-0,441403	0,290523	0,311751	-0,979733	1,000000	0,961228
Кра	0,479211	-0,534826	0,211132	0,448603	-0,921270	0,961228	1,000000

Рис. Н.3. Результати кореляційного аналізу (2019 р.)

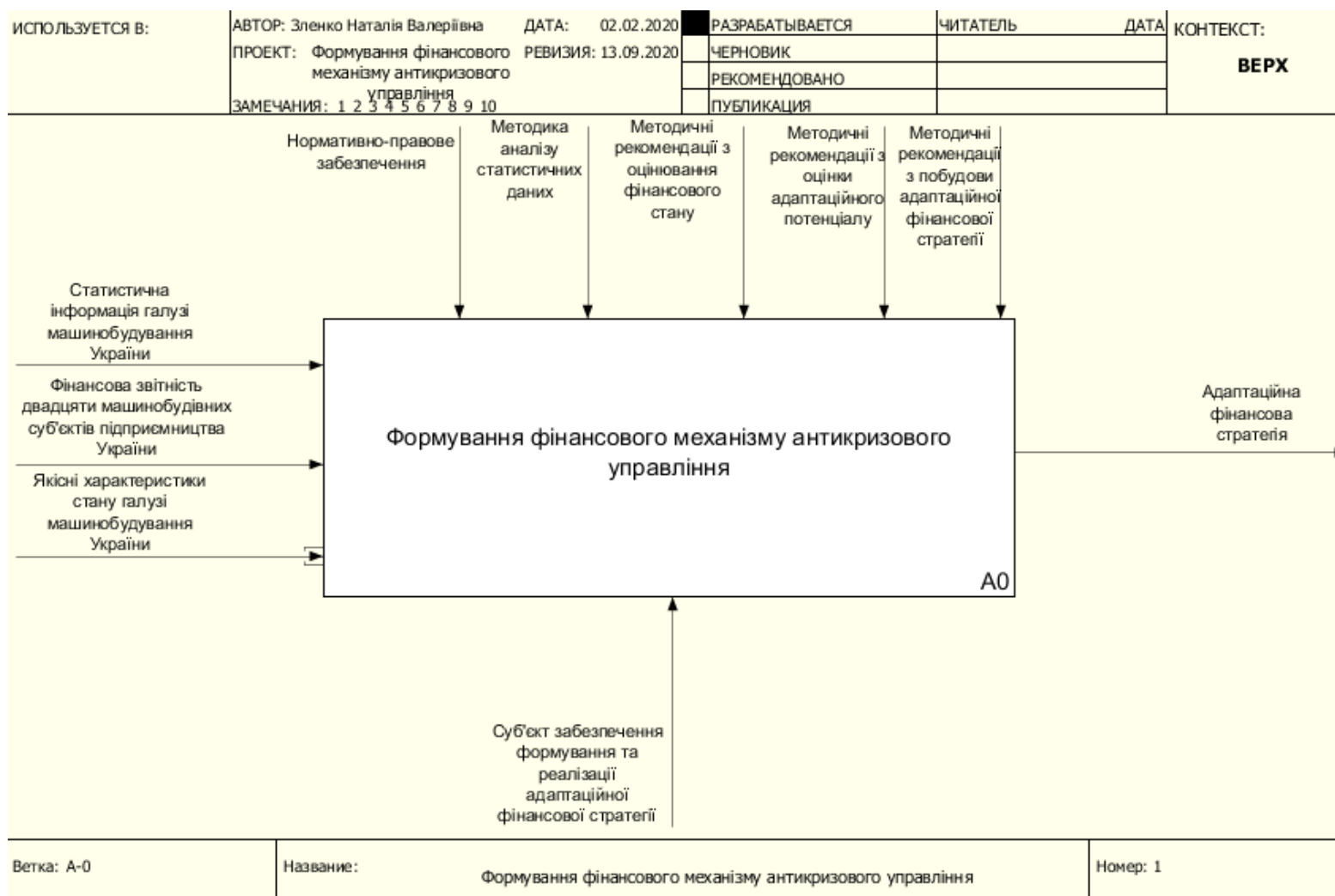

Рис. О.1. Контекстна діаграма моделі процесу формування ФМАУ

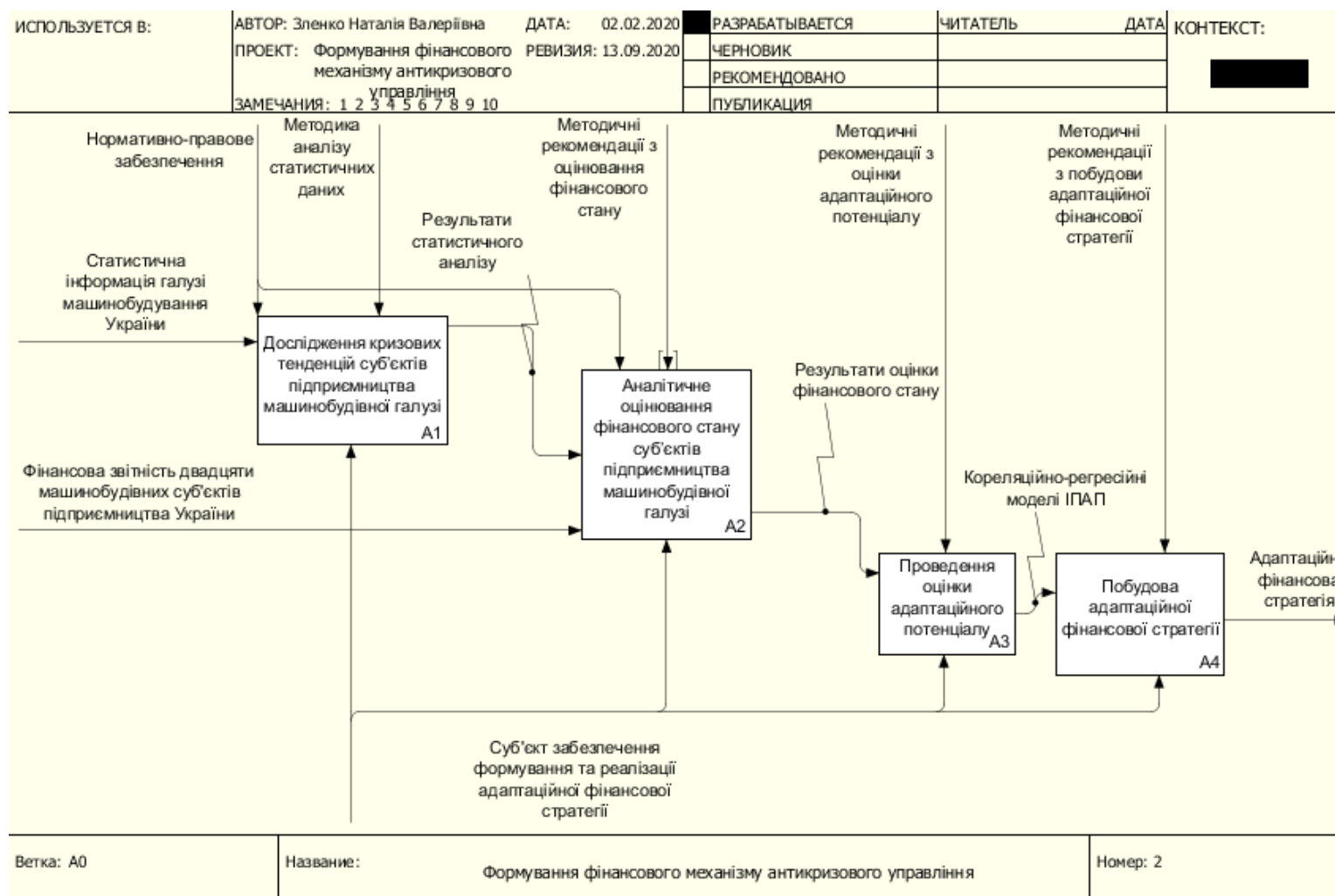

Рис. П.1. Декомпозиція контекстної діаграми моделі процесу формування ФМАУ

Regression Summary for Dependent Variable: ІПАП (Spreadsheet1)						
R= ,99998558 R ² = ,99997117 Adjusted R ² = ,99985584						
F(4,1)=8670,6 p<.00805 Std.Error of estimate: ,00146						
N=6	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(1)	p-value
Intercept			0,144932	0,008946	16,2012	0,039245
Кфа	-0,029807	0,010692	-0,030895	0,011082	-2,7878	0,219261
Оз	0,999533	0,006207	0,070597	0,000438	161,0266	0,003953
ДЗ/КЗ	0,316829	0,010140	0,019835	0,000635	31,2457	0,020368
Крд	0,716775	0,006410	0,846714	0,007572	111,8154	0,005693

Рис. Р.1. Результати регресійного аналізу для суб'єктів кластера із високим рівнем АП (2017 р.)

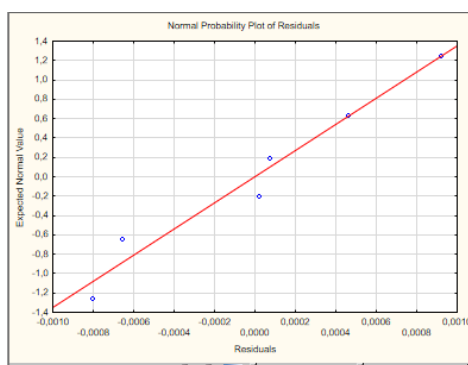

Рис. Р.2. Графік розподілу залишків для суб'єктів кластера із високим рівнем АП (2017 р.)

Regression Summary for Dependent Variable: ІПАП (Spreadsheet1)						
R= ,98485466 R ² = ,96993870 Adjusted R ² = ,84969351						
F(4,1)=8,0663 p<.25747 Std.Error of estimate: ,03996						
N=6	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(1)	p-value
Intercept			-0,011750	0,072802	-0,161391	0,898134
Кфа	0,678013	0,343176	0,294874	0,149250	1,975698	0,298292
Оз	0,396430	0,203214	0,037405	0,019174	1,950798	0,301557
ДЗ/КЗ	0,130346	0,272920	0,022182	0,046445	0,477598	0,716344
Крд	0,206400	0,394416	0,372765	0,712327	0,523307	0,693074

Рис. Р.3. Результати регресійного аналізу для суб'єктів кластера із недостатнім рівнем АП (2017 р.)

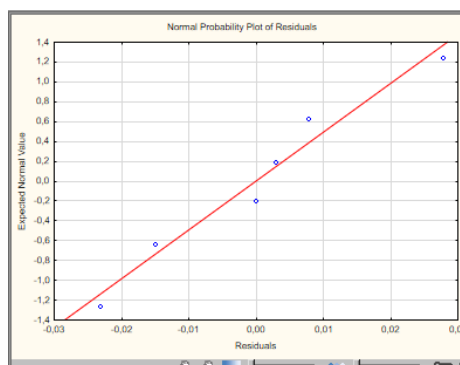

Рис. Р.4. Графік розподілу залишків для суб'єктів кластера із недостатнім рівнем АП (2017 р.)

Таблиця Р.1

Результати множинного кореляційно-регресійного аналізу (2017 р.)

Кластер	Кореляційно-регресійна модель для інтегрального показника АП, визначеного за методом радару
Показники значимості моделей	
із високим рівнем АП	$R^2 = 0,99$ $F = 8670,6$ ($F_{\text{табл}(4,1)} = 225,0$), $p < 0,00805$
із недостатнім рівнем АП	$R^2 = 0,97$ $F = 8,0663$ ($F_{\text{табл}(4,1)} = 225,0$), $p < 0,25747$
Рівняння регресії	
із високим рівнем АП	$\text{ШАП} = 0,144932 - 0,030895 \cdot \text{Кфа} + 0,070597 \cdot \text{Оз} + 0,019835 \cdot \text{ДЗ/КЗ} + 0,846714 \cdot \text{Крд}$
із недостатнім рівнем АП	$\text{ШАП} = -0,011750 + 0,294874 \cdot \text{Кфа} + 0,037405 \cdot \text{Оз} + 0,022182 \cdot \text{ДЗ/КЗ} + 0,372765 \cdot \text{Крд}$

Regression Summary for Dependent Variable: ІПАП (Spreadsheet1 с 2018)						
R= ,99954124 R?= ,99908270 Adjusted R?= ,99587213						
F(7,2)=311,19 p<,00321 Std.Error of estimate: ,06425						
N=10	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(2)	p-value
Intercept			-0,000000	0,020317	-0,00000	1,000000
Кп	0,025048	0,068106	0,025048	0,068106	0,36778	0,748309
Кфа	0,540993	0,036888	0,540993	0,036888	14,66601	0,004617
Одз	0,323932	0,050214	0,323932	0,050214	6,45102	0,023197
Оз	0,605666	0,049708	0,605666	0,049708	12,18439	0,006669
Оа	-0,020224	0,055900	-0,020224	0,055900	-0,36179	0,752156
ДЗ/КЗ	0,400408	0,032312	0,400408	0,032312	12,39174	0,006449
Крд	0,359217	0,052641	0,359217	0,052641	6,82397	0,020807

Рис. Р.5. Результати регресійного аналізу (2018 р.)

Таблиця Р.2

Кореляційно-регресійна модель для інтегрального показника АП, визначеного за методом радару (2018 р.)

Показники значимості моделі	$R^2 = 0,99$ $F = 311,19$ ($F_{\text{табл}(7,2)} = 19,36$), $p < 0,00321$
Рівняння регресії	$\text{ШАП} = 0,03 \cdot \text{Кп} + 0,54 \cdot \text{Кфа} + 0,32 \cdot \text{Одз} + 0,61 \cdot \text{Оз} - 0,02 \cdot \text{Оа} + 0,4 \cdot \text{ДЗ/КЗ} + 0,36 \cdot \text{Крд}$

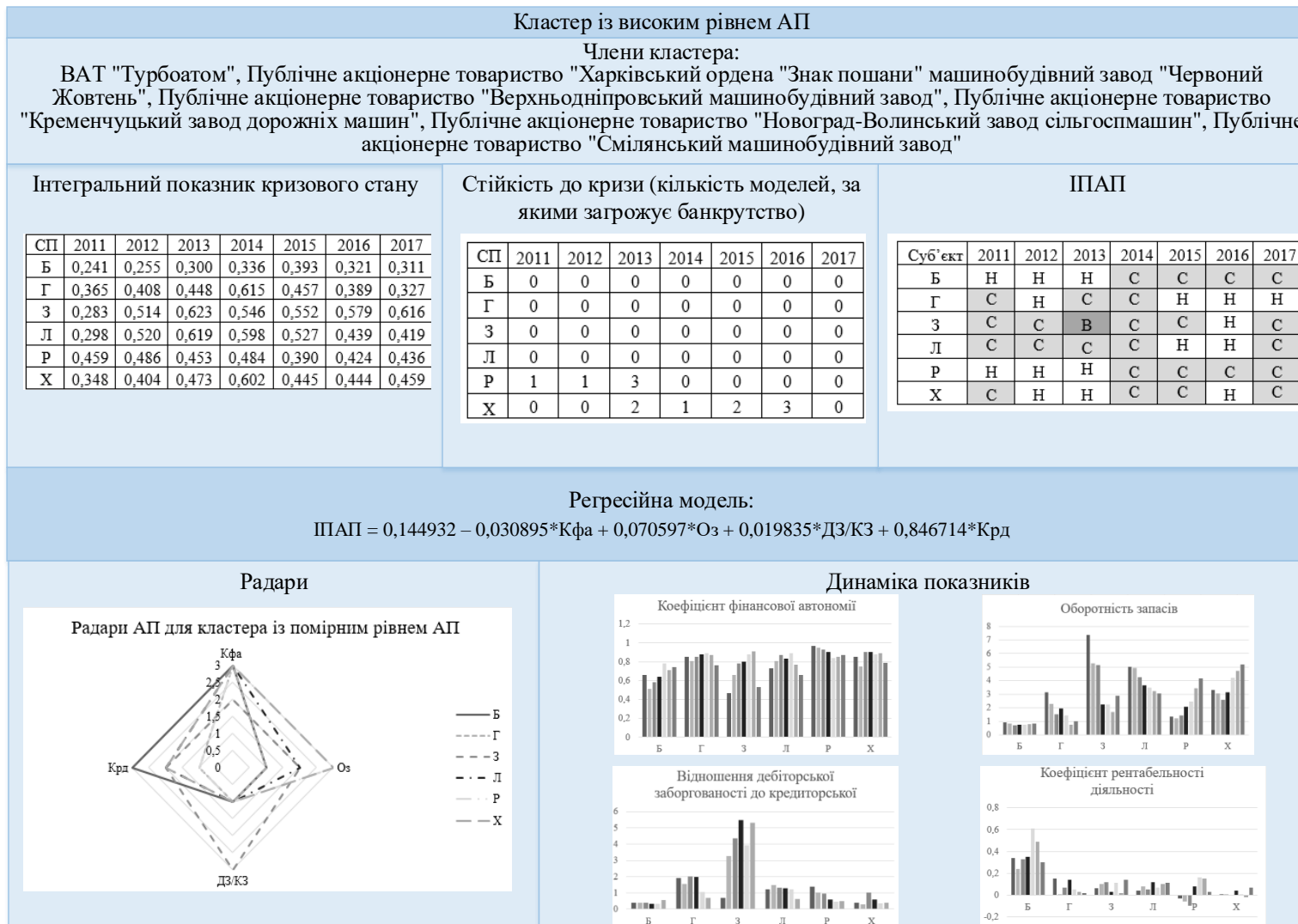

Рис. С.1. Характеристики кластера із високим рівнем АП (2011-2017 р.)

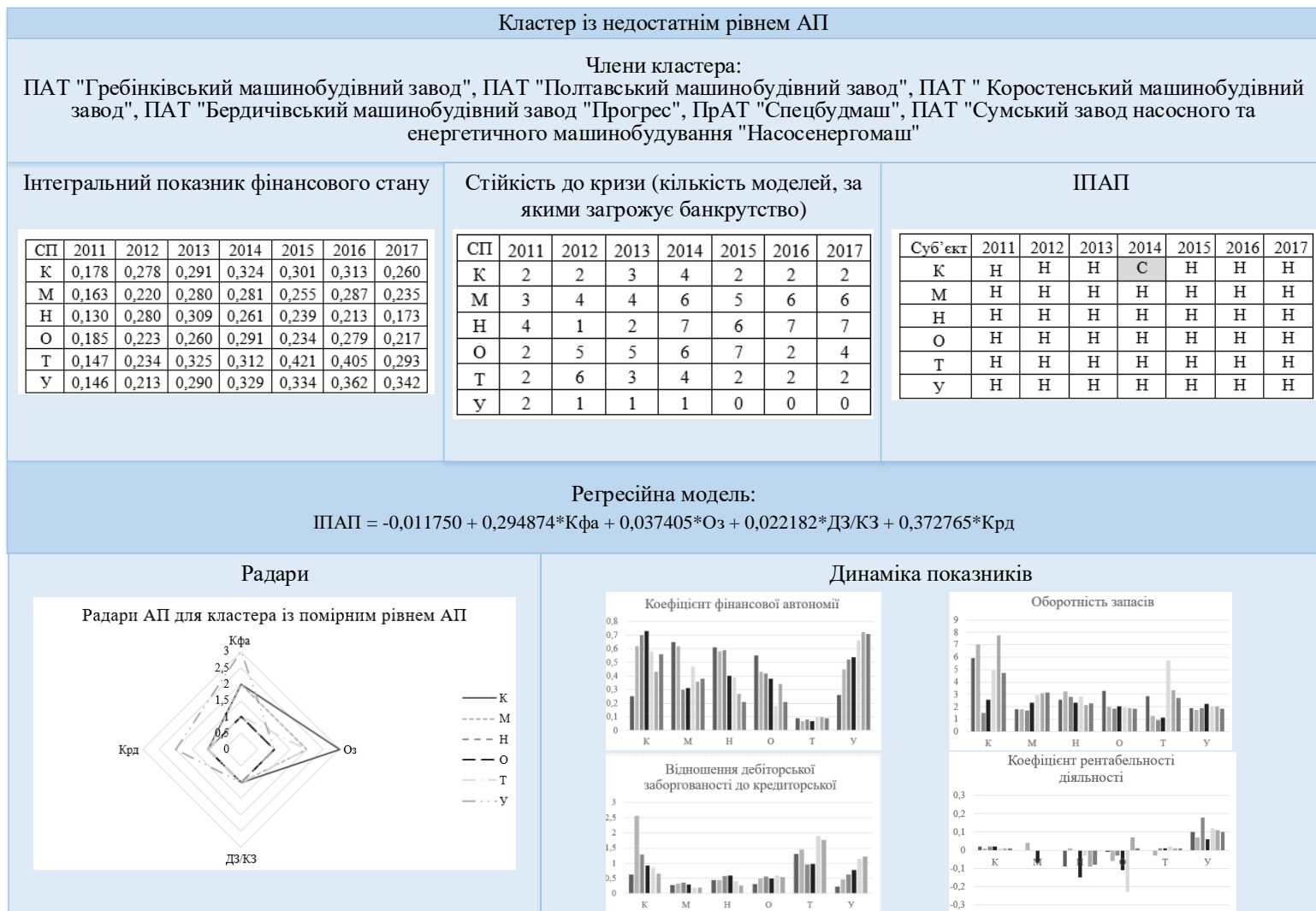

Рис. С.2. Характеристики кластера із недостатнім рівнем АП (2011-2017 р.)

Таблиця С.1

**Узагальнення результатів оцінки адаптаційного потенціалу
(2017 р.)**

Показник	Цільова тенденція	
	Кластер із високим рівнем АП	Кластер із недостатнім рівнем АП
Стійкість та автономія		
Кфа	Підтримка динаміки	Підвищення значень (впл.)
Гнучкість та швидкість		
ДЗ/КЗ	Підвищення значень	Підвищення значень
Оз	Підвищення значень	Підтримка динаміки
Ефективність		
Крд	Підвищення значень (впл.)	Підвищення значень (впл.)

Таблиця С.2

Узагальнення результатів оцінки адаптаційного потенціалу (2018 р.)

Показник	Цільова тенденція	Середньогалузеве значення
Стійкість та автономія		
Кфа (впл.)	Підвищення значень	0,22
Гнучкість та швидкість		
Кп	Підтримка тенденції	1,7
ДЗ/КЗ (впл.)	Підвищення значень	0,63
Одз (впл.)	Підвищення значень	6,13
Оз (впл.)	Підвищення значень	2,18
Оа	Підвищення значень	0,98
Ефективність		
Крд (впл.)	Підвищення значень	-0,01

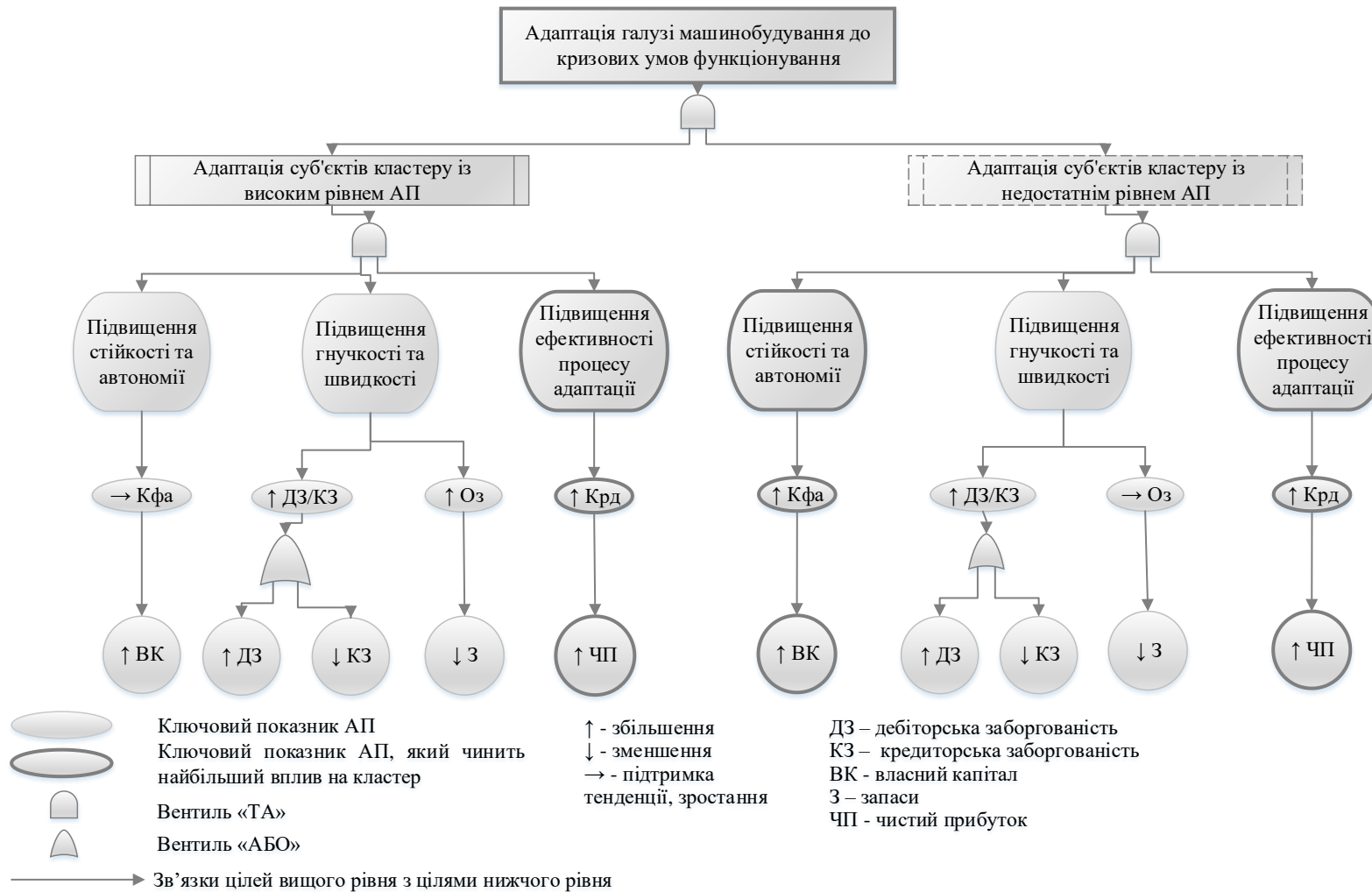

Рис. Т.1. Дерево цілей для визначення ключових напрямів адаптаційної стратегії галузі машинобудування як ключового методу фінансового механізму антикризового управління (2017 р.) (розроблено автором)

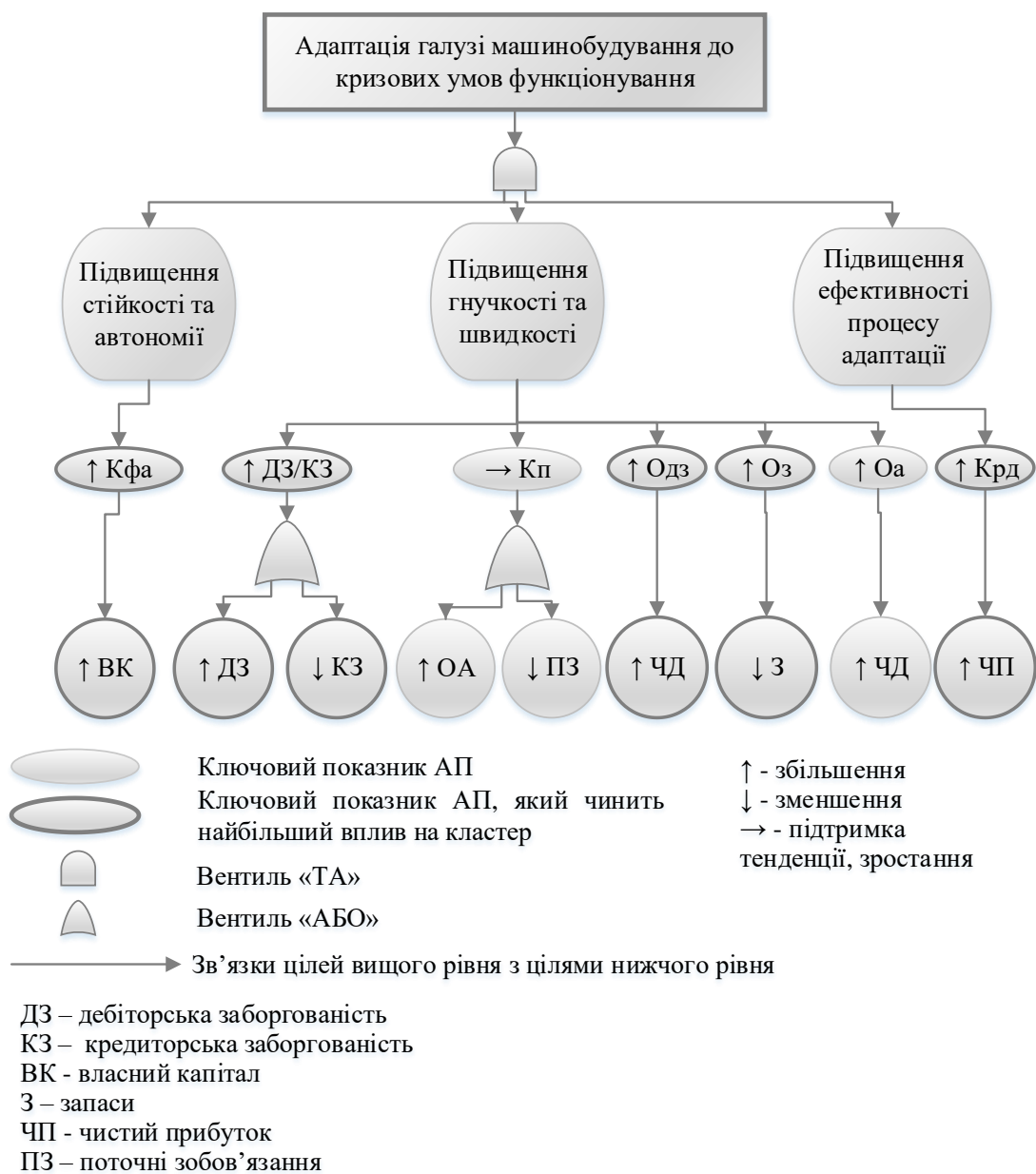

Рис. Т.2. Дерево цілей для визначення ключових напрямів адаптаційної стратегії галузі машинобудування як ключового методу фінансового механізму антикризового управління (2018 р.) (розроблено автором)

Таблиця Т.1

**Ключові напрями адаптаційної фінансової стратегії за визначеними
кластерами суб'єктів підприємництва (2017 р.)**

Напрями АФС для кластера із високим рівнем АП	
Рівень пріоритетності показників	Напрями АФС
показники, які потребують підвищення, впливові	підвищення чистого прибутку
показники, які потребують підвищення, другорядні	підвищення дебіторської заборгованості (якщо це доцільно з огляду на необхідність покриття кредиторської заборгованості та при наявності надійних контрагентів тощо) АБО зниження величини кредиторської заборгованості ТА прискорення оборотності запасів
показники, які потребують підтримки тенденції, другорядні	збільшення величини власного капіталу
Напрями АФС для кластера із недостатнім рівнем АП	
Рівень пріоритетності показників	Напрями АФС
показники, які потребують підвищення, впливові	підвищення величини власного капіталу ТА чистого прибутку
показники, які потребують підвищення, другорядні	підвищення дебіторської заборгованості (якщо це доцільно з огляду на необхідність покриття кредиторської заборгованості або інші причини та при наявності надійних контрагентів тощо) АБО зниження величини кредиторської заборгованості
показники, які потребують підтримки тенденції, другорядні	прискорення оборотності запасів

Таблиця Т.2

**Ключові напрями адаптаційної фінансової стратегії за визначеними
кластерами суб'єктів підприємництва (2018 р.)**

Напрями АФС для досліджуваних СП	
Рівень пріоритетності показників	Напрями АФС
показники, які потребують підвищення, впливові	підвищення дебіторської заборгованості (якщо це доцільно з огляду на необхідність покриття кредиторської заборгованості та при наявності надійних контрагентів тощо) АБО зниження величини кредиторської заборгованості; підвищення обсягу власного капіталу; підвищення чистого доходу; прискорення оборотності запасів; підвищення чистого прибутку (показники, які потребують підвищення, впливові);
показники, які потребують підтримки тенденції, другорядні	підвищення величини оборотних активів АБО зниження обсягу поточних зобов'язань.

Список публікацій здобувача

1. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні основи антикризового управління суб'єктом підприємництва в умовах глобальної кризи економіки. *Управління розвитком*. 2016. №4 (186). С. 85–90.
2. Kuzenko T., Sablina N., Plahotna N. (Zlenko N.) Problems of business entity financial security provision in conditions of economic crisis. *TEKA. COMMISSION OF MOTORIZATION AND ENERGETICS IN AGRICULTURE*. 2016. Vol. 16. No. 3. P. 49–56. URL: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/124218/edition/108385/content> (*Index Copernicus*) *Особистий внесок автора: обґрунтування переліку основних проблем забезпечення фінансової безпеки.*
3. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Аналітична оцінка кризового стану суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інтелект XXI*. 2017. №2. С. 151–162. (*Index Copernicus*)
4. Kuzenko T. B., Sablina N. V., Zlenko N. V. Models and methods of the crisis condition assessment of engineering industry business entities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. No. 25. P. 208–218. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/136684> (Web of Science) *Особистий внесок автора полягає у проведенні оцінки кризового стану та адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва.*
5. Зленко Н. В. Оцінка адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 41. С. 267–274. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/41-2020> (*Index Copernicus*)
6. Зленко Н. В. Методичний підхід до відбору показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55. Ч. 2. С. 53–61. (*Index Copernicus*)
7. Kuzenko T., Zlenko N. Theoretical approach to the construction of the crisis management financial mechanism of business entities. *International*

independent scientific journal. 2021. Vol. 2. №23. P. 18-23. URL: <https://www.iis-journal.com/arhiv> (*ResearchBib*) *Особистий внесок автора полягає у побудові фінансового механізму антикризового управління, визначенні його відмінності від існуючих, розподілі його за компонентами.*

8. Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Methods for detection and assessment of threats to financial security of business entities. *Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 грудня 2014 р.). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. Ч. 3. С. 47–49. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні ключових методів оцінки загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва.* (Дистанційна).

9. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Classification of the threats to financial security of a business entity in current economic conditions. *Wykształcenie i nauka bez granic – 2014: materialy X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Ekonomiczne nauki (Przemysł, 7–15 grudnia 2014 r.). Przemysł, Poland: Nauka I studia. Vol. 2. P. 42–46. *Особистий внесок автора: дослідження класифікації загроз фінансовій безпеці суб'єктів.* (Дистанційна).

10. Kuzenko T. B., Ignatenko L. A., Plakhotnaya N. V. (Zlenko N. V.) Theoretical aspects of management of business entity's financial security. *Integration Processes and Innovative Technologies: Achievements and Prospects of Engineering Sciences*: collection of scientific works international scientific and practical internet-conference for students and young scientists of higher educational institutions (Kharkiv, 9 April 2015). Kharkiv: Kharkov National Automobile and Highway University, 2015. Issue 5. P. 57–62. *Особистий внесок автора: дослідження теоретичних аспектів фінансової безпеки.* (Дистанційна).

11. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T. B. Theoretical aspects of business entity crisis management. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив,

2015. С. 97–99. *Особистий внесок автора полягає у дослідженні теоретичних основ антикризового управління. (Участь безпосередня).*

12. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Організація антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.).* Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 555–559. (Дистанційна).

13. Кузенко Т. Б., Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Визначення поняття антикризового управління на основі аналізу сучасних альтернативних теоретичних підходів. *Функціонування економічних систем в умовах постіндустріального розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 22–25 жовтня 2015 р.).* Харків, 2015. С. 66–68. URL: <http://ekon.uipa.edu.ua/naukovo-praktichna-konferenciya/konferenciya-2015> *Особистий внесок автора полягає у дослідженні та удосконаленні визначення поняття «антикризове управління».* (Дистанційна).

14. Плахотна Н. (Зленко Н.) Криза машинобудівної галузі України в умовах погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури. *Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17 травня 2016 р.).* Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2016. С. 823–826. URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=10602> (Дистанційна).

15. Plakhotna N. V. (Zlenko N. V.), Kuzenko T.V. Condition and problems of mechanical engineering of Ukraine in crisis economy. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 26–28 травня 2016 р.).* Харків: ФОП Лібуркіна Л. М. 2016. С. 182–186. *Особистий внесок автора: дослідження стану та проблем машинобудівної галузі України.* (Дистанційна).

16. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Адаптація суб'єктів підприємництва до умов зовнішнього середовища як одне з пріоритетних завдань

антикризового управління. *Сучасні проблеми фінансового моніторингу*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 8–9 грудня 2016 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2016. С. 122–124. (Дистанційна).

17. Плахотна Н. В. (Зленко Н. В.) Теоретичні положення побудови фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.). Харків: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. С. 163–165. (Дистанційна).

18. Зленко Н. В. Методичний підхід до визначення ключових напрямів адаптації галузі машинобудування. *Економічні проблеми сучасності та стратегії інноваційного розвитку національної економіки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 серпня 2020 р.). Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація». 2020. С. 115–119. (Дистанційна).

У К Р А Ї Н А

ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМПІТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
ТА СПОЖИВЧОГО РИНКУ

вул. Чернишевська, 26, м. Харків, 61002
тел. +38 (057) 706-34-49, факс(057)706-34-70
E-mail: dpsr@citynet.kharkov.ua, сайт: <https://ppr.kharkov.ua>, код ЄДРПОУ34468472

07.12.2020 №1903/с/БДЧ-20

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Зленко Наталії Валеріївни, поданих в дисертації
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Даною довідкою підтверджується використання результатів наукового дослідження Зленко Н.В. на тему «Формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва» в діяльності відділу розвитку підприємництва Департаменту адміністративних послуг та споживчого ринку Харківської міської ради.

Науково-методичні положення і практичні рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні, спрямовані на вирішення актуального у сучасних умовах господарювання завдання – формування ефективного фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва, що сприятиме підвищенню стійкості суб'єктів підприємництва відносно макроекономічних коливань. Актуальність дослідження підтверджується наявною нестабільністю економіки, мінливістю навколишнього середовища суб'єкта підприємництва, нововведеннями в законодавчій базі, політичною ситуацією в Україні, глобалізацією та інтеграцією світових економік – все це призводить до порушення стабільності у функціонуванні суб'єктів підприємництва, виникненню різноманітних кризових явищ та ризику зазнати збитків чи навіть стати банкрутом. Це підтверджується статистичними даними: за період з 2010 по 2018 рр. кількість суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі, які є базою для дисертаційного дослідження, знизилась на 2226 суб'єктів.

Практичне застосування отримав методичний підхід до оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва як ключовий метод фінансового механізму антикризового управління. У ході використання зазначеного методичного підходу розраховується інтегральний показник адаптаційного потенціалу, що дозволяє визначити рівень адаптаційного

потенціалу, а також уможливилось визначення впливових на діяльність суб'єктів підприємництва показників, що є базою для подальшої розробки адаптаційної фінансової стратегії. Зазначене вище дозволяє високо оцінити наукові результати проведеного дисертаційного дослідження, використання яких дозволить підвищити ефективність антикризового управління суб'єктів підприємства машинобудівної галузі.

Довідку видано без фінансових зобов'язань перед автором науково-практичних здобутків.

Директор департаменту

В.В. КИТАЙГОРОДСЬКА

№ 6401/09 від 11.09.20

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Зленко Наталії Валеріївни, поданих в дисертації на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему:
«Формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом
підприємництва»

Представлені у дисертаційній роботі розробки щодо формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва виконано на основі проведення аналізу фінансового стану та адаптаційного потенціалу двадцяти суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі України, в результаті чого автором сформовано обґрунтовані висновки.

Практичні та методичні рекомендації, висвітлені в дисертаційній роботі, використовуються у діяльності підприємства ДП «ЗАВОД «ЕЛЕКТРОВАЖМАШ». На основі визначених автором засад антикризового управління та теоретичних основ побудови фінансового механізму антикризового управління удосконалено підхід до провадження антикризового управління у залежності від етапу настання кризового явища та підвищено ефективність реалізації адаптаційних можливостей. Практичний інтерес представляють пропозиції дисертанта щодо відбору показників для оцінки адаптаційного потенціалу та безпосередньо оцінка адаптаційного потенціалу. Зокрема, рекомендації Зленко Н.В. щодо оцінки рівня адаптаційного потенціалу та побудови адаптаційної фінансової стратегії було використано в ході планування господарської діяльності та прийняття управлінських рішень. Всі означені методики та рекомендації впроваджені в роботу на ДП «ЗАВОД «ЕЛЕКТРОВАЖМАШ» у 2020 році.

Довідка видана без фінансових обов'язків підприємства перед автором.

Заступник начальника
фінансового управління

А.В. Губенко

Начальник відділу
по роботі з персоналом

О.В. Телегіна

приватне акціонерне товариство
ВОВЧАНСЬКИЙ АГРЕГАТНИЙ ЗАВОД

вул. Пушкіна, 2, м. Вовчанськ, Харківська обл., 62504, Україна
телефон 8 (05741) 4-27-03; тел./факс 8 (05741) 4-34-30; e-mail: office@vza.com.ua
IATF 16949:2016 EN ISO 9001:2015 EN 9100:2016 Код ЄДРПОУ 14309847
www.vza.com.ua

№ 116/3 від 14.09.20

№

на №

від

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Зленко Наталії Валеріївни, поданих в дисертації на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему:
«Формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом
підприємництва»

Представлені у дисертаційній роботі розробки з формування фінансового механізму антикризового управління суб'єктом підприємництва були апробовані на промисловому підприємстві ПАТ «Вовчанський агрегатний завод». В результаті апробації сформовано висновки з результативності розроблених дисертантом теоретичних та практичних підходів.

Теоретичні та практичні дослідження Зленко Н.В., відображені в дисертаційній роботі, використовуються у діяльності підприємства ПАТ «Вовчанський агрегатний завод». Базуючись на обґрунтованому в роботі дисертанта положенні щодо ефективності використання концепції адаптації в процесі антикризового управління, удосконалено підхід до визначення ключових завдань антикризового управління. Особливий інтерес становить практична частина дисертаційної роботи, в якій розкрито основні методи та інструменти фінансового механізму антикризового управління. Підхід до визначення основних напрямів адаптаційної фінансової стратегії було використано в ході діяльності підприємства. Всі означені методики та рекомендації впроваджені в роботу ПАТ «Вовчанський агрегатний завод» у 2020 році.

Довідка видана без фінансових обов'язків підприємства перед автором.

Головний інженер
ПАТ «Вовчанський агрегатний завод»

О.І. Рожнов

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 20/86-39-191 від 18.12.2020

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Зленко Н. В. на
тему «Формування фінансового механізму антикризового управління
суб'єктом господарювання»

Теоретичні та методичні нароби щодо використання концепції адаптації у антикризовому управлінні використовуються у навчальному процесі на кафедрі фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова безпека підприємства» у ході вивчення теми «Адаптація підприємства як засіб забезпечення його фінансової безпеки» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітній ступінь бакалавр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Фінанси і кредит».

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., проф.

Ірина ЖУРАВЛЬОВА

Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної роботи),
к.е.н., проф.

Володимир ЄРМАЧЕНКО

202032